

Gogoneddus Ddirgelwch

Trugaredd Duw ;

N E U

Werthfawr Feddyginiaeth

I

Eneidiau lluddedig.

Wedi ei ofod allan

Mewn TRAETHAWD, lle yr agorir
dau Ddirgelwch mawr.

I. Dirgelwch Rhad Ras || II. Dirgelwch yr Ef-
dadguddiedig yn yr || engyl yn gynhwysed-
Efengyl. || ig yn y Gyfraith.

Fe brofir hefyd ynddo,

Fod y Gyfraith Frenhinol

Y N

Rheol o Ufudd-dod Efangylaidd :

Gyd âg amryw GYFARWYDDIADAU i
gyflawnu Dyledswyddau'r Gyfraith mewn
Modd Efangylaidd.

Ysgrifenydd yn *Saesonaeg*

Gan JOHN BISCO,

Gweinidog yr Efengyl yn Thomas, Southwark,
argraphwyd yn Llundain, 1647.

Newydd gyfieithu i'r Gymraeg, gan J. M.

CAERFYRDDIN,

Argraphwyd gan *J. Ross*, dros Mr. *Efan Richard* o
Lantwili, ym Mhlwyf *Abergwili*; Mr. *John Thomas*
o Blwyf *Llanfihangel*; Mr. *Dawid Charles* o Blwyf
Llangydeyrn. 1766.

Wunderlich

Wortham

Enchiridion Huddebig.

Mons. TRATTIARD, de la paroisse
de la Cathédrale de la ville.

1. Dingling, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 25

Fed y Gylfastr Ffynhonnol

44



1. The first part of the document is a list of names and titles, including "The Hon. Mr. Justice" and "The Hon. Mr. Justice".

CAHARTY R. D. D. M.

L L Y T H Y R

At gynnulleidfa y rhai ffyddlon yn *Thomas, Southwark*, gras, trugaredd, a heddwch a amlhaer.

Y Mae yn bur wirionedd, er y tybygit mai gwrthddyweddiad ydyw, o bob dynion dan y nef, Saint yw y rhai tlottaf, ac etto y cyfoethoccaf: y tlottaf yn eu golwg a'u meddyliau eu hunain; y cyfoethoccaf mewn gwirionedd, uwchder ac ehangder meddiant. Yr oedd Paul ynghanol ei ragorfreintiau, grafusau, doniau a chyflawniadau ysbrydol, yn tyftiolacthu nad oedd efe ddim. Dim yw'r saint ynddynt eu hunain, ond etto pob peth yn yr hwn fydd *oll yn oll*, yn ei holl eiddo, ie mwy na phob peth. Pa fwyaf ein llenwir a thryforau'r nef-oedd, mwyaf ei gide ein gwagheir o'n hunain a gwageddau daearol; pa fwyaf gennym o Dduw, lleiaf ei gid fydd gennym o hunan.

Y mae pob saint yn wir feddianol o ddau fath o dryforau anchwiliadwy ac anherfynedig: *yn gyn-taf*, y tryforau o drugaredd yn Nuw: Yn ail, y tryforau o ddoethineb, gras, a haeddiant yng Nghrist. Y mae gan y saint tlottaf sy'n byw mewn lluest drysor mawr yn ei galon, er ond ychydig yn ei dŷ.

Y mae'r trysor cyfoethog brenhinol hwn a wnaed trofodd i bobl Dduw yn galw am bedwar math o ddyledswyddau oddiwrthynt. Yn gyn-taf, y dylent ddysgu prifio eu hunain yn ol eu tryforau mawrion, yn ol eu hawl yn y Duw mawr; nid yn ol yr hyn ag y maent yn ei fwynhau mewn creaduriaid gweigion. Yn ail, Hwy ddylent fyw yn wastadol ar y tryforau hynny; fe ddylai eu hyfbrydoedd ymsefydlu, ymborthi,

ymborthi, ymlenwi, ac ymddigoni arnynt ;
Lle y mae eich trysor, yno y bydd eich calon hefyd,
 Mat. vi. 21. Yn drydydd, Dyledswydd faint
 gwerthfawr yw ymddiddanu ac ymlawenhau
 yn y meddwl a'r ystyriaeth o'u mawrion dry-
 forau ; hwy allant mewn gwirionedd, ganu
 gorphwysfa sanctaidd iw heneidiau ; gan ddy-
 wedyd, Enaid, gorphwys yn y ffynnon ogone-
 ddus o bob gorphwysfa, y mae gennyt dryfor
 wedi ei ofod i fynu yn y nefoedd i bob tragwy-
 ddoldeb. Yn bedwarydd, dangosent uwchder
 mawrhydi meddwl cyfattebol iw meddiannau
 mawrion. O faint, edrychwch arnoch eich
 hunain yn rhy sanctaidd ac yn rhy fawr i fod
 yn gaethweision i unrhyw chwant, llygredd,
 gwagedd, hunan neu ddiafol.

Ac am danoch chwi (fy anwylaf a'm care-
 dlicaf gyfeillion) ar ba rai y gosododd Ysbryd
 Duw fi yn olygwr, tuag at ba rai y mae per-
 thynas, cymdeithas, a rhwymedigaethau yn galw
 am lawer o gariad, gofal, a thynerwch calon,
 y mae gennyf ddeisyfiad drosoch, a deisyfiad
 oddiwrthych.

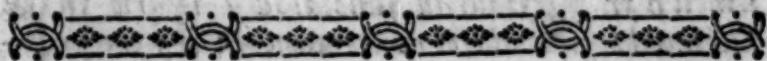
Yn gyntaf, Fy neisyfiad drosoch yw, ari
 Dduw a Thad yr holl drugareddau i lanw eich
 gwerthfawr eneidiau ag amhrifedig dryforau ei
 werthfawr drugareddau, gyd ag amlygiad he-
 laeth o'i ryfeddol gariad, fel eich llanwer o Grift,
 a'r Diddanydd gogoneddus ; fel y galloch roddio
 yn llewyrch ei wynebpryd gogoneddus holl
 ddyddiau eich pererindod, hyd nes deloch i gael
 eich cyflawn lenwi o ogoniant yn nhŷ eich Tad,
 yn yr olwg wynfydedig, a'r mwynhad digyfrwng
 o Dduw yng Nghrist i bob tragwyddoldeb.

Yn ail, Fy neisyfiad oddiwrthych yw hyn,
 rhoddwch eich myfyrdod ar gariad. Yn gyn-
 taf, *Duw cariad yw*, ie cariad ei hunan ; i Ioan
 4. Nid oes un peth yn ein gwneuthur yn fwy
 cyffelyb

eyffelyb i Dduw na chariad. Yn ail, dyma'r
nod mawr wrth ba un yr adnebydd ag y gwel
pawb mai dyscyblion Crist ydych. Yn drydydd,
cariad yw'r ddyledswydd fawr frenhinol; Ja-
go ii. 8. cyflawniad y gyfraith frenhinol ydyw.
Yn bedwarydd, cariad yw'r ffordd dra ragorol,
i Cor. xii. 31. y mae yn gwneuthur nefoedd
ar y ddaear: y mae y rhai sy'n caru yn ysbry-
dol yn trigo yn Nuw, a Duw ynddynt hwy-
thau. Yr wyf yn erfyn arnoch, myfyriwch gar-
iad, llefarwch gariad, gweithredwch gariad,
rhodiwch mewn cariad; gwneier eich holl wei-
thredoedd a'ch holl orchwylion mewn cariad.

*Hyn yw gofnyngedig Ddymuniad,
yr hwn wyf eich eiddo, i dreulio,
ac i ymdreulio ymhob gwasfanaeth
cariad er cariad i'ch eneidiau,*

John Bisco.



At y Darllenydd.

Ddarllenydd Cristnogol,

T Mae gennyt yn y Traethawd canlynol wedi eu
gosod ger dy fron, yn gyntaf; Ddirgelwch y dirgel-
ion, yr hyfeddod o drugaredd a chariad digymmar
Duw at ei werthfawr rai. Trugaredd a gras yw
enw mawr Duw, ei ogoniant mwyaf, a'i hyfrydwch
neillduol; ac am hynny fe ddylai fod yn hyfrydwch
gan holl lestri trugaredd, i ddarllain, myfyrio, a
llefaru am ei werthfawr drugaredd. Yr wybodaeth
a'r olwg ysbrydol ar y drugaredd ogoneddus hon,
sydd yn ein newid ni i'r unrhyw ddelw o ogoniant
i ogoniant megis gan Ysbryd yr Arglwydd, 2 Cor.
iii. 18.

Yn ail, yr amrywïol ddirgeledigaethau sy'n gyn-
hwyfedig yn y gyfraith frenhinol : megis yn gyntaf,
ei bod yn dyfod i bob saint yn llaw Crist : dyna un
dirgelwch. Yn ail, ei bod yn rheol o ufudd-dod
efangylaidd iw gyflawni yng Nghrist : dyna ddir-
gelwch arall. Yn drydydd, nad yw'r gyfraith wedi
ei rhoddi i'r rhai cyfiawn ; canys y maent dan ras :
dyna drydydd dirgelwch. Yn bedwarydd, nad oes
un ddeddf yn erbyn y cyfiawn ; am fod Crist wedi
bodloni'r ddeddf, ei melusu, a'i gwneuthur yn
gyfaill iw holl eiddo : dyna bedwarydd dirgelwch.
Yn bummed, nad yw'r dadguddiad o oruwch he-
laeth rās Duw, a goruwch gyflawn drugaredd yr
efengyl, yn ein rhyddhau ni oddiwrth ddyledswydd-
au, ond yn ein rhwymo ac yn ein tynnu yn fwy ca-
darn attynt : dyna bummed dirgelwch. Yn chwe-
ched, i'r gyfraith gael ei rhoddi i Israel ar fynydd
Sinai yn gyfiamod ammodol am bethau tymhorol
yng wlad Canaan : dyna chweched dirgelwch.

Yn yr holl bethau hyn mi a ymdrechais i ddwyn
i mewn yr ysgrythurau sanctaidd i lefaru yn eu
hieithoedd gwreiddiol eu hunain, yn ol y mesur by-
chan o oleuni a roddes Ysbryd Duw i mi. Y Ddeddf-
wr hollalluog, Brenhin y saint yn unig a all dynnu
ymaith y llen, ac agoryd ein llygaid i weled y peth-
au rhyfeddol a dirgeledigaethol sy yn ei gyfraith ef,
yr hyn ddylai fod yn ddibaid weddi pob saint, megis
eg y mae ei weddi ef.

Yr hwn yw'r lleiaf o'r holl saint,

John Bisco.

Gogoneddus



Gogoneddus Ddirgelwch Trugaredd DUW.

MICA vii. 18.

Pa Dduw sydd fel tydi yn maddeu amwiredd, ac yn myned heibio i amwiredd gweddill ei etifeddiaeth? Ni ddeil efe ei ddig byth am fod yn hoff ganddo Drugaredd.

* * * Mae 'r geiriau hyn yn ddadguddiad o ddau ddirgelwch mawr. Yn gyntaf, gogoniant dadguddiedig mwyaf Duw. Yn ail, diddanwch pennaf dyn. Y mae Duw yn cyfrif ei drugaredd faddeuol yn Jesu Grist, y briodoledd hyfryd honno ar ba un y mae cyfur pennaf pechadur yn sefyll, yn ogoniant mwyaf iddo.

Pa Dduw sydd fel tydi? Y mae'r gair yn yr Hebraeg yn priodol arwyddocau Duw cadarn, Pa Dduw cadarn, &c. megis y gwelwch, Esay ix. 6. x. 21. Y mae yn cael ei alw felly o herwydd ei gadernid, neu ei nerth; y mae'r enw hwn mewn modd neillduol yn dadcan hollalluogrwydd Duw. Dat. xix. 6.

Yn maddeu amwiredd, y mae'r gair yn Hebraeg yn arwyddocau dwyn, dygid, tynnu ymaith, a maddeu. Fe ddarfu i Jesu Grist y Duw-dyn dynnu ymaith ein hanwireddau ni, trwy eu dygid hwynt yn ei gorph ei hun ar y pren, fel y dywed yr Apostol, Pedr ii. 24. Ac

Ac yn myned heibio i anwiredd, (yn ol y Saef-naeg camwedd) yn ol yr Hebraeg, i anffyddlondeb, gwrthryfel, a gwrthgiliad gweddill ei etiffeddiaeth: Y mae'r gair Hebraeg yn cynnwys yr holl bethau hyn. Y mae'r pechodau a ddywedir yn y geiriau fod y Duw cadarn yn eu maddeu iw bobl o'r anian waethaf, o'r lliwiau duaf, a gwaedlyttaf; ac y mae hyn yn gwneuthur ei allu a'i drugaredd faddeuol i ddisgleirio yn dra gogoneddus.

Y mae'r anwiredd a'r camwedd, &c. yn fy nhestyn yn ol priodoldeb y Jaith Hebraeg, yn bechodau wedi eu gwneuthur, 1. Yn erbyn goleuni yn y deall: 2. Gyda malais a gwrthnyfgrwydd cyndyn yn ewyllys pechadur: 3. Balch drosfeddiadau o'r holl orchymynion: 4. Pechodau o wrthryfelgarwch ac anffyddlondeb.

Y mae'r ail air, *anwiredd*, yn y testyn, yn ol yr Hebraeg yn arwyddocau ymddygiad anffyddlon, ffals dau wynebog, megis pan fo dyn yn cymmeryd arno wneuthur rhyw beth, ac ar yr un pryd yn gwneuthur i'r gwrthwyneb, fel Cyfreithwr yn cymmeryd arno amddiffin achos dyn tlawd, ac ar yr un pryd yn ei fradychu iw ei wrthwynebwr.

Y mae amcan gyffredinol y geiriau yn ddau ddyblyg: 1. I ofod allan mai y peth mawr hwanw ymha un y mae'r Duw cadarn iw ryfeddu a'i dderchafu gan ei holl eiddo, yw ei drugaredd faddeuol: Y mae gogoniant a mawrhydi y Duw cadarn yn disgleirio yn dra godidog ac ardderchog yn ei ras a'i drugaredd yng Nghrist Jesu. *Pa Dduw sydd fel tydi, yn maddeu, &c.* fel pe dywedasai, dyma'r amlygiad mwya rhagorol o'th ogoniant, a'r dadguddiad mwya rhyfeddol o'th hollalluogrwydd.

2. Amcan gyffredinol y testyn hwn yw, gofod allan dduwdod Duw *Israel*, mai efe yw yr unig

unig wir Dduw, am ei fod yn maddeu yn rhad ac yn gyflawn halogedigaethau dyfnaf, gwrthnyf-igrwydd, trofeddiadau, a'r gwrthryfelgarwch, mwyaf i bechaduriaid crediniol edifeiriol.

Pan y mae'r prophwyd yn dywedyd, *Pa Dduw cadarn fydd fel tydi?* nid yw yn meddwl fod un gwir Dduw, heblaw ein Duw ni; ond ei amcan yw gosod allan y briodoledd fawr amlygiadol, a'r weithred ardderchog wahaniaethol honno, wrth ba un y gellir adnabod y gwir Dduw oddiwrth yr holl eulun-dduwiau, o herwydd ei fod yn trugarog faddeu pechodau ei bobl, hyd yn oed pechodau o gyndynrwydd a gwrthryfelgarwch, ei fod yn anghyfnewidiol yn ei gyfammod a hwynt, yn gorchfygu eu holl ddrygioni a daioni.

Y mae *Calfin* yn dal fylw na bu un genedl erioed mor ddigred, ag nad oeddynt yn cyfadddef eu hunain yn euog ger bron Duw: o herwydd pa ham yr oedd yr holl genhedloedd yn ffosi at eu duwiau am eu trugaredd trwy ymbiliau ac aberthau: yr oeddynt yn credu fod y duwiau yn drugarog, ac yn dueddol i faddeu. Ond ni allodd neb o dduwiau'r cenhedloedd erioed faddeu pechod. — Gallu neillduol, a phriodoledd frenhinol Duw a brenhin *Israel* yn unig yw madden pechod.

Y mae'r geiriau yn gosod tri pheth rhagorol ger ein bron: 1. Amlygiad ardderchog o dragwyddol Dduwdod a Hollalluogrwydd Duw, ei drugaredd faddeuol i'w bobl. 2. Seilfaen wreiddiol a ffynnon ein holl happusrwydd a'n cyfur ninnau, ewyllys da Duw i ddangos trugaredd: Dyma pa ham nad yw ei lid ond fel tros ennyd, ond ei drugaredd yn dragywydd. 3. Pwy yw y gwrthddrychau ar ba rai y mae'r holl drugaredd faddeuol hon yn syrthio ac yn ymsefydlu, etholedigion Duw, yn cael eu gosod allan

allan yn y geiriau wrth ddau enw : yn gyntaf *etifeddiaeth* Duw, yn ail *gweddill*.

1. Y mae pobl Dduw yn cael eu galw yn *etifeddiaeth* iddo, Deut xxxii. 8, 9.—Eph. i. 18.—1 Pedr v. 3. — Salm ii. 8.

2. Y mae Duw ei hunan yn cael ei alw yn gyfran ac *etifeddiaeth* ei Bobl, gwel. Salm xvi.

5. *Yr Arglwydd yw rhan fy etifeddiaeth.* — cxix.

5. — Galar. iii. 24. *Yr Arglwydd yw fy rhan i, medd fy enaid. A Mair a ddewisodd y rhan dda.* Luc x. 40.

Yn ail *gweddill*, Nid yw y rhei'ny ag y mae Duw yn rhoi maddeuant iddynt ond *Gweddill*. Nid yw rhan ac *etifeddiaeth* Duw ond *gweddill* mewn cydmariaeth a'r byd. *Cyd byddai meibion Israel fel tywod y mor, gweddill a achubir.* Esay i. 9, 10, 20, 21. — Rhuf. ix. 27. Y mae trugareddau tragwyddoldeb yn werthfawr, yn llenwi neb ond auraidd lestri trugaredd.

Ond pa beth yw *gweddill*?

Att. Darn o frethyn hanner neu gwarter llath, fo yn aros ar ol, o dri neu bedwar ugain llath.

Ni a allwn gasglu'r athrawiaeth fawr wirioneddol hon oddiwrth y geiriau, *sef,*

Mai Trugaredd faddeuol yr Arglwydd Dduw yng Nghrist Iesu iw eiddo, yw'r amlygiad mwyaf ac ardderchoccaf o'i dragwyddol Dduwdod, gogoniant, a hollalluogrwydd.

Er eglurhau'r gwirionedd gwerthfawr hwn mi ofodaf bedwar peth ger bron.

Y PETH CYNTAF.

Mai trugaredd faddeuol Duw yw'r amlygiad mwyaf ac ardderchoccaf o'i dragwyddol Dduwdod.

Yn gyntaf, Gwaith neillduol Duwdod anfeidrol yw maddeu pechod; nid oes neb ond y Duw hollalluog a all faddeu pechaduriaid.

Yn ail, Yr amlygiad mwyaf o'r Duwdod ydyw.

1. Fod

1. Ymae pob creadur yn pregethu Duw i ni.

2. Y mae doeth a rhyfeddol drefn pob peth, gwaith creaduriaid direfwm, dienaidd yngweithredu i ateb diben uwchlaw iddynt eu hunain, yn dadcan Duwdod.

3. Ond y peth ag fy'n amlygu'n fwya eglur mai'r Jehofa yw'r gwir Dduw, yw ei waith yn maddeu cynnifer o bechodau a chamweddwau i w ei bobl.

Ie, oni buasai fod yr Arglwydd yn Dduw anfeidrol, ni allasai faddeu pechaduriaid mawrion. Y mae Duw ei hunan yn dywedyd cymaint a hynny, Hof. xi. 9. *Ni chyslawnaſ angerdd fy llid, ni ddychwelaf i ddinystrio Ephraim; canys Duw ydwyf fi, ac nid dyn, &c.* wrth Ephraim y mae i ni ddeall y deg llwyth y rhai oedd wedi syrthio yn dra dwfn i halogedigaeth eulunaddoliaeth a chaudiwviaeth; ond er hynny, y mae yn y geiriau ymrwymiad cadarn i faddeu, i arbed, ac i drugarhau wrth y pechaduriaid duon hynny; ond ar ba ammod? *Canys Duw ydwyf fi, ac nid dyn; medd yr Arglwydd, ac am hynny mi allaf faddeu iddynt: Fel pe dywedasai, Oni buasai fod gennyf drugareddau Duw anfeidrol, ni allafwn lai na dinystrio Ephraim.*

YR AIL BETH.

Mai gras a thrugaredd faddeuol yw'r enw mawr wrth ba un yr amlygodd. Duw ei hun, ac wrth ba un y mae yn ymhyfrydu cael ei adnabod, a'i alw gan ei holl eiddo.

Fe gyhoeddodd Duw ei hunan ei enw i Moses ar fynydd Sinai, Ecfod. xxxiv. 4, 5, 6, 7. *A Moses a gyfododd yn foreu, ac a aeth i fynydd Sinai, &c. — A'r Arglwydd a ddisgynnodd mewn cwmwl, ac a safodd gydag ef yno, ac a gyhoeddodd enw'r Arglwydd. A'r Arglwydd a aeth heibio o'i flaen ef, ac a lefodd, JEHOFA, JEHOFA,*

HOFA, y Duw trugarog, a graslawn, hwyfrydig i ddig, ac aml o drugaredd a gwirionedd; yr hwn sydd yn cadw trugaredd i filoedd, gan faddeu anwiredd, a chamwedd, a phechod, a heb gyfrif yr anwir yn gyfiawn; yr hwn a ymwel ac anwiredd y tadau ar y plant, ac ar blant y plant, hyd y drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth.

Amlygiad o'i bresenoldeb gogoneddus, a chyhoeddiad o'i enw sydd i ni iw ddeall wrth y disgyniad hwn o eiddo Duw. gwel. Ecsod. xix. 18. Y mae'r *Caldeae*g yn dywedyd, *Fe a'i dadguddiwyd*, neu *eise a ymddadguddiodd*. Y mae yn eglur oddiwrth eiriau *Moses*, Num. xiv. 17. 18. ac eraill o'r athrawon *Hebreaid*, mai'r *Siecina* (yr arwydd ryfeddol honno o bresenoldeb neilltuol Duw gyda meibion *Israel*) a gyhoeddodd y priodoliaethau hyn yn Ecsod. xxxiii. 19. Y mae Duw yn addaw cyhoeddi ei enw i *Moses*, ac yna y mae holl ddaioni, gras, a thrugaredd yr Arglwydd yn myned heibio o flaen *Moses*, ac felly ei enw yn cael ei gyhoeddi. Ecs. xxxiv. 5. dyma enw gogoneddus y Duw cadarn wedi ei hollol gyfansoddi o'r priodoliaethau melusaf o ras a thrugaredd.

Y mae yn y geiriau dri enw gwerthfawr, a chwe o briodoliaethau o drugaredd, a rheiny fel cynnifer a hynny olythyrenan auraid, yn gwneuthur i fynu yr enw gogoneddus hwn; a phob llythyren yn cynnwys cyfur anrhaethadwy i'r crediniol edifeiriol. Y mae'r ddwy lythyren olaf yn cynnwys priodoliaethau o gyfiawnder, lle y mae'r *Jehosa* yn gosod ei hunan allan fel barnwr yn dial pechod ar bob rhai anedifeiriol.

Os gofyn neb faint i mi yn awr pa beth yw enw priodol ein Duw ni, ateb, ei holl ddaioni, gras a thrugaredd faddeuol yng Nghrist ydyw.

○ pa fath annogaeth fydd yma i eneidiau blinedig i fyned at Dduw'r trugaredd, am fywyd a maddeuant! Y mae hyd yn oed ei Enw yn addaw ateb a derbyniad llawn gras a thrugaredd.

Yn gyntaf, Y mae'r Enw hyfryd hwn o eiddo Duw, yn wrthddrych, gwaelod, a seilfaen gymmwys i ffydd werthfawr: yr amlygiad yf-brydol o'r Enw gogoneddus hwn, yw y rhâff gadarn hono ag fydd yn tynnu'r enaid at Grist. Salm ix. 10. *Y rhai a adwaenant dy E.N.W. a ymddiriedant ynot*, medd y Salmydd. Hyd nes amlyger yr Enw hwn i bechaduriaid, ni allant, ac ni ymddiriedant byth yn yr Arglwydd,

Yn ail, Yn yr Enw hwn o eiddo Duw y gorchymynir i faint dan gwmmwl o absenoldeb, ac yn y diffig o sicrwydd yf-brydol i ymddiried ac i ymorphwys arno. Esay l. 10. *Pwy yn eich mysg fydd yn ofni yr Arglwydd, yn gwrando ar lais ei was ef, yn rhodio mewn tywyllwch, ac heb lewyrch iddo? Gobeithied yn Enw yr Arglwydd, ac ymddirieded yn ei Dduw.*

Deliwch sylw, fe ddichon eneidiau gwerthfawr, ag fydd yn gwir ofni yr Arglwydd rodio mewn cyflwr tywyll, digysur, heb brofi'r wreichionen neu'r pelydr lleiaf o sicrwydd cyfurus yn eu hyfbrydoedd. — Ond pa beth a wneir yn yr achos hyn? ymwasged ac ymlyned ffydd wrth yr Enw gogoneddus hwn o ras a thrugaredd: cadwed ef yn wastadol yn ei golwg; y mae bywyd a goleuni yn yr enw hwn.

Yn drydydd, Yr enw gwerthfawr hwn yw Tŵr amddiffinfa y faint, Diar.xviii.10. *Tŵr cadarn yw Enw yr Arglwydd, atto y rhed y cyfaiwn, ac y mae yn ddiogel,neu, ac fe ddyrchefir*; felly y mae yn y iaith wreiddiol. Pan fo profedigae-thau, trallodau, amheuan, ac ofnau yn gosod

B

arnom,

arnom, ffoed ffydd i'r tŵr cadarn hwn am nodd a diogelwch. Y mae digonolrwydd yn yr Enw dwyfol hwn i ateb ein holl wrthddadleuon, i fodloni ein holl amheuon, i lonyddu ein heneidiau, ac i wneuthur i fynu ein holl ddiſſigion.

1. *Gwrthddadl.* Mawr ofid amryw o eneidiau tlodion yw hyn, nad yw eu pechodau wedi eu maddeu, ac nad oes gwaith newydd ar eu hyfprydoedd, o'r hyn lleiaf yn eu golwg hwy eu hunain.

Att. Ystyria, mai'r llythyren gyntaf o Euw Duw yw Jehofa; wedi ei chyhoeddi ddwywaith ynghyd. Bod anfeidrol yw Duw, fe ddichon roi Bod i'r grafusau a'r cyfuron hynny ag fy etto heb fod.

2. *Gwrth.* Oh, ni oleuir byth o'm meddwl tywyll hwn, ni thynir byth o'm calon galed hon, ac ni allaf byth orchfygu'm llygredigaethau a'm drwg nwydau.

Att. Duw cadarn yw'r Arglwydd, fe all gorchymyn goleuni allan o dywyllwch, 2 Cor. iv. 6. — Troi calonau o gerrig, yn galonau o gig. Ezech. xi. 19. — Fe all fwrw allan lengoedd o gythreuliaid, Marc v. 9. — A gostegu moroedd o lygredigaethau ag un gair o'i enau. Mat. viii. 26.

3. *Gwrth.* Yr wyf yn cyfaddef y gall Duw faddeu a darostwng fy holl bechodau; ond y cwestiwn yw, a wna efe hynny dros y cyfryw ystruan a myfi?

Att. 1 Y mae enw Duw yn dywedyd i ni ei fod ef yn llawn trugaredd, yn tofurio wrth y rhai fydd mewn trueni. 2. Y mae ganddo ymysgaroedd o drugaredd, y mae yn barod i faddeu. 3. Y mae ganddo oludoedd anchwiliadwy o drugaredd; Eph. ii. 4, 5. a'r rhei'ny oll iw ei bobl,

bobl, nid iddo ei hun; nid oes arno ef ddim ei-fiau trugaredd: ie, y mae yn cyfrif y drugaredd honno ag y mae yn ei hestyn i eneidiau crediniol ei olud mwyaf a'i drysor pennaf.

4. *Gwrth.* Ond yr wyf fi yn gwbl anheilwng, nid oes gennyf ddim i annog Duw i drugarhau.

Att. Bod llawn o ras yw'r Duw cadarn, y mae yn trugarhau yn rhad; y mae ei drugaredd yn iyrthio ar y rhai anheilyngaf, heb y parch lleiaf i unrhyw beth ynnom ni. Y mae Duw yn trugarhau yn ol anfeidrol helaethrwydd ei galon, ei ddaioni, a'i ewyllys da ei hun. Y mae ymadrodd gwerthfawr i'r perwyl hwn, 1 Cron. xvii. 19. *O Arglwydd—yn ol dy feddwl* (yn Saefneg dy galon) *dy huny gwnaethost yr holl fawredd hyn*, &c. nid yn ol ein cymwyfiadau ni.

5. *Gwrth.* Ond, oh yr wyf fi yn hen bechadur, mi wrthsefais yn hir; pe daethwn ar y cyntaf, fe fuasai rhyw obaith.

Att. 1. Enw Daw yw, *Hwysfrydig i ddig*, hynny yw, hir cyn y digio, fel y mae yn *Hebraeg*.

2. Y mae ganddo oludoedd o hirymaros ac amynedd, Rhuf. ii. 4, 5. ac ni threulia y rhai'n yn fuan.

6. *Gwrth.* Y mae fy mbechodau yn rhagori ar eraill mewn rhifedi a maintioli, y maent yn aneirif, mi fynych dorrais gyfammod ac adduned â Duw.

Att. 1. Y mae gogoneddus enw Duw yn dadgan ei fod ef yn aml ei drugaredd, yn fawr ac yn helaeth ei ddaioni; y mae ganddo liaws o dosturiaethau, trugareddau, a maddeuant o bob math rhif a rhyw, a'r rhai'n yn llawer mwy aneirif nac y dichon dy bechodau di fod. Yn *Efay* lv. 7. y mae yn *addaw arbed yn helaeth*, yn ol yr *Hebraeg*, llofogi neu adchwanegu trugaredd a gwirionedd, yn cadw addewid a'i bobl er eu holl wendidau hwy. B 2

7. *Gwrth.*

7. *Gwrth.* Nid yw'r trugareddau hyn ond i weddill, fe allai nad wyf fi un o'r rheini.

Att. Y mae gan y Duw cadarn drugaredd i filoedd, ie, i liaws aneirif o bob llwyth, iaith, a chenedl, &c.

8. *Gwrth.* Ond y mae arnaf ofn, pe cawn drugaredd, y syrthiwn, ac y pechwn drugaredd ymaith drachefn.

Att. Cofia y mae Duw yn cadw trugaredd i filoedd; trwy allu Duw hollalluog yr ydym ni ein hunain, ein trugareddau a'n grasusau yn cael ein cadw (yn ol y Groeg fel mewn dinas gaerog) i Jechydwriaeth, 1 Pedr i. 5. Nid yw ein trysor yn ein dwylaw ein hunain fel *Adda*.

9. *Gwrth.* Nid yw fy mbechodau i fel rhai dynion eraill, y maent yn waeth mewn llawer ystyriaeth ac amgylchiad, mi ymddygaïs yn dwyllodrus tuag at Dduw, mi gymmerais arnaf fod drosto, ond mi fum yn ddau wynebog, yn dwyllodrus, ac a ddirgel weithredais yn ei erbyn ar yr un pryd: O dyma'r pechod fy'n clwyfo fy nghydwylbod ddyfnaf.

Att. Enw Duw yw maddeu anwiredd, camwedd, a phechod i bechaduriaid dychweledig: pechodau o bob math a maint, ie pechodau o ragrith, ymddygiad dau wynebog, a gwrthgiliad, fel y mae'r gair *Hebraeg* yn arwyddocau. O Saint mynnwch adnabod enw eich Tad, efe a'i cyhoeddodd, fel na byddai neb o'i eiddo yn anwybodus o honno: Rhewch eich holl fyfyrdod ar yr enw gwerthfawr hwn; mynnwch wybod pa le y mae eich nerth yn gorwedd; tŵr o nerth yw'r enw hwn o eiddo Duw. Pan fo trallo-dau tufewnol ac allanol, amheuon, a meddyliau ymollyngar yn dechreu rhuo, fflowch, ac ymguddiwch yn y tŵr cadarn hwn; a'r addewid yw, y cewch eich derchafu uwch law eich holl amheuon,

amheuon, anhymherau, ac ofnau cythryblus, a therfysglyd.

Yn bedwarydd, Y mae'r dadguddiad neu'r hysbyfiad o'r enw gogoneddus hwn yn llanw'r enaid o gariad at Dduw, Crist, a'i holl berthynafau, gyda phob melusder: Y mae gennym ymadrodd hynod i'r diben hwn o eiddo Crist, Ioan xvii. 26 *Mi a hysbysais dy enw iddynt, ac a'i hysbysaf: fel y byddo ynddynt hwy y cariad a'r hwn y ceraiſt fi, a minnau ynddynt hwy.* — Pa fwyaf a hysbysir o'r enw hwn i ni gan Grif, mwyaf ei gid o gariad Duw, Crist, a'r Ysbryd gogoneddus, ac o'r ddelw ddwyfol fy'n dyfod i'n hysbrydoedd ni.

Y TRYDYDD PETH.

Fod uwchder ac ardderchawgrwydd gogoniant dadguddiedig Duw yn disgleirio yn fwy yn ei ras a'i drugaredd fadduol nac mewn un peth arall.

Ei ragorol, ei oruwch aml ras a'i drugaredd yw'r peth mawr hwnnw ag y mae'r Duw cadarn yn ei gyfrif yn awr yng Nghrist yn brif ogoniant iddo. — Y mae Duw yn cyfrif ei hun yn fwy gogoneddus yn ei drugaredd, nac yn ei ddoethineb, cyfiawnder, neu allu. Y mae yn cyfrif ei ras a'i drugaredd (medd Dr. Sibs) yn ogoniant neillduol iddo.

Yn gyntaf, y mae Duw yn cyfrif ei drugaredd ei ogoniant pennaf, a'i ardderchawgrwydd mwyaf dan yr efengyl: y mae Duw yn cyfrif y briodoledd honno ag fydd yn gysur pennaf i ddyn, yn ogoniant pennaf iddo yntef.

Yn ail, y mae Duw ei hun, wedi dadcan mai trugaredd yw ei ogoniant; y mae gennym ymadrodd rhagorol i gadarnhau hyn o enau y rhagorol Ogioniant ei hun, Ecsod. xxxiii. Yn adnod. 18. y mae *Moses* yn attolygu ar Dduw i

ddangos iddo ei ogoniant : yn adnod 19. y mae Duw yn caniatatau ei ddymuniad ; medd yr Arglwydd, *Gwnaf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf Enw'r Arglwydd o'th flaen di : a mi a drugarhaf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, ac dofturiaf wrth yr hwn y testurirwyf.* Pa beth y mae Duw yn ei gyfrif yma yn ogoniant iddo ? Att. Ei holl ddaioni, gras, a thrugaredd.

Y mae'r *Caldaeg* yn esbonio'r gair *Fy holl ddaioni*, *Fy holl ogoniant* : A'r *Groeg*, *Mi af heibio i't' a'm holl ogoniant.* 1. Y mae Duw yn ogoneddus yn ei ddoethineb, ei gyfiawnder, a'i holl briodoliaethau. 2. Yn ei holl ragluniaethau, gweithredoedd barnedigathol yn ac ar y byd ; ond yn ei drugaredd faddeuol iw ei eiddo, y mae yn ogoneddus gogoneddus.

Yn drydydd, y mae trugaredd Duw yn fynych yn yr ysgrythurau yn cael ei galw yn ogoniant ; Rhuf. ix. 23. y mae yn cael ei galw *golud gogoniant* ; hynny yw *golud trugaredd*, gwel. 2 Cor. iii, 18. a'r iv. 6. yr hyn yw gogoniant Duw ; fel yr ymddengys wrth y deiliaid neu'r gwrthddrychau, *Llestiri trugaredd.* Y mae genym le cyffelyb i hwn yn Eph. iii. 16. *Ar roddi o hono ef i chiwi yn ol cyfoeth ei ogoniant.* — Luc ii. 14. *Gogoniant i Dduw yn yr uchelder.* Pa ogoniant ? Gogoniant ei rad rās a'i drugaredd. Prif ogoniant Duw yn awr yw ei oruwch-aml a'i oludog rās yng Nghrist. Wrth ogoniant Duw yma medd Dr. *Sibs*, yr ydym mewn modd neilltuol i ddeall, gogoniant ei rad rās, ei drugaredd, a'i gariad yn Jesu Grist, gwel ei *Draethawd am ragoriaeth yr Efengyl ar y Gyfraith*, tu dal. 233. a 238.

Y PEDWARYDD PETH.

Fod tra rhagorol a thra ardderchog sawredd gallu

llu Duw yn fwy dadguddiedig ym maddeuant pechodau ei bobl, nac mewn unpeth arall.

1. Gweithred o allu, ie, o anfeidrol allu yw maddeu pechod.

2. Y mae Duw yn dangos mwy o'i allu mewn maddeuant pechod nac yng nghreadigaeth yr holl fyd. Fe brofir hyn yn rhagorol, Num. xiv. 17, 18, 19. Lle mae *Moses* wrth daer ymbil ar yr Arglwydd i faddeu iw ei bobl, yn dadleu ac yn haeru mawredd ei nerth; *Yr awr hon, gan hynny, mawrhaer, attolwg nerth yr Arglwydd, fel y llefaraist, gan ddywedyd, yr Arglwydd sydd hwyrfrydig i ddig ac aml o drugaredd, yn maddeu anwiredd a chamwedd — Maddeu, attolwg, anwiredd y bobl hyn yn ol dy fawr drugaredd.* Y mae mawredd nerth, a mawredd trugaredd yn cydgyfarfod mewn maddeuant pechodau mawrion. Ynghreadigaeth y byd, fe ddywedir i Dduw ddangos ei allu neu ei nerth, Rhuf. i. 20. ond ym maddeuant pechod ei bobl mawredd ei nerth. Fe fydd i'r Duw cadarn osod allan ei allu a'i drugaredd anfeidrol i'r eithaf, yn hytrach nac y coller un enaid crediniol.

Yn Esay xxvii. 5. y mae trugaredd, daioni, a ffyddlondeb Duw, yn cael eu galw ei *Nerth*; ac fe orchymynir i saint i ymallyd yn y nerth hwn, gan sicrhau trwy hynny y gwnaent heddwch a Duw, ac y caent eu cynnal yn erbyn pob trallod a thymmeftl. Yn Salm lxii. 11, 12. y mae cadernid, neu allu, a thrugaredd Duw yn cael eu huno ynghyd fel feilfaen a gwaelod sicr i ffyddi orphwys arnynt.

1. *Defnydd.* Os yw hyn bur wirionedd, "Mai trugaredd faddeuol Duw yw'r amlygiad mwyaf o'i dragwyddol Dduw-dod, gogoniant, a hollalluogrwydd", fe all hyn ddysgu i ni,

ddangos iddo ei ogoniant : yn adnod 19. y mae Duw yn caniatáu ei ddymuniad ; medd yr Arglwydd, *Gwnaf i'm holl ddaioni fyned heibio o flaen dy wyneb, a chyhoeddaf Enw'r Arglwydd o'th flaen di : a mi a drugarhaf wrth yr hwn y cymmerwyf drugaredd arno, ac dosturïaf wrth yr hwn y testurïwyf.* Pa beth y mae Duw yn ei gyfrif yma yn ogoniant iddo? *Att.* Ei holl ddaioni, gras, a thrugaredd.

Y mae'r *Caldaeg* yn esbonio'r gair *Fy holl ddaioni*, *Fy holl ogoniant* : A'r *Groeg*, *Mi af heibio i't a'm holl ogoniant.* 1. Y mae Duw yn ogoneddus yn ei ddoethineb, ei gyfiawnder, a'i holl briodoliaethau. 2. Yn ei holl ragluniaethau, gweithredoedd barnedigaethol yn ac ar y byd ; ond yn ei drugaredd faddeuol iw ei eiddo, y mae yn ogoneddus gogoneddus.

Yn drydydd, y mae trugaredd Duw yn fynych yn yr ysgrythurau yn cael ei galw yn ogoniant ; Rhuf. ix. 23. y mae yn cael ei galw golud gogoniant ; hynny yw golud trugaredd, gwel. 2 Cor. iii, 18. a'r iv. 6. yr hyn yw gogoniant Duw ; fel yr ymddengys wrth y deiliaid neu'r gwrthddrychau, *Llestri trugaredd.* Y mae genym le cyffelyb i hwn yn Eph. iii. 16. *Ar roddi o hono ef i chwi yn ol cyfoeth ei ogoniant.* — Luc ii. 14. *Gogoniant i Dduw yn yr uchelder.* Pa ogoniant? Gogoniant ei rad rês a'i drugaredd. Prif ogoniant Duw yn awr yw ei oruwch-aml a'i oludog rês yng Nghrist. Wrth ogoniant Duw yma medd Dr. *Sibs*, yr ydym mewn modd neilltuol i ddeall, gogoniant ei rad rês, ei drugaredd, a'i gariad yn Jesu Grift, gwel ei Draethawd am *ragoriaeth yr Efengyl ar y Gyfraith*, tudal. 233. a 238.

Y PEDWARYDD PETH.

Fod tra rhagorol a thra ardderchog sawredd gallu

llu Duw yn fwy dadguddiedig ym maddeuant pechodau ei bobl, nac mewn un peth arall.

1. Gweithred o allu, ie, o anfeidrol allu yw maddeu pechod.

2. Y mae Duw yn dangos mwy o'i allu mewn maddeuant pechod nac yng nghreadigaeth yr holl fyd. Fe brofir hyn yn rhagorol, Num. xiv. 17, 18, 19. Lle mae *Moses* wrth daer ymbil ar yr Arglwydd i faddeu iw ei bobl, yn dadleu ac yn haeru mawredd ei nerth; *Yr awr hon, gan hynny, mawrhaer, attolwg nerth yr Arglwydd, fel y llefaraist, gan ddywedyd, yr Arglwydd sydd hwyrfrydig i ddig ac aml o drugaredd, yn maddeu anwiredd a chamwedd — Maddeu, attolwg, anwiredd y bobl hyn yn ol dy fawr drugaredd.* Y mae mawredd nerth, a mawredd trugaredd yn cydgyfarfod mewn maddeuant pechodau mawrion. Ynghreadigaeth y byd, fe ddywedir i Dduw ddangos ei allu neu ei nerth, Rhuf. i. 20. ond ym maddeuant pechod ei bobl mawredd ei nerth. Fe fydd i'r Duw cadarn ofod allan ei allu a'i drugaredd anfeidrol i'r eithaf, yn hytrach nac y coller un enaid crediniol.

Yn Esay xxvii. 5. y mae trugaredd, daioni, a ffyddlondeb Duw, yn cael eu galw ei *Nerth*; ac fe orchymynir i saint i ymaflyd yn y nerth hwn, gan sicrhau trwy hynny y gwnaent heddwch a Duw, ac y caent eu cynnal yn erbyn pob trallod a thymmeftl. Yn Salm lxii. 11, 12. y mae cadernid, neu allu, a thrugaredd Duw yn cael eu huno ynghyd fel feilfaen a gwaelod sicr i ffyddi orphwys arnynt.

1. *Defnydd.* Os yw hyn bur wirionedd,
 “ Mai trugaredd faddeuol Duw yw'r amlygiad
 “ mwyaf o'i dragwyddol Dduw-dod, gogon-
 “ iant, a hollalluogrwydd”, fe all hyn ddyfsgu
 i ni,

i ni, mai'r ffordd oreu i ddynion i dderchafu gogoniant Duw, yw credu, ac ymlynu wrth ei drugaredd ogoneddus yng Nghrist Jesu.

Y mae dynion, wedi i Dduw roi goleuni iddynt i weled eu cyflwr pechadurus, colledig, andwyol eu hunain, fel ag y maent ynddynt eu hunain, Cyflawnder a rhadlonrwydd trugaredd yr efengyl, ac felly casau eu chwantau anwylaf, dyfod allan o honynt eu hunain, ac ymaflfyd mewn trugaredd faddeuol, yn addef tragwyddol dduwdod Duw, ac yn derchafu ei drugaredd, gras, a gallu yn fwy nac mewn un ffordd arall. Nid oes un weithred neu ddyledswydd ag fydd bosibl i ni ei chyflawnu, trwy ba un yr ydym yn derchafu enw mawr Duw cymaint, a thrwy dafu ein hunain ar ei rad drugaredd yn yr Arglwydd Jesu.

O chwi bechaduriaid llwythog, blinderog, a chalon-ddrylliedig, sy'n sefyll yn ol dan gryn ac ofni, ac ni feiddiwch anturio ar yr addewid, perfwadier chwi i roi gogoniant i Dduw, trwy dderbyn a chofleidio ei rad a'i werthfawr drugaredd ddadguddiedig yn yr efengyl.

Gwrth. Ond Oh! mi fum yn bechadur ang-hyffredin, mi anfad gyffroais lygaid pur gogoniant Duw, ac mi greulon drywanais yr Arglwydd Jesu trwy fy ffaidd afradlonrwydd; pan y dechreuwyf feddwl edrych tua gorsedd trugaredd, y mae fy holl bechodau yn eu holl amgylchiadau, hyd a lled, llun a lliw yn ymddangos ger fy mron, a iatan yn dywedyd na dderbyn trugaredd byth mo'r cyfryw ystruan a myfi.

Att. Ystyriwch, Oh! chwi encidiau ymoll-yngar, amheu-us, trallodedig,

1. Mai trugaredd yw gogoniant Duw; ac am hynny pa fwyaf o ras a thrugaredd fydd arnoch ei

ei eifiau, ac a dderbynioch oddiwrth Dad y trugareddau, mwyaf ei gid fydd gogoniant ei Enw.

2. Y mae pechaduriaid mawrion trwy gredu a chofleidio trugaredd, yn rhagorol anrhydeddu Duw; canys y maent trwy hynny yn rhoi iddo brif ogoniant priodoliaethau goruchel a gorfoleddus ei Ras, a'i *Drugaredd* yn eu hanfeidroldeb.

3. Y mae gogoniant, disgleirdeb, ac anrhydedd goludog ras a thrugaredd Duw yn cael eu tra derchafu trwy faddeu pechodau mawrion. A wrandewi beth y mae'r dysgedigion duwiol yn yn ei ddywedyd i'r achos hyn? Medd un (*Dr. Sibb*) wrth lefaru wrth enaid drylliedig edifeiriol, *Edrych ar Dduw yng Nghrist, ac ystyria ei ddiben ynghnawdoliaeth Crist, fel y byddai iw drugaredd, daioni a'i ras i gael eu derchafu, a gorfoleddu dros holl anheilyngdod dyn, y gwnaeth felly. Pa fwyaf yw dy bechodau mwyaf ei gid fydd gogoniant ei drugaredd; a bod yn ogoneddus yn ei drugaredd, y mae Duw yn awr yn ei geisio.* ————— Y mae Mr. R. Bolton wrth lefaru wrth enaid drylliedig, yn dywedyd fel hyn: *Yn yr achos hwn, mi a ddangosaf i ti berl, wrth ddamwain, fe gaiff trugareddau Duw eu hanrhydeddu yn anghyffredinol trwy faddeu'r fath bechodau ofnadwy; canys trwy hynny y maent megis yn cael eu gosod ar waith i'r eithaf, a'u hanwylder, melusder, ac anfeidroldeb yn cael eu tra derchafu a'u gogoneddu; a gwaed Crist Jesu yn cael ei wneuthur i ddisgleirio yn fwy ardderchog a rhagorol, a'i anrhydedd a'i werthfawrogrwydd yn cael eu tra derchafu trwy olchi ymaith y cyfryw frychni uffernol.*

Hyn (yn ol fy marn i) oedd fail ymadrodd Dafydd, Salm xxv. 11. *Arglwydd maddeu fy anwiredd:*

wiredd; canys mawr yw? yn ol yr Hebraeg, o herwydd ei fod yn fawr, ac yn llawer. Y mae'r Arabaeg fel hyn, O Dduw, trwy, neu er mwyn mawredd, gogoneddus fawredd dy enw, maddeu fy mhechodau, o herwydd mawrion ydynt. Fe ellid meddwl fod Dafydd yn ymresymmu yn ei erbyn ei hun, ond, os iawn bwyfir ei ddadl y mae yn cynnwys ynddo sylwedd a chadernid dwyfol. Y mae fel pe dywedasai Dafydd, Arglwydd yr wyf yn cyfaddef fod fy mhechodau yn fawr rhagorol; ond pa fwyaf yw fy mhechodau mwyaf ei gid fydd gogoniant dy ras, trugaredd a gallu yn eu maddeu, fe fawrhair ac fe dra derchafir ardderchawgrwydd mawredd dy enw trwy hynny.

Gogoniant a hyfrydwch y Duw cadarn yw gwneuthur pethau mawion cyfattedbol iw fawredd: Gogoniant phfygwr yw gallu gwellau clefydau marwol, diobaith.

1. Ai pechod yw dy ofid mwyaf, a ydyw dy galon a'th gafineb wedi gwir ymosod yn erbyn pob drwg dros yr amfer i ddyfod? O glŷn wrth yr addewid auraid honno, *Lle yr amlhaodd pechod y rhagor amlhaodd Grâs*, Rhuf. v. 20 Gogoniant rhagorol amllder Grâs Duw yw gorfolledu ar gyflawnder mwyaf pechod.

2. Y mae daioni Duw tuag at ei eiddo mor rhagorol helaeth, fel ag y mae yn cymmeryd achlysur oddiwrth fawredd eu pechodau i dderchafu ac i ddadcan rhagorol fawredd a rhadlawnder ei drugaredd.

Ni a allwn ddarllain gyd a rhyfeddod y grasol benderfyniad y mae rhad ras yn ei wneuthur ar y cyhoeddiad o gyndynrwydd ac anedifeirwch Israel dan wialennodau: medd Arglwydd Israel, *Am anwiredd ei gybydd-dod efy digiais, ac y tarewais ef: ymguddiais, a digiais, ac efe a aeth rhagddo*

rhagddo yn gildynnus ar hyd ffordd ei galon. Ei ffyrdd a welais, a mi a'i FACHAF EF: tywysaf of hefyd, ac adferaf gysur iddo, ac iw alarwyr.

O ddyfnder diwaelod rhad ras! O ryfeddod pob rhyfeddod, y mae yn ddigon i beri syndod ar ddynion ac angylion! fe allasai dyn feddwl y buafai'r penderfyniad fel hyn: Mi welais eu ffyrdd cildynnus gwrthryfelgar, o herwydd pa ham mi a'u dinystrïaf ac a'u llwyr fwriaf ymaith. Ond y mae'r penderfyniad yn drugaredd ei gid: Mi welais eu ffyrdd gwrthryfelgar, mi a'u iachaf, maddeuaf iddynt, ac achubaf hwynt; fe gaiff fy ngras orchfygu eu holl drygioni hwynt.

Er pellach annogaeth a chynhyrriad i eneidiau gwir yfig a drylliedig i ddyfod i mewn a thaflu eu hunain i fendigedig freichiau trugaredd Duw, y rhai sydd yn sefyll yn agored i'r eithaf yn barod i goffeidio pob enaid crediniol a ddelo, mi osodaf ger bron wyth o annogaethau.

I. ANNOGAETH.

1. Fod gan Dduw oludoedd a thryforau dderfyn o ras a thrugaredd. Ni a welwn yn yr ysgrythurau, fod y gair golud neu gyfoeth, yn gyntaf yn cael ei gymhwyso at ras a thrugaredd: Yn ail, ei briodoli i ras a thrugaredd: Yn drydydd, fod rhagorol amllder a goruwch-ddylifol gyflawnder yn y goludoedd hynny.

Am y peth cyntaf, ni a welwn y gair golud yn cael ei gymhwyso at ras a thrugaredd mewn chwe o destynau enwog; *Rhuf. ix. 23. I beri gwybod Golud ei ogoniant*, hynny yw ei drugaredd ogoneddus, *ar lefiri trugaredd*. Yr ydym yn darllain, *Rhuf. ii. 4. Am olud daioni*, neu drugaredd, *Hefyd xi. 33 Oh ddyfnder golud, &c.* wrth gyddmaru'r lle hyn a phen. *xii. 1. Y mae yn eglur ei fod yn llefaru am ddyfnder trugaredd.*

Y mae

Y mae lle cyffelyb i hwn yn *Eph. ii. 4.* Lle dywedir fod Duw yn *gyfoethog o drugaredd*: yn adn. 7. fe sonir am *ragorol olud ei ras.* A'r ben. iii. 16. fe sonir am *Gyfoeth ei ogoniant*, hynny yw ei *drugaredd.*

Yn ail, y mai'r gair golud yn cael ei briodoli i ras a thrugaredd. Nid wyf yn cofio i ddywedyd erioed fod Duw yn gyfoethog, neu fod ganddo olud o ailu, cyflawnder, neu lidiawgrwydd: Y mae Duw yn cyfrif rhagorol helaeth gyflawnder a rhadlonrwydd ei drugaredd iw ei bobl, ei drysor brenhinol, a'i olud pennaf. Er fod Duw yn benllywydd ac yn gyfiawn feddiannydd pob peth, y nesoedd a'r ddaear, yng-hyd a'i holl gyflawnder a'u gogoniant; etto nid yw yn cyfrif yr holl rai hynny ei olud a'i brif drysor; ei drugaredd a'i ddaioni yw ei drysor.

Yn drydydd, y mae cyflawnder rhagorol helaeth a goruwch-aml yn y tryforau a'r golud hyn; y mae'r trysor hwn yn ddiwaelod, yn ddi-derfyn, yn ddi-draul: y mae'r dyfn-for mawr o drugaredd Duw yn llawn yn wastadol, ac yn llifo trosodd i bob tragwyddoldeb. Y mae cyfoeth yn arwyddo mwy na chyflawnder, peth dros ben, chwaneg na digon. Yr oedd gan y goludog yn *Luc xii. Dda lawer*, (mwy na digon) *wedi eu rhoi i gadw dros lawer o flynyddoedd.*

Pan y mae'r sgrythur yn gosod allan oruwch ragorol gyflawnder gras, a thrugaredd Duw, y mae yn derchafu ei dull ymadrodd yn y fath fodd graddol areithiol a hyn. 1. Fe ddywedir fod Duw yn *fawr ei drugaredd a'i ras.* 2. Fod ei ras yn dra aml. 3. Fod ganddo ragorol olud o ras.

1. Y mae Duw yn *fawr ei drugaredd*, i *Pedr i. 3.* 2. Y mae ei ras yn dra aml, i *Tim. i. 4. Ecsod. xxxiv. 6.* Yn 3. y mae yn cael ei alw mewn

mewn ffordd o odidawgrwydd *Golud uwchaf ei ras*; goruwch ragorol olud, Eph. ii. 7. Y mae'r cyfieithiad *Syriaeg*, y gorau a'r hynaf yn ol barn dysgedigion o holl gyfieithiadau'r Testament newydd, yn dywedyd fel hyn, *Fel y gallai ddangos mawredd a goruchelder golud ei ras yn yr oesoedd a ddeuai*. Fe ddywedir fod y Saint yn derbyn *llofawgrwydd o ras*, Rhuf. v. 17.

Y mae un yn dal sylw nad yw'r Apostol yn defnyddio'r anghwanegiad, *Rhagorol olud ei ras*, mewn un lle trwy'r holl sgrythurau ond yma.

1. Y mae llawer mwy o gyflawnder yn nhrugareddau Duw, nac a ddichon bod ymhechodau dynion: y mae eu llestr hwy yn llawn hyd yr ymyl; ond y mae trugaredd Duw yn fwy na llawn.

2. Y mae *Jago* yn son am helaethrwydd malais, neu bechod, ond y mae gras Duw yn llifo trosodd yn rhagorol helaeth; y mae yn llifo, yn llifo trosodd, a hynny i'r uwchder mwyaf.

3. Y mae gras Duw yn rhagor-aml, y mae yn fwy na digon i faddeu i'r pechaduriaid mwyaf, ie yr holl etholedigion: y mae ei ras yn rhagorol aml, y mae fel ei hunan yn anfeidrol ac yn anchwiliadwy. Y mae'r sgrythur yn llefaru am dano mewn ffordd o ryfeddod, *Salm xxxi. 19. Mor fawr yw dy ddaioni a roddais i gadw i'r sawl a'th ofnant, ac a wnaethost i'r rhai a ymddiriedant ynot.*—Rhuf. xi. 33. Oh ddyfnder golud —

2 ANNOGAETH.

Y mae'r holl ragorol olud a'r tryforau hyn o drugaredd i bobl Dduw, nid iddo ei hunan; y mae efe yn gyfoethog o drugaredd i ni, nid iddo ei hunan. Y mae gwybodaeth a chariad Duw yn desgyn arno ei hunan yn gyntaf; ond

C

gweith-

gweithred drosglwyddedig yw ei drugaredd, ar y creaduriaid yn unig y mae yn deigyn. O pa fath feilfaen gadarn o gyfur fydd yma i eneidiau tlodion drylliedig i adeiladu arni.

3. ANNOGAETH.

1. Megis ag y mae trugaredd yw tryfor Duw, felly ei hoffder a'i hyfrydwch ydyw; y mae yn nhestyn, yn dywedyd fod trugaredd yn ei fodloni, yn ei fodloni yn fawr jawn, y mae yn hoffi dangos trugaredd iw ei eiddo, *Hof. vi. 6.*

2. Y mae yn hoffi trugarhau yn ei galon: llawenydd a gorfoledd ei enaid yw estyn trugaredd i gredinwyr edifeiriol. Y mae ymadrodd auraid i'r pwrpas hyn yn *Jer. xxxii. 41.* *Ie, mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur lles iddynt.* Yn yr adnodau o'r blaen, y mae Duw yn addaw pethau mawrion iw ei bobl, yr hyn oll ag oedd bosibl i fwynhad o Dduw yng Nghrist ei gynnwys, yn adnod 41. y mae yn dywedyd mai llawenydd ei holl galon a'i holl enaid fyddai gwneuthur lles iddynt, gwel 38, 39, 40. Nid yw Duw yn blino ei bobl o'i fodd, *nid yw yn eu cystuddio o'i galon yn ol y Hebr. Galar. iii. 33.* Y mae Tad y trugareddau yn cystuddio ei anwyl rai megis o'i antodd; y mae yn cyfrif ei hun yn cael ei gyftuddio yn eu holl gyftuddiau hwynt, *Esfay lxiii. 9.*

3. Y mae Duw yn dangos trugaredd a'i holl galon â'i holl enaid. *Jer. xxxii. 41.* *rhân olaf, Mi a'u plannaf hwynt yn y tir hwn yn sicr, â'm holl galon ac â'm holl enaid.* Y mae'r faint yn cael nid yn unig drugareddau gwerthfawr gan Dduw, ond hefyd calon Duw gyd â phob trugaredd; ie, pob trugaredd ag y mae Duw yn ei roi iddynt, y mae yn ei rhoi â'i holl galon, enaid, ac hyfrydwch; cariad a thrugaredd yw ei galon ei gid iw ei eiddo. O gan hynny pa
mor

mor sicr anfeidrol resymol yw, y dylai yntef gael ein holl galon, enaid, a'n gwafanaeth ninnau.

4. ANNOGAETH.

Ymysgaroedd Duw yw ei drugareddau: y mae ei dyner drugareddau yn cael eu gosod allan wrth y gair ymysgaroedd yn y ddwy iaith wreiddiol: y mae'r gair *Hebraeg* am drugareddau yn priodol arwyddocau ymysgaroedd, megis i *Bren* iii. 26. *Gen.* xliii. 30. Y mae amryw fannau yn yr hen Destament yn ol yr *Hebraeg*, ag fydd yn son am ymysgaroedd trugareddau, megis *Salm* xxv. 6. *Cofia*, O Arglwydd, ymysgaroedd dy drugareddau, a'th fwynion drugareddau, canys erioed y maent hwy. *Salm* li. 1. Yn ol *lliaws* ymysgaroedd dy drugareddau; y mae'r deg a thriugain yn cyfieithu'r gair trugaredd, yn ymysgaroedd, *Diar.* xiv. 22.

Yn y Testament newydd, y mae'r weithred o *dofturio* neu drugarhau, yn cael ei gosod allan (yn ol y *Groeg*) trwy air ag fy yn arwyddocau cyffroi'r ymysgaroedd, a thrwy ymysgaroedd trugareddau. *Luc* i. 78. O herwydd ymysgaroedd trugaredd ein Duw. Y mae'r *Syriaeg* yn darllain y geiriau hyn, *Trwy ymysgaroedd gras ein Duw.*

Y mae yn beth hynod fod yr un gair ag fy yn arwyddocau ymysgaroedd, yn cael ei ddefnyddio am drugaredd ym mhedair Tafodiaith fawr y Dwyrain, *Hebraeg*, *Caldäeg*, *Syriaeg*, a'r *Arabaeg*: ac y mae'r gair ymysgaroedd yn cael ei gymhwyso at drugaredd yn y *Groeg*.

Yn awr y mae'r ymadrodd melus hwn yn gosod allan y tair feilfaen ganlynol o gyfuri eneidiau drylliedig.

1. Fod trugareddau Duw iw ei eiddo yn drathufewnol, serchiadol, a charedig; yn gryf, yn gadarn, fel tosturi ac anwyldeb mam tu ag

at ei phlentyn : fel ag y mae ymysgaroedd Tad yn cyffroi tu ag at ei anwylaf rai mewn trueni; felly y mae ymysgaroedd yr Arglwydd yn cyffroi tu ag at y rhai fydd yn ei ofni ef, medd y *Salmydd*, *Salm ciii.* 13.

Ie, y mae Duw yn diddanu ac yn cosfeidio ei bobl gyda chymmaint o agosder, anwyldeb, ferch, a chydymdeimlad, ag y mae croth gwraig yn cosfeidio ei phlentyn, fel ag y mae'r *Hebraeg* yn arwyddo. Y mae'r Arglwydd mor rhagorol dyner a thirion tuag at ei holl blant, fel ag y mae yn eu cadw ym mynwes ei anwylaf gariad, ac yn eu dwyn gyda'r caredigrwydd mwyaf ynghroth ei felusaf a'i dyneraf dosturiaethau. Cariad a thrugaredd yw'r groth fendigedig lle cawsant eu ffurfio yn ysbrydol, eu bywhau, eu meithrin, a'u cadw, a hynny gyda'r anwyldeb a'r tiriondeb eithaf.

2. Y mae'r faint yn cael nid yn unig effeithiau a gweithrediadau trugaredd, ond y mae ferch a chalon Duw yn eiddo iddynt, wedi eu gosod arnynt, yn gweithredu tuag attynt a throstynt yn wastadol. Fe ddichon eraill gael trugareddau cyffredinol, nid ferch a chalon Duw gyda'r trugareddau; ond y mae calon Duw trwy Grist yn dyfod gyda phob trugaredd i bob credadyn.

3. Y mae'r holl drugareddau ag fydd yn defcyn ar yr etholedigion yn tarddu o ymysgaroedd trugaredd. Y mae'r drugaredd o fadddeuant, jachad, cynhaliaeth, a phob dawn ar y cyntaf yn dyfod o wreiddyn a dyfnder ferchiadau calon, caredigrwydd ac anwyldeb tadol. O ymysgaroedd trugaredd ein Duw y mae y rhoddiad o Grist, Haul Cyfiawnder gogoneddus hwnnw, maddeuant ein pechodau, bywyd a goleuni yn dyfod, *Luc i.* 77, 78, 79.

5. AN-

5. ANNOGAETH.

Ystyriwch fod yr Arglwydd yn rhedeg i gyfarfod y pechaduriaid hynny ag sy yn dyfod tu ag atto a breichiau ei drugaredd ar led, gwel, Luc xv. 20. *Pan oedd y mab afradlon etto ymhell, ei dad a'i canfu, ac a dosturiodd, ac a redodd, ac a syrthiodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd, &c.* — Mal. iv. 2. Y mae gogoneddus Haul Cyfiawnder yn dwyn Jechydwriaeth ar adenydd, y mae yn dyfod ar hedfan i gyfarfod y rhai sy yn dyfod tuag atto.

6. ANNOGAETH.

Y mae gan yr Arglwydd Jesu gyflawn awdurdod oddiwrth y Tad i roi maddeuant a Jechydwriaeth i bob enaid blinderog a ddel atto, Darllen Ioan vi. 27. y mae wedi ei selio a'i anfon i'r pwrpas hyn yn unig. Ystyriwch,

1. Y mae'r Tad wedi gosod yr awdurdod yn nwylo'r Mab, 1. I drefnu ei holl ddigonolrwydd, ei drugaredd, a'i dryforau. 2. I drefnu holl ogoniant y nefoedd. 3. Yr holl ras, doethineb, a'r daioni a ragddarparwyd i'r etholedigion. Y mae'r Tad wedi gosod pob peth yn nwyllaw ei Fab fel Cyfryngwr; ac ar y sail hon, y mae Crist yn gwahodd eneidiau tlodion blinderog i ddyfod atto, Mat. xi. 26, 27, 28.

2. Y gorchwyl yr awdurdodwyd Crist iddo, yw, rhoddi bywyd, tragwyddoldeb o fywyd, y peth mwya dymunol.

3. I roddi bywyd yn rhad, nid ei werthu: beth sy'n fwy rhad na rhodd.

4. Pa beth bynnag a roddo Crist unwaith, eiddom ni yw yn dragywydd, y mae yn ddi-alw yn ol, ni chymmerir byth ymaith; am mai yr un yw ei weithredoedd ef a gweithredoedd y Tad, a hynny hefyd dan fel: y mae 'r Tad wedi rhoi o'tan ei law a'i fel

na's gwrthyd efe ddim mo'r un a dderbynio Crist, na chondemnia efe neb a ryddhao Crist.

5. Y mae'r awdurdod i roddi bywyd yn hollol ac yn unig yn llaw Crist. 1. Nid oes un creadur, nac ufudd-dod un creadur wedi ei uno a Christ yn yr awdurdod: y mae'r sacramentau yn dywedyd i ni nad yw gras ynddynt hwy: y mae gweddio a phregethu yn dywedyd nad yw ynddynt hwy, ond yng Nghrist: Nid yw'r holl bethau hyn ond moddion cyfranniad; gan Grist y mae'r tryfor a'r awdurdod.

2. Nid oes dim o gyfiawnder personol dyn ei hunan wedi ei uno a Christ yn ei awdurdod: Ni seliodd Duw erioed mo'n darostyngiadau, gweddiau, neu'n cyflawniadau puraf ni, i roi bywyd i'n heneidiau meirwon: yn wir y mae dyledswyddau o ufudd-dod yn ogoneddus yn eu lle priodol; ond os unwaith y rhuthrant i le a gorfedd Crist, a dyfod yn Jachawdwyr i ni, ni a gollwn ein hunain a'n dyledswyddau hefyd. Gan Grist yn unig y mae'r awdurdod, megis ag y mai efe yn unig a fathrodd y gwinwryf: nid oes dim ag fydd gennym ni, neu fydd bosibl i ni ei wneuthur, wedi ei selio i roi Jechydwriaeth, gwaredigaeth, neu gymmeradwyaeth i ni ger bron Duw. Diben dyfodiad Crist oedd, dwyn Jechydwriaeth yn rhad i bechaduriaid crediniol: y mae gennym destyn auraid i brofi hyn, 1 Tim. i. 15. *Gwir yw'r gair, ac yn haeddu pob derbyniad, ddsfod Iesu Grist i'r byd i gadw pechaduriaid, o ba rai y pen-naf ydwyf fi.*

1. Gair gwir yw, fe ellir anturio adeiladu arno.

2. Gair ydyw a ddichon gadw enaid, yn haeddu pob derbyniad. Diben dyfodiad Crist oedd, fel y b'ai i bechaduriaid, y mwyaf, y gwaethaf, y rhei'ny o'r radd uchaf, a ddeuai atto ef i gael bywyd,

bywyd, a hynny yn helaeth. Y mae'r Arglwydd Jesu yn cyfrif ei hun yn rhwym i roi bywyd i gynnifer ag a ddelatto ef: Pa gyflawnder o gariad a melusder fydd yn yr ymadrodd hwnnw o eiddo Crist, *Y mae yn rhaid i mi wneuthur ewyllys yr hwn a'm hanfonodd.*

Beth yw'r ewyllys ogoneddus hon o eiddo Duw?

Att. Fod i bob un a welo'r Mab, ac a gretto ynddo gael bywyd, Ioan vi. 39, 40. Y mae fel pe dywedasai Crist; y mae yn rhaid i mi roi jechydwriaeth i eneidiau blinedig drylliedig, Mat. xi. 28. — 1. Y mae ei gariad, ei dofturi, a'i diriondeb, yn gosod angenrheidrwydd arno, Ioan vi. 37. — 2. Y mae ei feliad a'i gommi-fiwn yn gosod angenrheidrwydd arno i roi jechydwriaeth i bechaduriaid colledig: 3. Y mae wedi ymrwymo trwy addewid, os deun gan gredu, na's gall ein gwrthod; y mae yn tystiolaethu pwy bynnag a ddelatto ef, na bydd iddo eu bwrw allan mewn un modd; beth bynnag fo eu pechod a'u hanneilyngdod. Y mae'r geiriau yn y Groeg yn bwyfig iawn, *ni fwriaf ef dros y drws.*

7. ANNOGAETH.

Y mae'r Arglwydd Jesu yn ei gyfrif yn brif orchwyl iddo, ie mewn rhyw ystyriaeth ei holl waith i roddi bywyd ac jechydwriaeth i bechaduriaid: y mae yn dywedyd yn bendant, iddo ddyfod i geisio ac i gadw yr hyn a gollasit: galw pechaduriaid i edifeirwch, fel y cai'r byd fywyd trwyddo ef, oedd y peth cyntaf a phenaf yn ei feddyliau: dyma'r gwaith mawr i ba un y cafodd ei alw, ei neillduo a'i felio fel Cyfryngwr.

8. ANNOGAETH.

Prif hyfrydwch Crist yw gwneuthur y gwaith
mawr

mawr hwn: Y mae yn dadcan mai ei hyfrydwch, ei fwyd, a'i ddiod yw gwneuthur ewyllys Duw, fef achub eneidiau, Ioan iv. wedi ei gydmaru a Ioan vi. 38, 39, 40. O pa annogaeth fy yma i eneidiau blinderog i fyned at Dywyflog y Bywyd am drugaredd, 1. Y mae Crist yn ddi-gon abl i gwbl iachau y rhai trwyddo ef fydd yn dyfod at Dduw, Heb. vii. 25. — 2. Y mae holl gyflawnder y Duwdod yn trigo ynddo fel ail berfon. 3. Y mae pob awdurdod yn y nef-oedd ac ar y ddaear wedi ei rhoddi iddo fel Cyfryngwr, Mat. xxviii. — 4. Y mae cyflawnder yr holl ddoethineb a'r gras ag y mae Duw wedi ei ddarparu iw etholedigion wedi ei dryfori i fynu ynddo ef, Ioan i. 14, 16. — Col. ii. 3. 5. Y mae ei gariad a'i ewyllys dda mor helaeth a'i allu, gan ei fod ef yn byw bob amser i eir-iol drostynt hwy ar ddeheulaw'r Mawredd am faddeuant, diogelwch, a derbyniad i'r holl rai hynny a ddél atto ef, fel ag y gosodir allan yn rhagorol, Heb. vii. 25.

Gwrth. Fe fydd rhyw enaid tlawd drylliedig yn barod i wrthddadlêu; yr wyf yn addef mai fy nyledfwydd, ie, a'm dymuniad yw dyfod at Dduw trwy Grist; a glynw wrth y cynnigiad o drugaredd; ond nid wyf etto wedi'm cyfaddasu a'm cymhwyso i dderbyn trugaredd, pe b'ai gennyf ond y cyfryw fefur o dristwch, o ddrylliad calon, a'r cyfryw gymhwysfadau, yna mi ddeuwn ac fe dderbyniai Crist fi.

Att. Fe fynn yr eneidiau tlodion hyn gael eu hiachau'n gyntaf, a chwed'yn myned at y medd-yg; hwy fynnant gael eu hamcan eu hunain o ddrylliad calon, edifarhau, a gwneuthur rhyw weithredoedd da; a chwed'yn dyfod at Grist am fywyd: Dyma ffordd babaid wyr-draws.

1. Ffordd babaid ydyw, yr hen ffordd, gwna hyn

hyn a byw fyddi, fe fydd dynion ryw beth ynddynt eu hunain i'w dwyn at Grift, ac nid derbyn pob peth oddiwrth Grift.

2. Ffordd wŷr-draws iawn yw fôn am edifarhau, drylliad calon efangylaidd, gwneuthur gweithredoedd da, cyn ffydd a dyfod at Grift; Ffrwythau a chanlyniadau ffydd yw edifeirwch, drylliad calon, ac ufudd-dod, fel ag y mae Difinyddion yn dal sylw. Y dadguddiad o drugaredd, sy'n addfwyn doddi ac yn tyneru calon pechadur, yn marwhau pechod, yn puro'r galon, tywys i edifeirwch, ac yn cymmell i'r dyledswyddau o ufudd-dod; edrych ar Grift trwy ffydd sy'n peri galar am dano ef yr hwn a greuolon drywanafom. Zach. xii. 10. — Act. xv. 9. — Rhuf. ii. 4. — 2 Cor. vii. 7. — Tit. ii. 11, 12.

Yn gyntaf. Credu yw y gwaith cyntaf. *Yn ail.* y gwaith pennaf ag y mae Crist yn gosod eneidiau drylliedig yn ei gylch; y mae dynion yn dueddol i geisio jechydwriaeth yn fwy yn y ffordd o weithio, nac yn y ffordd o gredu. 1. Cyn eu hargyhoeddiad, fel y Phariseaid a'u dyscyblion; *Pa beth a wnawn ni, fel yr etifeddom fywyd tragwyddol.* 2. Ar ennyd eu dychweliad, Act. xvi. 3. *Beth fydd raid i mi ei wneuthur fel y byddwyf gadwedig?* Ond i. Y mae'r efengyl yn gosod credu allan fel y gwaith cyntaf, Mat. xi. 28. — Act. xvi. 31, — 2. Fel y gwaith pennaf, Ioan vi. 28, 29. *Yna y dywedasant wrtho, Pa beth a wnawn ni, fel y gweithredom weithredoedd Duw?* *Yr Jesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Hyn yw gwaith Duw, credu o honoch yn yr hwn a anfonodd efe.* i Ioan iii. 23. Dyma'r unig wir waith yn ol y Groeg y gwaith hwnnw, mewn ffordd o ragoriaeth, gwaith pob gwaith, y gwaith mwyaf, gogoneddusaf yw credu yn yr Arglwydd Jesu, fel ag y mae'r efengyl yn gorchymmyn.

Yn

Yn awr er pellach amlygiad o'r modd y mae rhai yn cael eu dwyn at Grift am jechydwr-iaeth, deliwech sylwar y chwe Rheol ganlynol.

Rheol 1. Y mae yn rhaid i bechaduriaid gael eu hargyhoeddi gan ysbryd y gwirionedd o'u cyfiwr colledig andwyol fel ag y maent yn yr *Adda* cyntaf. 2. O'u pechadurusrwydd, hunanhalogrwydd, a'u gwagder eu hunain o bob dai-oni. 3. Hollol annigonolrwydd yn yr hyn oll ag sydd ganthynt, neu yn bosibl iddynt wneuthur iw cyfodi i stat o fywyd. 4. Amhosibl-rwydd pob moddion y tu yma i haul cyfiawnder iw gwared allan o'u pechod.

Rheol 2. Y mae yn rhaid iddynt gael eu hollol waghau o bob meddyliau uchel a thybiau da am eu cyfiawnder eu hunain, neu unrhyw beth ag sydd bosibl iddynt ei wneuthur mewn ffordd o rag-barottoad neu gymhwysiad i bwr-casu gwaredigaeth neu gymmeradwyaeth gyda Duw. Gwaith cyntaf ysbryd Duw yw difodli a thynnu dynion o honynt eu hunain, tynnu lawr eu huchel drem, a dangos iddynt eu diddymdra eu hunain; y mae hyn yn amlwg oddiwrth Luc iii. 4, 5, 6. Fe anfonwyd Ioan i barattoi ffordd yr Arglwydd yn weinidogaethol; Pa beth oedd y parottoad hwn? Tynnu dynion oddiwrth bob tyb da am eu cyfiawnder a'u digonolrwydd eu hunain. *Pob pant a lenwir a phob mynydd a bryn a oftyngir*, Luc iii. 5. Y mae pechaduriaid yn llawn o fryniau a mynyddoedd; y maent yn meddwl yn sior fod rhyw beth ynddynt eu hunain, eu gweithredoedd, darostyngiadau a chyflawniadau iw cyflwyno yn gymmeradwy ger bron Duw, Eiaf lviii. 3. Y mae'r Iuddewon yno yn honni derbyniad gyda Duw o herwydd eu cyflawniadau; *Pa ham*, meddynt, *yr ymprydiafom ac ni's gwel-*
aist?

aist? y *cystuddiasom* ein *henaid*, ac *ni's* *gwy-
buost?* Pa *gynnifer* sydd yn ein *plith* ni ag *fy*
yn *aberthu* i *fynu* eu *dylediwyddau*, *ymprydiau*,
a *gweddiau* yn *gyfiawnderau* fel y *gwnaeth* yr
Iuddewon, *Rhuf* x. 2, 3. *Daliwn* *sylw*, *wedi* i'r
meddyliau *mynyddig* hyn *gael* eu *darostwng*,
fe *gaiff* *dynion* *weled* *Jechydwriaeth Duw*. Fe
gaiff *eneidiau* *wedi* eu *gwaghau* o'u *hunan*
dybiau da *weled* a *chofleidio*'r *Arglwydd* *Jesu* y
jechydwriaeth *ogoneddus* honno a *ragbaratodd*
Duw iw *holl eiddo*. Y *mae* lle *cyffelyb* i *hwn*
yn *Esfay* xl. 3. *Pob mynydd a bryn a oftyngir* — a
gogoniant yr *Arglwydd*, *hynny yw*, *gogoniant*
ei ras a'i *drugaredd* a *ddadguddir*, a *phob cnawd*
ynghyd a'i *gwel*. Y *meddyliau* *uchel* hyn *yw'r*
cestyll a *fwrir* i *lawr trwy* *bregethiad* yr *efengyl*, 2 *Cor.* x. 4.

Rheol 3. Y *mae* yn *rhaid* i *ni* *gael* ein *gwneuthur* yn *gwbl* *ewyllysgar* i *dderbyn* *egwyddor* a *dechreuad* *bywyd* a *chyfiawnder* *oddiwrth* un *arall*, *hynny yw*, *oddiwrth* *Grist* yn *unig*. *Gras* *yw* *ffydd* ag *fy'n* *gwaghau* *dynion* o'u *hunan* *dybiau* da, y *mae* yn ein *gwneuthur* yn *fodlon* i *fod* yn *ddim* *ynnom* ein *hunain*, ac i *gymmeryd* *Crist* yn *bob peth*. Y *mae* *ffydd* yn *dyfod* yn *waglaw*, ac yn *cymmeryd* *pob peth* o *gyfiawnder* *Crist*. *Nid* oes *gennym* ni *ddim* iw *ddwyn* at *Grist* ond *pechod* a *thrueni*, *dyled* ac *afendid*; *pechod* iw *faddeu*, *trueni* iw *gymmeryd* *ymaith*. Y *mae* *ffydd* yn *dangos* *Crist* yn *bob peth* i *ni* *mewn* *perthynas* i *fywyd*, *cyfiawnder*, *cymmod* a *derbyniad* *gyda Duw*.

Rheol 4. Y *mae* yn *rhaid* i *ni* *gael* ein *dwyn* o *bob* *hunan* *bechadurus*, ac o *bob* *ffyrdd* *pechadurus*. Y *mae* *ffydd* yn *cael* ei *gosod* *allan* *dan* yr *ystyriaeth* o *ddyfodiad* yn *Mat.* xi. 28. — *Ioan* vi. 37. Yn *awr* *megis* ag y *mae* *mewn* *dyfodiad*

fodiad naturiol ddau beth iw ystyried, felly y mae mewn dyfodiad ysbrydol enaid at Grist.

1. Y mae rhyw beth ag yr ydym i ddyfod oddiwrtho, a rhyw beth ag yr ydym i ddyfod atto. Y mae ffydd yn angenrheidiol arwyddocau dyfodiad oddiwrth bob hunan, oddiwrth bob peth gwrthwyneb i Grist; y mae yn rhaid bod tragwyddol ymddattodiad ac ysgar oddiwrth bob pechod o blefer ac o elw: y mae gwir ffydd yn torri'r galon am, ac oddiwrth bechod yn dragwydd: cyhyd ag y bo'r galon yn glynu wrth unrhyw chwant, fel ag y mae'r ymadrodd, Jer. viii. 5. Ni ellir byth ymaffyd mewn trugaredd a bywyd yn Nhywyfog y bywyd. Y mae gweithredu a glynu wrth unrhyw bechod gwybodus yn hollol anghytunol a natur bywiol ffydd. Chwiliwch yr ysgrythurau a chwi gewch weled fod yr holl addewidion gwerthfawr wedi eu sefydlu ar eneidiau ag fy'n diwygio eu bywyd ac yn ymadael a phechod; darllenwch Esay i. 16, 17, 18.—lv. 7, 8.—Diar. xxviii. 13.—Fe werthodd y Marchnatwr doeth ei holl feddiant i brynu'r maes lle cafodd y tlws, Mat. xiii. 44, 45, 46. Nid yw holl feddiant pechadur ddim yn briodol ond pechod. Un o'r bendithion mawr ag y mae Tywyfog y bywyd yn eu rhoi iw holl bobl yw troi pob un o honynt ymaith oddiwrth eu drygioni, Act. iii. 26. yn gyftal a throi drygioni ymaith oddiwrthynt hwy. Diben ei farwolaeth oedd dinystrio pechod, a phuro pobl priodol iddo ei hun awyddus i weithredoedd da, Tit. ii. 14.

Rheol 5. Y mae dyfod at Grist yn arwyddocau dadrwymiad a dattodiad calon oddiwrth bob peth yma ifod; dyfod ymaith oddiwrth bob creadur mewn perthynas i wared oddiwrth bechod a digofaint. Dyfod i'r penderfyniad hwn,

hwn, Y mae fy holl happusrwdd yn gorwedd uwch-law'r creaduriaid, y mae wedi ei drysori i fynu yn Arglwydd y bywyd. Oh na phwyfych byth ar un creadur fel canolbwynt eich gorphwysfa, feilfaen eich gobaith a'ch cyfur, neu ffynnon diddanwch enaid.

Rheol 6. Yn olaf, y mae yn rhaid bod hollol ymroddiad ac ymgyflwyniad o honom ein hunain, a pha beth bynnag ydym neu fydd gennym, i'r Arglwydd Jesu i fod wrth ei ewyllys ef.

Y mae gan ffydd ddwy law ac y mae yn defnyddio pob un ar un pryd; ag un y mae yn derbyn yr Arglwydd Jesu, Ioan i. 12. â'r llall y mae yn rhoi y galon i fynu iddo ef drachefn; y mae hawl ymgyfnewidiol ac ymrwymiad rhwng Crist a'i holl eiddo; *Fy anwylyd fydd eiddof fi, a minnau yn eiddo yntef*; medd yr eglwys, Can. ii. 16.

2 Defnydd. Ai trugaredd faddeuol yw gogoniant mwyaf Duw? Oh gan hynny dysgwn dderchafu trugaredd trwy gyflawnu pob dyledswydd oddiar yr ystyriaeth ein bod wedi cael trugaredd. Dyma'r ffordd i dderchafu trugaredd a gras.

1. Pan yr ydym yn edrych ar drugaredd fel y prif ymrwymiad i bob dyledswydd. 2. Pan y mae yn ffynnon i'n holl weithredoedd. 3. Yr annogaeth fywhaol gymhellgar. 4. Y rhaff a'r faner auraid i'n tynnu dan lywodraeth ogoneddus Crist.

1 Y mae'n rhaid i ni weithio oddiwrth drugaredd fel yr ymrwymiad pennaf: y mae trugaredd Duw yn cadarn rwymo i fyw i Dduw; y mae yn gosod y rhwymau mwya cadarn ac effeithiol ar y gydwybod: y mae goruwch amllder a goruwch ragorol helaethrwydd trugaredd faddeuol Duw fel deng mil o rwymau ar enaid grafol.

D

Nid

Nid oes un rhwymau fel rhwymau cariad, Hof. xi. 4. O bob dynion dan y nefoedd faint fy fwya rhwymedig i bob dyledtwyddau o ufudd-dod, am eu bod wedi derbyn y trugareddau mwyaf.

Yr anaddafrwydd, yr anniolchgarwch a'r anghysondeb mwyaf yn y rhei'ny ag fy'n proffesu eu hunain yn faint, yw taflu ymaith gyfraith Duw mewn pwngc oddyledfwydd, a hynny am eu bod yng Nghrist.

1. Y mae cyfraith frenhinol *Jehofa* (a elwir y Deng Gair Deddf) wedi ei rhoi i bobl mewn cyfammod efangylaidd. 2. I rai yn meddu hawl mewn prynedigaeth efangylaidd. 3. Ar feilfeini ac annogaethau efangylaidd; o herwydd pa ham y mae yn rhaid ei bod i barhau yn ddi derfyn. Dyma pa ham y mae gogoneddus ddaioni a thrugaredd Duw yng Nghrist yn rhagymadrodd y deg gorchymyn wedi eu sefydlu a'u cyhoeddi iw ei bobl fel yr annogaeth bennaf a'r rheswm cryfaf iw cynhyrfu a'u cymmell i ufudd-dod ysbrydol, hollol i'r gyfraith frenhinol.

A Duw a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd, *Myfi yw'r Arglwydd dy Dduw; yr hwn a'th ddug di allan o wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed*, Ecfod.xx.1,2. Deliwch sylw, y mae'r gyfraith wedi ei rhoi yn bennodol i bobl yn meddu hawl yn Nuw trwy briodoldeb neillduol; *Myfi yw Jehofa* (yr Arglwydd) *dy Dduw*. Dyma iwm a sylwedd y cyfammod tragwyddol hwnnw a gadarnhawyd yng Nghrist, Gen. xvii. 7. Addewid feilfaenol gynhwysfawr y cyfammod tragwyddoldeb hwnnw a wnaed ag *Abraham* ydyw, fel y mae'r iaith wreiddiol yn arwyddocau.

Pa beth yw y rheswm a'r annogaeth fawr ag y mae

y mae Duw yn ddefnyddio i gymmell ac i berfwadio ei eiddo i ufudd-dod? *Att.* Goruwch-aml a gorfoleddus ras yr efengyl. Pan y mae Duw am lefaru pob trugaredd mewn un gair, y mae'n addo bod yn Dduw i ni: mae pob gwynfydedigrwydd goruwch-naturiol o ran hanfod a threfn yn gynhwysedig yn y mwynhad o'r *Jehofa yn Dduw i ni yng Nghrist*, gwel. Salm xxxiii. 12. a'r cxliv. a'r olaf.

Y mae yma ddau reswm ag y mae Duw yn ddefnyddio i gymmell i ufudd-dod. Yn gyntaf, ei anfeidrol fawrhydi a'i anghyfnewidioldeb ei hun; efe yw'r hollalluog *Jehofa*, yr hwn a roes i ni ein bod mewn natur a gras: y mae ganddo ben-arglwyddiaeth hollol arnom; ond fe frawychai ac fe yrrai'r ystyriaeth hon yn unig nyni oddiwrth Dduw; ac am hynny, er ein tynnu dan ei felus lywodraeth, y mae yn gosod ei anfeidrol ddaioni, gras a thrugaredd yn Nghrist ger ein bronnau.

Myfi yw *Jehofa*, neu myfi *Jehofa* yw dy Dduw yn y perthynasau agosaf, carediccaf a chadarnaf: y mae'r addewid gynhwysfawr hon wedi ei hangwanegu agos at bob un o'r gorchymynion yn neillduol; gwel. Lef. xix. megis ag y mae attynt oll yn gyffredinol. Eccl. xx. 1, 2.

Yn ail. Y mae ein prynedigaeth ogoneddus trwy Jesu Grist, yr hon oedd yn cael ei chyfgodi yngwaredigaeth *Israel* o'r *Aipht*, yn cael ei gosod ger ein bronnau fel feilfaen ufudd-dod. Yn awr gan fod y gyfraith frenhinol foefol wedi ei rhoi ar feilfeini pur efangylaidd, y mae yn rhaid ei bod yn rheol dragwyddol i faint i rodio wrthi hyd yn oed ar ol credu: Ewyllys dadguddiedig ein Tad nefol yw'r gyfraith frenhinol, dadguddiad o'i feddwl; pelydr ydyw o

ddwyfol ddoethineb wedi ei estyn i lawr o'r nef-oedd er cyfeirio ein traed.

Y mae tri pheth i ddal sylw arno yn ein hufudd-dod i Dduw.

I. Yr Egwyddor.

II. Y Patrwn a'r enfiAMPL.

III. Y Rheol ei hunan.

I. Yr Egwyddor dufewnol o ufudd-dod yw gogoneddus fywyd Crist wedi ei blannu yn yr enaid; Crist wedi ei ffurfio yn ysbrydol ynom ni; y gyfraith wedi ei hysgrifennu a'i hargraphu yn y galon, Gal. iv. 16. Oddiwrth alluoedd ac egwyddorion tufewnol y mae gweithredoedd yn tarddu, ac y maent yn cyfattedd iddynt.

II. Y Rheol allanol dragwyddol wrth ba un y mae yn rhaid ffurfio a threfnu ein holl weithredoedd, a honno yw'r gyfraith ysgrifenedig ddadguddiedig yn yr ysgrythurau.

III. Perffaith Batrwn ac enfiAMPL y rheol hon yw'r Arglwydd Iesu, 1 Ioan ii. 6. Y mae yn rhaid i bob un ag sy mewn undeb ag ef rodio fel y rhodiodd yntef, mewn cyd-ffurfiad ag ef fel patrwn.

Y mae yn rhaid i ni ddoeth wahaniaethu rhwng yr egwyddor dufewnol a'r rheol allanol.

1. Trwy'r ddeddf, y mae Duw yn dangos i ni beth fydd dda, beth y mae efe yn ei geisio gennym ei wneuthur fel ei feddwl a'i ewylllys.

2. Trwy'r egwyddor blannedig, y mae'r Arglwydd yn rhoi i ni dueddiadau a greddfau sanctaidd cytunol a'r gyfraith, a nerth goruwch-naturiol i wneuthur mewn mesur yr hyn ac y mae efe yn ei ofyn, ac i rodio yn ol y rheol mewn sanctaidd a manwl ymarweddiad: Y mae y rheol a'r egwyddor yn anwahanol. Yn Eph.

Eph. v. 15. Fe orchymynir i faint i rodio yn ddiesgeulus, yn ofalus, yn ddichlynaidd : y mae'r gair yn y iaith wreiddiol yn arwyddocau rhedio i fynu i uwchder eithaf sancteiddrwydd, rhodio gyda'r manylrwydd mwyaf. Yn awr y mae'n amhosibl i ddynion rodio neu weithio yn gywir, i'r cywreinrwydd eithaf heb reol i edrych arni yn wastadol : Er ensampl, y mae yn rhaid i faer ag fydd i godi rhyw adeiladaeth odidog feddiannu y ddau beth hyn,

1. Egwyddor o gelfyddyd o'i fewn fel greddf naturiol oddiwrth ba un y mae yn gweithio.

2. Rheol a chwmpas wrth ba rai y mae yn ffurfio, yn llunio, ac yn trefnu ei waith, ac y mae pob un o rhai'n yn wir wahanol.

1. Perffaith ddelw sancteiddrwydd Duw yw'r gyfraith foefol.

2. Perffaith reol sancteiddrwydd ; o herwydd pa ham, nid yw bod yn rhydd oddiwrth y gyfraith neu'r ddeddf fel rheol, mewn un modd yn ddymunol gan fant. Gogoniant, perffeithrwydd, ac ardderchawgrwydd y creadur yw bod yn sanctaidd.

1. Y mae'r Brif-ddeddf fawr wreiddiol ; sef, Duw ei hun perffaith reol pob sancteiddrwydd.

2. Y Rhag-ddeddf yn deilliaw oddiwrth, a chweddi cael ei gosod allan yn ol y patrwn dwyfol hwnnw : y ddeddf ysgrifenedig, y Deng gair yw hon. Y mae'r ddeddf neu'r gyfraith frenhinol hon yn cael ei dechreuad oddiwrth natur sanctaidd Duw, fel ei ffynnon ; a delw ei sancteiddrwydd ef ydyw fel ei phatrwn.

Y mae y rhag-ddeddf wedi ei rhoi o'r nef-oedd, fel rheol i faint i rodio yn ei hol : Rheol a llinyn mesur gweithredoedd i'w gwneud neu i beidio a'u gwneud ydyw ; hyn yw natur hanfodol y gyfraith, Gal.vi. 16. Y mae ymadrodd hy-

nod o eiddo *Augustine*; *Y mae cristion* (medd efe) *hyd y dydd heddyw yn byw, hynny yw, yn rhodio yn y ddeddf, am ei fod yn rhodio yn ol y ddeddf (fel rheol;) ond nid yw dan y ddeddf o herwydd mai nid y ddeddf sy'n cynhyrfu ei rodiad, eithr Ysbryd Duw.* Hynny yw, nid yw cristion yn cael ei yrru at ddyledswyddau gan ddychrysfeydd a bygythion y ddeddf; ond yn cael ei felus dywys gan ysbryd Mabwysiad a chariad dadguddiedig. *Y mae'r ddeddf yn sanctaidd, yn gyfiawn, ac yn dda, a pherffaith reol ewylllys Duw ydyw, medd Luther, yr ysgrifenydd efangylaidd hwnnw, ar y Gal. iii.*

Yn gyntaf, y mae'r ddeddf foefol yn cael ei galw y gyfraith frenhinol; Iago ii. 8. Os cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol, — da yr ydych yn gwneuthur.

1. *Y mae'r holl gyfraith a phob cangen o honi, yn dwyn awdurdod frenhinol brenhin y faint gyda hi wedi ei hargraphu arni.*

2. *Y mae wedi ei rhoi i'r had brenhinol, meibion a merched Brenhin mawr y nefoedd, y rhai sy'n frenhinoedd ac yn dywysogion ysbrydol, Dad. i. 6. — Salm xlv. 16. Brenhinol Offeriadaeth, Pedr ii. 9.*

3. *Ffordd frenhinol yw'r ddeddf, ffordd fawr y brenhin, i bawb o'r faint i rodio ynddi, yw; Num. xxi. 22.*

Yn ail, Y mae yn cael ei galw yn gyfraith Rhydd-did, Iago i. 25. o herwydd mai un gangen fawr ydyw o'r rhydd-did gogoneddus a bwrcafwyd gan Grist, yw ei wasanaethu ef mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder ger ei fron, holl ddyddiau ein bywyd, Luc i. 75. Y mae yn rhaid i ni edrych ar wasanaeth Duw dan y tair ystyr-iaeth hyn: 1. Fel dyledswydd, 2. Fel rhagorffaint. 3. Fel perffaith rydd-did.

Y mae

Y mae chwe o resymau ag fy yn ol fy meddwl i, yn anffaeledig brofi parhad y gyfraith foefol (a elwir y deng Gair) fel rheol frenhinol o weithrediad a rhodiad i bawb ag fy yng Nghrist.

Yn gyntaf, o herwydd ei rhoi ar feilfeini efangylaidd tragwyddol, i bobl briodol, waredigol Duw ; fel ag yr amlygwyd eisoes.

Ni bydd i hyn ymddangos yn ddieithr, os bydd i ni ond gwir ystyried fod enw gogoneddus Duw o ras a thrugaredd wedi ei gyhoeddi i *Moses* ar fynydd *Sinai*, cyn ail roddiad y gyfraith. Cydmarwch Ecsod. xxxiv. 4, 5, 6, — 28. *A Moses a gyfododd yn forau, ac a aeth i fynydd Sinai, fel y gorchymynasai'r Arglwydd iddo, ac a gymmerodd yn ei law ddwy lech garreg: A'r Arglwydd a ddisgynnodd mewn cwmwl, ac a safodd gydag ef yno, ac a gyhoeddodd Enw'r Arglwydd.*

Yr wyf yn meddwl i gymmaint o ogoneddus ras a thrugaredd yr efengyl gael ei ddadguddio ar fynydd *Sinai*, yn yr enw gogoneddus hwn ag a fu erioed ar fynydd *Seion*.

2 *Rheswm*. Wedi rhoi'r gyfraith frenhinol, fe'i dodwyd yn Arch y Cysammod, Heb. ix. 4. Ni ddodwyd un o'r cyfreithiau seremoniol, neu farnol yn yr Arch. Yr oedd yr Arch yn gyfod mawr o Grist ; y mae'r un enw yn cael ei roi yn y Groeg i'r drugareddfa, llenni allanol y babel ag fy'n cael ei roi i Grist, yn Heb. ix. 5. ac yn Rhuf. iii. 25 Yn awr y mae dod i'r gyfraith foefol yn yr Arch, ac nid un o'r cyfreithiau eraill yn arwyddocau y ddau beth hyn.

Yn gyntaf, Fod y ddeddf i gael ei chyflawnu a'i pherffeithio gan yr Arglwydd *Jesu* Grist er cyflawnder i bawb a gredant, Rhuf. x. 4.

Yn ail,

Yn ail, Ei bod iw pharchau ynddo ef fel perffaith reol pob sancteiddrwydd.

3 *Rheswm*. Y mae cariad yr hyn yw fwm, sylwedd, a chyflawnder y gyfraith frenhinol, yn ddyled sanctaidd ag y fydd ar yr holl ffyddloniaid, hyd yn oed yn nyddiau'r efengyl, darllenwch Rhuf. xiii. 8. *Na fyddwch yn nyled neb o ddim, ond o garu bawb eu gilydd; canys yr hwn fydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith*. Cang-en a phelydr o'n cariad i Dduw yw cariad brawdol. Y mae yn anghenrheidiol feddwl ac yn cynnwys yr un peth.

Fe ddarfu i'n Jachawdwr grynhoi'r deg gorchymyn i fynu mewn dau orchymyn mawr. Y cyntaf yw, caru Duw, Mat. xxii. 38. Yr ail yw, caru ein cymmydog, adn. 39. Yn awr y mae yn rhaid i bob un o'r rhai'n gael eu cyflawnu.

Na fyddwch yn nyled neb o ddim, &c.

Y mae'r Apostol yn llefaru wrth y saint yn *Rhufain*, y rhai oedd mewn cymdeithas eglwyfig: y mae cariad yn ddyled ag fydd ar y saint mwyaf i Dduw a dyn: y rhwymedigaeth sy'n dangos ac yn gofyn y dyled hwn yw'r gyfraith foefol frenhinol; yn awr os yw'r dyled yn dragwyddol, y mae yn rhaid bod y rhwymedigaeth sy'n gofyn y dyled yn dragwyddol; os dileuir y rhwymedigaeth unwaith, ni ellir gofyn y dyled byth mwyach.

4 *Rheswm*. Nid diben dyfodiad Crist oedd dinystrio'r ddeddf mewn pwngc o ddyledsfwydd; ond ei chyflawnu fel ein machniydd; ac felly i fodloni ei holl ofynion, i gyflawnu pob cyflawnder yn ein lle ni, a gadael patrwn perffaith i reol berffaith. Ni fyynn Crist i ni gymmaint a meddwl unwaith, iddo ef ddyfod i ddinystrio'r gyfraith frenhinol fel rheol o rodiad sanctaidd.

Mat. v. 17.

Per-

Perffeithrwydd, nid dinystr y gyfraith foefol yw'r Arglwydd Jezu; ei diwedd perffeithiol, nid ei diwedd dinystriol. A ydych am weled pam mor bellled y mae ein machniydd gogoneddus wedi rhyddhau ei holl eiddo oddiwrth gyfraith *Moses*? Y mae wedi eu cyflawn a'u tragwyddol ryddhau oddiwrth y pedwar peth canlynol.

1. Oddiwrth iau y deddfau seremonïol cysgodol. 2. Oddiwrth lymdost ofyniad a rhwymedigaeth y gyfraith foefol; fel ag y mae yn dywedyd, *Gwna hyn a hyw fyddi*; neu, *Oni's gwnai, gan farw di fyddi farw*. 3. Y maent wedi eu rhyddhau oddiwrth farw a melltith ofnadwy'r gyfraith, Gal. iii. 13. — 4. Oddiwrth gymhelliaid a goruwchwiliaeth y gyfraith fel athro, neu orchest-feistr.

Nid yw'r faint yn cael eu gyrru at eu dyledswyddau trwy fygythion ofnadwy'r gyfraith, ond eu melus dywys gan ysbryd cariad, gan gariad dadguddiedig; dyma beth yw ein rhyddid cris'nogol; ond nid yw'r faint wedi eu rhyddhau oddiwrth gadw'r ddeddf yn efangylaidd. Nid amcan Crist oedd ein rhyddhau oddiwrth ddyledswyddau o ufudd-dod; ond ein gwneuthur yn fwy rhyddion yn ein hysbrydoedd mewn dyledswyddau. Nid ein rhyddhau ni oddiwrth sancteiddrwydd, ond ein llenwi ni yn fwy cyflawn o sancteiddrwydd. Ioan x. 10.

5 *Rheswm*. Fe orchymynir i faint gosio cyfraith *Moses*, hyd yn oed ar ol cyfodiad gogoneddus Haul cyfiawnder yn y byd, a dechreuad jechydwriaeth yn eu heneidiau; y mae gennym destyn rhagorol i'r pwrpas hyn, yn Mal. iv. 2, 3, 4. Ond *Haul cyfiawnder a gyfyd i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw, a meddyginiaeth yn ei esgyll; a chwi*

a chwi a ewch allan, ac a gynnyddwch megis lloï pasgedig. adn. 4. *Cofiwch gyfraith Moses fy ngwas, yr hon a orchymynais iddo ef yn Horeb i holl Israel, y deddfau a'r barnedigaethau, &c.* Deliwch sylw, *Yn gyntaf*, pwy yw y rhai y gorchymynir iddynt gofio cyfraith *Moses*? yr holl rai hynny y cyfodai Haul cyfiawnder a meddyginiaeth yn ei esgyll iddynt. Wrth gyfodiad Haul cyfiawnder yma, yr ydym i ddeall gogoneddus ymddangosiad Mab Duw mewn natur dyn ynghyfiawnder amser. *Yn ail*, yr amser y gorchymynir cofio cyfraith *Moses*, wedi cyfodiad Haul cyfiawnder, hynny yw, wedi dyfodiad y Messiah, cnawdoliaeth Crist, Hâf ddydd yr Efengyl. *Yn drydydd*, Pwy gyfraith y gorchymynir ei chofio, *Yr hon a orchymynais iddo ef yn Horeb, y deddfau ar barnedigaethau.* Lle gellir gweled yn eglur mai'r ddeddf foefol orchymynir ei chofio yma; **COFIWCH**, y mae pwys neillduol yn cael ei ofod ar y gair hwn, *Cofiwch*; pa fodd y cofiwn hi? *Cofiwch* hi fel dadguddiad sefydledig yn yr eglwys o ewyllys Duw; fel rheol o ufudd-dod efangylaidd yn llaw Cyfryngwr tra bo eglwys ar y ddaear. *Yn bedwarydd*, Effaith cofio'r gyfraith hon, myned allan, o dywyllwch i oleuni, y mae y mae'r Salmydd yn galw cyfraith *Jehosa* yn *llewyrch* ac yn *llufern*. Pa fodd? *Megis lloï pasgedig*, yn wrol yn gyfurus; y mae pechod yn dwyn nychdod, lleigedd a thywyllwch i'r enaid, *cofiwch gyfraith Moses, &c.*

Y mae yn beth hynod iawn fod yr Ysbryd glan wrth gloi i fynu ddadguddiad yr hen Testament, pryd na byddai prophwydoliaeth mwy, yn gorchymyn mor benodol i *gofio cyfraith Moses*. Diau yw ei bod i barhau holl ddyddiau'r ddaear, medd y ffyddlon was hwnnw
o eiddo

o eiddo Duw Mr. *Burroughs*, yn awr mewn gorphwysfa.

6 *Rheswm*. Y mae'r ddeddf foefol wedi ei rhoi gan frenhin yr eglwys, i bob sant, fel ei orchymyn newydd, Ioan xiii. 34. *Gorchymyn newydd yr wyf yn ei roddi i chwi ar garu o honoch eu gilydd, &c.* medd Crist. 1. Cariad yw'r holl gyfraith frenhinol wedi ei chynnwys yng-hyd mewn un gorchymyn. 2. Y mae yn cael ei alw a'i gyfrif yn gyflawnder y gyfraith, Rhuf. xiii. 8. — Iago ii. 8. — 3. Cariad yw'r hen orchymyn oedd o'r dechreuad, y mae St. *Ioan* yn ei alw yr hen orchymyn, am ei roi yn nyddiau *Moses*; yr oedd yn orchymyn yn yr hen Testament, Mat. xxii. 37, 38. Y mae cariad yn orchymyn newydd yn Nyddiau'r Testament newydd.

Gwrth. Ond pa ham y mae'r gyfraith frenhinol yn cael ei galw yn orchymyn newydd.

Att. O herwydd y tri rheswm hyn, 1. Am ei bod wedi ei rhoi a'i chadarnhau o'r newydd gan Ddeddfwr mawr yr eglwys, *Gorchymyn newydd yr wyf yn ei roddi i chwi*. 2. Y mae yn rhaid i'r gorchymyn newydd hwn gael ei ufuddhau ar annogaethau ac egwyddorion newydd, gwyrthiol a digymmar gariad Jachawdwr yn doddi lawr ei einioes drosom ni; Dyma annogaeth a chynhyrriad newydd, oddiwrth ba un y mae yn rhaid i bob gweithred o ufudd-dod gwir ysbrydol gael ei chyflawnu: Y mae trugareddau'r Testament newydd yn annogaethau newyddion i hen ddyledswyddau. 3. Ni all dim ond calon newydd ymallyd yn y gorchymyn newydd hwn: Ni ddichon hen galon dyn byth ufuddhau'r gorchymyn newydd hwn; o herwydd pa ham y mae Duw yn y cyfammod newydd yn addaw ysbrydoedd newydd fel y rhod-
iom

iom yn ei ddeddfau ef; gwel Ezec. xi. 19, 20. Wrth yr holl dystiolaethau hyn y mae'n eglur fod faint yn nyddiau'r efengyl mor rhwymedig, ie, yn fwy rhwymedig i bob dyledswyddau o dduwioldeb, cyfiawnder, a sobrwydd, na'r faint dan yr hen destament,

1. O herwydd fod y gyfraith frenhinol wedi ei rhoi yn awr o'r newydd, a'i gwneuthur yn orchymyn newydd gan Frenhin y faint, Ioan xiii. 24.

2. O herwydd fod yn awr ddadguddiad ac amlygiad llawer helaethach o ras a thrugaredd: dyddiau trugaredd yw dyddiau'r efengyl, lle y mae rhagorol amllder oludoedd gras wedi eu hamlygu, Eph. ii. 7. Pa fwyaf o drugaredd a roddir, mwyaf ei gid o ddyledswydd a ofynir; darllenwch Tit. ii. 11, 12. Er cloi i fynu y pwngc gwerthfawr hwn, mi a gaf, 1. ofod ger bron y Dysgedig ddau Benderfyniad. Ac yn 2. ateb rhai gwrthddadleuon.

Penderf. 1. Y mae'r gyfraith frenhinol foefol yn dyfod i bob credadyn yn llaw Cyfryngwr: Y mae gennym destyn gwerthfawr i'r pwrpas hyn, Gal. iii. 19. *Beth gan hynny yw'r ddeddf? oblegid troseddau y rhoddwyd hi yn chwaneg, hyd oni ddslai'r HAD, i'r hwn y gwnaethid yr addewid, a hi a drefnwyd trwy Angylion yn llaw CYFRYNGWR.*

Y mae dau gwestiwn yma yn galw am atebiad. Yn gyntaf, pwy yw y Cyfryngwr yn llaw yr hwn y trefnwyd hi?

Att. Y mae rhai o'r Dysgedigion yn meddwl mai *Moses* ydyw, Cyfryngwr yr hen Destament, o herwydd fod Crist yn cael ei alw yn Gyfryngwr y Testament newydd. Heb. ix. 15:

Yr wyf yn addef fod *Moses* yn gyfryngwr cysgodol tymhorol: fe safodd rhwng yr Arglwydd

glwydd a'r bobl pan oeddynt yn ofni rhag y tân yn y mynydd, Deut. v. 5. A phan y deifysasant ar yr Arglwydd i lefaru wrthynt trwy *Moses*, ac nid ei hunan rhag eu marw, Ecfod. xx. 19.

Ond yr wyf yn meddwl yn hytrach mai yr Arglwydd Jesu Grist yw'r Cyfryngwr hwn, yn llaw pa un y cyhoeddwyd y ddeddf, ac oddiwrth berson pa un y cafodd ei mawr awdurdod; a hyn yw barn ac opiniwn *Hierom*, *Chrysoftom*, ac eraill o'r hynafiaid: Y mae'r dysgedig *Pareus*, a *Beza* yn cytuno a hwynt.

2 Gwestiwn yw, Pa fodd y gellir dywedyd i'r ddeddf gael ei rhoddi yn llaw Crist fel Cyfryngwr?

Att. 1. Fe'i cyhoeddwyd ar y cyntaf trwy law a gweinidogaeth ein Cyfryngwr; Fe gyhoeddodd Duw ei gyfraith trwy Grist ei dragwyddol Fab, (medd *Pareus*) o herwydd pa ham y mae'r gyfraith foefol megis ag y rhoddwyd hi i *Moses* gan Grist Arglwydd mawr y ddeddf, yn rhwymedigaeth ar faint yn nyddiau'r efengyl. 1. Fe ordeiniwyd y ddeddf trwy awdurdod Crist. 2. Fe'i rhoddwyd trwy weinidogaeth angylion, y rhai ydynt Ysbrydion gwaianaethgar, wedi eu danfon i wasanaethu er mwyn y rhai a gant etifeddu Jechydwriaeth; ac felly y mae yn rhaid ei bod wedi ei rhoi i ddibenion a defnydd efangylaidd.

2. Y mae'r ddeddf yn dyfod i'r holl faint yn llaw Cyfryngwr, gwelwch brofiad ymhellach o hyn, i *Thess.* v. 18. *Ymhob dim diolchwch: canys hyn yw ewyllys Duw yng Nghrist Jesu tuag atoch chiwi.* Y mae diolchgarwch yn ddyledswydd o'r ddeddf foefol; y mae ewyllys a gorchymyn Duw i roi diolch, yn dyfod i'r faint yng Nghrist yn llaw Cyfryngwr. Y mae'r gyf-

E

raith

raith frenhinol yn dyfod i bob credadyn yn llaw Crist.

1. Fel Cyfryngwr cymmmod : y mae'n cymmmodi'r ddeddf a phechaduriaid. Y mae gelyniaeth rhwng y ddeddf a phob pechadur : y mae'r ddeddf yn cyhuddo, yn lladd, ac yn condemnio pob pechadur ; ac y mae pob pechadur yn llawn o elyniaeth a chafineb yn erbyn y ddeddf am ei bod yn wrthwyneb iw chwantau ef. *Y mae'r holl fyd (medd Luther) yn elyniaeth yn erbyn y ddeddf, ac yn ei chasau yn dra marwol.*

Yn awr y mae'r hwn a gymmododd Duw a dyn, yn cymmodi'r ddeddf a phechaduriaid. Megis yn gyntaf, y mae wedi lladd y gelyniaeth oedd yn y ddeddf yn erbyn ei bobl, ac fe'i gwnaeth yn felus ac yn gyfeillgar iddynt, *Eph. ii. 15, 16.* Fel nad oes yn awr un ddeddf yn erbyn y rhai crediniol, *Gal. v. 23.* *Yn erbyn y cyfryw nid oes deddf, nid oes un ddeddf ag y fy'n wrthwyneb iddynt fel creaduriaid newydd.* Y mae'r ddeddf wedi ei melusu a'i gwneuthur yn gyfaill i ni gan Grifft yr hwn a wnaeth bob peth yn eiddom ni, yn gyfeillion i ni, ddeddf ac angeu yn gyftal a bywyd. Y mae pob ddeddf i'r rhai crediniol, 1. Yn ddeddf gras. 2. Deddf ffydd. 3. Deddf *Moses*.—Y mae pa beth bynnag oedd yn y ddeddf yn wrthwyneb iddynt, yn awr wedi ei symmud ymaith.

2. Nid oes un ddeddf gondemniol yn erbyn y rhai cyfiawn : nid oes un ddeddf iw cyhuddo a'u condemnio hwynt. — Ni ddichon y ddeddf gyhuddo a chondemnio y rhei'ny fy'n credu yng Nghrist, medd *Luther*, nid oes ganddi ddim awdurdod iw cyhuddo hwynt. Y mae ymadredd gorfoleddus yn *Rhuf. viii. 1.* *Nid oes gan hynny yn awr ddim damnedigaeth i'r rhai sy yng Nghrist.* Pa ham? am nad oes un ddeddf iw cyhuddo

cyhuddo hwynt o bechod : Y mae eu Mach-
niydd gogoneddus wedi gwneuthur bodlondeb,
1. am yr holl bechod ag fydd bosibl i'r ddeddf
eu cyhuddo yn euog o hono : 2. Am yr holl
gam a'r dianrhydedd a wnaeth eu pechodau i
Dduw ; yn awr ni ddichon Cyfiawnder ofyn yr
un dyled ddwywaith.

3. Nid oes un ddeddf draws-gymmelliadol yn
erbyn y faint : un ddeddf iw cymmell neu eu
gyrru i ufudd-dod ; o herwydd y maent yn
rhwydd ufuddhau o'u bodd i Dduw heb un
ddeddf, fel pe baent dan ddeddf, medd Mr.
Perkins ; y maent yn gwneuthur o honynt eu
hunain yr hyn ag y mae'r ddeddf yn ei ofyn :
y mae Ysbryd Duw ganddynt, yr hwn ni âd
iddynt fod yn segur, medd *Luther*.

4. Y mae'r ddeddf i'r faint yng Nghrist, 1.
Fel drych i ddangos ewyllys Duw : 2. Fel
Cynghorwr doeth, melus, a ffyddlon. Y mae'r
ddeddf honno ag oedd fel Athro neu Ysgol-
feister farrug, megis meistraid gwaith *Pharao*,
tra yr oeddyr mewn caethiwed dani, yn ein
ffangellu ac yn ein gyrru at ein dyledswyddau
â'i bygythion ofnadwy, yn gorchymyn per-
ffaith ufudd-dod dan boen marwolaeth, heb roi
dim nerth i gyflawnu'r ddyledswydd leiaf ; pan
gyntaf y caffom ein dwyn i Grist, y mae yn
dyfod yn Gynghorwr melus, yn dangos i ni
mai hyn yw ewyllys Duw, hon yw'r ffordd
orau, y mae hyn yn sanctaidd yn gyfiawn ac
yn dda. Y mae miloedd o achosion na ellid
byth eu hagoryd a'u hegluro heb fyned at y
ddeddf fel Cynghorwr a dwyfol gyfarwyddyd.
Dyma Gynghorwr brenhinol, y brenhinol Bro-
phwyd *Dafydd*, *Salm cxix. 24.*

5. Y mae Crist yn tyunu ymaith yr ysbryd
o elyniaeth sy mewn dyn yn erbyn y ddeddf,

ac yn tynnu'r galon i garu ac i ymhyfrydu yn y ddeddf fel drych o iancteidrwydd dwyfol: *Mor gu gennyf dy Gyfraith di! medd Dafydd. Salm cxix. 97.*

6. Y mae'r Gyfraith frenhinol yn dyfod i'r rhai gwir grediniol yn llaw Crist, fel Brenhin, Prophwyd, ac Offeiriad.

1. Y mae gogoneddus frenhin y saint yn dadcan ei ewyllys iw holl ddeiliaid yngorchymynion mawrion y gyfraith: y mae rheolau teyrnas y Jesu wedi eu hysgrifenu yn y gyfraith foefol.

2. Fel ein Prophwyd mawr, 1. y mae yn agoryd y ddeddf yn ei phurdeb a'i hyfbrydlerwydd. 2. Y mae yn agoryd ein llygaid i welled pethau rhyfedd y gyfraith, *Salm cxix. 129.* Y mae yn rhoi nerth i wneuthur yr hyn y mae'r ddeddf yn ei ddangos yn ddyledswydd. Y mae Crist yn dysgu trwy fywhau, goleuo, a chynnorthwyo mewn dyledswydd.

3. Fel Offeiriad, 1. y mae wedi gwneuthur bodlondeb i'r ddeddf am drosedd ei bobl yn ei herbyn: 2. y mae yn cuddio holl ddiffigion ac amburedd eu gweithredoedd da: 3. y mae yn perarogli eu holl gyflawniadau ag arogl-darth hyfryd, yn eu cyflwyno i Dduw, ac yn mynnu derbyniad iddynt, *Dad. viii. 3, 4.* Y mae Crist yn dysod fel Tad a gorchymyn i ddysgu, nerth i gynnorthwyo, a thrugaredd i faddeu lle yr ydym ni yn methu, *Mal. iii. 17.*

Penderf. 2. Y mae'r gyfraith frenhinol yn rheol o ufudd-dod efangylaidd iw gyflawnu i Dduw yn, trwy, oddiwrth, ac i Grist, fel ein gogoneddus Alpha ac Omega, *Dadg. i. 8.* y mae ymadrodd gwerthfawr i'r pwrpas o iddo *Alfredius*, Y mae'r gyfraith foefol i'r etholedigion mewn stat o ras yn rheol o ddiolchgarwch, neu ufudd-

ufudd-dod, efangylaidd. Hynny yw, y mae'r gyfraith foel yn rheol o ufudd-dod i'w gyflawnu,

1. Oddiwrth egwyddorion efangylaidd.
2. Ar annogaethau efangylaidd.
3. Gyd â Serchiadau efangylaidd.
4. I ddibenion efangylaidd. Ac yn
5. I ddadgan ein diolchgarwch i Dduw, nid i gyfiawnhau ein personau ger ei fron ef.

Fe fynych ddywedir yn yr Sgrythurau fod y ffyddloniaid (1) yn cadw gorchymynion Duw; ac hefyd (2) nad ydynt yn eu cadw.

1^{af}. Fe gadarnheir fod yr holl saint yn cadw gorchymynion Duw: *Dadg. xiv. 12. Yma y mae amynedd y Saint: yma y mae y rhai sy yn cadw gorchymynion Duw, a ffydd Jesu — Yn 1 Ioan iii. 22.* Fe ddywedir am yr holl Gredinwyr, *A pha beth bynnag a ofynnem, yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef, oblegid ein bod yn cadw ei orchymynion ef, ac yn gwneuthur y pethau sydd yn rhingu bod iddo.* Gweleffengyl Ioan xiv. 23, 24.

2^l. Un o addewidion mawrion cyfammod yr efengyl, yn *Ezec. xxxvi. 26, 27.* Yw, y bydd i Duw i ofod ei Ysbryd ynghalonnau ei bobl, a gwneuthur iddynt roddio yn ei ddeddfau, cadw ei farnedigacthau, a'u gwneuthur.

2 Y mae *Nehemiah* dduwiol yn dweud am dano ei hun a'r holl gredinwyr fel hyn; *Gwnaethom yn llygredig iawn i'w erbyn, ac ni chadwafom y gorchymynion, — a orchymynais i Fofes dy was, Nehemiah i. 7.* Ac fe ddywedir yn *Iago iii. 2.* fod y saint mwyaf yn llithro, *meu'n llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro.* Y mae'r ymadrodd hwnnw yn *Mat. xix. 20.* Hyn oll a gedwais o'm jeuengŷtid yn arwyddo afsechyd mawr ynghalon y gwr jeuangc.

Er cymmeryd ymaith y tebygol wrthddy-

wediad hyn y mae yn rhaid i ni ddal sylw ar ddau fath o gadw cyfraith Duw: 1 Deddfol. 2 Efangylaidd.

Yn *gyntaf*, ei deddfol gadw yw, ei chadw yn ei deddfoldeb, purdeb ac ehangder, fel y rhoddwyd hi i *Adda* yn ei ddiniweidrwydd; pan oedd ufudd-dod dyn yn ateb y perffeithrwydd cyflawn hynny ag oedd y ddeddf yn ei ofyn. Ac fel hyn y mae yn amhosibl i un dyn byw byth ei chadw; pe gellit, fe fyddai cyflawnder a bywyd o'r gyfraith neu'r ddeddf.

Yn *ail*, Efangylaidd gadw'r ddeddf yw, pan y mae pob gorchymyn yn cael ei gadw yn efangylaidd, yn ol dull a threfn yr efengyl; ac fel hyn y mae'r holl ffyddloniaid yn cadw'r ddeddf:

1 Yn eu Machniydd, *Rhuf.* x. 4.

2 Mewn perthynas i rasol dderbyniad a chyfrif eu Tad nefol.

3 Yn ehangder ac helaethrwydd eu dymuniadau a gwir ymroadau.

4 Mewn perthynas i'r efangylaidd gyflawniad o bob dyledswydd ag y mae'r ddeddf yn ei ddangos.

Yn awr tu ag at wneuthur i fynu gyflawniad efangylaidd dyledswyddau, y mae yn rhaid i bum peth gydgyfarfod ymhob gweithred o ufudd-dod: yn gyntaf, y mae yn rhaid iddi darddu oddiwrth egwyddorion efangylaidd, gwerthfawr fywyd Tywysog y Bywyd wedi ei blannu yn ein hewyllysiau. Y mae yn rhaid gweithio oddiwrth Grist yn gyntaf fel ein hegwyddor, yn ail, fel ein nerth.

Yn gyntaf, y mae yn rhaid gweithredu oddiwrth Grist wedi ei ffurfio a'i genhedlu yn ysbrydol yn ein hyfbrydoedd ni; oddiwrth fywyd newydd wedi cymmeryd meddiant yn-
om;

om ; oddiwrth reddfau a thueddiadau wedi eu hysbrydoli a'u hefangylu : y mae yn rhaid gweithredu oddiwrth fywyd, fel yr egwyddor, nid am fywyd, fel y diben. Y mae gweithredoedd bywiol yn dyfod oddiwrth greaduriaid bywiol, egwyddor o fywyd ysbrydol oddifewn. Ffrwythau a gweithrediadau gogoneddus fywyd Crist yn y Saint, yw eu holl weithredoedd o ufudd-dod : Ni ddichon gwaith byw byth ddyddiwrth enaid marw nad yw mewn undeb â thywysog y bywyd.

Y mae yn rhaid i bob gweithred o ufudd-dod sanctaidd i'r gyfraith frenhinol, darddu oddiwrth ddeddf o tywyd ysbrydol wedi meddianu'r galon : y mae yn rhaid bod deddf oddifewn yn cyfateb y ddeddf oddi allan ; deddf sgrifenedig yn y galon, yn cyd agweddu a'r ddeddf sgrifenedig yn Llyfr Duw : ni ailwn ni byth ymhyfrydu gwneuthur ewyllys Duw, hyd nes bo'r gyfraith o fewn ein calon, *Salm xl. 8.*

Y mae dau fath o rod-di'r gyfraith i'r holl faint : yn gyntaf, ei rhoddi iw personau, *Ioan xiii. 34.* Yn ail, ei rhoddi iw hysbrydoedd ; rhagorffaint briodol yr etholedigion yw y rhoddiad olaf hwn, a gwerthfawr addewid cyfammed yr efengyl ydyw. Y mae'r gyfraith frenhinol wedi ei rhoddi i berfonau pawb ; nid yw yn cael ei rhoddi i ysbrydoedd neb ond credinwyr. Y mae'r gwirionedd hyn yn cael ei ofod allan ddwy waith mewn un Epistol, *Heb. viii. 10. a phennod x. 16.* *Myfi a ddodaf fy nghyfreithiau yn eu meddyliau, pen. x. Dyma'r Cyfammed, yr hwn a ammodaf fi â hwynt — medd yr Arglwydd, Myfi a ofodaf fy nghyfreithiau yn eu calonau, ac a'u hysgrifenas yn eu meddyliau.* Fel ag y rhoddwyd y gyfraith gynt i *Israel* mewn sgrifen, felly y mae yn cael ei sgrifenu

fenu yn awr ynghalonnau *Iſrael* Duw: y mae'r gyfraith honno a roddwyd ac a ſgrifenwyd ar y cyntaf mewn llechau o gerrig yn y cyfammod o waſanaethgarwch, yn cael ei rhoddi a'i hyſgrifenu ar lechau calonnau dynion ynghyffammmod yr efengyl. Y mae'r gyfraith ſgrifenedig ar lechau o gerrig yn dadgan beth fy yn gyfiawn ac yn dda, ond nid yw yn rhoi un egwyddor o nerth i gyflawnu ac i wneuthur yr hyn fy yn gyfiawn ac yn dda; ond y mae'r gyfraith pan y doder yn y meddwl a'r galon yn dwyn i mewn dueddiadau ſantaidd cydſyniol a phob gorchymyn, a nerth dwyfol i bob dyledſwydd. Yn gyntaf, y mae yn rhaid i bob dyledſwydd o'r gyfraith frenhinol gael ei chyflawnu oddiwrth gyfraith wedi ei doddi a'i ſgrifenu yn y galon; dyma beth yw cyflawniad efangylaidd. Y mae'r gyfraith neu'r ddeddf fy yn cael ei rhoi i'r meddwl, yn cael ei galw, *deddf y meddwl*, Rhuf. vii. 23. Yn ail, y mae yn rhaid gweithio oddiwrth *Grift ſei ein nerth*. Dyma beth yw rhodio yng Nghriſt, rhodio yn yr Yſbryd, yn *Gal. v. 16*. *Se orchymynir i ni rodio yn yr Yſbryd; ac adnod 25. ſe ddywedir, Os byw yr ydym yn yr Yſbryd, rhodiwn hefyd yn yr Yſbryd; y mae'r gair yn y Groeg yn arwyddoocaau rhodio mewn trefn. Y mae yma ddwy dyledſwydd neillduol yn cael eu cymhell ar y faint ag fy yn gofod allan eu bywyd yſbrydol newydd: 1. y mae yn rhaid i ni rodio yn drefnus, wrth reol, wrth llynyn, ac wrth ſefur: y mae'r Groeg air yn arwyddoocaau rhodio yn ol rhyw reol neillduol, a pheldio a myned dros y llynyn. Gwelwch *Beza* ar *Gal. vi. 16. Phil. iii. 16. Cerddwn wrth yr un Rheol: gair milwr-aidd ydyw, yn cael ei ſenhycca oddiwrth deithio Sawdwr i'r Frwydr, trefn pa rai yw**

cadw

cadw eu Rhestr, a theithio yn y blaen yn ddi-
wro yn ol rheol orchymynedig eu pen-lly-
wydd: Nid rhodio yn unig ydyw; ond rhodio
yn ol rhyw reol neillduol; dyma nod a ffrwyth
cyntaf bywyd ysbrydol wedi meddiannu enaid;
y mae yn peri rhodiad rheolaidd trefnus, *Gal.*
vi. 16.

Yr ail ddyledswydd neillduol yw, *rhodio yn*
yr Ysbryd, ac felly fe ein cynnorthwyir i rodio
yn drefnus ac yn gymmwys. *Cerddwn, neu*
rodiwn hefyd yn rheolaidd yn yr Ysbryd. — Nid
ydym ni byth yn rodio yn rheolaidd ond tra
yr ydym yn rhodio yn yr Ysbryd.

Y mae y rhodiad hwn yn yr Ysbryd yn ar-
wyddocau tri pheth,

1. Y mae yn arwyddocau gweithio oddiwrth
dufewnol hanfod a phrefswyliad yr ysbryd: pan
y mae ein gweithredoedd yn tarddu oddiwrth y
Bod ysbrydol dwyfol hwnnw a aned o'r Ysbryd,
Joan iii. 6. y mae yn cael ei alw *addoli Duw*
mewn Ysbryd, *Phil. iii. 3.* *Canys yr enwaediad yd-*
ym ni, y rhai ydym yn gwasanaethu Duw yn yr Ys-
bryd. Y mae hyn yn cael ei esbonio yn wasa-
naethu Duw mewn newydd-deb Ysbryd; hyn-
ny yw, pan y mae dyn ysbrydol newydd wedi
ei ffurfio yn ein hyfbrydoedd ni, a hwnnw yn
dyfod yn egwyddor i'n holl weithredoedd yn y
ffordd dda. Y mae yn rhaid bod calon ac
ysbryd wedi eu hyfbrydoli i weithredu ym-
hob gwasanaeth, *Diar. xxiii. 26.* *Fy mab moes*
i mi dy galon. Fe ddywedir yn *Esay xxix. 13.*
fod yr Iuddewon yn nesau at Dduw a'u gwefusau,
ond yn pellhau eu calonnau. Fe wnaeth y diffig
o galon wir ylbrydol eu holl gyflawniadau yn
offrymmau ofer, ac yn ddim gwell na ffeidd-
dra wedi ei oreuro yngolwg Duw, *Esay i. 13.*
Na chwanegwch ddwyn offrymmau ofer. Nid
yw'r

yw'r hyn nad yw wedi ei wneuthur mewn newydd-deb ysbryd, ddim wedi ei wneuthur oll ynghyfrif Duw.

2. Rhodio yn yr ysbryd, yw gweithio a rhodio yn nerth Ysbryd Duw: y mae gennym destyn rhagorol i'r pwrpas, *Eph. vi. 10. Heb law hyn, fy mrodyr, ymnerthuach yn yr Arglwydd, ac ynghadernid ei allu ef.* Y mae'r Apostol yn y geiriau o'r blaen yn son am amryw ddyledswyddau; yn awr yn y diwedd-glo, y mae yn dangos y lle mae'r holl nerth yn gorwedd i gyflawnu'r dyledswyddau mawrion hynny, nid ynddynt eu hunain, nid yn eu grasulau greddfok, ond yn yr Arglwydd Crist, yn hollol ac yn gyfan gwbl yn eu pen. *Ymnerthuach yn yr Arglwydd, ac ynghadernid ei allu ef,* nid ynghadernid un nerth ag fydd ynoch eich hunain. Wrth wneuthur daioni, a chilio oddiwrth ddrygioni, dysgwch fyned rhagoch yn nerth Crist, edrychwch atto ef, gorphwyswch arno ef am ras bywhaol, cynhyrfol, cynnorthwyol, a chadarnhaol: Dyma'r ffordd i ymnerthu a phob nerth, *Col. i. 11.* Yr Hollalluog Dduw yw ein holl nerth i wneuthur ac i ddioddef drosto, *2 Tim. iv. 17. 1 Tim. i. 22.*

Fe wnaeth yr Apostolion eu holl weithredoedd mawrion yn enw gogoneddus, hynny yw yn nerth Jesu Grist; yn yr enw hwn y mae'r holl faint i gyflawnu eu gweithredoedd cyffredinol o nfudd-dod bob amser, *Col. iii. 17.* *A pha beth bynnag a wneloch ar air neu ar weithred, gwnewch bob peth yn enw yr Arglwydd Jesu.* Efe yw fy'n gweithio ein holl weithredoedd da ynom a throsom, *Esay xxvi. 12.* *Efe fydd yn gweithio ynom i ewyllysio ac i weithredu o'i ewyllys da ei hun,* *Phil. ii. 13.* Y mae yn rhaid i ni bwyso arno ef yn hollol am blannu a gweithredu ein holl

holl rasusau; gachelwch weithredu yn nerth eich cynheddfau eich hunain; doniau, grasusau tusewnol; nid yw gras greddfoll ond creadur, y mae yn cael ei alw felly. 2 *Cor.* v. 17. *Gal.* vi. 15. Y mae pob dyn wrth natur yn Dduw iddo ei hunan; 1. y maent yn gwneuthur y cwbl yn eu nerth eu hunain, yn nerth eu rhewm, synwyr, greddfau, doniau, fel pe eu hunain f'ai'r peth pennaf yn eu gweithredoedd. 2. Y maent yn dychwelyd yr holl glod iddynt eu hunain; y mae'r hâd o hyn yn natur pob dyn, hyd nes y bo i Ysbryd Duw ei droi allan o'i hunan, a thro'i hunan allan o ysbryd dyn. 3. Y mae rhodio yn yr ysbryd, yn arwyddocau gweithredu yngogoneddus oleuni Ysbryd y Gogoniant, wrth ei arweiniad a'i dywyfiad: Bydded i ni lwyr-roddi ein hunain i fynu iddo ef i'n goleuo, ein tywys, a'n gweithio ganddo ymhob peth, *Rhuf.* viii. 14. Efe fy yn rhoi llygaid a goleuni i weled y ffordd dda, traed a nerth i rodio ynddi; dyma'r peth cyntaf mewn cyflawniad efangylaidd.

2. Yr ail beth yw gweithredu oddiwrth annogaethau efangylaidd, oddiwrth y dadguddiad o drugaredd ac anteidrol gariad tuag attom: rhaid yw i bob gweithred o ufudd-dod, marwhad pechod, a hunan-ymwadiad gael ei feilfaenu ar ogoneddus drugaredd, a digymmar gariad Duw fel yr annogaeth, calonnogetid, a chynhyrriad pennaf; y mae yn rhaid i drugaredd a chariad Duw yng Nghrist, fod y brif annogaeth fawr dycciannol i'n gosod ynghylch dylediwyddau ar bob achosion, dyma wir ufudd-dod ffydd, *Rhuf.* xxvi. 26. Cariad digymmar Duw oedd yr annogaeth fawr a'i cymhellodd ef i wneuthur y cyfryw bethau mawrion ardderchog dros ei holl eiddo: Bydded i'r un dwyfol gariad i fod yn bennaf

bennaf ac yn flaenaf yn ein gwafanaeth ninnau drachefn; dyma'r annogaeth uwchaf, felusaf, gryfaf, a mwya cymhellgar am fod mwyaf o Dduw ynddi, annogaeth ogoneddus Duw ei hunan ydyw; y mae gennym le hynod at hyn, *Rhuf. xii. 1. Am hynny yr wyf yn attolwg i chwi, frodyr, er trugareddau Duw, roddi o honoch eich cyrph yn aberth byw, sanctaidd, a chymmeradwy gan Dduw.* Deliwch sylw, beth yw'r brif annogaeth a ofodir yma ger bron i annog ac i gymmell taint i sancteiddrwydd ac ufudd-dod. Gwyrthiol a digymmar drugaredd Duw ydyw, y dyfnder diwaelod ac uwchder didersyn goludog, gogoneddus a goruwch-aml drugaredd, yr hyn a ofododd yr Apostol allan yn y penodau o'r blaen.

2. Y mae yn rhaid i ofn mabaidd gael ei weithredu ar yr annogaeth hon; *Y mae gyd â thi faddeuant (O Arglwydd) fel i'th ofner; medd y Salmydd cxxx. 4.*

3. Peth mewn ufudd-dod efangylaidd, y mae yn rhaid cyflawnu pob dylediwyddau gyd â ferchiadau efangylaidd, megis 1. oddiwrth egwyddor o gariad at Dduw. 2. Gyd â hyfrydwch a hoffder ysbrydol. 3. Gyd â sanctaidd wresogrwydd ysbryd.

1. Y mae yn rhaid i bob gweithred o ufudd-dod darddu oddiwrth egwyddor du-fewinol o gariad wedi ei phlannu yn y ferchiadau; dyma pa ham y mae cariad ac ufudd-dod yn cael eu cyfylltu mor fynych yn yr ysgrythurau, megis *Ecsod. xx. 5, 6. Yn dangos trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant ac a gadwant fy ngorchymynion. Ioan. xiv. 23. Os car neh fi, efe a gadw fy ngair.* Er dangos mai Cariad yw'r ffynnon o ba un y mae yn rhaid i bob ufudd-dod, sanctaidd darddu.

Y mae ffydd yn gweithio yn effeithiol trwy gariad fel yr annogaeth dufewnol gymhelliadol i ddyledswydd. Y mae'r gwirionedd hwn yn cael ei eglurhau yn *Gal. v. 6.* yn ol y *Groeg*, Ond ffydd yn tra effeithiol weithio trwy gariad, 1. y mae ffydd yn gweithio cariad, 2. y mae yn gweithio trwy gariad.

1. Y mae ffydd, trwy ddadguddiad o ardderchog felusder, rhadlawnder a mawredd cariad Duw tu ag attom ni, yn ennyn cariad ynom ninnau atto yntef. Y mae cariad yn cenhedlu cariad, fel ag y mae tân yn cenhedlu tân, i *Joan iv. 16.*

2. Y mae ffydd yn gweithio yn dufewnol trwy gariad: yn ol y *Groeg*, gydag effaith nerthol: y mae yn gwneuthur defnydd o'r cariad gwerthfawr sy'n ei hennyn fel egwyddor gadarn, gynhyrfol gymhellgar i bob ufudd-dod sanctaidd. Y mae cariad fel y brif olwyn fy yn gosod yr holl olwynion ar waith; y mae yn cynhyrfu, yn cyffroi ac yn rhwymo holl alluoedd yr enaid yn achos Duw a'i ffydd. Y mae cynhyrfiadau cariad yn anwrth'nebol, a'i chymhelliadau yn ammhalledig.

3. Y mae cyflawnu dyledswyddau oddiwrth egwyddor dufewnol o gariad, yn i *Cor. xii. a'r olaf*, a'i chydmaru a'r 13 bennod yn cael ei galw yn ffordd dra rhagorol. — Yr wyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol. Ffordd dra ardderchog, ffordd oruwch ragorol, anghyffredinol, yn ol y *Syriaeg*.

Ond beth yw'r ffordd dra rhagorol hon? darllenwch y 13 bennod. y mae'r Apostol yn dadgan yno gwbl ddiddymdra y doniau mwyaf, ac ardderchoccaf heb gariad: y mae'r gair *Syriaeg* i *Cor. xii. a'r olaf*, yn arwyddocau yr ardderchawgrwydd a'r graddau uwchaf o'ddoniau. Y

F mae

mae cariad yn fwy rhagorol na'r doniau mwyaf
 a gogoneddusaf: deliwch fanwl tylw ar ben.
 xiii 1, 2. *Pe llafariwn a thafodau dynion ac ang-
 ylion; a phob tafodau, medd y cyfieithiad Syr-
 iaeg, hynny yw, gyd a'r cywreinrwydd a me-
 druirwydd mwyaf pob tafodau, adn. 1. 2. Pe
 b'ar gennyf heb gwybodaeth. Pob gwybodaeth
 philothphyddiol, pob gwybodaeth brophwydol,
 pob gwybodaeth haneiol, a gwybod pob dir-
 gelion. 3. A ffydd i wneuthur gwyrthiau; etto
 eb ef heb gennyf gariad at Dduw a dyn, nid wyf
 fi ddim. 2. Y mae'n dangos gwagter y gweith-
 redoedd mwyaf, oni byddant yn tarddu oddiar
 egwyddor o gariad, adnod 3.*

4. Nid yw y gweithredoedd ardderchoccaf
 heb darddu oddiar y gwreiddyn gwerthfawr
 hwn, ond colled i ni, ac fe'n collir ninnau yn-
 ddynt, adn. 3. *A phe porthwn y tlodion a'm holl
 dda, a phe roddwn fy nghorph i'm llafgi i felio'r
 gwirionedd, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim
 llesfâd i mi.* Ni byddai i mi ddim rhagoriaeth,
 ni ennillwn ddim, tel mae'r gair *Syriaeg* yn ar-
 wyddocau: yr ystyr yw hyn, nad yw y
 gweithredoedd ardderchoccaf, megis 1. Gwei-
 thredoedd o drugaredd, rhoi ein holl dda i bor-
 thi'r saint tlodion. 2. Gweithredoedd o fer-
 thyrdod, rhoi ein cyrph i fynu i an-gerdd
 fflammau tân er mwyn yr efengyl, os nid cariad
 yw'r egwyddor gynhyrfol oddiar ba un y maent
 yn cael eu gwneuthur, nid ydynt ddim gwell
 na gwagedd a cholled. Hunan-gariad yw'r
 brif egwyddor gynhyrfol mewn proffeswyr ffur-
 fiol amferol: y mae eu holl weithrediadau
 mewn dyledswyddau yn tarddu o'r gwreiddyn
 chwerw hwn.

1. Hunan-gariad sy'n llanw eu calonau o
 ddymuniadau cryfion am Grist, nesodd a ded-
 wyddwch,

wyddwch, *Ioan vi. 26.* Wedi i'n Jachawdwr lëlaru am werthlawr fara'r bywyd, fe lëfodd rhai o'i ganlyniwyr allan, 34 adnod, *Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn wastadol*: etto nid oedd hyn ond hunan-gariad; canys fe ddywedir yn 41 adnod i'r bobl hyn *rzugnach yn ei erbyn ef.* Pan y mae'r ystyriaethau o ddigofaint, uffern ac anghau yn ymallyd yn ysbrydoedd dynion, hwy roddant y pryd hynny syd pe meddent, am Grist; ond nid yw hyn yn tarddu oddiar wir gariad priodafol at berson y Jachawdwr; ond oddiar gariad llygredig attynt eu hunain a Jechydwrïaeth.

2. Hunan-gariad sy'n gosod proffeswyr ffurfiol amserol ar waith i ddiwygio eu hymaweddiad allanol. Y mae'r gair yn dangos iddynt yr angenrheidrwydd o droi oddiwrth anwiredd, cyn y gallont fod yn sicr o drugaredd, *Esay iv. 7.* Ac felly y maent yn taslu ymaith y pechodau aflan hynny oeddynt yn goffeidio o'r blaen, ac yn peidio a'r gweithredoedd ffiaidd oeddynt yn eu gwneuthur gynt, 2 *Pedr ii. 20.* Pan y mae cydwybodau dynion yn glaf-gan bechod, pan y mae eu calonnau wedi eu rhith farweiddio i'w chwantau anwylaf, a'u pechodau melusaf, megis hen bobl i chwantau jenengctid, *Preg. xii. 5.* Ond pan y mae'r gydwybod yn llonydd, y maent yn dychwelyd at eu hen ahlendid.

3. Hunan-gariad yw'r egwyddor oddiwrth ba un y mae'r dynion hyn yn cyflawnu dyledswyddau; y mae gair Duw yn son am y rhai'n, a'u bod yn cyflawnu y dyledswyddau gynt a ddiystyrasant: pan y mae hunan-gariad yn ymgynhyrfu ac yn cadarn weithredu, fe annogddynion i wneuthur unrhyw waith; gwelwch ensiampl hynod o hyn yn *Deut. v. 27.* Y mae

'r *Ifrasliaid* yn addaw ac yn sicrhau y gwrandawent ac y gwnaent yr hyn oll a lefarai'r Arglwydd, ac etto nid oedd hyn ei gid ond hunan gariad; yr oedd gogwydd a thuedd eu hysbrydoedd yn gwbl i'r gwrthwyneb, adnod 29.

2. Y mae yn rhaid i ufudd-dod efangylaidd gael ei gyflawnu gyda hyfrydwch a hoffder ysbrydol, *Salm xl. Da gennyf* (yn ol y Saeson-aeg yr wyf yn hoffi) *wneuthur dy ewyllys di O fy Nuw. a Salm cxix. 35. Gwna i mi gerdded yn llwyr dy orchymynion, canys ynddo y mae fy ewyllys.* yn ol yr Hebraeg *fy ewyllys a'm hyfrydwch.*

Pa fwya fo o'r ewyllys a'r serchiadau mewn gweithred, mwya gwerthfawr fydd y weithred yn *Rhuf. vii. 22.* Y mae Paul yn tyftiolaethu ei fod yn ymhyfrydu ynghyfraith Duw, yn ol y *dyn oddifewn.* Y mae'r galon wedi ei phuro a'i hysbrydoli, y mae yn ymhyfrydu mewn deddf sanctaidd, ysbrydol; Arwydd-nod holl bobl Crist yw, *Salm cx. 3.* eu bod yn bobl rydd ewyllysgar, *Dy bobl a fyddant ewyllysgar yn nydd dy nerth.*—yn ol yr Hebraeg, *dy bobl a fyddant anturwyr, neu, o ysbryd ewyllysgar tywyfogaid yn nydd dy nerth.* Pan y mae Ysbryd y goruchaf yn deisgyn ar ysbrydoedd dynion, yn eu gorchfygu, ac yn myned yn rhy gadarn iddynt, y maent yn offrymmu eu hunain yn rhwydd, o'u llwyr-fodd i wasanaeth y brenhin Jesu; yna y maent o ysbryd brenhinol, yn gweithio yn rhydd fel tywyfogion; y mae eu-holl wasanaeth yn aberthau ewyllysgar. Y mae'r holl broffeswyr cnawdol o ysbryd gwafaid, yn cael eu llusgo a'u gyrru at eu dyledswyddau fel caethweision at eu gwaith; ond y mae'r Saint o ysbryd arall; y mae dyledswyddau yn dyfod oddiwrthynt hwy fel dwfr o ffynnon, nid fel tân

tan o garreg; y maent yn ymgysuro ac yn ym-
hyfrydu yn y cymundeb a'r gymdeithas felus ag
y maent yn gael â Duw yn eu cyflawniadau: y
mwynhad o Dduw yn y ddyledswydd yw gwrth-
ddrych, defnydd, a gwreiddyn eu llawenydd,
a'i hyfrydwch mewn dyledswydd. Y mae
rhydd-did a llawenydd yn un o'r pethau pen-
naf mewn cyflawniad efangylaidd. Yn gyn-
taf, y mae gweithredu yn ewyllysgar ac yn
llawen, yn ddyledswydd ag y fydd yn cael ei
fynych orchymyn yn yr ysgrythurau, megis
yn gyntaf, yn ein holl ysgogiadau ysbrydol tu
ag at Dduw, ac yn ffyrdd Duw, *Gwasanaethwch*
yr Arglwydd mewn llawenydd, Salm c. 2. gyd ag
awen. 1 Cron. xxviii. 9. A gwasanaetha ef â
chalon berffaith, ac â meddwl ewyllysgar.

2. Y mae yn ofynol ac yn angenrheidiol
wrth ddangos trugaredd, *Rhuf. xii. 8.—2 Cor.*
ix. 7. Yn 3. wrth wneuthur gwasanaeth i
ddynion, *Col. iii. 24. A pha beth bynnag a wne-*
loch gwneuwch o'r galon, megis i'r Arglwydd.

1. Y mae hoflder a llawenydd mewn dyled-
swydd yn dra gwerthfawr a bodlon gan Dduw.
Canys os bydd parodrwydd meddwl o'r blaen, yn ol
yr hyn fydd gan un, y mae yn gymmeradwy, 2 Cor.
viii. 12. a'r ix. 7. Canys rhoddwr llawen y mae
Duw yn ei garu: Y mae gwirionedd, hyfryd-
wch, a llawenydd ysbryd yn dderbyniol ac yn
hyfryd jawn gan yr Arglwydd, *Y mae yn caru*
gwirionedd oddimeun, Salm li. 6. Y mae yn caru
rhoddwr llawen, a chariad neillduol; y mae yn
caru gweled ei bobl yn gweithredu yn rhydd
ac yn llawen ymhob gweithred o usudd-dod
tu ag atto ei hunan a :hu ag at ddynion; deli-
wch sylw, ni ddywedir fod Duw yn caru rhodd-
wr helaeth, ond rhoddwr llawen; y mae yn
edrych mwy ar llawenydd y rhoddwr, nac ar

helaethrwydd y rhodd; y mae gennym destyn hynod i'r perwyl hyn yn *Luc* xxi. 1, 2, 3, 4. Am wraig weddw dlawd, yr hon a fwriodd ddwy hatling i'r drysorfa; se ddywedir iddi fwrw i mewn fwy na'r holl rai goludog, y rhai oedd yn bwrw i mewn yn helaeth. Adnod 3. *Yn wir meddaf i chwi, fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy na hwynt oll.*

Gwrth. Ond pa fodd y dichon hyn fod, pan oedd y rhai goludog yn bwrw rhoddion mawrion i'r drysorfa; a hithau ddim ond dwy hatling?

Att. Hi fwriodd i mewn fwy o serch, llawenydd, rhydd-did a gwirionedd ysbryd, na'r rhai goludog; y mae un hatling yn cael ei rhoi mewn ysbryd rhydd boneddigaidd, yn llawer mwy yngolwg Duw, na llawer o dalentau mewn ysbryd gwasaidd hunanol. Y mae'r Duw mawr yn dal sylw neillduol ar yr hatling leiaf a offrymmir iddo ef, ar y ddyledswydd lleiaf a gyflawnir mewn llawenydd ysbryd, a fymrwydd calon; Pa wr mewn lle ardderchog a dderbyniai hatling a offrymmid iddo?

3. Y mae Duw yn anfodlon iawn i dristwch a phrudd-der ysbryd mewn dyledswyddau; y mae yn bygwyth ei bobl os ni wasanaethent ef mewn llawenydd ac mewn hyfrydwch calon am amltra pob dim, caent wasanaethu eu gelynion, mewn newyn, ac mewn syched, ac mewn noethni, ac mewn eisiau pob dim, *Deut.* xxviii. 47. Ni chymmerai Duw gan y bobl ddim tu ag at adeilad y babell ond a ddeuai yn ewyllysgar, *Ecsod.* xxxv. 5.

4. Ni a ddarllenwn fod y saint yn rhyfeddu ac yn mawr lawenhau, pan oeddynt yn profi'r dymmer ysbryd rydd dywysogaidd hon, yn eu cyflawniadau, a'u hoffrymmau: *Eithr pwy ydwyf*

wyf fi (medd Dafydd) a phwy yw fy mhobl i, fel y caem ni rym i offrymmu yn ewyllysgar fel hyn? canys oddiwrthyt ti y mae pob peth, ac o'th law dy hun y rhoisom i ti, i Cron. xxix. 14. Ac yn adnod 9. fe ddywedir, A'r bobl a lawenhasant pan offrymment o'u gwirfodd, at waith y deml.

Y trydydd peth mewn cyflawniadau efangylaidd yw, sanctaidd a nefol wrefogrwydd ysbryd: goleuni disglaир llosgedig yw pob fant; yn disgleirio mewn bywyd sanctaidd; yn llosgi o fel gristianogol. Y mae'r gwrefogrwydd ysbryd hyn yn cael ei annog, *Khuf. xii. 11. Nid yn ddiog mewn diwydrwydd, ond yn wrefog yn yr ysbryd yn gwasanaethu yr Arglwydd, yn ol y Groeg, nid yn ddiog mewn diwydrwydd, ond yn berwi yn bur-boeth mewn ysbryd, y mae'r gair yn cael ei fenthycu oddiwrth ddwfr yn berwi mewn crochan pan bo tân cryf dano.*

Y mae diogi, dibrisfod a chlaearineb yn ffaidd yngwasanaeth Duw. Darllenwch *Dad. iii. 15. 16. Un o brif ddibenion dyfodiad Crist oedd, puro iddo ei hun bobl briodol, awyddus i weithredoedd da, Tit. ii. 14. Y mae'r gair Groeg Zelotes yn arwyddocau dau beth.*

1. Sel, neu awyddfryd.

2. Eiddigedd.

1. Sel yw gwrefogrwydd llosgedig, berwedig, a ffyrnigrwydd terchiadau yn deilliaw oddiwrth lidiawgrwydd o herwydd ymddygiadau anweddaidd tu ag at y rhai sydd anwyf genym.

2. Eiddigedd yw ofn rhag bod y peth ydym ni yn ei garu yn gyffredin i arall.

Y mae holl waredigion yr Arglwydd; 1. Yn bobl awyddus; 2. Yn bobl eiddigus; 1. y maent yn awyddus i weithredoedd da. 2. Mewn gweithredoedd da.

1. Y

1. Y maent yn cael eu dwyn rhagddynt yngwaith yr Arglwydd gyda rhyw ymgyrch sanctaidd anwrth'nebol; nerth a bywiogrwydd ysbryd: y mae gogwydd, tuedd ac amcan eu calonnau yn gadarn at bob daioni, ac yn erbyn pob drygioni. Fel ag y mae pechaduriaid yn myned rhagddynt yn ffyrdd pechod gyd ag ymgyrch, awch ac awyddfryd serchiadau; felly y mae'r saint yn myned rhagddynt gyda glewder sanctaidd ac awyddfryd ysbryd ymhob peth sanctaidd. Y mae gwrefog gariad Duw, a fêl dros ei ogoniant fel rhwymyn ar eu hysbrydoedd; ie, fel ysbryd nerthol ynddynt, yr hwn sy'n eu dwyn trwy bob anhawstrau, gwrthwynebiadau, a gwrthddywediadau pechod, a phechaduriaid. *Er na's gallant ddadleu dros y gwirionedd, hwy allant farw dros y gwirionedd*, fel ag y dywed y Merthyr. Y mae'r saint yn cael eu gyrru yn y blaen gan ysbryd, *Ysbryd o fêl yngwaith Duw*: y mae ysbrydoedd yn gryf ac yn fywiog. 2. Y mae ysbryd o wrefogrwydd sanctaidd yn eu meddiannu mewn gweithredoedd da; *Y maent yn arwyddus i weithredoedd da*; y mae'r Groeg air yn arwyddocau gwrefogrwydd nerthol a phoethder llosgedig ysbryd, fel yr hwn sy yn dyfod allan o enau Ffwrnais; gwres casgledig cyfylltiedig yw gwres Ffwrnais, nid gwaigaredig; ac am hynny y mae yn fwy cadarn, ffyrnig a thanllyd: y mae'r saint yn bobl o ysbrydoedd tanllyd, llawn gwrefogrwydd a fêl yngweithredoedd a Ffyrdd Duw; *Y maent yn gweddio gyd ag ysbrydoedd gwrefog*, Jago 5. *Yn giurando gyd â chalonnau llosgedig*. Crynodeb, bywyd, nerth a chanol-bwynt pob serchiadau sanctaidd yw fêl.

1. Pan y mae nerth ein dymuniadau a'n hoffder yn cael eu treulio yngwaith Duw. 2.

Pan

Pan y mae amcan a fflammychiad ein cariad yn cael eu sefydlu ar Dduw. 3. Pan y mae grym ein han-gerdd yn cael ei gyfeirio yn erbyn y pethau hynny ag fy yn groes i'r hwn y mae ein henaid yn ei garu. 4. Pan y mae pob Ffordd gyfeilliornus yn wrthddrych i berffeithrwydd eithaf ein casineb.

2. Y mae pobl Crist yn bobl eiddigus, yn llawn eiddigedd sanctaidd; ni allant ddioddef i un creadur neu chwant i fod yn un â hwynt yn eu cariad neu eu gwafanaeth i'r Arglwydd.

Y pedwarydd peth fy yn gwneuthur i synu ufudd-dod efangylaidd, yw *diben* efangylaidd; gweithio i Grist, nid i hunan, 2 Cor. v. 15. Rhuf. xiv. 8. *Byw i'r Arglwydd*. Y mae yn rhaid bod amcan syml wirioneddol tu ag at ogoniant Duw yn ein holl weithredoedd, 1 Cor. x. 31. *Pa un bynnag gan hynny ai bwyta, ai yfed, ai beth bynnag a wneloch, gwnewch bob peth er gogoniant i Dduw*: Dyma'r peth ddylai fod ein hamcan bennaf, hyd yn oed yn ein gweithredoedd gwaelaf.

Y mae yn rhaid i gris'nogion weithio oddiwrth Grist fel eu *Halpha* neu eu dechreuad; i Grist fel eu *Homega* a'u diwedd, *Dad. i.* Creffwch, Rheol ogoneddus auraid efangylaidd yw gosod Crist i synu fel ein *Halpha* a'n *Homega*, ein cyntaf a'n diweddaf yn ein holl weithredoedd o ufudd-dod. Gwelwch *Dad. i. 11, 17. a'r ii. 8. a'r xxii. 13.*

1. Y mae yn rhaid i'r Arglwydd Jesu fod ein CYNTAF ymhob gweithredoedd da, *Ioan i. 15, 30. Canys yr oedd efe o'm blaen i. Efe oedd fy nghyntaf*; yn ol y Groeg; ymhob dyledswydd neu orchwyl, ie, yn ein gweithredoedd cyftredin, y peth cyntaf fy raid i ni ei wneuthur yw sefydlu ein golygon a'n meddyliau ar yr

yr Arglwydd Jezu; pa ogoniant ddaw iddo ef trwy hynny, pa fodd yr anrhydeddir ef trwy'r weithred hon o'm heiddo: nid pa elw, pleier, ac anrhydedd a ddaw i ni ein hunain: Crist yw'r peth cyntaf a phennaf a ddyem ni amcanu atto ymhob gweithred; hyn oedd prif amcan St. Paul, *Fel y mawrhygit Crist, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy jarwolaeth*, Phil. i; 20.

Natur a phriodoldeb eneidiau difancraidd yw gweithio iddynt ac oddiwrthynt eu hunain; hunan yw eu cyntaf ymho gweithred, iddynt eu hunain y mae eu holl ymptydio, gweddio, dilyn eu galwedigaethau; i ofod hunan i fynu ryw ffordd neu gilydd, ac nid Duw, *Zach. vii. 5.* Y maent yn darostwng crefydd ei hunan i ateb eu dibennion llygredig; hunan-dderchafiad yw ei dyfais uwchaf, a'u digwiliad mwyaf trwyddynt; prif amcan y Phariseaid mewn gweddio, ymptydio, rhoddi elusennau, &c. oedd derchafu eu hunain ger bron dynion; Yr oeddynt yn gwneuthur y cwbl fel y mofiaint hwy gan ddynion, *Mal. v. 2.*

Nefoedd a dedwyddwch yw'r peth uwchaf a ddichon calonnau afiach amcanu atto; os dymunant ras a sancteiddrwydd, am eu cael fel pont yw dwyn i'r nefoedd y gwnant felly, nid am eu bod yn canfod unrhyw hawddgarwch ynddynt.

Yr wyf yn addef y gall ac y dylai dynion mewn ail le edrych ar ogoneddus daledigaeth y gwobrwy a ofodir ger eu bron yn yr Efyngyl, fel grasol annogaeth i'w bywiocau mewn gweithio a dioddes; fel ag y gwnaeth *Moses, Heb. xi.* ond gogoniant y Duw mawr ddylai fod ein hamcan gyntaf a phennaf yn y cwbl. Dyma'r diben

'r diben goreu a pherffeithlaf; gogoniant dyn yw derchafu gogoniant Duw.

Y mae gwagter hollol ymhob gweithredoedd a wneir i dderchafu hunan, am nad oes dim o Dduw na Christ ynddynt, *Hos. x. 1.* *Gwinwydden wag yw Israel; efe a ddwg ffrwyth iddo ei hun:* y mae'r geiriau yn yr Hebraeg yn gyflawn o arwyddocad; y mae *Israel* yn amcanu ei ffrwyth iddo ei hunan, y mae ei ffrwyth yn ol ei hunan, y mae yn trefnu ei holl ffrwyth iddo ei hunan: *Gwinwydden wag yw Israel,* y mae yn dwyn ffrwyth gwag; y maent yn dwyn rhyw ffrwyth, y maent yn cyflawnu rhyw bethau allanol, ond y mae fel eu hunain, yn ffrwyth gwag; y mae yn wag o bob peth ag sy yn wir ysbrydol ac etangylaidd; mor belled ac y mae dynion yn gweithredu iddynt eu hunain, y mae gwagter hollol yn eu holl gyflawniadau; nid yw eu gwaianaeth ddim gwaianaeth ynghyfrif Duw.

2. Y mae yn rhaid i Grist fod, i. ein **DIWEDDAF** ymhob dyledswydd, mewn perthynas i weithredu, cynhyrfu a bywiocau gras, *Ioan xv. 5.* y mae yn rhaid i Grist yn gyntaf weithio ynom ni, cyn y gallom ni weithio tu ag atto ef; efe sy yn gosod yr holl alluoedd goruwchnaturiol y mae efe wedi eu plannu ynom ar waith ymhob gweithred o ufudd-dod; ni allwn ni o honom ein hunain ddim gweithredu ein graufau ein hunain mewn un meddwl na gweithred dda, oddieithr bod rhyw nerth goruchel yn gyntaf yn y gwaith.

2. Y mae'n rhaid i Grist fod ein **DIWEDDAF** ymhob gweithred o ufudd-dod, *Dad. i. 11.* Ei gogoniant a'i briodoledd frenhinol ef yw bod ein *Cyntaf a'n Diweddaf* vn yr hyn oll a wnelom; Crist yw ein diweddaf yn y ddau ystyr hyn: Efe

1 Efe yw'r gweithredydd cyntaf a'r diwedddaf yn ein holl gyflawniadau; y mae yn rhaid bod ei law nefol yn gyntaf yn ein holl wasanaeth cyn y byddo yn gymmeradwy; efe fy yn puro ein holl weddïau a'n cyflawniadau, y mae yn cuddio yr holl ddiffigion a'r amherffeithrwydd ag fy ynglyn wrthynt, y mae yn eu pereiddio ag arogl-darth, yn eu cyflwyno i Dduw, ac yn mynnu derbyniad iddynt.

Pe b'ai gweddïau puraf y saint mwyaf yn dyfod o flaen Duw fel ag y maent yn dyfod oddiwrthynt eu hunain, hwy gaent eu ffeiddio yn hytrach na'u cymmeradwyo: Gwae i *Abraham*, *Isaac*, *Jacob*, a'r Gwyr sancteiddiolaf, os hwy eu hunain suasai'r diwedddaf yn eu cyflawniadau; o herwydd fod mwy o achos condemnïad na chyfiawnhad yn eu gweithredoedd puraf: wedi'r saint wventhur eu heithaf mewn dyledswyddau, y mae yn rhaid i Grist eu cymmeryd, eu melusu a'u sancteiddio; efe yw ein diwedddaf yn ein holl wasanaeth mewn perthynas i rasol dderbyniad.

2. Crist yw ein *Diwedddaf*, pan yr ydym yn rhydd ddychwelyd holl ogoniant yr holl dda a wnelom iddo ef; y mae yn rhaid i ni dastu ein holl gyflawniadau wrth ogoneddus draed yr Jesu, a dywedyd gyd â *Dafydd*, i *Cron. xxix.*

14. *O'th law dy hun y rhoisom i ti*; eiddot ti yw y gwaith, y galon, y nerth a'r dawn, eiddot ti y gogoniant; boed i ni addef Crist yn oll yn oll; yn ein holl weithredoedd da, a'n hunain yn ddim; gadewch i ni ymdrechu i gyflawnu pob dyledswydd a'n holl nerth, a chwedi gwneuthur y cwbl, edrych arnom ein hunain fel gweision *anfuddiol*, *Luc xvii. 10.* edrychwn ar ein holl weithredoedd fel *brattiau budron* fel ag y maent yn dyfod oddiwrthym ni, dyma ddirgelwch cyflawniad efangylaidd. Y

Y mae Crist yn fadlon i roi ei hun i ni, nes-
oedd, dedwyddwch, un peth ond ei ogoniant;
y mae yn tyfhiolaethu na rydd efe hwnnw i neb
arall; fe gaiff cyfur a budd ein holl wafanaeth
fod yn eiddo i ni ein hunain, ond y mae yn
rhaid i Crist gael y clod a'r gogoniant: y mae
'r eglwys wedi cael ei derchafu i sefyll *ar ei*
ddeheulaw, Salm xlv. 9. ond y mae yn rhaid i'r
goron aros ar ben Crist. Y mae yn rhaid iddo
ef gael y blaenoriaeth y deyrnas.

5. Y pummed peth fy yn gwneuthur i fynu
ufudd-dod efangylaidd, yw, y mae yn rhaid i
bob dyledswydd gael ei chyflawnu mewn ffordd o
ddiolchgarwch, nid am fywyd a chyfiawnder.

Yn gyntaf, y mae yn rhaid i'n holl gyflawn-
iadau gael eu hoffrymmu i fynu i Dduw ein
holl drugareddau fel *aberthau bywiol ac ysbrydol o*
ddiolchgarwch, fel gwir gydnabyddiaeth am wir
drugareddau; fel amlygiad gweithredol a gwir-
ioneddol o'n moliant a'n clodydd.

Yn ail, y mae yn rhaid i'r mwynhad o gym-
mundeby ysbrydol â Duw fod ein prif amcan
a'n disgwiliad ymhob dyledswydd ysbryd-
ol.

Yn drydydd, gochelwch bum diben deddfol
a ddichon ymgynnig i chwi mewn dyledswydd-
au. *Megis*

1. Nid oes dim lle i ni offrymmu i fynu ein
cyflawniadau fel ein cyfiawnder ger bron Duw;
dyma lle mae'r anhawftra yn gorwedd, bod yn
ddiwyd, ac yn gydwobodol ymhob dyledswydd;
ac etto peidio a gorphwys na phwyso ar ddy-
ledswydd am fywyd a chyfiawnder, *Phil. iii. 3.*
Canys yr enwaediad ydym ni, y rhai ydym yn gwa-
fanaethu Duw yn yr Ysbryd, — ac nid yn ymddir-
ied yn y cnawd; hynny yw mewn cyflawniadau
deddfol; y mae'r gyfraith yn ei deddfoldeb

puraf yn cael ei galw yn gnawd, a'r efengyl yn ysbryd, *Gal. iii. 3.* *A ydych chiwi mor ynfyd? gwedi i chiwi ddechreu yn yr ysbryd, a berffeithir chiwi yn y cnawd?* A ydych yn disgwil perffeithrwydd yn y ddeddf ac yn ei gweithredoedd?

Y mae addoliad gwir ysbrydol yn gwbl wrthwyneb i orphwys ar un weithred ddeddfol, ni ddichon un weithred o'r gyfraith na'r efengyl, ie, ni ddichon ffydd ei hunan fod yn gyfiawnder i ni; y mae disgwiliad am fywyd tragwyddol trwy weithredoedd y ddeddf, yn troi'r ddeddf yn gyfammod deddfol, yn ein doddi dan y ddeddf, ac yn gosod cleddyf yn llaw'r ddeddf i'n lladd am y gŵyrni a'r diffig lleiaf, pe b'ai ond mewn un meddwl.

2. Nid oes dim lle i ni offrymmu ein cyflawniadau fel jaw'n i Dduw am y trugareddau dderbyniafom. Y mae peidio a chydabod trugaredd Duw yn anniolchgarwch o'r mwyaf, ond y mae gwneud iawn iddo, yn amhosibl: Yn gyntaf, am nad oes gennym ddim o'n heiddo ein hunain i roi i Dduw; eiddo Duw yw'r holl ddaioni sy gennym ni, neu a allwn ei wneuthur, *o'th law dy hun y rhoisom i ti*, medd un o'r faint mwyaf, i *Cron. xxix. 14.* Yn ail, ni ddichon yr holl-ddigonol Dduw dderbyn dim gan y creadur, a llefaru yn briodol ni ellir rhoi dim i anfeidrol Oll; y mae hyn yn eglur oddiwrth *Job xxxii. 7, 8.* medd *Elihu*, *O's cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y mae yn ei gael ar dy law di?* Y mae lle cyffelyb i hwn, *Salm xvi. 2.* *Fy enaid, dywed-aist wrth yr Arglwydd, fy Arglwydd ydiwt ti: fy na nid yw ddim i ti.* Y mae'r geiriau hyn yn cael eu llefaru gan y prophwyd, naill ai am dano ei hun, *Tydi, O fy enaid a ddywed-aist; medd y Caldaeg.* Ac er mwyn gwneuthur y peth

peth yn eglur, y mae'r Groeg, yn dywedyd, *Mi a ddywedais*, y mae'r Syriaeg a'r Arabaeg yn dywedyd yr un peth: Neu yn ail, fe ellir ei dywedyd wrth y ddywedd neu eglwys Crist, fel iaith pob fant; y mae'r geiriau yn yr Hebraeg yn cael eu cyfieithu mewn amryw ffordd: yn gyntaf, y mae'r Groeg yn eu cyfieithu fel hyn, *Nid oes arnat ti ddim eisiau fy na i*. Yn ail yr Arabaeg fel hyn, *Nid oes arnat ti, O Arghwydd, ddim eisiau fy ngweithredoedd da i*. Yn 3ydd, y Caldaeg, *Nid yw fy naioni i yn cael ei roi ond o honot ti*: Yn 4ydd, y Syriaeg, *oddiwrthyt ti y mae fy na i*. Ond yr hyn fy nefaf i'r iaith wreiddiol, yw hyn, *Nid yw fy naioni yn cyrraedd attat ti*: Nid yw'r holl ddaioni wyf fi yn ei wneud, ddim yn cyrraedd attat ti, nid yw yn desgyn arnat ti, ni raid i ti wrth fy ngweithredoedd da i, ni chai di ddim budd oddiwrthynt. Y mae Duw yn anfeidrol bell uwchlaw ein gwasanaeth, mawl, a'n cyflawniadau goreu ni: *Mwy dedwydd yw derbyn na rhoddi*: y mae Duw yn rhoddi pob peth i'r creadur, ond nid yw yn derbyn dim oddiwrth y creadur; hyn yw perffeithrwydd Duw.

3. Ni ddylem ddim meddwl gwneuthur iawn i Dduw trwy ein dyledswyddau am y dianrhyddedd a wnaethom iddo trwy ein hanufudd-dod; y mae llawer Enaid tlawd yn ymroi i ofod eu gweithredoedd da gyferbyn a'u rhai drwg, ac felly gwneuthur i fynu y camwedd a wnaethant trwy eu pechodau.

4. Ni ddylem ni ddim offrymmu i fynu ein dyledswyddau i Dduw fel ein cymmod a'n tangnesfeddwyr, na feddyliwn byth wneuthur heddwch, pwrcafu neu haeddu pardwn, a derbyniad i ffafr yr Hollalluog trwy'r gweithredoedd mwyaf a goreu ag fydd bosibl i ni eu

wneuthur, Rhuf. ix. 16. *Nid o'r hwn sydd yn ewyllysio y mae, nac o'r hwn sy'n rhedeg chiwaith, ond o Dduw, yr hwn sydd yn trugarhau.* Y mae ein heddwch a'n pardwn wedi ei seilfaenu yn hollol ar rad ras, fel yr achos dechreuol cynhyrfol o hono; ac yn tarddu trwy werthfawr waed Crist, fel yr achos pwrcafol haeddiannol o hono; Efe yn unig yw ein tangnefeddwr, ein jawn, a'n cymmeradwyaeth gyd â Duw: darllen Eph. i. 5, 6, 7. — Rhuf. iii. 25. — a'r v. 1, 2.

5. Ac yn olaf, ni ddylem ni ddim edrych ar ein cyflawniadau fel yr achos dechreuol, cymhelliadol annogaethol, ag fy yn cynhyrfu Duw i wneud daioni i ni; pur wirionedd yw, nid oes dim allan o Dduw, dim yn y creadur, a ddichon ei annog ef i drugarhau wrth y creadur: perfffeithrwydd hanfodol, priodoledfrenbinol a neillduol Duw, yw gweithredu o hono ei hunan ac iddo neu drosto ei hunan; y mae'r egwyddor gyntaf, a'r di ben diweddaf o'i holl weithredoedd yn terfynu ynddo ei hunan yn unig; ei ewyllys da yw'r egwyddor a'r achos cynhyrfol; ei ogoniant ei hun yw'r unig ddiben.

Y mae yn eglur oddiwrth yr ysgrythurau: yn gyntaf, fod holl weithredoedd Duw yngoruwchwiliaethau ei drugaredd i'r creadur yn cyfatteb ei ewyllys a'i bwrpas tragwyddol, Fe ddywedir yn Eph. i. 11. *Fod Duw yn gweithio pob peth yn ol cyngor ei ewyllys ei hun.* Y mae ei holl weithredoedd o ras a thrugaredd, o ran eu dechreuad wedi eu seilfaenu ar dragwyddol a therfynedig gyngor ei ewyllys ei hun, nid ar weithrediadau ewyllys dyn tu ag atto ef.

Yn ail, y mae holl weithrediadau grasol a goruwchnaturiol y saint yn cael eu dechreuad cyntaf

cyntaf ynghyngor ewyllys Duw : ac felly ni's gall y rhai'n annog Duw i drugarhau wrthym ni ; Ffrwythau ac effeithiau tragwyddol arfaeth Duw yw gwaith dyn yn credu, edifarhau, a gwneud dyledswyddau o ufudd-dod sanctaidd.

Yn drydydd, ewyllys da a phlefer Duw yw'r unig wreiddiol, effeithiol, a chynhyrfol achos o bob trugaredd werthfawr ag ydym ni yn ei derbyn ; ei rad ras a'i dadol gariad fy yn ei annog ac yn ei ofod ar waith i wneuthur dai-oni iw bobl, *Rhuf. ix. 15.* *Y mae yn tostaria wrth yr hun y mae yn tostaria ;* -hynny yw, y mae yn galw, yn cyfiawnhau, yn maddeu, ac yn sancteiddio dynion o'i fendigedig ewyllys da ei hun fel y cynhyrfydd neu'r achos cyntaf ; y mae gennym destyn gwerthfawr i'r pwripas hyn, yn *Mat. xi. 25, 26.* *Yr amser hynny yr atebodd yr Iesu, ac a ddywedodd, I ti yr ydwyf yn diolch, O Dad, Arglwydd nef a daear, am i ti guddio y pethau hyn rhag y doethion, a'r rhai deallus, a'u dadguddio o honot i rai bychain.* Ie, O Dad, canys felly y rhingodd bodd i ti, neu, oblegid felly y gwelid yn dda yn dy olwg di, *Luc x. 21.*

Beth fy yn annog Duw i ddadguddio gogoneddus ddargelion ei deyrnas i dlodion anwybodus, yn hytrach nac i'r doethion a'r deallus ? Ai am iddynt wneuthur rhagor drosto, gweiddio mwy, ymostwng mwy, rhodio yn fwy dichlynaidd nac eraill ? O ! nage ; ewyllys dda Duw oedd yr unig ddechreuol achos.

Y mae ymadrodd gwerthfawr o eiddo'r Dr. *Preston*, medd efe, *Mai pob gweddi, pa fwyaf fynddi o serchiadau sanctaidd a rhesymnau cadarn, felly y mae yn well gweddi ; nid am y llwyddaf fwy gyd â Duw, neu y bydd i ardderchawgrwydd y weddi honno i annog neu ei gynhyrfu ef.*

Yr ydym yn barod i feddwl ein bod yn tynnu Duw trwy ein gweddïau a'n cyflawniadau yn agosach attom; a pha fwyaf y gweithredom tu ag at Dduw mewn dyledfwydd, nefaf y mae ef yn cael ei dynnu attom ni; ond y gwirionedd yw, nyni fy yn cael ein tynnu yn agosach atto ef, nid efe attom ni; fel *llong yn cael ei thynnu yn agosach at y graig, nid y graig at y llong*: ynom ni, nid yn y Duw cadarn, y mae'r holl gyfnewidiad.

Cymmaint a hyn er eglurhad i'r ail benderfyniad, fod y gyfraith frenhinol yn rheol o ufudd-dod efangylaidd.

Fy ngwaith nefaf yw ateb y gwrthddadleuon mawrion, a dybygit fy yn erbyn parhâd y gyfraith foefol y rhai a osodir allan mor fynych.

Gwrth. 1. Fe ellir gwrthddadleu, nad oedd y gyfraith frenhinol i barhau ond hyd ddyfodiad Crist, ac yna i gael ei dirymmu ganddo ef, yr hwn yw sylwedd yr holl gyfreithiau, y mae'r gwrthddadl hwn yn cael ei feilfaenu ar y geiriau hyn, Gal. iii. 19. *Beth gan hynny yw'r ddeddf?* Oblegid troseddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hyd oni ddelai'r Hâd, i'r hwn y gwnaethid yr addewid: pa ryw eiriau debygit fy yn arwyddo, nad oedd y ddeddf i barhau ond hyd ddyfodiad yr Hâd a addawyd.

Er mwyn eglurhau'r testyn gwerthfawr hwn, y mae pum cwestiwn iw hatteb.

1. Pa had a feddylir yma?
2. Pa addewid a wnaethid i'r had hynny?
3. Pa bryd y gwnaethid yr addewid honno?
4. Ymha ystyriaethau, nid oedd y ddeddf i barhau, ond hyd ddyfodiad yr hâd?
5. Ymha ystyriaethau y mae i barhau?

Cwest. 1. I bwy hâd y gwnaethid yr addewid honno?

Att.

Att. Y mae'r geiriau yn cyfeirio at berfon Crist yr *Hâd gogoneddus hwnnw*, yr hwn a ddad-guddiwyd ac a bregethwyd yn yr addewid fawr feilfaenol honno, *Gen. iii. 15.* Y mae'r Syri-aeg mewn ffordd o ardderchawgrwydd yn dywedyd, *YR HAD HWNNW*, *hyd oni ddelai'r Hâd hwnnw*, i'r hwn y gwnaethid yr addewid: I'r Hâd bendigedig hwn y gwnaethid yr addewid wreiddiol gyntaf, ac yn, a thrwyddo ef, i'r holl rai a roddwyd iddo ef.

Cwest. 2. Pa addewid oedd honno a wnaethid i'r Arglwydd Jesu?

Atteb. Y mae tair o ragorol addewidion efangylaidd wedi eu gosod ar lawr gan *Moses*.

1. Yr addewid fawr efangylaidd honno a wnaed i *Adda* yn ei gyflwr cwympedig, *Gen. iii. 15.* yn cael ei chynnwys yn y geiriau hyn yn ol y *Saesneg*, *Fe gaiff Hâd y wraig yffigo pen y Sarph*: Fe roddwyd y ddwy addewid iawr arall i *Abraham* a'i hâd: Un yw, *Mai ynddo ef y bendithit holl Genhedloedd y ddaear*, *Gen. xviii. 18.* A'r llall yw, *I fod yn Dduw iddo ef ac iw Hâd ar ei ol*, *Gen. xvii. 7.* Yn awr ni wnaed un o'r Addewidion hyn i Grist yn bennodol, ond etto yr oeddynt yn Addewidion o'r Messia, a chweddi eu gwneud ynddo ef i bawb o'r ffyddloniaid, y rhai fy yn *Hâd Efa*, wrth natur, ac o ran Ffydd; a *Hâd Abraham* trwy addewid, er mai nid yn ol y cnawd; fel ag y mae *Paul* yn gwahaniaethu, *Rhuf. ix. 8, 9.*

Er mwyn cyflawn eglurhad o'r pwngc hwn, y mae yn rhaid i ni ddeall y gellir crynhoi'r addewidion mawr a gwerthfawr a roddwyd i'r saint ynghyd dan y ddau ben hyn.

1. Yr addewid fawr wreiddiol feilfaenol.

2. Yr addewid ymddibynnol chwanegiadol.

Yn gyntaf, Yr addewid feilfaenol, gynhwyf-fawr

fawr gyntaf, yw'r *Arghwydd Iesu Grist*, yr hwn oedd yr addewid gyntaf a roddwyd erioed i ddynol-ryw, *Gen. iii. 15.*

Yn ail, Efe oedd addewid fawr yr hen Testament.

Yn drydydd, Efe yw'r seilfaen ar ba un y mae'r holl addewidion wedi eu hadeiladu.

Yn bedwarydd, Efe yw sylwedd a gwirionedd yr holl addewidion; y canol-bwynt mawr lle mae'r holl addewidion o ras a gogoniant yn cydgyfarfod.

1. Rhoi Crist i ni, yw, rhoi pob gras a gogoniant ar unwaith; y mae hyn yn cael ei ragorol gadarnhau, *Rhuf. viii. 32.* *Yr hwn nid arbedodd ei briod fab, ond a'i traddododd ef tro-som ni oll; pa wedd gyd ag ef hefyd na ddyry efe i ni bob peth?* Y rhan fwyaf o'r gwaith o bob tragwyddoldeb i bob tragwyddoldeb, yw gwaith Duw yn rhoi ei fab i farw drosom ni; y cyflawniad pennaf o'i dragwyddol arfaeth a'i bwrpas ydyw; y mae yn fwy na'r nefoedd ei hun yn y cyflawn feddiant o bob perffeithrwydd; nid yw'r holl gyflawnder o fywyd a goleuni, heddwch a phardwn, gras a gogoniant a ddarparwyd er pob tragwyddoldeb i'r etholedigion, ddim iw cydmaru a'r rhoddiad o Grist: Os rhoes Duw yr addewid gyntaf hon i ni, y mae wedi gosod seilfaen ynddi i dragwyddoldeb o wynfydedigrwydd; ni raid i ni byth ofni na chyflawnir yr ail addewidion chwanegiadol.

2. Y mae addewidion ymddibynnol chwanegiadol, megis yr addewid o fywyd a phob peth ysbrydol angenrheidiol i'n gwneuthur dros byth yn berffaith ddedwydd; y mae y rhai'n yn cael eu chwanegu at y brif addewid seilfaenol, yn ymddibynnu neu yn gorphwys arni. — Y mae'r addewid werthfawr o nefoedd a dedwyddwch

dedwyddwch wedi ei gwneud, 1. i Gtist, 2. yng Nghrist, 3. Er mwyn Crist, 4. Yn cael ei chyflawnu er ei fwyn ef.

1. Fe wnaethpwyd yr addewid o fywyd tragwyddol yn gyntaf i dywyfog y Bywyd mewn perthynas i ni; fe wnaethpwyd yr addewid yn gyntaf ac yn bennaf â Christ, yr Hâd gogonoddus, fel Pen y Cyfammod, Angel y Cyfammod, Etifedd yr Addewidion, fel Pen y Corph, fel ein Brawd hynaf; fe ddywedir yn bendant, Gal. iii. 19. *Wneuthur yr Addewid i'r Hâd oedd i ddyfod*: y mae lle gwerthfawr cyffelyb i hwn, yn Tit. i. 2. *I obaith bywyd tragwyddol, yr hon a addawodd y digelwyddog Dduw cyn dechreu'r byd, eithr mewn amseroedd priodol efe a eglurhaodd ei Air trwy bregethu, &c.* Deliwch sylw yn gyntaf i'r addewid o fywyd tragwyddol gael ei gwneud cyn dechreu'r byd, cyn bod un creadur.

2. Y mae gogonoddus Air yr Addewid hon, a roddwyd er tragwyddoldeb, yn cael ei heglurhau i ddyn mewn amseroedd priodol, mewn amseroedd appwyntiedig.

Hol. Pa amseroedd oedd y rhei'ny?

Att. Yr eglurhad cyntaf oedd ar y Sabbath cyntaf yn yr hŵyr i *Adda* syrthiedig, *Gen.* iii. 15.

2. Pan y roddwyd amlyccach eglurhad i *Abraham* a'r prophwydi.

3. Yn awr yn nyddiau'r efengyl y mae genym eglurhad a dadguddiad mwy helaeth o'r addewid honno.

Gwrth. Ond i bwy y gwnaed yr addewid o fywyd tragwyddol, pan nad oedd un dyn nac angel mewn bod? A allasai'r addewid gael ei rhoi i'r etholedigion cyn eu bod?

Atteb. I hyn yr wyf yn ateb, i'r addewid gael

gael ei gwneud i Jesu Grift fel Pen y Cyfammod, fel ein Machniydd gogoneddus: Fe fu gweithbred o Ymrwymiad (neu Gyfammod) rhwng y Tad a'r Mab yn nhragwyddoldeb mewn perthynas i ddyn. Fe wnaeth y Tad y Cyfammod o Ras a Bywyd yn gyntaf ac yn bennaf â Christ mewn perthynas i ni; dyma pa ham y mae Crist yn cael ei alw, y CYFAMMOD, yn *Esay* xlix. 8. a lleoedd eraill.

Yn awr yn y Cyfammod grasol hwn rhwng y Tad a'r Mab y mae dwy addewid fawr iw hystyried ac i ddal sylw arnynt: y cyntaf, addewid y Mab i'r Tad o'n tu ni; y llall addewid y Tad i'r Mab drosom ni.

1. Fe ddarfu i'r Mab fel ein Machniydd ni ymrwymo ac addaw y tri pheth neillduol hyn, yn (1) cyflawn daliad a bodlondeb am holl ddyled ei etholedigion; pa bethau bynnag a allai cyfiawnder, neu'r ddeddf ei ofyn ar eu dwylaw, fe ymrwymodd ei hunan i ateb eu holl ofynion hyd yr eithaf.

2. Fe addawodd ein Machniydd i dynnu ymaith yr ysbryd o elyniaeth a chafineb fy wrth natur yn meddiannu ac yn gweithio yng-halonnau a meddyliau'r etholedigion yn erbyn Duw a'i gyfraith sanctaidd, a'u dwyn hwy a'u ferchiadau at Dduw drachefn.

3. Fe addawodd puro'r halogrwydd natur, a'r cyndynrwydd ysbryd hynny, ag ly yn teyrnasu yn yr etholedigion, fel ag y maent yn yr hen *Adda*; a'u cyflwyno iw Dad yn bobl bur, sanctaidd, heb arnynt frycheuyn na chrychni, na dim o'r cyfryw, *Eph. v. 27.*

Yn awr trwy rinwedd yr addewid rad hon o eiddo Crist, y mae'r Tad yn gofyn ac yn disgwil cyflawn daliad o'n dyled ganddo ef; fe gymmerodd y Tad ein pechodau ni ymaith o ddi

ddi arnom ni, gan benderfynu na fyddai iddo byth eu cyfrif hwynt i ni, neu ein galw ni i gyfrif am danynt mewn ffordd o fodlondeb; ac fe'u rhoddes hwynt eu gid ar y Machniydd, *Esfay liii. 6. — 2 Cor. v. 19.* felly ni ddaw Duw yn awr ar y dyledwr am y dyled, ond ar y Machniydd; ffordd dynion yw dyfod am y dyled ar y dyledwr; ond ffordd Duw yw gofyn cyflawn daliad o'r dyled gan y Machniydd yn unig; fe wŷr, os daw ar y dyledwr, na thelir byth o'r dyled; y mae hyn yn eglur oddiwrth *Salm lxxxix. 19.* lle gosodir allan ogoneddus fendithion yr ymrwymiad cyfammodol rhwng y Tad a'r Mab, dan gyfgod Cyfammod Duw a Dasydd. *Yna'r ymddiddenaist mewn gweledig-aeth a'th Sainc, ac a ddywedaist, Gosodais gymmorth ar un cadarn:* Fel pe buasai Duw yn dywedyd fel hyn, mi a wn am yr hollol annigonolrwydd fy mewn dynion tlodion pechadurus, i dalu eu dyled, y maent mewn dyled o ddeng mil o dalentau, ond ni allant dalu un ffyrlling; ond, O fy Mab! yr wyt ti yn un cadarn cyfoethog, ti ymrwymaist i dalu eu dyled, ti elli roi bodlondeb holl ddigonol, a dwyn i mewn gyfiawnder tragwyddol i feibion dynion.

Prif amcan Duw oedd amlygu a mawrhau ardderchoccaf a thra ragorol oludoedd ei rad ras, i'r eithaf, a gwneuthur y *Cyfammod yn sicr*; ac am hynny fe drosglwyddoedd y dyled oddi ar y pechadur, ac a'i rhoddes ar y Machniydd; fe all y ffyddloniaid yn awr droi heibio ofynion cyfiawnder a'r ddeddf a'u doddi ar eu Machniydd gogoneddus, y mae gwaith Duw yn dod i'r dyled ar y Machniydd, yn gyflawn ryddhad i'r dyledwr. Fel hyn chwi a welwch addewid ac ymrwymiad Crist i'r Tad.

Y mae tri pheth mawr ag y mae'r Tad yr un

un modd wedi eu haddaw i Grist i'r etholedigion.

1. Y mae wedi addaw cyflawn bardwn o'u holl bechodau, y byddai i'r dyled gael ei dragwyddol ddileu, eu pechodau eu claddu yn nyfnderoedd môr ei drugaredd, ac na chofit byth mo honynt mwyach yn eu herbyn.

2. Fe addawodd eu haddef a'u derbyn yn gymmeradwy fel meibion a merched, etifeddigion, cyfeillion, a charedigion yn ei anwyl Fab; a'u derchafu i holl frenhinol freintiau meibion.

3. Fe addawodd roi iddynt anllygredig goron o fywyd, yn y digyfrwng olwg a'r gwynfydedig fwynhad o hono ei hun i bob tragwyddoldeb.

2. Fel ag y mae'r addewidion o bardwn a bywyd wedi eu gwneud yn gyntaf i Grist i ni, felly y maent wedi eu gwneud yng Nghrist.

2 Tim. 1. *Yn ol addewid y bywyd, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu*; y mae addewidion y bywyd wedi eu feilfaenu ar ogoneddus Gariad Duw, y mae Cariad Duw iw eiddo, yn y lle cyntaf wedi ei sefydlu ar Grist, ac yn dsegyn arnynt hwythau yng Nghrist, yr hwn yw Anwylyd cyntaf Duw; ac felly yn ganlynol y mae yn rhaid bod yr holl addewidion o ras a gogoniant, wedi eu gwneuthur, ac yn cael eu cyflawnu i ni ynddo ef, *Yr hwn sydd yr un, ddoe, heddyw, ac yn dragyuydd*, Heb. xiii. 8.

1. Y mae'r addewidion wedi eu gwneuthur yng Nghrist fel gogoneddus ben yr eglwys, ac etifedd mawr yr holl addewidion.

2. I'r rhai sydd yng Nghrist trwy wir Undeb ysbrydol; iddynt hwy yn unig sy mewn Undeb â Christ y gwnaed yr addewidion gwerthfawr. Fe ddarfu i Dduw ystyried yr holl etholedigion mewn Undeb â Christ, pan y gwnaeth

yr

yr addewid gyntaf o fywyd iddo; gan fod yr addewidion oll wedi eu gwneuthur i Grift naturiol, y maent trwy hynny yn dyfod yn gyfran neillduol Crist dirgeledig, hynny yw, ei Eglwys. Y mae trugareddau rhagluniaethol yn debygyn ar greaduriaid eraill, ond y mae'r addewidion o drugaredd wedi eu sefydlu ar Ddyweddi Crist fel ei gwaddol; ni allwn ni gael dim hawl mewn un addewid efangylaidd, hyd nes caffom yn gyntaf hawl yng Nghrist ei hunan; ni allwn ni byth edrych ar addewid y bywyd yn eiddom ni, hyd nes gallom edrych ar *Dywyfog y Bywyd* yn eiddo i ni, darllenwch i *Cor. iii.* y ddwy adnod olaf, *Rhuf. viii. 32.* Y mae'r Mab yn cael ei roi yn gyntaf i ni, a chyd ag ef yr holl addewidion; efe yw Etifedd cyntaf yr addewidion, ynddo ef yr ydym yn etifeddu'r addewidion; y mae'r faint yn wir yn Etifeddion o addewid y bywyd, ac o fywyd yn yr addewid, ond ynddo a chyd ag ef yn unig y maent.

3. Y mae'r addewidion o heddwch a phardwn, bywyd a goleuni wedi eu gwneuthur i Grift, er mwyn Crist; ffrwyth ei bwrcas ef yw'r holl faddeuol drugaredd, gras a gogoniant hynny, ag fydd wedi ei dryfori i fynu yn addewid yr Efengyl.

4. Ynddo ac erddo ef y maent oll yn cael eu gwir gyflawnu; oblegid holl addewidion Duw ydynt ie, ac ynddo ef *Amen.* i *Cor. i. 20.*

Er cloi i fynu yr ail gwestiwn hwn; os gofynnir yn awr pa addewid a wnaethid i'r bendigedig Hâd? Yr wyf yn ateb, yr addewid ogoneddus honno o fywyd, a wnaethid i Grift mewn perthynas i ni, yn y Cyfammod grasol hwnnw rhwng y Tad a'r Mab yn nhragwydd-

oldeb; fe ymddengys hyn yn eglur wrth gydmaru *Gal. iii. 19.* a *Thit. i. 2.*

Cwest. 3. Pa bryd y gwnaethid yr Addewid fawr hon i Grift?

Atteb. Fe'i gwnaethpwyd yn nhragwyddoldeb, cyn gosod feilfeini'r byd, *Tit. i. 2.* lle dywedir i ni, *I Dduw addaw Bywyd tragwyddol cyn dechreu'r byd*; cyn dechreuad neu hanfod amseroedd ac oesoedd, y rhai sy yn cael eu mesur wrth ysgogiadau'r haul, lloer, a sêr; y mae'r bywyd gogoneddus hwnnw sy'n cyrhaedd i dragwyddoldeb wedi ei addaw o dragwyddoldeb.

Cwest. 4. Ymha ystyriaethau nid oedd y ddeddf i barhau ond hyd ddyfodiad Crist?

Atteb. Y mae'r gyfraith foefol fel ag y rhoddwyd i'r *Juddewon*, iw hystyried mewn pedwar dull.

1. Y mae yn rhaid ei hystyried fel gwylfa (gard) neu attaliad.

2. Fel athraw neu ysgol-feistr sarrug yn eu gyrru at eu dyledswydd.

3. Fel Cyfammod Testamentaidd.

4. Fel dadguddiad o feddwl ac Ewyllys Duw, a pherffaith real bywyd sanctaidd.

1. Y mae yn rhaid ei hystyried fel gard neu attaliad rhag troseddau, y mae hyn yn cael ei amlygu mewn dau ymadrodd gwahanol, yn *Gal. iii. 19.* a'r *23. adn. 19.* *Beth gan hynny yw'r ddeddf?* *Oblegid troseddau y rhoddwyd hi yn ychwaneg, hyd oni ddela'r Hâd.* Y mae'r Syriaeg yn ei darllain, *I ba ddiben gan hynny yr oedd y ddeddf?* fe'i chwanegwyd o herwydd trosedd; hynny yw, fel drych i ddadguddio trosedd, fel ffrwyn i attal dynion rhag troseddu, trwy ei bygythion a'i dychrynfeidd; ac y mae yn eglur mai hyn yw gwir feddwl y geiriau oddiwrth

oddiwrth adnod 23. *Eithr cyn dyfod ffydd, i'n cadwyr dan y ddeddf, wedi ein cyd-gau i'r ffydd yr hon oedd iw dadguddio*: Y mae pedwar peth yn yr adnod hon iw bagoryd mewn ffordd o holiad, yr hyn a rydd lawer o oleuni i'r pwngc mewn llaw.

1. Beth fydd iw feddwl wrth ddyfodiad ffydd, ac wrth ddadguddiad ffydd?

2. Pwy oedd y rhai oedd wedi eu cadw, a'u cyd-gau dan y ddeddf? Pa un ai'r Juddewon, neu nyni Gristnogion dan yr Efengyl.

3. Beth a feddylir wrth gadw dan y ddeddf?

4. Beth wrth gyd-gau i'r ffydd?

Y peth cyntaf ac anhawsfaf iw agoryd, yw, beth a feddylir wrth ddyfodiad ffydd?

Atteb. Y mae dau agoriad neillduol yn cael eu rhoi gan Esbonwyr; wrth ddyfodiad ffydd y mae rhai yn meddwl cyflawn ddadguddiad o'r dirgeledigaethau hynny ag oedd gynt yn guddiedig dan orchgudd a llen y cysgodau deddfol. Y mae yn eglur oddiwrth Heb. xi. fod gan y Tadau dan y ddeddf ffydd gyfiawn-habl yng Nghrist; ond gan nad oedd Athrawiaeth ffydd, yr Efengyl ogoneddus yn disgleirio yn yr un eglurdeb ac amlygrwydd ag y mae yn awr; y mae amser y Testament newydd yn cael ei alw dyfodiad ffydd, mewn ffordd gyddmariaethol, nid felly yn unig. *Dyfodiad ffydd*, (medd *Calvin* ar y Testyn) yw eglurach dadguddiad ac amlygiad o ras, ar ol rhwygiad Llen y Deml: Yr hyn fel y gwyddom a wnaed ar farwolaeth Crist. Y mae *Piscator*, wrth ffydd, yn meddwl amser yr Efengyl; *Luther*, amser *Gras* a'r Efengyl; fel hyn y mae ffydd weithiau iw chymmeryd yn lle athrawiaeth ffydd, Yr Efengyl ydym yn gredu, fel *Gal. iii. 2, 5*. *Ai wrth weithrededd y ddeddf y derbyniaf-*

och yr Ysbryd, ynte wrth wrandawriad ffydd? Gal. i. 23. 1 Tim. i. 19. a'r iii. 9. a'r iv. 1. Jud. 3. Troell-ymadrodd yw lle rhoi'r enw rhyw beth ar beth arall cyfylltiedig ag ef.

Y mae eraill wrth ddyfodiad ffydd, yn meddwl, *Dyfodiad Crist yn y cnawd Ynghyflawnder yr amser*; y mae'r dysgedig *Pareus* fel hyn, *Cyn dyfod ffydd*, (hynny yw, fel ag yr wyf yn hollol farnu) *cyn dyfod Crist yn y Cnawd*; canys y mae ffydd yma yn cael ei chymmeryd yn lle gwrthddrych ffydd, gan na's dichon un arwyddocad arall i'r gair Ffydd gymmeryd lle yma. Y mae'r gair Ffydd yn cael ei gymmeryd mewn amrywiol ystyriaethau yn yr Yf-grythurau, 1. Am y reddf neu'r egwyddor o Ffydd. 2. Cyflawnder Sicrwydd. 3. Athrawiaeth Ffydd. 4. Gwybodaeth. 5. Proffes. 6. Dianwadalwch mewn geiriau. 7. Y dawn i wneuthur gwyrthiau, &c. Gwel. *Pareus* ar *Rhuf.* 1. Ond nid oes un o'r rhai'n yn cymmwys ateb i'r gair *Dyfod*. Yr arwyddocad a arferir yn fwy cyffredin sy gymhwysaf i'r lle hwn; wrth ffydd, ei gwrthddrych, y peth a gredir, *Crist wedi ymwisgo â natur dyn*. Dyfodiad Ffydd yw ymddangosiad Duw yn y cnawd i bwrcafu ac i berffeithio Jechydwriaeth dyn: Y mae'r un ymadrodd adnod 25. *Eithr wedi dyfod ffydd*, hynny yw, wedi dyfod Crist yn y cnawd, &c.

Yn ail, Y mae dau ymadrodd o'r un ystyr-iaeth, yn adnod 23, 24. lle mae'r Apostol yn son am gyd-gau i'r ffydd, yr hon oedd iw dad-guddio. — Adnod 24. *Y ddeddf gan hynny oedd ein hathro ni at Grist*: Y mae'r ddau ymadrodd hyn, i'r Ffydd, ac at Grist yn arwyddocau yr un peth, yr olaf yn eiboniad o'r cyntaf.

Crist yw ein ffydd, yr un modd ag y mae yn cael

cael ei alw ein gobaith, am mai efe yw gwrth-ddrych ein Ffydd a'n Gobaith, ar ba un y maent yn ymsefydlu ac yn ymborthi.

Yn drydydd, y mae'r esboniad hwn yn cael ei eglur gadarnhau trwy'r cyffelyb ymadrodd yn adnod 19. Canys yr un yw ystyr y gair, *Hyd ani ddelai'r had yno*, i'r hwn y gwnaethid yr addewid o fywyd ogoneddus ac anfarwoldeb; a'r dyfodiad Ffydd yma: Yr had hwnnw oedd Crist, ac am hynny Crist yw'r ffydd a sonir adnod 23. hefyd.

Cwest. 2. Pwy oedd y rhei'ny a gadwyd dan y ddeddf, ac a gyd-gauwyd i'r ffydd yr hon oedd iw dadguddio.

Atteb. Eglwys wladol yr *Juddewon* ydoedd, a'i hystyrled dan yr hen Destament, cyn dyfod ffydd i'n cadwyd (ni) hynny yw, ni *Juddewon*; fel hyn y mae *Perkins, Piscator, Pareus*, yn esbonio'r geiriau.

Cwest. 3. Beth a feddylir wrth gadw dan y ddeddf?

Att. Y mae'r geiriau yn ol priodoldeb y iaith wreiddiol yn cynnwys yr ystyr hyn, *Fe'n cadwyd dan y ddeddf, fel mewn dinas Gaerog, neu dan wiliadwriaeth gwyr arfog.* Y mae'r gair Groeg yn arwyddo cae ac amddiffin a llu o wyr arfog, ymadrodd cyffelybiaethol ydyw; y mae'r gair hwn yn cael ei fynych arfer yn yr ysgrhythur yn yr ystyr hyn, 2 Cor. xi. 32. *Yn Namascus, y llwydd dan Aretus y brenhin a wiliodd ddinas y Damasciaid, gan ewyllysio fy nali.* Fe osododd filwyr i wilio'r ddinas, yn Philip. iv. 7. *fe ddywedir, A thangnesedd Dduw, yr hwn sydd uwchlaw pob deall, a geidw eich calonau, &c.* fel mewn dinas Gaerog yn ol y Groeg. Y mae'r un gair yn y Groeg, 1 Pedr i. 5. *Y rhai ydyh gadwedl trwy allu Duw, fel mewn dinas Gaer-*

og trwy Ffydd i Fychydwrïaeth; y mae'r Syr-
iaeg yn arwyddo cadw gwilio a gwarchad.

Cyn dyfodiad Crist, yr oedd y ddeddf wedi
ei rhoi i'r Juddewon fel byddin o wilwyr, neu
lu o wyr arfog iw cadw i mewn o bob tu, fel na
byddent yn afradlon, a thorri allan i gau ffyrdd
pechod.

Yr oedd y ddeddf cyn dyfed Crist fel byddin o
wyr arfog iw cae a'u cadw i mewn, rhag iddynt
ymadael oddiwrth Dduw, ac oddiwrth ufudd-
dod iddo ef i bechodau, eulunaddoliaeth, a choel
gresydd y Cenhedloedd, medd Mr. Perkins.

Fe roddwyd y ddeddf i'r Genedl Juddewig
fel gwylfa neu gard mewn dau ystyr. 1. Iw
cadw hwynt oddiwrth bechod. 2. I gadw di-
gofaint Duw, cyfyngderau a barnedigaethau
oddiwrthynt hwythau.

Am y cyntaf, yr oedd y ddeddf wedi ei go-
fod fel gwylfa neu lu o filwyr o'u hamgylch,
iw cadw trwy ei bygythion ofnadwy rhag rhe-
deg allan i gau ffyrdd pechod; yr oedd y ddeddf
yn sefyll fel yr *Angel* hwnnw a gyfarfu â *Ba-
laam* a chleddyf noeth yn barod i syrthio ar-
nynt, â barnedigaethau a thrallodau tymherol,
os llamment unwaith allan i lwybrau gwa-
harddedig. Yn *Deut.* xxviii. chwi gewch we-
led yno fyddin fawr o blaau, melldithion, croes-
au yn cael eu cyhoeddi yn eu herbyn; os an-
ufuddhaent a myned yn wrthwyneb i'r ddeddf:
Yr oedd y ddeddf, fel gwr arfog, yn sefyll ar
ben pob cau lwybr, yn barod i syrthio arnynt.

Y mae'r ymadrodd cyffelybiaethol a arferir
yn y testyn yn dangos cymmaint a hyn;
edrychwch ar ddinas wedi ei gwarchae a'i ham-
gylchu â llu o wyr arfog, os cynnig neb i
dorri allan o'r ddinas y maent yn rhedeg ar
flaenion gwaywffyn a chleddyfau eu gelynion;
felly

felly yr oedd yr *Juddewon* dan y ddeddf; yr oeddynt wedi eu cae i mewn gan fygythion y ddeddf, fel byddin o wyr arfog; troent y ffordd y mynnent oddiwrth eu hufudd-dod i'r ddeddf, yr oedd ei barnedigaethau yn sefyll wrth y drws yn barod i gydio ynddynt, yn eu cyrph a'u meddiannau, &c.

Yn ail, yr oedd y ddeddf fel gwylfa neu gard i gadw digofaint Duw, a barnedigaethau ymaith rhag syrthio arnynt cyhyd ag y rhodient wrth y rheol; cyhyd ag yr oedd yr *Eglwys Juddewig* yn cadw o fewn tersyn rheolau dwyfol y ddeddf; yr oedd ganddynt amddiffiniad a diogelwch didorr dan gyfgod y ddeddf, fel gwylfa; yr oedd fel byddin o wir arfog i gadw melltithion, a gelynion rhag torri i mewn arnynt, gwel. *Deut.* xxviii. Felly pan rodiert yn wrthwyneb i'r rheolau nefol hynny, fe dorrai barnedigaethau i mewn arnynt, hyd yn oed ar y faint eu hunain; a hynny am un cam-ymddygiad, fel ag y gwelwn yn *Moses, Aäron, Dafydd, Josia*, ac eraill, am eu bod dan y ddeddf fel gwylfa.

Cwesti. 4. Beth fydd iw feddwl wrth gyd-gau i'r ffydd yr hon oedd iw dadguddio?

Atteb. Yr wyf yn meddwl fod y geiriau hyn wedi eu chwanegu fel Esboniad i'r Geiriau o'r blaen, hwy allant gynnwys yr ystyr hyn; cyn dyfodiad Crist, yr oeddym ni *Juddewon* wedi ein hamgylchu a'n cyd-gau dan y ddeddf fel gwylfa, yn gynnwys fel dinas wedi eu gwarachae gan fyddin o wyr arfog hyd ddadguddiad ac ymddangosiad Duw yn y Cnawd; ac y mae yn rhaid mai dyma'r ystyriaeth gyntaf y rhoddwyd y ddeddf i'r eglwys *Juddewig*.

Cwesti. 5. Y mae pummed Cwestiwn iw chwanegu: Pa ddeddf a feddylir yn bennaf, adnod.

adnod. 19. a'r 23. Pa un ai'r ddeddf seremoniol neu'r ddeddf foefol.

Atteb. Y ddeddf foefol ydyw, fel ag y mae yn eglur wrth gydmaru'r adnodau hynny a'r adnod 17, 18, a'r 21. lle mae'r pedwar Rhefwm hyn yn ymddangos.

Rhef. 1. Y mae'r Apostol yn llefaru am y ddeddf honno yr hon ar yr olwg gyntaf, ac o ran taledrwydd ammodau, a deddfoldeb esboniad, fy yn cynnwys gwrthwynebiad hollol i natur ac ammodau cyfammmod yr Efengyl, yr hwn a gadarnhawyd yng Nghrist, adn. 17. A hyn yr wyf yn ei ddywedyd, am yr ammod a gadarnhawyd o'r blaen gan Dduw yng Nghrist; nad yw y ddeddf oedd bedwar cant a deg ar hugain o flynyddoedd wedi, yn ei ddirymmu, i wneuthur yr addewid yn ofer, adnod 18. Canys os o'r ddeddf y mae'r Etifeddiaeth, nid yw mwyach o'r addewid; ond Duw a'i rhadoddodd i Abraham trwy addewid.

Yn awr nid yw'r ddeddf seremoniol yn briodol, ac o honi ei hunan yn wrthwyneb i'r addewid, ond yn melus gydsynio, ac yn cytuno â hi; Efengyl weledig yr Juddewon ydoedd; yr un bywyd, cyfiawnder, ac jechyd-wriaeth, oedd yn cael eu dal allan a'u cysgodi yn eu haberthau, golchiadau, a'u hamrywiol gyfgodau hwy ag fydd yn gynhwysedig yn addewid yr Efengyl.

Rhef. 2. Y mae yn llefaru am y ddeddf honno ag fydd yn amhosibl iddi ddadguddio na rhoi'r bywyd, a'r jechydwriaeth hynny trwy wneuthur, ag fy yn cael eu rhoi yn addewid yr Efengyl trwy Ras, adnod 18. a'r 21. Diben ac amcan y Cyfammmod hwnnw a gadarnhawyd ag Abraham oedd dadguddio, a rhoi bywyd ac jechydwriaeth trwy rad-ras mewn addewid; yr

oedd

oedd y ddeddf seremoniol mewn perthynas iw haberthau, offrymmau, puredigaethau, pasg, &c. yn ei hamcan briodol, a'i gosodiad cyntaf, yn dadguddio trwy gysgodau, ac yn felio madddeuant, cyfiawnder, a phrynedigaeth trwy Grist; yr oedd y cysgodau hynny yn eu tywys erbyn eu llaw at Dywysog Jechydwriaeth.

Rhes. 3. Y mae yn llefaru am y ddeddf honno a roddwyd i ddangos pechod, ac i attal rhag pechod, adnod 19 a'r 22. ond dyma briodol fwydd y ddeddf foefol, gwel *Rhuf. pen. iii. a'r vii.*

Rhes. 4. Y mae'r Apostol yn llefaru am y ddeddf a osodwyd i fynu cyn y cwmp, fel perffaith Reol Cyfiawnder a Bywyd; prif amcan a phwrpas pa un oedd rhoi bywyd trwy weithio, adnod. 21. *A ydyw'r ddeddf gan hynny yn erbyn adderwidion Duw? Na atto Duw: canys pe rhoifid deddf a allasai fywhau, yn wir o'r ddeddf y buasai Cyfiawnder; ni ddichon hon fod y ddeddf seremoniol.*

Yn ail, y mae yn rhaid ystyried y ddeddf fel *Athro neu Ysgol-feistr* farrug, yn gyrru i ddyledswydd, ad. 24. *Y ddeddf gan hynny oedd ein Hathro ni at Grist, fel ein cyfiawnhaid trwy Ffydd;* y mae'r Cyfieithiad Syriaeg yr un peth. Y mae *Calfin, Tremelius, &c.* yr un peth. Nid yw y gair *i'n diwyn ni*, yn ol y *Saesonaeg*, yn y *Groeg.*

Yr wyf yn gweled fod yn anhawdd jawn eglurhau'r Geiriau hyn, pa oleuni bynnag a roddo *Tad y Goleuni* i mewn, chwi a'i cewch: Er jawn ddeall y testyn hwn, y mae tri Chwestiwn iw hatteb.

1. Pwy yw y rhai oedd dan y ddeddf fel *Athro neu Ysgol-feistr.* 2. Dros ba cyhyd o amser y darfu i'r ddeddf arfer a chyflawnu
fwydd

fwydd ysgol-feistr? 3. Beth oedd swydd y ddeddf fel ysgol-feistr?

Cwest. 1. Pwy oedd y rhai oedd dan y ddeddf fel ysgol-feistr?

Atteb. Yr Juddewon oeddynt, yr Eglwys Juddewig dan yr hen Destament; y mae'r Apostol yr hwn oedd yn Juddew yn llefaru ym Mherfson yr Juddewon, y ddeddf gan hynny oedd ein Hathro ni; i'r genedl Juddewig y rhoddwyd y ddeddf fel athro, ac ni ellir ei chymhwyso at Grist'nogion o'r Cenhedloedd yn awr yn nyddiau'r Efengyl.

Cwest. 2. Dros ba cyhyd o amser yr arferodd ac y cyflawnodd y ddeddf swydd ysgol-feistr?

Atteb. O ddyddiau Moses i ddyfodiad y Mesia; y mae'r Apostol yn dywedyd, Y ddeddf oedd ein Hathro ni at Grist; hynny yw, hyd at ddyfodiad Crist yn y Cnawd; y mae'r geiriau hyn, i'r ffydd, adnod 23. ac at Grist, adnod 24. yn meddwl yr un peth; ac mai hyn yw eu gwir feddwl, eglur yw, oddiwrth adnod 25. *Eithr wedi dyfod ffydd*, hynny yw, Crist, gwrth-ddrych ein ffydd a'n gobaith (fel y dangoswyd o'r blaen) *nid ydym mwyach dan Athro.*

Cwest. 3. Beth oedd swydd y ddeddf fel athro neu ysgol-feistr?

Atteb. Yr oedd ganddi ddwy swydd; yn gyntaf eu *dyfod*, yn ail eu llywodraethu: 1. Yr oedd y ddeddf seremonïol wedi ei rhoi i'r Juddewon fel athro i'w dyfod yn nirgeledigaethau mawrion yr Efengyl: 2. Yr oedd y ddeddf foesol wedi ei rhoi iddynt fel athro yw meistr trolï a'u gyrru at eu dyledswydd trwy ei bybythion a'i chofbedigaethau, a'u tywys i rodiad rheolaidd, trwy addewidion o fendithion tymhorol.

Y mae swydd athro neu ysgol-feistr yn sefyll yn

yn bennaf yn y ddau beth hyn; 1. Dysgu a dwyn plant i fynu yn niregion dysgeidiaeth. 2. Eu cadw mewn rhodiad rheolaidd, a gwneuthur iddynt fod yn ddiwyd ac yn fanwl yn eu gorchwyl, trwy fygythion. Ceryddon ac addewidion.

Yn gyntaf, Fe rhoddwyd y ddeddf seremoniol gyfgodol gan *Moses* i'r eglwys Juddewig fel athro addysgiadol neu ysgol-feistr, iw dysgu yn nhrefn eu prynedigaeth a'u hjechydwrriaeth dragwyddol trwy Grist, yr hwn oedd i ddyfod. *Heb.* pennodau ix. a'r x. Yr oedd tri gwaith gan y ddeddf seremoniol, mewn perthynas i'r eglwys Juddewig: 1. Eu cyfarwyddo yn addoliad Duw, canys yr oedd yn cynnwys amryw seremoniau a defodau wedi eu hordeinio gan Dduw ei hunan mewn perthynas iw addoliad allanol, *Lef.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, a'r 7fed bennodau. 2. I wahaniaethu a neillduo pobl *Israel* oddiwrth bob pobl a Chenhedloedd eraill: 3. I ddangos a phregethu iddynt ddirgelaid drefn eu tragwyddol Jechydwriaeth, a'u sancteiddiad trwy'r Messia addawedig: yr oedd defodau a chyfgodau'r ddeddf seremoniol, trwy ordinhad Duw, yn eglur osod ger bron eu ffydd, y madddeuant pechodau, a'r brynedigaeth ag oedd iw chael trwy werthfawr Waed Crist, yr hwn oedd iw ddadguddio ynghyflawnder yr amser: Efengyl weledig yr Juddewon oedd ddeddf seremoniol *Moses*; nid oedd ganddynt ond Efengyl Juddew, ac ychydig addewidion o bethau ysbrydol yn nyddiau *Moses*, mewn cydmariaeth i'r hyn ydym ni yn awr yn fwynhau yn nyddiau'r Efengyl. Yr oedd rhan fawr o Efengyl yr Juddewon yn gynhwysedig mewn cysgodau, ffigurau, cyffelybiaethau, defodau, a chyflawniadau allanol gweledig; megis aberthau, offrymmau,

rymmau, golchiadau, &c. mewn pethau a pherfonau cysgodol, megis yr *Arch*, y *Drugareddfa* ogoneddus, y *Graig*, y *Sarph brês*, *Manna*, &c. Eu hofferiaid a'u Gwardwyr tymhorol, megis *Moses*, *Josua*, *Gideon*, *Samson*, ac eraill; cysgodau a darluniau gweledig, o ddirgeledigaethau efangylaidd, ysbrydol a nefol oeddynt. Yr oedd pechaduriaid trwy'r cysgodau a'r defodau dwyfol hynny, yn cael eu dysgu yn

1. Nad oedd dim ynddynt eu hunain ond digofaint, euogrwydd, halogrwydd, a marwolaeth.

2. Fod eu Cyfiawnhad oddiwrth bechod, gwardigaeth rhag anghyfeirdd, a digofaint, yn hollol yngwaed Crist, nid mewn un weithred o'u heiddynt eu hunain.

3. Eu bod i ddisgwil ac i dderbyn bywyd a chyfiawnder, sancteiddrwydd, a chymmeradwyiaeth oddiwrth *Dywyfeg y Bywyd a Thangnefedd*; a'u bod i gael eu cyfiawnhau trwy ffydd ac nid trwy'r ddeddf. Yr oedd grasusau ysbrydol yn cael eu gosod allan trwy gyfsgodau allanol cnawdol. *Rhuf. iv. 11.*

Yn ail, Y mae'r ddeddf foefol wedi ei rhoi i'r Juddewon fel athro llywodraethol, iw gyrru i ufudd-dod, trwy ei bygythion a'i choibedigathau, a'u tywys i rodïad rheolaidd trwy ei haddewidion o fendithion tymhorol: Y mae yn eglur wrth gydmaru *Gal. iii. 25.* a'r bennod *iv. 1, 2, 3.* i'r ddeddf gael ei gosod ar yr Juddewon fel *llywodraethwr*, a'u bod dan y ddeddf fel *llywodraethwr* o amser *Moses* hyd ddyfodiad y *Messia*.

Y mae'r ddeddf neu'r Gyfraith frenhinol wedi ei rhoi i bawb Crist'nogion, fel Cyngorwr ffyddlon, i ddangos meddwl ac ewylllys Duw iddynt; ond os edrychwn arni fel *llywodraethwr*

odraethwr neu athro i bobl *Israel* dan yr hen Destament, yn unig yr oedd felly.

Ni amcanwyd mo heni erioed yn athro i un eglwys, ond eglwys yr hen Destament; ac felly yn yr ystyriaeth hyn, y mae yn awr allan o'i fwydd ymhob eglwys *efangylaidd*, Gal. iii. 25.

Yr oedd y ddeddf yn arfer fwydd llywodraethwr ar yr eglwys Juddewig, fel ar blant dan oedran, yn eu gyrru at eu dyledfwydd o ufudd-dod, trwy ei bygythion a'i dychrynfeydd: Y mae gennym destyn gwerthfawr ag fy yn llawer o gynhorthwy i eglurhau ac i esbonio'r gwirionedd hwn, *Rhuf. viii. 15. Canys ni dderbyniafoch Ysbryd Caethiwed drachefn i beri ofn; eithr derbyniafoch Ysbryd Mabwysiad, trwy'r hwn yr ydym yn llefain, Abba, Dad.* Mi gefais lawer o anhawidra a dyryfwch i gael allan wir feddwl y testyn hwn; y mae gan y dysgedigion bedwar dehongliad neillduol o hono.

1. Y cyntaf yw hwn, *Nid yw y Credinwyr Cris'nogol yn awr wedi derbyn yr Ysbryd o ofn caethiwus a dychryn, a syrthiodd gynt ar yr Israeliad, pan cyhoeddwyd y gyfraith ar fynydd Sinai: pan oedd y golwg mor ofnadwy, ag y dywedodd Moses ei hun, yr wyf yn ofni ac yn crynu yn ddirfawr, Heb. xii. 21.*

Fel hyn y mae *Piscator* yn esbonio'r gair, *Drachefn*, sef, *Ni dderbyniafoch yr ysbryd o ofn gwasfaidd, neu gaethiwus fel yr Israeliaid unwaith pan gyhoeddwyd y gyfraith, Ecclod. xix.*

Y mae *Beza* yn dywedyd, *Fod yr Apostol yn y ddwy adnod hyn, yn eglurhau wrth bwy hawl y gellid rhoi'r enw meibion Duw i'r Credinwyr, o herwydd, medd efe, eu bod yn derbyn Gras yr Efengyl, lle mae Duw yn dadguddio ei hun, nid yn ofnadwy drachefn fel ynghyhoeddiad y ddeddf,*

ond yn Dad graslawn caredig yng Nghrist; fel ag y gallwn ei alw ef yn Dad gyda Hyder mawr, yr Ysbryd Glan yn felio y mabwysiad hwn yn ein callonnau trwy ffydd.

Yr wyf yn barnu fod y Gwyr dysgedig hyn, yn cyfeirio'r gair hwn (*Drachefn*) at gyhoeddiad ofnadwy'r gyfraith ar fynydd *Sinai*, pan y meddiannwyd yr *Israelliaid*, a *Moses* hefyd ag ysbryd o ofn, dychryn, a braw, ac nid at ddull troedigaeth dynion; fel ag y mae'r Apostol yma yn gosod yr ysbryd caethiwed ac ofn, yr hwn oedd yn cyd-fyned a chyhoeddiad y ddeddf mewn ffordd o wrthwynebiad, i'r Ysbryd o hyddra, rhydd-did a llawenydd, fy yn awr yn cyd-fyned a chyhoeddiad a goruwchwiliaeth gras yr efengyl.

2. Wrth ysbryd caethiwed ac ofn, y mae amryw o'r dysgedigion duwiol fy yn ein plith (y rhai wyf yn barchu) yn barnu, y meddylir yr ofnau a'r dychrynfeydd hynny a weithir yng-hallonnau dynion gan Ysbryd Duw, trwy weinidogaeth a phregethiad y gyfraith, wrth yr olwg ar eu pechodau a'r digofaint dyledus iddynt; *Ni dderbyniasoch Ysbryd caethiwed drachefn*; yr hyn debygit fy'n arwyddo iddynt unwaith ei gael; ac wrth Ysbryd Mabwysiad, y Sicrwydd o'u Mabwysiad a weithir trwy'r un Ysbryd Duw.

Y mae *P. Mart.* wrth y ddau ysbryd hyn, yn meddwl dwy radd o droedigaeth: y mae *Calfin* yn meddwl gweinidogaeth, a gwaith y gyfraith a'r efengyl.

3. Y mae trydydd esboniad a ellir ei jawn gymhwyso at y testyn hwn; y mae'r Apostol debygit yn cydmaru cyflwr presenol y Credinwyr yn awr dan ras, a'u cyflwr gynt, pan oeddynt dan gaethiwed y ddeddf, cyn troedigaeth. Y mae dynion cnawdol yn cael eu meddiannu

ddiannu gan ac yn gweithio trwy ysbryd caethiwed, ysbryd gwafsaidd, a pha beth bynnag y maent yn eu wneuthur, y mae yn deilliaw oddiwrth ysbryd gwafsaidd slafsaidd; y mae ei holl ufudd-dod a'u hymgadw oddiwrth bechod yn deilliaw oddiwrth ysbryd caethiwed; ofn gwafsaidd digofaint ac uffern sy'n eu gyrru at ddyledswydd, ac yn eu cadw rhag pechod.

4. Y mae eraill o'r dyfgedigion yn barnu mai dau gyflwr yr eglwys, sef y tadau, y rhai fu byw dan y ddeddf, a'r ffyddloniaid yn awr dan yr efengyl, a gydmerir, ac a ofodir yma gyferbyn a'u gilydd.

Y mae *Origen* yn dywedyd oddiwrth y lle hwnnw, yn *Malasi* i. 6. *Mab a anrhydedda ei Dad, a gweinidog ei Feistr, &c.* ac oddiwrth *Gal. iv. 1.* — *Dros gymmaint o amser ag y mae'r etifedd yn fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwas, &c.* mai ysbryd caethiwed yw y gyfran hynny o ras a roddir i'r etifedd yn ei fabandod, dan gaethiwed y ddeddf ac ofn athraw, neu yf-gol-feistr, a'r cyfryw oedd cyflwr y tadau; ond Ysbryd Mabwysiad y mae yn galw Ysbryd Mab Duw, yn cael ei dywallt oddiwrth Grist ar etifeddion cyflawn oed iw sicrhau o'u mabwysiad.

Y mae *Pareus*, gwr enwog am ddyfsg a barn, wrth son am feddwl y dyfgedigion, yn dywedyd eu bod yn deall wrth y ddau. Ysbryd hyn-ddwy radd o ddychweliad, wrth un, gwaith yr Ysbryd trwy'r ddeddf, wrth y llall gwaith yr Ysbryd trwy'r Efengyl; ei fod yn dychrynu y rhai ag fydd iw cynfawnhau, yn gyntaf trwy fygythion y ddeddf, yn eu dryllio ac yn eu darostwng â fflangellau a gwialenodau cydwybod, yn gwneuthur iddynt anobeithio ynddynt eu hunain a ffoi at Grist; a hwn meddant yw'r ysbryd caethiwed ac ofn, hynny yw ofn slaf-

aidd a dychryn, &c. ond medd *Pareus* meddwl *Origen* fydd oreu iw ddewis, yr hwn fydd yn jawn eglurhau'r lle tywyll hwn wrth le arall fy'n eglurach, *Gal.* iv. 1, 2, 3. Lle mae'r Tadau dan yr hen Destament yn cael eu cyffelybu i etifedd dan oed, yr hwn er ei fod yn fab nid yw fawr well na gwas, am ei fod dan ofn gwialen athraw, nes del i gyflawn oed; y cyfryw oedd cyflwr y tadau dan y ddeddf, y rhai er eu bod yn feibion, etto oeddynt yn derbyn ysbryd caethiwed i beri ofn, hynny yw, y gyfran o ras ag oedd yn ddigonol i blant bychain er Jechydwrriaeth; ond yr oedd yn eu gadael dan ofn slafaidd gwasaidd athraw, yr hwn oedd yn eu gyrru a'i wialen at eu dylediwydd; ond fe'n cyffelybir ni (yn awr dan yr Efengyl) i etifeddion cyflawn oed, ein bod wedi ein rhyddhau odditan feistrolaeth y ddeddf, i ryddid Plant Duw, y rhai fydd o herwydd hynny yn derbyn yr Ysbryd, nid o ofn gwasaidd fel yr hen dadau, y rhai oedd fel etifeddion dan oedran; ond Ysbryd Mabwysiad, hynny yw, Gras yr Ysbryd, yn cael ei dywallt arnynt oddiwrth Grist fel meibion mewn cyflawn oed, yn rhoi afudd-dod rhydd a sanctaidd i Duw, heb athro, hynny yw, heb ofn y ddeddf, heb eu gyrru yn y blaen gan fygythion deddfol.

Nid yw y ddau gyflwr hyn o eiddo'r eglwys yn cael eu gosod yn erbyn eu gilydd mewn ffordd o wrthwynebiad, ond mewn ffordd o wahanol ddadguddiad yn ol mwy na lai cyfraniadau o ras.

Fe ddarfu i'r saint dan yr hen Destament dderbyn yr Ysbryd mewn mesur yn gyftal a'r saint dan y Testament newydd; yn wir yr oeddynt hwy yn feibion ac yn etifeddion yn gyftal a ninnau; ond yr oeddynt mewn cyflwr mabandod

bandod, wedi eu gosod dan feistrolaeth y ddeddf yr hon oedd yn eu cadw trwy ei bygythion a'i gwialennodau mewn braw ac ofn fel gweision; ond y mae'r Saint yn awr yn nyddiau'r Efengyl yn derbyn Ysbryd Mabwysiad fel Meibion ac Etifeddion mewn cyflawn oedran, y rhai sy yn cael eu gosod at ddyledfwyddau gan Ysbryd rhydd tywysogaidd, Ysbryd cariad.

Y mae yn awr lawer helaethach tywalltiad o Ysbryd Mabwysiad ar y Saint, ar ol gorfoleddus esgyniad ein Iachawdwr bendigedig, *Eph. iv.* Y mae helaethach cyfranniad o Ysbryd yr Efengyl yn awr yn nyddiau'r Efengyl.

Y mae *Crysoptom* o feddwl dieithr jawm am bobl yr *Juddewon*, y rhai oedd yn byw dan y ddeddf, yn dywedyd, *Na ddarfu iddynt dderbyn yr Ysbryd Glan*: Lle y mae yn eglur yn y lle cyntaf, i'r tadau a'r ffyddloniaid dan yr hen Testament dderbyn Ysbryd Crist, *canyis eiddo Crist oeddynt*, *Rhuf. viii. 9.* Yr oeddynt yn cael eu cymmell gan ysbryd rhydd mor belled ag y gweddai i etifeddion dan oed.

Yn ail, Yr oedd ambell ddyn neillduol, megis *Abraham, Moses, Dafydd, Daniel*, ac eraill, yn cael ardderchocchach a helaethach graddau o'r ysbryd nac eraill o'r Saint; ond nod oedd Ysbryd Mabwysiad yn cael ei roi y pryd hynny yn gyffredin i'r Saint yn y cyfryw raddau helaeth ag y mae yn cael ei roi yn awr yn nyddiau'r efengyl.

Yn gyntaf, Ysbryd Crist yw addewid fawr y *Testament newydd*, *Joel ii. 28.* — *Zach. xii. 10.* — *Ezec. xxxvi. 26, 27.* — *Act. ii. 38, 39.* — *Joan vii. 39.*

Yn ail, Y mae Ysbryd Mabwysiad yn awr yn cael ei helaeth dywallt ar y ffyddloniaid, *Esay xli. 3, 4.* Y mae'r geiriau yn arwyddo

cyfiawnder dylifol; y mae'r addewid i'r rhai crediniol, *Y byddai i afonydd o ddwfr bywiol ddylifo allan o'u crothau hwynt; a hyn a ddywedodd efe am yr Ysbryd yr hwn a gai y rhai a gredent ynddo ef ei dderbyn*, Joan vii. 38, 39. Y mae'r Ysbryd dan y Testament newydd yn cael ei dywallt ar y Saint fel ffrydiau, *Tywalltas ddyfroedd ar y sychedig, a ffrydiau ar y sych-dir, &c.* medd yr Arglwydd. Yr oedd yr Ysbryd dan yr hen Testament yn desgyn ar y Saint fel dafnau o wlaw, o herwydd pa ham fe ddywedir eu bod yn derbyn ysbryd caethiwed mewn cydmariaeth i Grist'nogion y Testament newydd.

Fel hyn chwi gawsoch amrywiol ddehongliadau'r geiriau; yn awr fe ddichon un o'r rhai hyn gyd sefyll a'r Testyn; canys y mae'r Yfgyrthur hon yn cynnwys ystyr ehang jawn: Mewn perthynas i'r ail ddehongliad yr hwn a dderbynir yn gyffredin, yr wyf yn barnu yn gyntaf fod yn rhaid i bechaduriaid gael eu gwneuthur yn deimladwy o'u cyflwr pechadurus, colledig, andwyol, fel ag y maent ynddynt eu hunain, trwy waith *argyhoeddiadol y diddanydd*, Joan xvi. 8, 9. Y mae yn rhaid iddynt deithio dan lwyth a chaethiwed pechod, cyn y delont at Grist am Gyfiawnder a Gorphwysfa, *Mat. xi. 28*. Ond yr wyf yn barnu mai'r pedwarydd dehongliad fy yn dyfod nesaf at ystyriaeth ac amcan y lle hwn: sef fod yr Apostol yn gosod cyflwr y tadau dan y ddeddf a'n cyflwr ninnau dan yr Efengyl gyferbyn a'u gilydd; a darllain y geiriau fel hyn, *Ni dderbyniasoch ysbryd caethiwed drachefn neu ddim yn hwy i beri ofn*: Y mae Pareus yn agoryd y geiriau fel hyn: Medd yr Apostol, *Ni dderbyniasoch ysbryd caethiwed i beri ofn, hynny yw ysbryd*

bryd ofn gwasfaidd, ofn gwialennodau a chosbed-
igaeth fel gweision a chaethion, am nad ydych dan
y ddeddf eithr dan ras; y mae yn dywedyd y
dylit cyfieithu'r gair drachefn, ddim yn hwy, neu
o hyn allan, nid drachefn, neu eilwaith, fel pe
buasent gynt wedi tasu ofn ymaith, ond eu
bod yn awr wedi eu rhyddhau oddiwrth ofn
trwy Ras Crist, hynny yw trwy helaethach
dadguddiad a chyfraniad o Ras yng Nghrist.

Os cydmarwn Rhuf. viii. 15. â Gal. iv. 1, 2,
3, 4, 5, 6, 7, fel ag y mae Origen yn gwneud,
fe ymddengys yn eglur mai hyn yw meddwl ac
amcan y geiriau; A hyn yr wyf yn ei ddywedyd,
dros gymmaint o amser ag y mae'r Etifedd yn
fachgen, nid oes dim rhagor rhyngddo a gwas, er
ei fod yn Arglwydd ar y cwbl; eithr y mae efe
dan Ymgeleddwyr, a llywodraethwyr, hyd yr amser
a osodwyd gan y Tad, &c. Yn awr er mwyn
eglhurhau fy meddwl ar y geiriau cydmariaethol
hyn, y mae yn rhaid ystyried dau beth.

Yn gyntaf, fe dybygid fod yr achos y sgrif-
fenwyd yr Epistol at y Rhufeiniaid, yn agos yr
un a'r achos y sgrifenyd at y Galatiaid, yr hyn
oedd hyn; yr oedd yr Juddewon crediniol
gwasgaredig ymhlith y Cenhedloedd yn meddwl
fod Seremoniau a defodau Cyfraith Moses iw
cynnal o hyd; o herwydd pa ham fe gododd
dadl mawr rhwng yr Juddewon crediniol a'r
Cenhedloedd crediniol; yr oedd yr Juddewon
yn diystyru'r Cenhedloedd, ac yn cymmell de-
fodau cyfraith Moses, fel pe buasent yn gyn-
northwyol er Cyflawnhad. Yr oedd y Cen-
hedloedd hwythau yn gorfoleddu gormod ar yr
Juddewon, ac yn ymfroftio gormod yn eu
rydd-did crisnogol, a'u gwaredigaeth oddiwrth
ddeddf Moses, &c. ac er mwyn sefydlu'r ymra-
fael y mae'r Apostol yn sgrifenu'r Epistol hwn.

Y mae

Y mae yn rhaid i ni ddal sylw, fod yr Apostol yn y ddau Epistol yn curo i lawr gyfiawnhad trwy weithredoedd, a chadw defodau a dyddiau deddf *Moses*, *Rhuf.* xiv. 6. — *Gal.* iv. 10.

2. Y mae'r Apostol yn ysgrifenu'r Epistol at y *Rhufeiniaid*, at Juddewon yn gyftal a Chenhedloedd, *Rhuf.* i. 7. Y mae'r Apostol yn ysgrifenu at *bawb sydd yn Rhufain wedi eu galw i fod yn Saint*: Y mae yn eglur fod llawer o Juddewon yn *Rhufain*, *Actau* xxviii. 17. a *Rhuf.* ii. 17. Y mae'r Apostol yn son yn eglur am yr Juddewon a'u henwaediad, &c.

Yn ail, pan y mae'r Apostol yn dywedyd, *Ni dderbyniafoch ysbryd caethiwed*, y mae yn eglur ei fod yn llefaru ym mherson yr Juddewon, yn enwedig wrth y rhan olaf o'r adnod, eithr chwi dderbyniafoch Ysbryd Mabwysiad, trwy, (neu yn) 'r bwn yr ydym yn llefain *Abba Dad*; dyma'r Person y mae'r Apostol yn llefaru ynddo, *Gal.* iii. 23, 24. *Eithr cyn dyfod fydd ein cadwyd dan y ddeddf*, y ddeddf pedd ein hathro, adnod. 25. *Nid ydym mwyach dan athro*, *Gal.* iv. 3. Y mae yn eglur oddiwrth yr holl leoedd hyn ei fod yn cyfeirio at yr Juddewon yn unig.

Yn awr, wedi cydmaru'r testynau hyn, hyn sydd eglur, fod cyflwr yr eglwys dan yr hen Destament yn gyflwr o gaethiwed, mewn cydmariaeth i'r rhydd-did ag y mae'r Saint yn awr dan yr Efengyl yn ei fwynhau; deliwch sylw ar yr ymadrodd, *Gal.* iv. 1, 2. *Dros gymaint o amser ag y mae'r Etifedd yn sachgen*, *nid ges dim rhagor rhyngddo a gwas*, *er ei fod yn Arglwydd ar y cribl*: hynny yw, y mae cyfreithiau gwladol dynion wedi ordeinio, fod etifedd ag fy wedi ei eni i etifeddiaeth, *er ei fod pan ganer*

ganer yn wir Arglwydd ar holl diroedd a da ei dad; etto tra y mae yn faban, y mae mewn cyflwr gwas, hynny yw, y mae yn gwasanaethu dan ymgeleddwyr a llywodraethwyr, yn cael ei guro, a'i yrru i ufuddhau eu cyfreithiau a'u rheolau, ac i fod yn ddarostyngedig iddynt; ac yn yr ystyr hyn nid oes dim rhagor rhyngddo a gwas; y mae yn cwmhwyso hyn yn y drydedd adnod at yr eglwys Juddewig, dan y ddeddf, *felly ninnau pan oeddym fechgyn, oeddym gaethion dan wyddorion y byd.* Pan oeddym yn fabanod, yn blant bychain fel mae'r *Groeg* air yn arwyddocau.

Cwest. Ond beth oedd y caethiwed yr oedd yr eglwys Juddewig ynddo dan y ddeddf?

Atteb. Yr oeddynt mewn dau fath o gaethiwed: yn gyntaf, yr oeddynt mewn caethiwed dan y ddeddf o ddefodau a seremoniau allanol: yn ail, yr oeddynt dan ysbryd caethiwed, neu ofn gwafaid, o herwydd meistrolaeth a thostlymder y ddeddf foefol.

Yn gyntaf, yr oeddynt dan gaethiwed a llwyth o ddefodau a seremoniau allanol, y rhai mae *Paul* yn eu galw yn *wyddorion y byd.* Y mae *Paul* yn llefaru hyn mewn ffordd o ddiystyrwch am y ddeddf seremoniol yr hon fydd yn awr wedi ei diddymmu (fel ag y mae *Luther* yn dal sylw, yr hon er cymmaint oeddynt yn feddwl oedd ei lles iddynt, etto nid oedd yn cynnwys dim ond pethau allanol yn unig, megis *lwydydd, diodydd, gwisgoedd, lleoedd, amserau, y deul, gwleddoedd, golchiadau, aberthau, &c.* y rhai nid oeddynt ond pethau allanol yn unig, a ordeiniodd Duw mewn perthynas i'r bywyd presenol, ond nid i gadw a chyfiawnhau ger ei fron.

Yr oedd yr Juddewon wedi eu caeth-rwymo
i bob

i bob dyledswyddau moesol ysbrydol, fel ag yr ydym ninnau yn awr; ac heblaw hynny, i amrywiol wasanaeth allanol, ymarbediadau, defodau allanol, a lliaws o feremoniau ac ordinadau; yr oedd eu gwasanaeth yn goftfawr ac yn anhawdd; ac hefyd yn llawn o dywyllwch; yr oedd llen ar wyneb pob gwirionedd efangylaidd; nid oedd y defodau allanol hynny ond cysgodau o bethau nefol, fel ag y maent yn cael eu galw, cysgodau o'r gwirioneddau efangylaidd, a'r dirgeledigaethau sylweddol hynny ag ydym ni yn awr yn eu gweled ag *wyneb agored*.

Yn ail, yr oedd ysbryd caethiwed yn eu meddiannu, neu ofn gwasaidd yn deilliaw oddiwrth feistrolaeth a thostlymder y ddeddf foefol, fel ag y mae etifedd yn ei fabandod yn ofni'r wialen, yr hon fydd yn peri iddo ymofwng i reolau a hyfforddiadau ei ymgeleddwyr a'i lywodraethwyr; felly, tra yr oedd yr Eglwys yn ei Mabandod, yr oedd y ddeddf wedi ei gosod ar yr Juddewon fel athro neu ysgol-feistr a'i wialen yn ei law; yr oedd llawer o fygythion ofnadwy wedi eu chwanegu at y ddeddf, *Deut. xxviii*, iw cadw yn fanwl at ddyledswyddau o ufudd-dod; yr oeddynt yn cael eu hattal oddiwrth ddrygioni, a'u cymmell at ddaioni, mewn rhan gan ysbryd ofn gwasaidd, ac mewn rhan gan Ysbryd Cariad.

Fe roddwyd y Cyfammod o wasanaethgarwch yr hwn a wnaeth Duw a phobl *Israel* ar fynydd *Sinai*, (medd y dysgedig *Cameron*) fel y byddai iddo eu hattal fel â ffrwyn oddiwrth eu hannuwioldeb, hyd yr amser yr oedd yn bwrriadu danfon Ysbryd Mabwysiad iw calonnau, a'u llywodraethu a chyfraith rhydd-did, neu ac ysbryd mwy rhydd.

Y mae

Y mae yn rhaid i ni ystyried yr Juddewon dan y ddeddf mewn dau gyflwr, fel ag y gosodir hwynt allan, *Gal. iv. 1.*

Yn gyntaf, Fel *Etifeddion*: Yn ail, fel *Babanod* mewn caethiwed.

1. Os edrychwn arnynt fel *Etifeddion*, yr oeddynt wedi eu derchafu i'r unrhyw freintiau efangylaidd o fabwysiad, cymmeradwyaeth, heddweh, pardwn, gras a gogoniant yng Nghrist Jesu, ag y mae'r Saint dan yr efengyl yn fwynhau: Megis yn gyntaf, y mae yn eglur fod yr holl rai crediniol hyd yn oed yn nyddiau'r ddeddf, dan gyfammod o ras a thru-garedd yng Nghrist cystal a ninnau; fe bregethwyd ac fe gyhoeddwyd yr efengyl i holl *Israel*, hyd yn oed i'r rhei'ny a syrthiod yn y diffeithwch y mae gennym amlygiad eglur o hyn, yn *Heb. iv. 2.* Canys i minnau y pregethwyd yr *Efengyl*, megis iddynt hwythau; eithr y gair a glybuwyd ni bu fuddiol iddynt hwy, am nad oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd yn y rhai a'i clywsant: Fe gyhoeddwyd yr *Efengyl* i ni, yn gyftal ac iddynt hwythau; neu, ni a glywsom yr *Efengyl*, fel y clywsant hwythau hi. Dyma wir feddwl y geiriau, fel yr ymddengys wrth yr hyn a ganlyn, lle dywedi'r ddwy waith iddynt hwythau, ac iddynt hwy; hynny yw'r *Israeliad* a glywsant y gair, gair yr efengyl, neu air yr addewid, adnod y gyntaf; y mae'r *Syriaeg* yn dywedyd fel hyn, Canys i ninnau hefyd y pregethwyd yr *Efengyl* megis iddynt hwythau.

Cwest. Pwy oedd y rhei'ny y pregethwyd yr un *Efengyl* iddynt ag a bregethwyd i *Paul* a'r *Hebreaid*.

Atteb. Y mae yn cyfeirio at y drydedd ben-nod, 17, 18, 19. adnod, pobl *Israel* oeddynt, y rhai a ddaeth allan o'r *Aipht*, ac a fuont feirw yn

yn yr anialwch o herwydd eu hanghrediniaeth :
 dyma'r diwedd-glo, *Ac yr ydym ni yn gweled na
 allent hwy fyned i mewn o herwydd anghredini-
 aeth*, adnod 29. Hwyl wrthodasant y cynnig
 o'r Bywyd a'r Jechydwriaeth a gyhoeddodd yr
 efengyl iddynt; wrth yr orphwysfa, pen. iv.
 1, 3. y meddylir gorphwysfa dragwyddol, *Canys
 yr ydym ni y rhai a gredasom yn myned i mewn i'r
 orphwysfa*; y mae gennym eisoes ddechreuadau'r
 orphwysfa a'r bywyd gogoneddus hynny yn ein
 hysbrydoedd; felly yr oedd gan yr Israeliaid
 crediniol, yr un sylwedd efangylaidd yn ysbryd-
 olrwydd yr addewid, ag fydd gennym ninnau.

Yr oedd barn unfyd jaw'n gan *Crysofom*;
 nad oedd gan bobl yr *Judeuon* ond puredigaeth-
 au corphorol yn unig; ac addewid o fendithion
 tymhorol yn unig, megis addewid o dir yn llifo o
 laeth a mel.

Yr wyf yn addef fod dirgeledigaethau ys-
 brydol nefol yn cael eu dadguddio yn dywyll
 iddynt, megis trwy lenn. 1. Yr oedd llawer
 o'u hefengyl yn gynhwysedig mewn cysgodau a
 chyffelybiaethau. 2. Nid oedd ganddynt ond
 ychydig o addewidion efangylaidd, ond llawer
 o orchymmynion deddfol; ychydig o efengyl
 llawer o gyfraith; llawer o addewidion tym-
 horol, ond ychydig o rai ysbrydol; y mae gen-
 nym ni helaethrwydd o addewidion ysbrydol
 (y rhai a elwir addewidion gwell) ond ychydig
 o rai tymhorol.

Yn ail, trwy rad ras yng Nghrist yr achub-
 wyd y ffyddloniaid dan yr hen Destament, me-
 gis yr Apostolion, y prif Gris'nogion a ninnau;
 fel mae'n eglur oddiwrth, *Aetau* xv. 10, 11. *Pa
 ham yr ydych chiwi yn temptio Duw, i ddodi Fau
 ar warrau'r dysgyblion, yr hon ni allodd ein tad-
 au ni, na ninnau eu dwyn; eithr trwy ras yr*
Arghwydd

Arglwydd Iesu Grist, yr ydym ni yn credu ein bod yn gadwedig, yr un modd a hwythau; hynny yw, yr un modd ag y bu ein tadau gynt gadwedig trwy Ras Crist; yr ydym ni yn credu y byddwn cadwedig yr un modd neu ffordd a'n tadau gynt, fel hyn y mae'r Groeg yn dywedyd.

Amcan y geiriau hyn yw dangos i ni y tri pheth hyn: yn gyntaf, fod Cyfiawnhad ac Jechydwriaeth yn amhosibl trwy ddeddf *Moses*, dan y Testament hen a'r newydd. Yn ail, i'r tadau dan y gyfraith gael eu cyfiawnhau trwy rad Ras Duw yng Nghrist, ac nid trwy'r ddeddf. Yn drydydd, mai'r un yw'r ffordd o fywyd a chyfiawnhad ymhob oesoedd; trwy ras Duw yng Nghrist, ac nid mewn un ffordd arall, y cyfiawnhawyd yr holl ffyddloniaid o *Adda* hyd ddiwedd y byd; fe ddarfu i'r tadau gredu'r Addewidion, a'u cofleidio, a chael eu cyfiawnhau trwy ffydd, *Heb. xi.*

Yn drydydd, yr oedd gan y Credinwyr dan yr hen Testament, fel meibion ac etifeddion wir hawl i'r etifeddiaeth.

Yn bedwarydd, yr oedd *Ysbryd y Gras* yn trigo ynddynt, yr oeddynt mewn rhan yn cael eu tywys at ddyledswydd gan ysbryd o gariad, a bywyd ysbrydol wedi ei blannu ynddynt.

Yn bummed, yr oedd yr Juddewon crediniol yn ymborthi yn ysbrydol ar Grist, pan oeddynt yn bwyta'r *Manna*, ac yn yfed o'r *Graig*.

Yn chweched, dan addewid o *Ganaan* ddaearol, yr oeddynt yn edrych am wlad nefol, fel ag y mae'r Apostol yn dangos, *Heb. xi. 16.* *Gwlad well y maent hwy yn ei chwynnyn, a hynny ydyw un nefol.*

2. Ond os ystyriwn ni yr Juddewon fel plant bychain mewn caethiwed, yr oeddynt yn cael

eu cadw rhag pechod, a'u gyrru at ddyledswyddau daionus, trwy ofnau, dychrynfeydd, a bygythion y gyfraith fel ysgol-feistr tost-lym.

Er mwyn eglurhau'r gwirionedd hyn, deliwch sylw ar bum peth.

1. Diben y ddeddf a gyhoeddwyd ar fynydd *Sinai*, oedd attal rhag pechod trwy'r dychryn a'r braw oedd yn cyd-fyned a'i chyhoeddiad, a'r bygythion a chwanegwyd atti, *Ecsod. xx. 20.*—*Na lefared Duw wrthym, rhag i ni farw. A dywedodd Moses wrth y bobl, nac ofnwch (hynny yw na ddigalonnwch) o herwydd i'ch profi chwi y daeth Duw, ac i fod ei ofn ef ger cich bronau, fel na phechech:* Fe gyhoeddodd Duw y ddeddf yn y fath fodd ofnadwy hyn, fel y byddai ei ofn arnynt, ag tel na wyrent oddiwrth y rheol, fel ag y mae'r gair *Hebraeg* yn arwyddocau.

2. Diben y bygythion hynny a chwanegwyd at y ddeddf oedd attal pobl *Israel* rhag anufudd-dod, eu bywiocau a'u hannog i'r dyledswyddau cynhwysedig yn y deg gorchymyn. *Fe wnaed y Cyfammod o wasanaethgarwch* (sef y ddeddf) *i yrru dynion i ufudd-dod; canys y mae yn naturiol iddi genhedlu i gaethiwed*, medd Mr. Bolton.

3. Yr oedd y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai*, o ran ei natur yn meddiannu'r Juddewon ag ysbryd caethiwed, *Gal iv. 24.* Fe ddywedir fod y Testament a wnaed ar *Sinai* yn cenhedlu i gaethiwed; nid oedd y ddeddf yn eu gwneud yn etifeddion, ond yn gaeth-weision yr oedd yn cenhedlu ynddynt ysbryd o ofn caethiwus, gwasaidd.

4. Yr oedd yr ofn gwasaidd hwn oedd y gyfraith yn ei weithio, yn eu cadw dan gaethiwed dros eu holl fywyd; y mae gennym destyn rhagorol i'r pwrpas, *Heb. ii. 15.* Un o ddibenion dyfodiad

dyfodiad Crist oedd fel y gwardai hwynt; y rhai trwy ofn marwolaeth oeddynt dros eu holl fywyd dan gaethiwed; yn gyntaf, y mae yn eglur fod y geiriau yn perthynnu yn bennaf i'r Juddewon dan y gyfraith; yn ail, i'r etholedigion gael gwardigaeth trwy'r Messia: yn drydydd, fod ofn gwafsaidd yn cadw dynion mewn caethiwed: yn bedwarydd, fod llawer o'r gwardigion dan y ddeddf dan gaethiwed dros eu holl fywyd.

5. Fe ddywedir yn bennodol, mai unr o brif ddibenion y cospedigaethau hynny ar drosedd-wyr o'r gyfraith yn *Israel*, oedd, fel y byddai i holl *Israel* wrth glywed am hynny, ofni rhag gwneuthur y cyfryw ddrygau, *Deut. xiii. 12.* *A holl Israel a glywant, ac a ofnant, ac ni chwanegant wneuthur y fath beth drygionus a hyn yn dy blith.* Fe orchymynir yn y geiriau rhagflaenol. 1. Am beidio ag arbed y cau brophwyd a annogai i eulun-addoliaeth, ond ei roi i farwolaeth. 2. Nid oedd dim lle i arbed na chelu y brawd, y plentyn, gwraig, neu gyfaill a annogai i eulunaddoliaeth, ond eu llabyddio a meini, hyd adnod 12: Yn awr diben y cospedigaethau ofnadwy hynny oedd, fel y byddai i bawb yn eglwys *Israel* gael eu cadw rhag gwneuthur y fath ddrygau, trwy ofn y fath gospedigaethau a gyhoeddwyd yn y gyfraith; yn yr *Heb. Holl Israel a ofnant ac ni chwanegant fel y dryg-air hwn*; hynny yw, ddim o'r cyffelyb beth drwg a hwn; Fel hyn chwi welwch i'r ddeddf gael ei rhoi fel athro neu ysgol-feistr iw llywodraethu yn nyddiau yr hen Destament: ond yn awr pan y mae Ysbryd Gras yn cael ei dywallt ar yr Juddewon yn y dyddiau diweddas, *Zach. xii. 10.* Hwylfodent yr Arglwydd a'i ddaioni, fel ag y prophwydir

yn *Hosea* iii. 5. *Wedi hynny y dychwel meibion Israel, ac y ceisiant yr Arglwydd eu Duw, a Dafydd eu brenhin; ac a barchant yr Arglwydd a'i ddaioni yn y dyddiau diweddaf.* Ar eu dychweliad hwy geisiant Dduw yng Nghrist: wrth Dafydd yma y meddylir Crist, yr hwn fydd i'r Juddewon y pryd hynny ei addef a'i gydnabod yn frenhin iddynt: y mae'r geiriau yn yr *Hebraeg* yn bwysfawr jawn: *Hwy ofnant yr Arglwydd a'i ddaioni*: 1. Fe fydd eu hofn yn deilliaw oddiwrth drugaredd, ac yn eu tywys at Dduw'r trugaredd; y mae ofn slafaid yn gyrru pechaduriaid i ffoi oddiwrth Dduw, fel ag y gwelwn yn *Adda*, *Gen.* iii. *Cain*, *Gen.* iv. ac eraill. 2. Canol-bwynt eu hofn a'u gorphwysfa, yw *Jehosa* a'i ddaioni.

3. Y mae yn rhaid i ni ystyried y ddeddf a roed i'r Juddewon ar fynydd *Sinai*, tel *Cyfammod Testamentaid*; y mae yn eglur i'r ddeddf foefol gael ei rhoi i'r Juddewon, 1. fel *Cyfammod*, 2. Fel *Testament*, neu ewyllys diweddaf gwr.

Yn gyntaf, y mae yn cael ei alw yn ben-nodol yn *Gyfammod* mewn amryw fannau, megis *Ecsod.* xix. 5. "Yn awr gan hynny, os gan wrando y gwrandewch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod; chwi a fyddwch yn drysor priodol i mi." *Deut.* iv. 13. "Ag efe a fynegodd i chwi ei gyfammod a orchymynodd efe i chwi i'w wneuthur, sef y deng gair, ac a'i sgrisenodd hwynt ar ddwy lech faen." — *Jer.* xxxi. 31, 32, 33. "Wele, y dyddiau yn dyfod, medd yr Arglwydd, y gwnaf *Gyfammod* newydd â thy *Israel*, ac â thy *Juda*, nid fel y *Cyfammod* a wneuthym a'u tadau hwynt, yn y dydd yr ymestlais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn hwy allan o dir yr *Aipht*; — ond dyma'r *Cyfammod* a wnaaf fi, &c. myfi a roddaf fy nghyfreithiau

nghyfreithiau yn eu calonnau hwynt," &c. *Heb.* viii. 7, 8, 9. "Oblegid yn wir pe buasai y *Cyfammod* cyntaf hwnnw yn ddifeius, ni cheisiasid lle i'r ail:" Deliwch sylw, fe roddwyd deddf y deg gorchymyn, a sgrifenwyd ar ddwy lech o faen, i Israel fel *Cyfammod* i'w gyflawnu.

Yn ail, Fe roddwyd y ddeddf fel Testament; y mae yn cael ei galw yn bennodol yn Testament, *Gal.* iv. 24. Y rhai hyn yw y ddau Testament; un yn ddiau o fynydd *Sinai*, yn cenhedlu i gaethiwed, yr hon yw *Agar*. Y mae'r ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai* yn cael ei galw yma yn Testament; y mae lle cyffelyb i hwn, *Eph.* ii. 12. Fe ddywedir fod y *Cenhedloedd* yn *estroniaid oddiwrth Ammodau* (yn *Groeg* Testamentau) yr addewid: Fe roddwyd dau Testament neu *Gyfammod* i'r *Israeliaid*, un o rad ras pur, wedi ei roi i *Abraham* a'i hâd; yr ail ar fynydd *Sinai*, 430 o flynyddau ar ol hynny, *Heb.* ix.

Fe ddywedir yn *Heb.* ix. 4. Yr hwn yr oedd Arch y *Cyfammod* — a llechau y *Cyfammod* ynddo, yn *Groeg* Arch y Testament, a llechau y Testament. Y mae'r Arch aur, yn cael ei galw yn Arch y Testament yma, megis hefyd *Dad.* xi. 19. Ac agorwyd teml Dduw yn y nef, a givelwyd Arch ei *Gyfammod* ef, neu ei Testament o herwydd fod llechau y Testament wedi eu gosod i gadw yn yr Arch; felly Testament Crist oedd y ddeddf a sgrifenwyd ar ddwy lech faen. O herwydd pa ham y mae'r hyn a elwir yn *Gyfammod*, *Jer.* xxxi. 31, 32. Yn ol y *Groeg* yn cael ei alw, yn Testament, *Heb.* viii. 8, 9. Nid fel y Testament a wnaethym a'u tadau hwynt, yn y dydd yr ymestlais yn eu llaw hwynt, i'w dwyn hiwy o dir yr Aipht; oblegid ni

thrigasant hwy yn fy nghysfammmod i — medd yr Arglwydd. Dyma fel y mae'r geiriau yn y iaith wreiddiol; y mae'r gair *Testament* yn fwy efangylaidd na'r gair *Cysfammmod*.

Yr ail beth iw agoryd, a'r peth mwya anhawdd, yw, pa fath Gyfammmod oedd y ddeddf, ac y mae amrywiol farnau'r dysgedigion duwiol yn ei wneud yn fwy anhawdd. Yn awr yr wyf yn cael tri gwahaniaeth, o dri math o Gyfammmod gan ddifeinyddion, fel ag y mae Mr. *Sam. Bolton* yn nodi.

1. Y mae rhai yn gwahaniaethu'r Cyfammmodau yn gyntaf, yn *Gyfammmod natur*; yn ail, *Cyfammmod Gras*; yn drydydd *Cyfammmod cymmysgedig*, yn cynnwys *natur a Gras*.

2. Y mae eraill yn dal tri math o Gyfammmodau yn y tair ystyriaeth hyn: yn gyntaf, *Cyfammmod natur*, neu'r *Cyfammmod a wnaeth Duw â dyn* yn ei ddiniweidrwydd: yn ail, *Cyfammmod yr addewid*, medd rhai; neu'r *Cyfammmod Gras*, medd eraill: yr hwn a wnaed ag *Adda* wedi ei gwmp, yn y geiriau, *Efe a yffiga dy ben di*, Gen. iii. 15. a adnewyddwyd ag *Abraham*, Gen. xv. ond yn fwy eglur xviii. 18. lle y dywedpwyd, *Ynddo ef y bendithir holl Genhedloedd y ddaear*: yn drydydd, y *Cyfammmod gweithredoedd*, yr hwn a wnaed a'r *Juddewon*, fel ag y maent yn dehongli'r lleoedd hyn, *Ecsod. xix. 4, 5. Deut. iv. 13.*

Yn drydydd, y mae trydydd gwahaniaeth o Gyfammmodau: 1. *Cyfammmod natur a wnaed ag Adda* yn ei ddiniweidrwydd. 2. *Cyfammmod Gras a wnaed i ni yng Nghrist*; 3. Y *Cyfammmod o wasanaethgarwch*, yr hwn meddynt a wnaed a'r *Juddewon* yn unig mewn ffordd o wasanaethgarwch i'r *Cyfammmod Gras* yng Nghrist: *Cyfammmod i barottoi'r ffordd i dderchafu'r*

chafu'r Cyfammod Gras yng Nghrist; yr hwn fel Cyfammod fy wedi darfod, er fod ei wafael naethgarwch yn parhau.

4. Y mae eraill yn dal na wnaethpwyd erioed ond dau Gyfammod â dyn; un o weithredoedd, a'r llall o ras; y cyntaf, mewn diniweidrwydd; ar llall, ar ol y cwmp; ond etto fod y Cyfammod Gras hwn wedi ei osod allan mor ddeddfol i'r Juddewon, fel ag y tebygid nad yw ddim yn amgen nac ailroddiad o'r Cyfammod gweithredoedd; mewn perthynas i'r cyfryw oruwchwiliaethau neu amlygiadau deddfol o hono, y mae'r unrhyw Gyfammod, yn cael ei alw yn Gyfammod gweithredoedd; dan yr Efengyl o herwydd eglurach amlygiadau, y mae yn cael ei alw yn Gyfammod Gras.

Cwest. Ond pa fath Gyfammod oedd y ddeddf?

Atteb. Mi gaf eglurhau'r Cwestiwn dyrys hwn mewn dwy ffordd: 1. yn neccâol. 2. yn gadarnhâol.

1. Yn neccâol, pa beth nid oedd.

Yn gyntaf, ni roddwyd y ddeddf ar *Sinai* i'r eglwys Juddewig yn Gyfammod gweithredoedd; y mae amryw yn edrych ar y ddeddf fel Cyfammod gweithredoedd, ond nid yw ond camfynied.

Na roddwyd y ddeddf i *Israel*, fel Cyfammod gweithredoedd, fydd eglur oddiwrth amryw resymmau.

Rhes. 1. Fe ddirymmai hynny yr addewid a wnaed o'r blaen, ac fe a ddadymchwelai bwrpas ac amcan Duw; fe gadarnhawyd Cyfammod efangylaidd ag *Abraham*, a'i hâd yng Nghrist 430 mlynedd cyn roddiad y ddeddf, *Gal. iii. 17.* Y mae bywyd tragwyddol yn cael ei rad a'i gyflawn addaw yn y Cyfammod grafiol

ol hwnnw; yn awr pe rhoifid y ddeddf yr hon a ddaeth wedi'n fel Cyfammod gweithredoedd, yn addaw bywyd tragwyddol i waith personol dyn ei hun, fe fuasai yn rhaid i'r olaf ddirymmu'r cyntaf.

Y mae'r Efengyl yn dadgan ac yn rhoi bywyd trwy ufudd-dod Machniydd; y Cyfammod gweithredoedd trwy gyflawniadau personol dyn ei hunan: yn awr ni ddichon y ddwy oruwch-wiliaeth wrthwyneb hyn byth gyd-sefyll.

Yn ail, Prif amcan Duw er tragwyddoldeb oedd, mawrhau ac amlygu rhadlawnder golud-oedd ei ras, a'i faddeuol drugaredd trwy ddwyn pechaduriaid i fywyd tragwyddol trwy Jesu Grist; ac felly fe fuasai rhoi'r Gyfraith fel Cyfammod gweithredoedd, yn dinystrio arfaeth a diben rhad Ras.

Rhes. 2. Pe buasai'r ddeddf a roddwyd trwy *Moses* yn gyfammod gweithredoedd, fe fuasai hynny yn groes-weithredu yn yr Arglwydd tu ag at ei bobl, ac yn y Cyfammodau eu hunain; pe buasai Duw yn cadarnhau Cyfammod o rad Ras ag *Abraham*, ac a'i had, a chwedl'n yngwneud Cyfammod gweithredoedd personol â hâd *Abraham*, fe fuasai hynny yn dadgan anghysondeb yngweithredoedd Duw, ac anwadl-wch yn ei air.

Rhes. 3. Fe fuasai gosod y ddeddf i fynu fel Cyfammod gweithredoedd yn gwbl wrthwyneb i'r Cyfammod a gadarnhawyd o'r blaen yng Nghrist; y mae bywyd trwy rad addewid, a bywyd trwy waith personol dyn, yn llwyr wrthwyneb ac yn gwbl anghyson; y mae yn eglur oddiwrth *Gal. iii. 17, 21.* Nad oedd y ddeddf yn erbyn yr Addewid, neu'r Efengyl, ond yn wafanaethgar iddi, a ydyw'r ddeddf gan hynny, yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw.

Rhes.

Rhes. 4. Pe rhoifid y ddeddf fel Cyfammod gweithredoedd, fe fuasai dyn syrthiedig wedi ei rwymo i bethau amhosibl. Megis

1. Rhoi Cyfammod gweithredoedd pur i ddynol-ryw mewn stat o elyniaeth a digofaint, dyna un amhosiblwydd; canys 1. y mae'r Cyfammod gweithredoedd yn arwyddo nerth a pherffeithrwydd natur i weithredu yn ol amcan y Cyfammod: 2. Y mae yn arwyddo cyfeillgarwch rhwng y Cyfammodwyr: Cyfammod o Gyfeillgarwch yw'r Cyfammod gweithredoedd (medd y dysgedig *Amesius*): Cyfammod o gymmod yw'r Cyfammod o Ras; y mae pechaduriaid wrth natur yn elynion i Dduw, ac ni ddichon Cyfammod gweithredoedd byth eu gwneud yn gyfeillion ac i garu Duw sanctaidd.

2. Ni all y ddeddf roi bywyd a chyfiawnder i bechaduriaid trwy weithio, dyna amhosiblwydd arall; darllen *Gal. iii. 21.* Ni roddwyd y ddeddf erioed i neb er bywyd tragwyddol ond dynion cyfiawn, megis *Adda* cyn y cwmp.

3. Ni all pechaduriaid byth ateb ammod Cyfammod gweithredoedd, dyna drydydd amhosiblwydd; y mae pechaduriaid yn eu cyflwr naturiol, yn weiniaid, *Rhuf. v.* yn ol y *Saesonaeg* yn *ddi-rym*, yn *ddi-fywyd*, *Eph. ii.* y mae eu nerth-mwyaf yn rhy fychan i gyflawnu'r ammod leiaf yn y Cyfammod hwnnw; pwy nerth ac egwyddor ddichon bod mewn dynion meirwon i weithio am fywyd?

Rhes. 5. Pe rhoifid y ddeddf fel Cyfammod gweithredoedd, fe fuasai'r holl Juddewon wedi eu torri ymaith oddiwrth bob Gobaith o Jechydwrïaeth, trwy Ras Crist, a chwedi eu taslu i angenrheidrwydd o fod yn golledig: 1. Gan nad yw'r Cyfammod gweithredoedd wedi ei dorri

dorri unwaith, yn caniatâu dim *adnewyddiad*; y mae pechaduriaid yn anghymmwyys ac yn anabl i gyflawnu ammodau'r Cyfammod hwnnw.

2. Ni chaniata ddim *edifeirwch* gwir efangylaidd. 3. Nid yw yn caniatâu dim maddeuant, dim Cyfiawnder Machniydd; y mae yn gofyn Cyfiawnder personol gan bechaduriaid: y mae'r Cyfammod gweithredoedd yn amhosibl, ac hefyd yn anfaddeugar; ond y mae yn eglur wrth yr Ysgrythurau, fod y tadau crediniol yn gadwedig trwy ras, ac iddynt gael trugaredd a maddeuant yn gyftal a ninnau; gwel. *Aelau* xv. 10, 11. Yr oedd ganddynt amryw addewidion o drugaredd a maddeuant, ac yr oedd-ynt yn mynych daeru enw gogoneddus Duw o ras a thrugaredd am faddeuant.

Rhes. 6. Yr oedd llawer o drugaredd yr Efengyl yn gynhwysedig yn y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai*: Megis 1. fe'i rhoddwyd yn llaw Crist, *Gal. iii. 19.* 2. Y mae'r geiriau cyntaf o honi yn cyhoeddi'r Gras efangylaidd a dai-oni serch a chariad mwyaf Tad yng Nghrist, *Myfi yw'r Arglwydd dy Dduw*, *Ecsod. xx. 1.* Dyma'r holl Efengyl wedi ei llefaru ar un waith. 3. Y mae y rhagymadrodd yn dal allan ein prynedigaeth trwy Grist, yngwaredigaeth gysgodol Israel o wlad yr Aipht. 4. Fe'i rhoddwyd ar feilfeini efangylaidd, fel ag yr amlygwyd eisoes. 5. Y mae'r ddeddf yn cyhoeddi fod Dduw yn dangos trugaredd i filoedd, fel ag y mae yn yr ail orchymmyn; ond nid oes na thrugaredd na thosturi yn y Cyfammod gweithredoedd. 6. Y mae yn rhaid i bob gweithred o ufudd-dod i'r gyfraith gael ei feilfaenu ar drugaredd ddadguddiedig yn yr Efengyl. 7. Fe gyhoeddwyd y ddeddf i ddibenion grasol efangylaidd, i amcanion a defnyddion trugarog, ac
am

am hynny y mae yn amhosibl iddi fod yn gyfammod gweithredoedd i Israel.

Rhes. 7. a'r olaf, y mae'r ddeddf a gyhoeddwyd ar fynydd *Sinai* yn cael ei mynych alw yn Destament, megis *Heb. ix. 4.* a'r viii. 9. a'r *Dad. xi. 19.* *Gal. iv. 24, 25.* yn ol y *Groeg*, fel y dangoswyd o'r blaen; y mae'r gair Testament yn fwy efangylaidd na'r gair Cyfammod; yr oedd *Adda* yn ei ddiniweidrwydd dan Gyfammod, ond nid dan Testament; ni bu dyn dan Destament erioed nes dan yr Efengyl; nid oes un Testament yn briodol heb farwolaeth y Testamentwr; ewylllys diweddaſ dyn marw ydyw; y mae tad yn rhoi rhoddion yn rhad iw blant mewn Testament.

2. Na ddichon y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai* fod yn Gyfammod cymmysgedig, yn cynnwys rhan o weithredoedd, a rhan o ras, mewn perthynas i fywyd tragwyddol, mi gaf amlygu fel y canlyn,

Rhes. 1. Y mae bywyd a chyfiawnder yn cael ei roi i bechaduriaid ynddo, mewn eithaf rhadlawnder; yn gyfangwbl ac yn hollol o ras, *Trwy ras yr ydym yn gadwedig heb weithredoedd, Eph. ii. a Rhuf. iii. 24.* Yr ydym yn cael ein cyfiawuhau yn rhad trwy ras *Daw*, adnod 28. Yr ydym ni yn cyfrif mai trwy ffydd y cyfiawneir dyn, heb weithredoedd y ddeddf: *Fo fu'r tadau yn gadwedig trwy ras yr un modd a ninnau. Actau xv. 10.*

Rhes. 2. Y mae rhad ras Duw, a gweithredoedd personol dyn ei hunan, yn hollol anghytunol ac annioddefol yn y pwngc o jechydwr-iaeth dragwyddol; y mae'r Apostol yn dywedyd yn bendant, *os o ras, nid o weithredoedd mwyach: os amgen, nid yw gras yn ras mwyach.* Y mae uno gweithredoedd dyn a rhad ras Duw yn

yn y pwngc o gyfiawnhad, yn llwyr wŷrdroi gras ac yn dadymchwel jechydwrïaeth dyn; canys y mae yn ei dorri ymaith oddiwrth ras; *syrthiad oddiwrth* ras ydyw; prif amcan Duw yw, achub dyn trwy rad ras yn' unig.

Yn drydydd, nad oedd y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai*, yn Gyfammod o Ras; barn llawer o'r dysgedigion yw, nad oedd y ddeddf yn Gyfammod gweithredoedd am jechydwriaeth; ond ei bod yr un Cyfammod o ran natur a rhyw a'r un ag yr ydym ni yn awr dano, sef Cyfammod Gras, er ei fod wedi cael ei draddodi yn fwy deddfol i'r Juddewon, ac nad yw yn wahanol o ran sylwedd oddiwrth y Cyfammod Gras, ond mewn graddau medd rhai, mewn llywodraeth teulu a gweinidogaeth allanol medd eraill; fod Cyfammod y gyfraith a'r Efengyl yn ddau Gyfammod o ras, a'u bod yn un mewn natur a rhyw, ac yn gwahaniaethu yn unig mewn teuluaeth, llywodraeth, a'r amryw weinidogaethau o honynt; y maent yn profi *Luc i. 72, 74, 75. I gwplau y drugaredd a'n tadau, ac i gofio ei sanctaidd Gyfammod; Beth oedd hwnnw? Meddynt, chwi welwch yn adnod 74. Yr un o ran sylwedd a'r eiddom ninnau; Gwedi ein rhyddhau o law ein gelynion, ei wasanaethu ef yn ddiogel, mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder ger ei fron ef holl ddyddiau ein bywyd.*

Yn awr na's gall fod cyd-fod ac undeb mewn sylwedd, natur, a rhyw rhwng y Gyfraith a'r Efengyl, fydd eglur, wrth y Rhesympiau canlynol.

Rhes. i. Y mae addewidion Duw yn y gyfraith yn ammodol; yr oedd yn rhaid i *Israel* roi ufudd-dod, os disgwiliai'r fendith a addawyd, *Ecsod. xix. 5. O's gan wrando y gwrandewch*

dewch ar fy llais, a chadw fy nghysfammed, &c. Deut. xxviii. 1, 2. Ond y mae addewidion yr efengyl yn dra rhad a diammodol, heb ymddibynnu ar un ammod iw chyflawnu gennym ni.

Y mae Duw yn addaw, y bydd *efe yn Dduw i ni*, ac y byddwn ninnau yn bobl iddo ef; Nid yw ffydd ei hunan ddim yn ammod o Jechydwr-iaeth; ond yn gyntaf, *derbyniad o'r hyn fy yn cael ei roi yn rhad*, Ioan i. 12. Yn ail, *dadguddiad o'n sicr hawl i Jechydwr-iaeth*, Gal. i. 16. Heb. xi. 1.

Rhes. 2. Od oedd y gyfraith a'r efengyl yn un Cyfammod Gras, yna o'r ddeddf y buasai'r etifeddiaeth; ond y mae hyn yn cael ei wrthwynebu, Gal. iii. 18. *Canys os o'r ddeddf y mae'r etifeddiaeth, nid yw mwyach o'r addewid, ond Duw a'i rhadroddodd i Abraham trwy addewid*; y mae goruwchwil-iaeth a threfn-iaeth bywyd tragwyddol oll o ras ac addewid, nid o weithred-oedd; ni ddichon y ddeddf wneuthur etifed-dion ond caethweision, Gal. iv. 25.

Rhes. 3. Pe rhoifid y ddeddf fel Cyfammod Gras, fe fuasai'r tadau dan y ddeddf, a'r ffyddloniaid dan yr efengyl yn gadwedig mewn dwy wahanol ffordd; hwy mewn ffordd o weithio, ninnau mewn ffordd o gredu; ond y mae yn eglur na bu erioed ond un ffordd o Jechydwr-iaeth wedi'r cwymp, a hynny yw, trwy ras Duw yng Nghrist, *Aetau xv. 10, 11.*

Cw. Ond pa fath Gyfammod oedd y ddeddf? pa fodd y gallwn edrych arni, megis ag y rhoddwyd i Israel?

Att. Yr wyf yn barnu i roi'r ddeddf ar fyn-ydd Sinai, yn gyntaf, yn gyfammod *chwaneg-iadol*; yn ail, yn Gyfammod *ammodol*, am be-thau tymhorol yng wlad Canaan.

Yn gyntaf, fe ellir yn gymmwys ei galw yn
L gyfammod

gyfammod chwanegiadol, gwafanaethgar, fel yr ymddengys wrth y tri pheth hyn, 1. Fe roddwyd y ddeddf i *Israel* fel Cyfammod neu Destament, *Deut.* iv. 13. *Gal.* iv. 24.

2. Yr oedd y bobl y pryd hynny dan uwch a gwell Cyfammod, sef y Cyfammod Gras, pan roddwyd Cyfammod y ddeddf ar fynydd *Sinai*, gwel. *Gen.* xvii. 7, 8. *Gal.* iii. 17, 18. Yr oedd yr *Judeuon* dan ddau Destament neu Gyfammod ar yr unpryd, *Gal.* iv. 24, 25. *Eph.* ii. 12. Yr oeddynt dan Gyfammod efangylaidd, am fendithion ysbrydol, a thragwyddoldeb o fywyd yn y nesoedd.

Yn ail, Dan Gyfammod ammodol am bethau tymhorol a hir einioes yng wlad *Canaan*: yr oedd dau Gyfammod mewn bod ar yr un amser; ni bu un eglwys neu bobl erioed dan ddau Gyfammod ar unwaith, ond eglwys *Israel* o *Moses* hyd y *Messia*.

Yn drydydd, Fe'chwanegwyd y ddeddf at yr addewid, at y Cyfammod Gras, *Gal.* iii. 19. Fe'i dodwyd at, cymmerwyd at, neu fe'i dodwyd dan yr addewid, yn ol y *Groeg*; yn ol y *Syriaeg*, Fe'i chwanegwyd, neu fe'i dodwyd at yr addewid: Ni roddwyd dim o'r ddeddf fel Cyfammod neillduol perffaith i sefyll ar ei phen ei hun, fel ag yr oedd yn amser diniweidrwydd dyn; o herwydd pa ham yr oedd y ddeddf yn fath o Gyfammod chwanegiadol i *Israel*; fe roddwyd y ddeddf fel Cyfammod, ac fe chwanegwyd y Cyfammod hwnnw at Gyfammod arall, a gadarnhausid o'r blaen yng Nghrist; o herwydd pa ham Cyfammod chwanegiadol ydyw.

Gwest. Ond pa fodd y chwanegwyd y ddeddf at yr addewid?

Atteb. Mi gaf eglurhau'r gwirionedd hwn: 1. Neccaol: 2. yn gadarnhaol.

Yn

Yn gyntaf, yn neccâol, ni chwanegwyd mo honi mewn ffordd o undeb, fel un Cyfammod hanfodol sylweddol a'r addewid; na ddo.

2. Nid mewn ffordd o gymmysgiad neu gyfanfoddiad, fel rhan o'r Cyfammod Gras hwnnw a gadarnhawyd o'r blaen ag *Abraham*; pe felly fe fuasai gwrthwynebrwydd, ac anghysondeb yn nefnyddiau'r Cyfammod, fe fuasai un rhan yn gwrthwynebu'r llall.

3. Ni ohwanegwyd y ddeddf mewn ffordd o gyflawniad i chwanegu at berffeithrwydd yr addewid; yr oedd yr Efengyl yn Gyfammod perffaith heb y ddeddf.

4. Ni chwanegwyd mo honi mewn ffordd o wrthwynebiad, pe felly fe fuasai'r ddeddf yn di-rymmu'r addewid.

Yn ail, yn gadarnhâol: 1. Fe chwanegwyd y ddeddf at yr addewid mewn ffordd o ganlyniad; y mae addewid fawr seilfaenol yr Efengyl yn cael ei gosod allan yn gyntaf ynghyhoeddiad y ddeddf, ac yna mae'r ddeddf yn canlyn, megis wedi ei chwanegu at yr addewid, *Duw a lefarodd yr holl eiriau hyn, ac a ddywedodd, Myfi yw'r Arglwydd dy Dduw*: dy Dduw i'th bardwnu, i'th achub a'th sancteiddio di; dyma swm a sylwedd Cyfammod yr Efengyl: *Na fydded it' dduwiau eraill ger fy mron i*; dyma'r ddeddf. O ran trefn cyhoeddiad, fe chwanegwyd y ddeddf at yr addewid.

2. Fe chwanegwyd y ddeddf at yr addewid, i ddangos fod seilfaen ein prif annogaeth i ufuddhau i'r ddeddf, yn gynhwysedig yn addewid yr Efengyl.

3. Fe chwanegwyd y ddeddf mewn ffordd o wasanaethgarwch i'r Efengyl, y Cyfammod Gras; dyma pa ham y mae'r ddeddf yn cael ei galw yn Gyfammod o wasanaethgarwch gan *Cameron* ac eraill.

Yn

Yn ail, fe rodded y ddeddf ar fynydd *Sinai* yn Gyfammod ammodol am fendithion tymhorol yng wlad *Canaan*, lle'r oedd Duw yn ymgysiammodi ymddwyn tu ag at bobl *Israel* yn eu stat dymhorol, naill ai mewn bendithion tymhorol neu farnedigaethau tymhorol, yn ol eu hufudd-dod neu eu hanufudd-dod i gyfraith *Moses*.

1. Yr wyf yn addef, i mi edrych cyn hyn ar y ddeddf fel Cyfammod o wasanaethgarwch, yn cael ei galw felly yn ol y modd y mae'r dysgedig *Cameron* ac eraill o wyr enwog yn ei gosod allan.

2. Yr wyf yn addef y gellir mewn rhai ystyriaethau ei galw yn Gyfammod o wasanaethgarwch; o herwydd fod gwasanaethgarwch yn y ddeddf i'r addewid.

3. Ond i lefaru am y ddeddf yn ol priodoldeb a manylrwydd geiriau, yn ol ei natur gyfammodol, ni ellir ei galw yn gymmwys yn Gyfammod o wasanaethgarwch, o herwydd y pethau canlynol.

1. Am mai nid gwasanaethgarwch yw ffurf a hanfod naturiol y Cyfammod a wnaethpwyd ag *Israel*: canys yn gyntaf, pe buasai gwasanaethgarwch yn hanfodol iddo, yna ni buasai wedi ei ddirymmu fel Cyfammod, ac etto yn parhau o ran gwasanaethgarwch; y mae pa beth bynnag oedd yn hanfodol i'r hen Gyfammod wedi ei lwyr ddileu ymaith: Yn awr y mae y rhai sy'n dal fod y ddeddf yn Gyfammod o wasanaethgarwch, yn dywedyd, fel Cyfammod ei bod wedi darfod, ond bod gwasanaethgarwch y Cyfammod hwnnw etto yn parhau.

Yn ail, fe ganiatair fod y ddeddf, fel Cyfammod o wasanaethgarwch, wedi ei rhoi mewn modd neillduol i eglwys *Israel* dan yr hên Destament; a'n bod ni wedi ein rhyddhau o dan

o dan y ddeddf fel Cyfammod o wasanaethgarwch. Yn awr yr wyf yn gofyn, pa fodd y gallasai'r ddeddf fod yn briodol i'r *Juddewon* yn unig fel Cyfammod o wasanaethgarwch, tra y mae ei gwasanaethgarwch etto yn parhau yn nyddiau yr efengyl.

Fe roddwyd y ddeddf ar y cyntaf, i dderchafu'r Cyfammod Gras, i'w wneud yn fwy dymunol; ac o ran y fwydd hon, nid yw yn ddim llai defnyddiol yn awr nac ar y cyntaf: am hynny, os gwasanaethgarwch oedd ffurf a natur hanfodol Cyfammod y ddeddf, fe fuasai rhaid iddo barhau yn Gyfammod o wasanaethgarwch i ni, yn gyfal ac unwaith i *Israel*.

Yn drydydd, nid oedd gwasanaethgarwch yn hanfodol i'r hen Gyfammod, am ei fod yn wasanaethgar, nid fel Cyfammod, ond fel ddeddf neu gyfraith; swydd briodol cyfraith yw dadguddio pechod, cyhuddo a chondemnio am bechod, i darfu oddiwrth bechod, &c. felly ni allasai gwasanaethgarwch fod yn natur gyfammodol y ddeddf.

Yn bedwarydd, Nid yw'r gair hwn (gwasanaethgarwch) yn ddigon ac yn gymmwys i ateb natur y Cyfammod ei hun; nid yw'r enw hwn ddim yn dal allan natur hanfodol y Cyfammod hwn, yr hwn sy yn sefyll mwy mewn ammodoldeb neu ammodau addewidion tymhorol, nac mewn gwasanaethgarwch i addewidion ysbrydol.

Y mae'r efengyl yn cael ei galw yn Gyfammod Gras, ac yn Gyfammod yr Addewid; am fod bywyd yn cael ei roddi trwy Ras ag Addewid noeth; y mae Cyfammod natur, yn cael ei alw yn Gyfammod gweithredoedd, am fod bywyd yn cael ei addaw ynddo i weithredoedd personol dyn ei hunan.

Ond fe ellir jaw'n alw'r ddeddf yn gyfammod ammodol am bethau tymhorol, am fod bendithion tymhorol yn cael eu haddaw, a'u rhoddi ar yr ammod o'u hufudd-dod i'r ddeddf; y mae'r ammod hon yn cael ei mynych osod allan, *Deut. xxviii. 1, 2, 3, &c.*

Cwest. Ond beth oedd y Cyfammod ammodol hwn?

Atteb. Testament amferol dros oruwchwil-iaeth amferol, lle yr oedd Duw yn addaw i *Israel*, hir ddyddiau, a chyflawnder o fendithion daearol yng wlad *Canaan*, ar yr ammod o ufudd-dod gofalus cydwybodol i ddeddf *Moses*. Y mae naw neu ddeg o bethau yn y Cyfammod ammodol hwn, iw heglurhau er mwyn iawn ddeall y ddeddf.

Megis yn gyntaf, y pethau daionus a addawyd ag oedd yn cael eu traddodi trwy rinwedd y Cyfammod hwn; oedd y rhai'n, yn gyntaf, hir fywyd yng wlad *Canaan*: yn ail, bendithion a thrugareddau tymhorol er llanw eu bywyd o felusder, cyfur, a bodlondeb yn y meddiant o'r wlad dda honno: y mae hir einioes yn cael ei addaw ynghanaan, i'r rhai a anrhyddedent eu rhieni; yn y pummed gorchymmyn, a *Deut. iv. 40*. Fe orchymynwyd i feibion *Israel* i gadw deddfau Duw, &c. fel y byddai da iddynt, ac iw meibion ar eu hol, ac fel yr estynent eu dyddiau ar y ddaear, &c. Y mae gennym amryw ymadroddion i'r pwrpas hyn; felly ni a welwn yn *Deut. xxviii.* amrywioldeb o fendithion tymhorol yn cael eu haddaw i'r rhai a gadwent y Cyfammod ammodol hwn.

Megis yn gyntaf, derchafiad uwch holl Genhe'rloedd y ddaear, adnod 1, 2. Yn ail, bendithion yn y ddinas ac yn y maes, adnod 3. Yn drydydd, bendithion ar eu plant, tir, ac anifeiliaid.

anifeiliaid. Yn bedwarydd, bendithion yn eu cawell, a'u toes. Yn bymmed, bendithion yn eu mynediad allan a'u dyfodiad i mewn. Yn chweched, buddugoliaeth ar eu gelynion, ad. 7. Yn feithfed, Cyflawnder o bob moddion, &c. darllain o'r adn. 8. i'r 13.

Yr ail beth yw ammod y Deddf Gyfammod hwn, a hynny oedd ufudd-dod gofalus gwaftadol i'r ddeddf, *Deut. xxviii. 1, 2, 3, &c. Lefit. xxvi. 3. Ac o's gan wrando y gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, i gadiw ac i wneuthur ei holl orchymynion ef, y rhai'r ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw, yna'r Arglwydd dy Dduw a'th esyd yn uwch na holl Genhedloedd y ddacar. adnod 2. A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat ac a'th oddiweddant, o's gwrandewi ar lais yr Arglwydd dy Dduw, bendigedig fyddi di yn y ddinas, &c.* Y mae'r ammod hon yn cael ei mynych ailadrodd yn y bennod hon, ac mewn lleoedd eraill; o's byddwch ewyllysgar ac ufudd, daioni'r tir a fwyteuwch, medd y Prophwyd: deliwch sylw, 1. Fod helaethrwydd o fendithion tymhorol, yn cael eu haddaw i *Israel Ynghanaan.*

2. Fod y bendithion ammodol hynny yn perthynu i'w hufudd-dod; yr oedd ymddygiadau a goruwchwiliaethau Duw tu ag attynt, yn cyfatteb eu gwaith hwythau yn ymddwyn tu ag at Dduw, yn ffordd eu dyledswydd; dyma wnaeth y Cyfammod a roddwyd ar fynydd *Sinai*; 1. yn Gyfammod neillduol i eglwys *Israel*: 2. yn Gyfammod gwir wahanol oddiwrth Gyfammod natur a wneud ag *Adda* yn ei ddiniweidrwydd; ac oddiwrth y Cyfammod o drugaredd a gadarnhawyd ag *Abraham*: Er mwyn gwir ddeall y Cyfammod ammodol hwn, y mae yn rhaid cofio dau beth, Yn gyntaf, nad oedd y Cyfammod

y Cyfammod ammodol hwn yn rhwymo'r saint i ufudd-dod perffaith, er cael bendithion tymhorol; pe felly, hwy fuafent yn rhwym i be-thau amhosibl; gwirionedd dymuniadau, ymroadau, diwydrwydd, a hyfrydwch mewn gwaftadol gydffurfiad â holl gyfreithiau *Moses* oedd yr ammod ofynnol; ie, pe buasai pobl *Israel* yn gofalus gyflawnu gweithredoedd allanol Cyfiawnder, yn gyftal a dwyn i mewn eu haberthau, hwy allafent gael trugareddau allanol i'r bywyd hwn; canys yr oedd yr *Juddewon* dan Gyfammod allanol am drugareddau allanol; ond yn awr dan Gyfammod yr Efengyl ni all dynion ddisgwil trugareddau allanol o herwydd cyflawniadau allanol, fel y gallent hwy dan y gyfraith; fe ddichon hyn ein cynnorthwyo i ddeall amryw fannau yn yr hen Destament, megis 2 Cron. xv. 2. Yr Arglwydd sydd gyd â chwi, tra fyddoch gyd ag ef; ac o's ceiswch ef, chwi a'i cewch ef, ond os gwrthodwch chwi ef, yntef a'ch gwrthyd chwithau: Cyhyd ag yr oedd y genedl *Juddewig* yn cadw yn agos at derynau'r Cyfammod ammodol hwn, yr oedd yr Arglwydd gyda hwynt mewn diogelwch allanol, llwyddiant, a thrugareddau rhagluniaethol; ond pan yr ymadawent a'r Cyfammod hwn, fe fyddai Duw yn eu gadael hwythau mewn goruwchwiliaethau allanol.

2. Nid oedd y nerth trwy ba un yr oedd y Saint yn ufuddhau i'r gyfraith, yn cael ei gyfrannu iddynt oddiwrth y Cyfammod ammodol a roddwyd gan *Moses*; ond oddiwrth Gyfammod yr efengyl a roddwyd i *Abraham*; ac am hynny y gosodwyd yr addewid fawr efangylaidd o flaen y gyfraith, i ddysgu'r bobl: 1. I edrych uwchlaw'r ddeddf, am nerth i ufuddhau i'r ddeddf honno; 2. I fyw ar uwch egwyddorion

egwyddorion na'r ddeddf yn eu hufudd-dod.
3. I weithio oddiwrth uwch annogaethau nac addewidion y ddeddf.

Y trydydd peth, yn y Cyfammod ammodol hwn, yw'r ymrwymiad daublyg rhwng y Cyfammodwyr; yr oedd Duw yn ymrwymo i roi iddynt amryw o fendithion tymhorol ar yr ammod y byddai iddynt yn ofalus ac yn gydwobodol gadw ei orchymynion ef: a'r bobl hwythau yn ymrwymo, *i wrando a gwneuthur yr hyn oll a orchymmynai'r Arglwydd iddynt*, Deut. v. 27.

Y pedwarydd peth iw agoryd, yw; pa ham y mae'r Cyfammod ammodol hwn yn cael ei alw, *Yr hên Gyfammod*, yn Heb. viii. 13. Y mae yn cael ei alw yr hên, neu'r Cyfammod cyntaf; *wrth ddywedyd, Cyfammod newydd, efe a farnodd y cyntaf yn hên, Eithr yr hyn a aeth yn hên ac yn oedranus, fydd agos i ddiflanmu.* Y mae yn eglur wrth gyddmaru adnod. 8, 9, a'r 13. Mai'r Cyfammod a roddwyd ar y mynydd pan daeth *Israel* allan o'r *Aipht*, yw'r hên Gyfammod hwn; ac y mae yn cael ei alw yn hên mewn perthynas i Gyfammod yr Efengyl, yr hwn oedd i gymmeryd ei le yn awr yn nyddiau'r Efengyl, adnod 8, 9, 10. nid am mai hwn yw'r Cyfammod cyntaf, neu'r hynaf, fel ag y mae rhai yn dychymygu; canys yr oedd yr addewid mewn bod er dyddiau *Adda*, a chwedi ei chadarnhau ag *Abraham* 430 cyn i'r Cyfammod ammodol hwn gael unrhyw fod.

Fe a'i gelwir yn *hên Gyfammod* o herwydd y rhesymau hyn: Yn gyntaf, o herwydd ei fod o natur ddiflanedig, ddadfeiliedig, yn tynnu tu ag at ddiwedd; yn *heneiddio*, Heb. viii. 13. Yn ail, am ei fod i gael ei ddirymmu ar ymddangosiad y Messia, mewn perthynas iw weinidogaeth

dogaeth gyfammodol; yr oedd i ddiſflannu ar godiad Haul Cyfiawnder gogoneddus; yr oedd y Cyfammod ammodol hwn i ddiſflannu ar ddyfodiad y Cyfammod sylweddol, *Eſay* xl. 8. Yn drydydd, mewn perthynas i ddyfodiad Cyfammod gwell yn ei le, a bod dadguddiadau o gweinidogaethau mwy gogoneddus i ddyfod i mewn yn y dyddiau graſol hyn; yr oedd diſfigiadau'r Cyfammod hwn yn gwneuthur ffordd i un arall; gwel. *Heb.* viii. 7. *Oblegid yn wir pe buasai'r* (Cyfammod) *cynaf hwnnw yn ddifeius ni cheifiaſid lle i'r ail.* Y mae *Gualth.* yn darllain y geiriau fel hyn, *Oblegid pe buasai'r cynaf y cyfryw na's gallafid dymune dim yn chiwaneg ynddo, &c.*

Cwest. Ond ymha beth yr oedd y Cyfammod hwnnw yn ddiſfigiol?

Atteb. Y mae yn rhaid i ni wybod fod y Cyfammod hen hwnnw yn berffaith yn ei ryw, fel Cyfammod ammodol; ond nid oedd ynddo ddim o'r holl berffeithrwydd a'r ardderchawgrwydd hynny ag fydd yn y Cyfammod newydd; o herwydd pa ham y mae yn cael ei alw yn *Gyfammod gwell*, (*Groeg* Cyfammod ardderchocchach) yr *hwn fydd wedi ei ofod ar Addewidion gwell*, neu ardderchocchach, *Heb.* viii. 6. Yr oedd yr hen Gyfammod yn ddiſfigiol mewn tri pheth: 1. Nid oedd ganddo ddim digon o nerth i ddwyn trwy'r Gwaith oedd yn galw amdano; yr oedd y ddeddf yn rhwymo i ddyledswyddau, ond nid oedd yn rhoi dim nerth mewn dyledswyddau: 2. Nid oedd ganddi ddim digon o Gyfiawnder, i guddio diſfigiadau ac amherffeithrwydd cyflawniadau dynion: 3. Nid oedd y Cyfammod ammodol hwnnw yn addaw dim gwell pethau nac oedd yn feddianol yng wlad *Canaan*.

Y pummed

Y pummed peth iw ystyried, yw fod bendithion tymhorol yn cael ei rhoi, a'u cyfrannu i'r *Juddewon*, dan y ddeddf, mewn modd a mesur mwy neillduol nac erioed i un pobl neu genedl, ond hwynt hwy. Mi gaf eglurhau hyn mewn pump neu chwech o bethau neillduol.

Yn gyntaf, yr oedd pob math o fendithion daearol wedi eu rhwymo, ac yn cael eu rhoi i'r *Juddewon* trwy Gyfammod a Testament priodol neillduol; yr oedd Cyfammod wedi ei wneuthur ag *Israel*, yn cynnwys dim ond addewidion tymhorol yn hollol yng wlad *Canaan*: Fe allasai Cyfammod y ddeddf unwaith roi bywyd tymhorol hir i'r *Juddewon*, er nad bywyd tragwyddol; ond ni ddichon yn awr roi bendithion tymhorol, o herwydd ei bod fel Cyfammod wedi ei dirymmu, a dyfod yn anffuddiol, fel mae'r *Groeg* air, 2 *Cor.* iii. 11. yn arwyddo. Ni ddichon yr hen Gyfammod hwnnw lefau mewn pethau tymhorol yn awr.

Yn ail, Er amser dirymmiad y Cyfammod ammodol hwnnw, ni chafodd un eglwys na chenedl byth un Cyfammod priodol neillduol am fendithion daearol; y mae y rhai cnawdol yn derbyn trugareddau allanol, trwy ragluniaeth gyffredinol. Y mae'r faint yn mwynhau trugareddau daearol, yn gyntaf, trwy rinwedd eu hundeb a Christ, yr *hwn yw etifedd pob peth*. Yn ail, fel is gangen o'r Cyfammod gwell: Yn drydydd, y mae cysuron daearol yn awr yn cael eu haddaw a'u taffu i mewn, i'r rhai sy yn gwir geisio bywyd a chyfiawnder yng Nghrist, *Mat.* vi. 33. *Eithr yn gyntaf ceiswch deyrnas Dduw a'i Gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a roddir i chiwi yn ychwaneg*; nid yw bendithion tymhorol yn dyfod yn awr i'r faint trwy un Cyfammod

Cyfammod priodol neillduol, fel gynt i'r *Ju-ddewon* dan y ddeddf; ond y maent yn cael eu chwanegu at jawn ymgais pethau ysbrydol ac esangylaidd; *Eithr yn gyntaf ceisfych deyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef, &c.* hynny yw, yn *gyntaf*, gwnewch yn sicr o gyfiawnder a bywyd trwy Grist, ac yna fe gaiff pethau angenrheidiol y bywyd hwn eu taflu i-mewn, fel ag y mae'r *Groeg* a'r *Syriac* yn arwyddo, hwy gant eu taflu i mewn at bethau ysbrydol; megis pan f'och yn prynu nwyfau mewn siop y mae papur a llinyn yn cael eu taflu i mewn at yr ammod: Yn bedwarydd, y mae pethau tymhorol y bywyd hwn, wedi eu haddaw i ogoneddus fywyd Crist ynom ni; y mae gennym le gwerthfawr i'r pwrpas, i *Tim. iv. 8.*—*Duwioldeb sydd fuddiol i bob peth, a chanddi addewid o'r bywyd sydd yr awr hon, ac o'r hwn a sydd:* Y mae'r addewid o'r bywyd hwn, hynny yw pethau angenrheidiol at y bywyd munudol hwn, wedi ei gwneuthur i dduwioldeb, i ysbrydol waith gras, i ddelw Crist wedi ei ffurfio ynom, ac yn gweithredu ynom; Y mae Crist yn cael ei alw yn *Fawr ddirgelwch duwioldeb, i Tim. iii. 16.* *Mawr yw dirgelwch duwioldeb, &c.* ac y mae ei ddelw ogoneddus ef wedi ei doddi yn ein hyfbrydoedd ni, yn cael ei galw yn *dduwioldeb*; nid oes un addewid yn awr o'r bywyd presenol i ddynion, hyd nes byddo'r bywyd ysbrydol hwnnw ynddynt; gogoneddus *Dywyfeg y Bywyd*, yn byw ac yn preswyllo ynom sy yn rhoi i ni hawl i gyfuron allanol y bywyd hwn, ac i fendithion ysbrydol y bywyd i ddyfod: Yr oedd gan yr hen Gyfammod ammodol Addewidion am y bywyd hwn, ond nid oedd ganddo un am y bywyd i ddyfod; ond yn awr y mae Addewidion y ddau fywyd wedi ei sefydlu ar dduwioldeb.

Yn

Yn drydydd, yr oedd y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai* yn Gyfammod priodol am bethau tymhorol yng wlad *Canaan*; os edrychwn i *Deut.* xxviii. o'r adn. 1, i'r 14. ni gawn weled fod addewidion y Cyfammod ammodol hwnnw, am fendithion tymhorol yng wlad *Canaan* yn unig: Y mae Duw yn addaw iddynt yno am eu hufudd-dod, bendithio eu *tir*, *anifeiliaid*, *cawell*, *toes*, *rhoi* iddynt fuddugoliaeth ar eu gelynion; gorchymyn bendith arnynt yn eu tryf-ordai, ac yn yr hyn oll y dodent eu llaw arno, adnod. 8. a'r 9. Y mae yn addaw'r cyfryw gyflawnder o fendith arnynt, fel ag y byddai i holl bobloedd y ddaear a'u gwelent eu hofni: Am bethau tymhorol y dywedir hyn, canys yr oedd peth ysbrydol yn anweledig i'r Cenhedloedd digred, adnod 11. Y mae yn addaw eu llwyddo mewn pethau a phlant, mewn yd ac anifeiliaid, yn nhir *Canaan*; ac adnod 12. Y mae yn addaw agor trysor daionus o fendithion daearol iddynt; ac adnod 13. Eu gosod yn uwch na holl genhedloedd y ddaear.

Y mae gwyr dysgedig ag fy'n dal fod y ddeddf yn Gyfammod o wasanaethgarwch, yn dywedyd, fod y Cyfammod o wasanaethgarwch yn dymhorol, ac yn perthyn i *Ganaan*, a bod bendithion Duw, mewn ufudd-dod i'r ddeddf yn dymhorol, nid y nesoedd, canys fe addawyd honno (meddynt) mewn Cyfammod arall. Y mae *Cameron* yn cyfaddef, fod rhai yn chwanegu'r gwahaniaeth hyn rhwng yr hên Gyfammod a'r newydd; fod bywyd yn cael ei addaw ymhob un o'r ddau, yn yr hên Gyfammod fe addewir bywyd yn unig yng Nghanaan, ond yn y Cyfammod newydd bywyd yn y nesoedd; fel ag y mae hyn yn un gwahaniaeth mawr ag y maent yn eu wneud rhwng y Cyfammod hên a'r newydd; Y mae un yn addaw bywyd yng

M

Nghanaan;

Nghanaan; a'r llall, yn y nefoedd. Fel hyn y mae yn eglur fod y ddeddf a roddwyd i *Israel* yn Gyfammod priodol am bethau tymhorol; dyma pa ham yr ydym yn cael cynnifer o addewidion tymhorol yn yr hen Destament, ac mor lleied yn y Testament newydd: Y mae'r Testament newydd yn cael ei alw yn Gyfammod gwell, wedi ei osod ar addewidion gwell, Heb. viii. 6. Cyfammod ysbrydol, grafol ydyw, wedi ei wnend i fynu o addewidion ysbrydol tragwyddol; y mae gan y Saint yn awr lai o bethau tymhorol, ond mwy o bethau ysbrydol; yr oedd gan yr *Juddewon* addewidion o ras a gogoniant, (fel ag y dangoswyd eisoes) ond nid oedd ganddynt ond ychydig iawn mewn cydmariaeth i ni.

Yn bedwarydd, Fe allasai pobl *Israel* dan y ddeddf ddisgwil ehangach a helaethach cyfraniadau o fendithion daearol, nac a ddichon y faint dan yr Efengyl ddisgwil; yr oedd gan yr *Juddewon* Gyfammod neillduol, ac addewidion priodol o fwynhad tra helaeth o bob bendithion tymhorol, mewn gwlad yn llifeirio o laeth a mel: megis yn gyntaf, fe roes Duw iddynt amryw addewidion o hir hoedl ar yr ammod o ufudd-dod, Deut. v. 33. Cerddwch yn yr holl ffyrdd a orchymynodd yr Arglwydd eich Duw i chiwi, fel y byddoch fyw, ac y byddo yn dda i chiwi, ac yr estynnoch ddyddiau yn y wlad, yr hen a feddiannwch, Ecfod. xx. 12. Diar. iii. 1, 2. Fy Mab-na ollwng fy nghyfraith dros gof (medd Duw wrth ei bobl) ond cadwed dy galon fy nghorchymynion; canys hir ddyddiau, a blynyddoedd, bywyd, a heddwch, a'chwanegant hwy i ti: Yn ail, y mae cyflawnder o olud yn cael ei addaw, Deut. xxviii. 11. A'r Arglwydd a'th lwydda di mewn daioni—yn y tir, &c. Salm cxii. 1, 2, 3.
Gwyn

Gwyn ei fyd y gwr a ofna'r Arglwydd, &c. Golud a chyfoeth fydd yn ei dŷ ef; Diar. iii. 9, 10. Anrhydedda'r Arglwydd a'th gyfoeth, ac a'r peth pennaf o'th holl ffrwyth; felly y llenwir dy ysguboriau a digonoldeb, &c. Diar. xv. 6. Yn nhy'r cyfiawn y bydd mawr gyfoeth; Ie, yn Deut. xxviii. 12. Y mae'r Arglwydd yn addaw agor ei drysor daionus o fendithion daearol iddynt; y nesoedd i roi glaw i'w tir yn ei amser, &c. ac y rhoddent echwyn i genhedloedd lawer; ac na cheisient echwynn eu hunain; trwy agor ei drysor y rhoddai Duw iddynt, y cyfryw oruwch-gyflawnder o fendithion tymhorol, fel ag y byddent uwchlaw pob Cenbedloedd mewn pethau tymhorol, a rhoddi echwyn i genhedloedd lawer, os ufuddhaent i orchymynion yr Arglwydd eu Duw, Dent. xxviii. 12, 13. Yn drydydd, yr oedd gan yr Fuddewon addewidion o gyflawnder o fendithion daearol i'w plant ar eu hol; fe orchymynwyd iddynt i gadw gorchymynion Duw, fel y byddai yn dda gyd â hwynt a'u plant ar eu hol; y mae addewid helaeth o lwyddiant allanol, Salm cxii. 1, 2. i'r rhai cyfiawn, y byddai eu had yn gadarn ar y ddaear, yn wyr mawr ar y ddaear: Fe gafodd yr holl addewidion tymhorol hyn eu cyflawnu i'r rhai crediniol a'u hâd, yn y cyfryw fodd gwaftadol sicr, fel ag y darfu i'r Prophwyd Dafydd ei ddadgan fel gwirionedd profedig, wedi ei gasglu oddiwrth hir ddal sylw, Na's gwelodd efe y cyfiawn na'i hâd wedi ei adu, mewn pethau tymhorol, Salm xxxvii. 25. Mi a fum jeuange, ag yr ydwyf yn awr yn hên, etto ni welais y cyfiawn wedi ei adu, na'i hâd yn eardotia bara; adn. 26. Pob amser y mae efe yn drugarog, ac yn rhoddi benthyg, a'i hâd a fendithir. Yn awr yn nyddiau'r Efengyl, chwï ellwch weled cantoedd o rai cyfiawn a'u hâd

mewn diffig bara ; pa mor fynych y mae plant y faint yn ceisio bara o herwydd tlodi : y maent mor belled oddiwrth fod yn rhai cedyrn ar y ddaear, fel ag y maent yn gyffredin y truenusaf mewn perthynas i bethau tymhorol : ond y mae yn eglur, fod y prophwyd yn llefaru yn bendant am ddyddiau'r hên Destament, pan oedd bendithion tymhorol yn cael eu cyfrannu trwy Gyfammod priodol neillduol ; os byddai i ddynion i rodio mewn ufudd-dod i Dduw, yr oeddynt yn sicr o fendithion tymhorol iddynt eu hunain a'u hâd ; ystyr a meddwl y testyn (yn ol fy marn i) yw hyn, nad oedd y rhai cyfiawn ag oedd yn rhodio yn ol y rheol, byth yn cael eu gadael mewn pethau tymhorol, ond fod ganddynt hwy a'u hâd ddigonedd o fara o'u heiddo eu hunain, os nid helaethrwydd : yr oedd addewid o ddigonedd yn amser newyn.

Yr oedd yn farnedigaeth fawr yn y dyddiau hynny i ddynion neu eu plant, gael eu gadael i fyned mor dlawd fel ag y byddai raid iddynt gardotta eu bara ; rhan o'r adfyd ofnadwy hynny a fygythiwyd ar dŷ *Eli*, am anwireddau ei blant, i *Sam. 2. adn. olaf*, *A bydd i bob un a adewir yn dy dŷ di, ddyfod ac ymgrymmu iddo ef* (yr Offeiriad) *am ddernyn o arian, a thammaid o fara, a dywedyd, Gosod fi yn awr mewn rhyw Offeiriadaeth i gael bwytta tammaid o fara. Fe allasai'r Juddewon dan y ddeddf wrth rodio yn ol y rheol, ddisgwil hir einioes oddiwrth Dduw yn Nghanaan, a chyflawnder o gyfuron daearol iddynt eu hunain, a'u plant. Yr oedd ganddynt amryw addewidion a chyfammod neillduol i ddadleu am yr unrhyw, Salm xxxvii. 4, 11, 19. Gwna dda—a thi a borthir yn ddiau ; ymddigrifa hefyd yn yr Arglwydd, ac efe a ddry i ti ddymuniadau dy galen.* Ond yn awr dan yr

yr Efengyl, ni ddichon y saint ddisgwil y cyfryw helaethrwydd ac amrywiaeth o bethau tymhorol: 1. Am fod y Cyfammod ammodol hwnnw am bethau tymhorol yn awr wedi ei ddirymmu, a'u wneud yn *ddifudd*, trwy ddyfodiad Cyfammod gwell i mewn, *Heb. viii. 6, 13.* 2. Am na roddwyd y Cyfammod ammodol hwnnw erioed i unrhyw bobl neu eglwys, ond yr Eglwys Juddewig; ac nid oedd i bethau ond tra fydda'r eglwys yn ei mabandod; *Cysfgr bydol, Heb. ix. Ac wyddorion bydol, Gal. iv.* yr oedd bendithion tymhorol yn gymmwys i eglwys yn ei mabandod; ond yn awr pan y mae'r eglwys wedi dyfod i fynu i gyflawn oed, y mae Cyfammod ysbrydol, Addewidion ysbrydol, addoliad a gweinidogaeth mwy ysbrydol, a chyflawnder mwy o fendithion *ysbrydol mewn nefolion leoedd*, *Eph. i. 3.* Y mae llawer fant gwerthfawr yn y dyddiau hyn, pan edrychont, ac ystyried yr amrywiol addewidion o helaethrwydd o bob bendithion daearol ag y maent yn weled yn yr hên Destament wedi eu gwneuthur i rai cyfiawn a'u hâd, os rhodient mewn ufudd-dod i Dduw, y caent eu llwyddo mewn daioni, cael golud, plant, heddwch, a phob mwyniant allanol, ac y byddai eu hâd ar eu hol yn rai *cedyrn ar y ddaear*; a chwedi'n edrych ar eu cyflwr presenol eu hunain mewn pethau tymhorol, ac yn gweled pethau i'r gwrthwyneb, sef, cyflawnder o groesau, colledion, trallodau, cyfyngderau; ac yn fynych diffig pethau angenrheidiol; fel ag y maent hwy a'u heiddo yn gorfod ymgrymmu am dammaid o fara a dernyn o arian; fe allai y byddent yn barod o herwydd hyn i gwestiyno eu stat ysbrydol eu hunain, a barnu pethau dieithr yn eu herbyn eu hunain; yn sicr, nad yw eu

personau na'u llwybrau yn rhyngu bodd Duw, am nad ydynt yn cael fod yr addewidion tymhorol hynny yn cael eu cyflawnu yn llythrenol iddynt hwy.

Yn nawr er rhagflaenu'r cyfryw gamfarnau yn y saint, ac iawn sefydlu eu meddyliau mewn perthynas i bethau tymhorol; ystyr-iwch yn gyntaf, fod yr addewidion tymhorol hynny am gyflawnder o fendithion yng Nghandau, Deut. xxviii. fel ag yr oeddent yn rhan o'r hen Gyfammod ammodol hwnnw, yn perthyn yn neillduol i'r Iuddewon dan y ddeddf; canys pe buafent wedi eu hamcanu i saint yn awr yn nyddiau'r efengyl, fel unwaith i'r Iuddewon, yn ddiau, fe tuasai gwir gyflawniad o honynt i ni ymhob peth neillduol; ond ni a welwn wrth brofiad yr Apostolion a'r prif Gris'nogion, a myrdd o saint wedi hynny, iddynt fyned trwy amryw a mawrion drallodau; cyflawnder o eisiau, colledion a chroesau, mewn pethau allanol: y mae'r Apostol yn dywedyd, *I Dduw ddeuwis tlodion y byd hwn i fod yn gyfoethog mewn ffydd*, Jago ii. 5. Yn ail, ond os ystyrir yr addewidion tymhorol hynny, Deut. xxviii. fel rhan o air Duw, y maent felly wedi eu *hysgrifennu er addysg i ni*, fel ag y mae'r Apostol yn [dywedyd, Rhuf. xv. 4. Ac y maent yn dysgu dau beth i ni. 1. Y dichon saint yn rhodio yn ol y rheol yn awr ddisgwil pethau tymhorol mor belled ag y b'ont er daioni iddynt, ac y gallo gydsfeyll a chydffurfiaid a'u pen gogoneddus yn ei ddioddefiadau. 2. Y bydd i ba beth bynnag a fwynhaont yn y creadur gael ei fendithio a gweithio er daioni iddynt.

Yn bummed, Fel ag nad yw'r addewidion tymhorol dan yr efengyl ond *anam*; felly hefyd

fyd nid ydynt yn addaw ond ychydig o bethau tymhorol i'r faint, gwel. Mat. vi. 31, 33. *Am hynny na ofelwch, gan ddywedyd, Beth a swytawn, neu beth a yfwn, neu a pha beth yr ymddilladiwn, canys yr holl bethau hyn y mae'r cenhedloedd bydol (yn ol y Syriaeg) yn eu ceisio iddynt eu hunain; oblegid gŵyr eich Tad nefol fod arnoch eisiau yr holl bethau hyn, eithr yn gyntaf, ceiswch deyrnas Dduw a'i gyfiawnder ef, a'r holl bethau hyn a deffir i mewn i chwi.* Pa bethau? bwyd, diod, dillad, angenrheidiâu; nid oes yma un addewid o lawer o bethau mawrion y byd hwn; nod un o'r cenhedloedd bydol yw ceisio pethau mawrion ar y ddaear; ni chaniattair i ni yn awr i geisio dim rhagor na bara beunyddiol, ymborth cyfaddas i natur, amgylchiadau a sefyllfaoedd; ie, se orchymynir i ni Os bydd ymborth a gwisgoedd i ymfodloni ar hynny, 1 Tim. vi. 8.

Yn chweched, Lle yr oedd cyflawnder o bethau tymhorol yn cael eu rhoi i'r ufudd yn yr hen Destament; yn awr yn y Testament newydd nid oes ond cyflawnder o drallodion cyfyngderau, colledion, a chroesau i bawb a fynno fyw yn dduwiol yn Nghrist Jezu, 2 Tim. iii. 12. Ioan xvi. 33. Pan oedd ein Jachawdwr i ymadael a'r byd, beth oedd y rhodd a adawodd ar ei ol iw holl eiddo? *Tangnesedd yn Nhywysog tangnesedd, ond gorthrymderau yn y byd hwn; nid yw'n dweud, chwi gewch olud, parch, a phethau mawrion y byd hwn; ond yn y byd gorthrymder a gewch, Fy nhangnesedd yr ydiwyf yn ei rhoddi i chwi, nid fel ymae'r byd yn rhoddi, &c.* Ie, y mae'r Arglwydd Jezu yn dadcan iw ganlynwyr yr angenrheidrwydd o adael rhieni, gwr, gwraig, plant, moddion, tiroedd, tai, ie, a bywyd hefyd er ei fwyn ef, pan delai'r gwirionedd a hwythau

thau i'r clorian. Yr wyf yn wir yn addef fod Crist yn addaw y can cymmaint yn y byd hwn i'r sawl a ymadawo a phob peth iw ganlyn ef, Marc x. 29, 30. Ond deliwch sylw, can cymmaint ynghyd ag erlydiau yw; nid can cymmaint mewn pethau tymhorol, ond mewn pethau ysbrydol, megis heddwch a llawenydd tufewnol, dadguddiadau dwyfol, ac amlygiadau o gariad.

Y chweched peth iw agoryd, yw y gwahaniaethau hanfodol rhwng y Cyfammod ammodol hwn a Chyfammod yr Efengyl.

Gwahan. 1. Y maent yn gwahaniaethu mewn ammodau; y mae'r Cyfammod ammodol yn dywedyd fel hyn, Gwna yr hyn ag y mae'r ddeddf yn ei orchymyn a thi gai dy fendithio yngwlad *Canaan*; y mae Cyfammod yr Efengyl yn rhedeg fel hyn, Cred yng Nghrist a bydd fyw byth.

Gwahan. 2. Y maent yn gwahaniaethu yn eu priodol ffrwythau ac effeithiau; megis yn gyntaf; y mae'r ddeddf yn naturiol genhedlu i gaethiwed; yr efengyl i rydd-did; y mae un yn gwneuthur caethweision, y llall etifeddion, a gwyr rhydd. Yn ail, y mae'r ddeddf yn attal rhag anufudd-dod, ac yn cymmell i ddyledswydd trwy ysbryd gwafsaidd caethiwus; ond y mae'r efengyl yn tynnu oddiwrth bechod, ac yn melus dynnu at sancteiddrwydd, trwy ysbryd mab-aidd tywyfogaidd: Yn drydydd, y mae'r ddeddf a roddwyd ar *Sinai* yn llefaru dychryn a thrallod i'r pechadur; y mae'r efengyl yn llefaru gorphwysdra ac esmwythder gogonedus i eneidiau lluddedig.

Gwahan. 3. Y mae'r ddeddf a'r efengyl yn gwahaniaethu yn eu heffaith: 1. Y mae'r ddeddf yn dangos pechod ac yn condemnio

llygredig-

llygredigaeth, ond ni ddichon na chuddio pechod na marwhau llygredigaeth ynnom; y mae'r efengyl yn rhoi trugaredd i faddeu a gras i lanhau. 2. Y mae'r ddeddf yn dangos dyledswydd yn ddichlyn iawn, ond nid yw yn rhoi dim nerth i gyflawnu dyledswydd; ond y mae'r Efengyl yn rhoi nerth i gyflawnu'r hyn y mae'r ddeddf yn ei orchymyn mewn ffordd efangylaidd; y mae'r ddeddf yn wan a'r pechadur yn wan; ni all y pechadur ddim cadw'r ddeddf, na'r ddeddf ddim cynnorthwyo'r pechadur, gwel. Rhuf. viii. 3.

Gwahan. 4. Y maent yn gwahaniaethu yn y daioni y maent yn addaw; y mae'r Cyfammod ammodol yn addaw hir einioes, a chyflawnder o fendithion daearol yng wlad *Canaan*: Y mae Cyfammod yr Efengyl yn addaw bywyd ysbrydol gogoneddus, mewn gras a thragwyddoldeb o wynfydedigrwydd, cyflawnder o berffeithrwydd, *Paradwys* o'r pleserau puraf mewn gogoniant nefol.

Gwahan. 5. Y mae Cyfammod yr Efengyl yn gynt o ran amser, ac yn rhagorach o ran parhad; fe roddwyd y ddeddf 430 o flynyddau ar ol yr addewid, *Gal.* iii. 17, 18. nid oedd y Cyfammod ammodol ond dros amser, ond y mae'r Efengyl yn dragwyddol.

Gwahan. 6. Y mae'r ddeddf wedi ei hyfgrifenu ynghalon pob dyn wrth natur, *Rhuf.* ii. ond nid oes dim o'r hedyn lleiaf o'r Efengyl yn natur dyn, hyd nes y dadguddir ac yr yfgrifenir hi gan Grist.

Gwahan. 7. Os caiff pechaduriaid eu melltithio a'u condemnio gan y ddeddf, hwy allant apelio o'r ddeddf i'r Efengyl, a chael trugaredd; ond os condemnir hwy gan yr Efengyl am esgeuluso jechydwriaeth, nid oes un ddi-hangfa;

hangfa; gwel. *Heb. ii. 3.* Fe ganiattair appello oddiwrth gyfiawnder at drugaredd; ond os gwrthodir trugaredd nid oes dim lle i appello; y mae barn yr Efengyl yn llawer mwy ofnaddwy na barn y ddeddf, *Ioan iii. Marc xvi. 15, 16.* Yr hwn ni chredodd a ddamniwyd eisoes, hynny yw, y mae wedi ei felio i fynu dan farn damedigaeth gan anghrediniaeth; y mae digofaint Duw yn aros ar yr anghredinwyr, *Ioan iii. ad. olaf.* Y mae anufudd-dod yn erbyn y ddeddf yn condemnio pechaduriaid; ond y mae anghrediniaeth yn eu cloi i fynu dan farn condemnïad; os bydd i ddynion wedi eu condemnio wrthod maddeuant, y mae yn rhaid iddynt feirw; Cymmaint a hyn am y gwahaniaeth rhwng y Gyfraith a'r Efengyl.

Y feithfed peth yw, Cydsyniad y Gyfraith a'r Efengyl.

Cydsyn. 1. Fe roddwyd y Gyfraith a'r Efengyl trwy'r un llaw rafol, y mae pob un o'r ddau yn dyfod i'r faint yn llaw *Cyfyngwr, Gal. iii. 19. — Heb. viii. 6.*

Cydsyn. 2. Y mae'r Gyfraith a'r Efengyl eill deuedd, yn tueddu at yr un diben, yr hyn yw cyfiawnder a bywyd; dau lwybr wahanol ydynt yn dwyn i'r un diben; y mae'r ddeddf yn rhoi bywyd i ddyn glân; y mae'r Efengyl yn rhoddi bywyd, ond i ddyn aflan; y mae'r ddeddf yn cyfiawnhau dynion perffaith, y mae'r Efengyl yn cyfiawnhau dynion pechadurus; y mae'r Sgrythur yn profi nad yw'r ddeddf yn erbyn yr addewid, *Gal. iii. 21.* o herwydd fe all y ddeddf gyfiawnhau'r gwneuthurwyr o honi, mewn natur berffaith, fel ag y mae'r Efengyl yn cyfiawnhau credinwyr; *A ydyw'r ddeddf gan hynny yn erbyn addewidion Duw? Na atto Duw, canys pe rhoisid deddf a allasai fyw-*
hau,

hau, yn wir o'r ddeddf y buasai cyfiawnder; a gwneuthuriwyr y ddeddf a gyfiawnhair. Pe buasai Adda yn aros ymhob peth a erchir yn y ddeddf, fe roisai'r ddeddf gyfiawnder a bywyd tragwyddol iddo ef, a'i eiddo, yn y Baradwys ddaearol honno; fel ag y mae'r Efengyl yn awr yn cyfodi pechaduriaid i gyfiawnder a bywyd tragwyddol yn y Baradwys nefol honno sydd uchod; fe gaeodd pechod dyn y ddeddf i fynu fel ffordd i fywyd; ac a'i gwnaeth yn amhosibl fel Cyfammod Bywyd.

Cydsyn. 3. Cyfiawnder y ddeddf o ran ei ddefnydd, yw'r Cyfiawnder ag y mae'r Efengyl yn ei ddadguddio ac yn ei roi; Cyfiawnder y ddeddf wedi ei gyflawnu gan Grist; nid Cyfiawnder personol dyn ei hunan: trwy ufuddod Machniydd y cyfiawnhair pechaduriaid, Rhuf. v. Y mae yn rhaid i'r Cyfiawnder a'n cyfiawnhao ni ger bron Duw, fod yn perffaith gyfatteb y gyfraith yn y Machniydd, o ran hyd a lled hyd eithaf perffeithrwydd y ddeddf; cyfiawnder y ddeddf o ran ei ddefnydd ydyw; er nad cyfiawnder allan o'r ddeddf, na thrwy'r ddeddf o ran ei ffurf, Phil. iii. 9. Rhuf. viii. 4, 5. a'r x. 4. perffaith Gyfiawnder, Haul Cyfiawnder, wedi ei gyflawnu yn ein lle ni, yw ein Cyfiawnder ni ger bron Duw.

Cydsyn. 4. Y mae'r gyfraith a'r ddeddf yn gofyn ufuddod a sancteiddrwydd ysbrydol cyffredinol; y mae Gras Duw yr hon sy'n dwyn fechydwriaeth, &c. Yn ein dysgu ni i fyw yn sobr yn gyfiawn ac yn dduwiol, fel ag y mae'r ddeddf yn dangos, Tit. ii. 11, 12. Y mae'r ddeddf yn gorchymyn ufuddod, fel effaith a chanlyniad prynedigaeth yr Efengyl, Ecclod. xx. 1, 2, 3. Y mae'r ddeddf yn galw am ufuddod a rhodiad yn neddfau Duw, fel diben adenedigaeth

nedigaeth yr Efengyl, *Ezec. xi. 19, 20.* Cymaint a hyn am gydsyniad y ddeddf a'r Efengyl.

Yr wythfed peth iw egluro yw, ardderchawgrwydd a rhagoriaeth yr Efengyl ar ddeddf *Moses*; y mae gogoniant yn perthyn i'r ddeddf, *2 Cor. iii.* ond y mae'r Efengyl, fel yr haul yn y ffurfafen yn rhagori mewn gogoniant. 1. Yr oedd dadguddiad o fawrhydi, trugaredd, doethineb, a phurdeb gogoneddus ynghyhoeddiad y ddeddf: 2. Yr oedd yr wybodaeth lythyrennol o'r ddeddf yn ogoneddus ymhlith yr *Juddewon*, yn eu golwg eu hunain, ac yngolwg y Cenhedloedd o'u hamgylch. Ond y mae gan yr Efengyl ardderchawgrwydd o ogoniant, goruwch ragorol ogoniant mewn amryw ystyr-iaethau.

Rhagor. 1. Y mae'r Efengyl yn llawn o Ysbryd y Gogoniant; y mae yn cael ei galw *Gweinidogaeth yr Ysbryd*, *Gweinidogaeth y Llythyren yw'r ddeddf*, *wedi ei hargraphu ar gerrig*, *2 Cor. iii. 7.* Nid yw'r holl wybodaeth ag y mae'r ddeddf yn ei rhoi yn gweithio dim gwir gyfnewidiad ynghalonnau dynion, ond yn gadael eu calonnau mor galed ac mor amhlygedig a'r cerrig ar y rhai y i'grifennwyd y ddeddf, y rhai oedd yn aros byth yn gerrig: ond y mae ysbryd a bywyd yn yr Efengyl: Yn gyntaf, y mae yn cael ei galw yn *Ysbryd*, fel ag y mae'r ddeddf yn cael ei galw yn *Gnawd*; y mae'r Ysbryd yn bywhau, *2 Cor. iii. Gal. iii.* Yn ail, y mae'r Efengyl yn cael ei galw *Gweinidogaeth yr Ysbryd*, *2 Cor. iii. 8.* Trwy weinidogaeth yr Efengyl y mae Ysbryd y Gogoniant yn cael ei roi, ac nid trwy'r ddeddf, *Gal. iii. 2.* Y mae'r Ysbryd yn gweithio yn nerthol ac yn rhyfeddol ar ysbrydoedd dynion er eu hadnewyddu,

yddu, cyfodi, unjawnu, diwygio, diddanu trwy'r Efengyl; y mae llawer o'r Ysbryd yn cydytned a gwirioneddau'r Efengyl.

Rhagor. 2. Y mae'r Efengyl yn llawn o nerth gogoneddus; y mae'r ddeddf yn wan, Rhuf. viii. 3. Pa fwyaf o ysbryd a fo mewn rhyw beth, mwyaf ei gid o nerth.

1. Y mae pechod-faddenol rinwedd yn yr Efengyl: Yn gyntaf, cyhoeddiad ydyw o faddenant rhad a chyflawn o'r anwireddau, a'r pechodau mwyaf i bechaduriaid crediniol edifeiriol, Esay i. 16, 17, 18. a'r lv. 7, 8. Yn ail, y mae'r Efengyl yn dadguddio ac yn rhoi cyfiawnder anfeidrol tragwyddol, cyfiawnder *Jehofa*, y Duw-dyn, yr hwn yn unig fy holl ddigonol i gyfiawnhau eneidiau euog, a'u gwneud yn gymmeradwy ger bron brawdle Duw. Ardderchoccaf ogoniant yr Efengyl, yw ei bod yn dwyn i mewn y cyfryw gyfiawnder gogoneddus, ag fydd gwbl abl i fodloni gofynion cyfiawnder a'r ddeddf i'r ffyrlling eithaf, ac i roi bodlondeb melus a chymmorth i'r gydwybod, er eithaf llymder a manylrwydd y gyfraith, o herwydd pa ham mae'r Efengyl yn cael ei galw *gweinidogaeth cyfiawnder*, 2 Cor. iii. 9. Y mae'r ddeddf yn cael ei galw *gweinidogaeth damnedigaeth*, adn. 9. Y mae'r ddeddf yn cae dynion dan bechod, ac yn eu condemnio am dano, y mae yn dadguddio trueni heb un feddyginiaeth, y mae yn rhoi barn heb ddim trugaredd. Yn awr y mae yn fwy gogoneddus i fadden na chondemnio, i achub na dinystrio; *Harddwch* dyn yw iddo fyned dros gamwedd, Diar. xix. 11. *Ardderchawgrwydd* gogoniant Duw yw myned heibio i gamweddau mewn pechaduriaid; y mae trugaredd faddenol yn cael ei galw *golud gogoniant*, Rhuf. ix. 23. Os yd-

N

yw'r

yw'r ddeddf yn ogoneddus wrth farnu, pa mor rhagorol ogoneddus yw'r Efengyl wrth achub? Creffwch, 2 Cor. iii. 9. Os bu gweinidogaeth damnedigaeth yn ogoniant, mwy o lawer y mae gweinidogaeth cyfiawnder yn rhagori mewn gogoniant.

2. Y mae nerth adnewyddol yn yr efengyl, y mae yn ffurfio gwyr a gwragedd o'r newydd, y mae yn gosod Ysbryd arall yn eu hyfbrydoedd, ac yn eu gosod mewn byd arall; y mae'r Efengyl yn newid dynion i ogoneddus ddelw Duw, y mae hyn yn cael ei hyfryd ddal allan, 2 Cor. iii. 18. Eithr nyni oll ag wynneb agored yn edrych ar ogoniant yr Arglwydd megis mewn drych, a newidir i'r unrhyw ddelw, o ogoniant, i ogoniant, megis gan Ysbryd yr Arglwydd. Deliwch sylw, yn gyntaf, Drych dadguddiadol yw'r Efengyl, y mae yn gosod gogoniant gras a thrugaredd Duw yng Nghrist ger ein bronau: Dadguddiad o ogoneddus drugaredd a chariad Duw, yw amcan yr Efengyl: Yn ail, Drych ydyw ag fy yn adnewyddu ac yn harddu; y mae rhinwedd yn y drych disglair hwn i gyfnewid ac i harddu; y mae yn cymmeryd ymaith frychau a gwrthuni'r Enaid, ac yn gosod wyneb newydd o harddwch a disgleirdeb, gras a gogoniant ar ein hyfbrydoedd; y mae yn gwneud yr enaid duaf yn hardd; Eneidiau ag fy mor ddued ag uffern, i fod mor deg ag yw'r haul, trwy *Haul Cyfiawnder*; O pa beth ni roddai dynion beilchion am ddrych iw harddu! Y mae'r ddeddf hefyd yn ddrych dadguddiadol, yn dangos halogrwydd ac aflendid eneidiau dynion, ond ni all eu newid i ogoniant; gwaith priodol yr efengyl yw hyn; ni all dim ein gwir ddiwygio a'n hadnewyddu, ond yr Efengyl dan effaith y gogoneddus Ysbryd: Yn drydydd,

dydd, Gogoniant gras a daioni Duw yn cael ei ofod ger ein bronnau yn y drych hwn, yw'r gwrthddrych mawr sy'n cyfnewiduo dynion; *Eithr wni oll ag wyneb agored yn edrych ar ogoniant yr Arglwydd megis mewn drych, a newidir i'r unrhyw ddeho, o ogoniant i ogoniant*; hynny yw, o un gradd o ardderchog ras i radd arall; Gras yw dechreuad gogoniant, a gogoniant yw Gras mewn perffeithrwydd. Yn bedwarydd, y mae Ysbryd y Gogoniant trwy ddadguddio gogoniant Duw, yn yr Efengyl ogoneddus, yn cenhedlu'r cyfnewidiad gogoneddus hwn mewn dyn; y mae'r holl ogoneddus Ysbryd, yn ein llanw ni a gogoniant, trwy'r drych gogoneddus hwn; o herwydd pa ham y mae'r Efengyl yn cael ei galw *Gweimidogaeth yr Ysbryd*; am fod Ysbryd y Gras yn cydfyned ag Athrawiaeth Gras i genhedlu Gras. Yr Efengyl yr hon yw'r Cyhoeddiad o Ras, fy yn gwneuthar dynion yn rasol, nid y ddeddf: y mae gogoneddus Ysbryd Duw yn trosglwyddo gras trwy'r Efengyl; o herwydd pa ham y mae'r Efengyl yn cael ei galw *Teyrnas Dduw*; am fod teyrnas Dduw trwy'r dadguddiadau o wirioneddau efangylaidd yn dyfod i'n hysbrydoedd ni; trwy hynny y mae Brenhin y Gogoniant yn gosod i synu ei deyrnas ysbrydol yn ein calonau ni. Y mae yn cael ei galw yn *Deyrnas Nefoedd*; o herwydd fod teyrnas nefoedd trwy hynny yn cael ei gollwng i wared i'n beneidiau ni, a'n beneidiau ninnau yn cael eu cyfodi i synu, i ymddiddanu yn y nefoedd.

Y mae'r ddeddf yn cael ei sgrifenu a'i hargraphu trwy bregethiad yr Efengyl ar ein calonau yn y cyfryw fodd; fel ag y mae yn cyfnewid hyd yn oed answydd ein calonau; y mae yn troi calonau o gerrig yn galonau o gig;

y mae yn gweithio'r fath gyfnewidiad cyboeddus ag sydd amlwg i ni ein hunain ac i eraill, Fe ddywedir am y *Corinthiaid*, eu bod yn *Llythyr wedi ei sgrifenu*, nid ag ingc, neu lythrennau meirwon, ond ag *Ysbryd y Duw byw*. Fe sgrifenydd y ddeddf a llythrennau meirwon ar lechau meirwon o gerrig; ni ddarfu'r sgrifen farw ddim newid natur y cerrig, i ddangos mai fel ag y mae'r ddeddf yn cael y galon yn garreg, felly y mae yn ei gadael, yn ddigynnewid; ond y mae'r sgrifen fywiol honno ag y mae'r Efengyl yn ddwyn i'r enaid, yn gwneud y fath gyfnewidiad nerthol ac amlwg yn yr holl ddyn, fel ag y mae'r sgrifen dufewnol ar lechau calonau dynion yn cael ei *deall a'i darllain gan bob dyn* ag sydd a llygaid i weled, 2 *Cor.* iii. 2, 3. Y mae argraph yr efengyl oddifewn, yn gwneud gwir amlygiad oddiallan, mewn ymarweddiadau cyboeddus; y mae'r sancteiddrwydd hynny sy'n argraphedig ar eu geiriau a'u gweithredoedd, yn eglur ddadgan fod Crist wedi ei sgrifenu yn dufewnol ar eu hyfbrydoedd, ac mai llythyr Crist ydynt hwythau.

Gwrth. Ond fe ddywedir fod Cyfraith yr Arglwydd yn troi eneidiau, *Salm* xix. 7. *Cyfraith yr Arglwydd sydd berffaith, yn troi'r enaid.*

Atteb. 1. Y mae yn eglur oddiwrth 2 *Cor.* iii. 6, 7, 8, 18. mai'r Efengyl sy yn bywhau ac yn troi dynion, nid y ddeddf a sgrifenydd ar lechau o gerrig, yr hon nid yw ond llythyren ag sy'n lladd ac yn condemnio.

2. Ni ddichon Ysbryd y Gwirionedd lefaru pethau gwrthwyneb i'w gilydd; o herwydd pam *Cyfraith* neu ddeddf ffydd, yw'r gyfraith y mae'r testyn yn ei feddwl, yr athrawiaeth a'r dadguddiad o ras, ac felly mae'r iaith wreiddiol yn arwyddocau, *Athrawiaeth, Dadganiad, Dadguddiad,*

Dadguddiad, neu *Air y Jehofa sydd berffaith*, yn *troi'r enaid*: Y mae'r *Arabaeg* fel hyn, *Trwyddo* yr *wyt yn troi eneidiau*; canys priodol waith *Hollalluogrwydd* trwy'r gair yw *troedigaeth*. Y mae'r gair *Cyfraith* yn y testyn *Salm xix.* yn arwyddocau ym mhedair iaith y *Dwyrain*, *Athrawiaeth* neu *Air Duw* yn bennaf ac yn fwya priodol; fel ag y mae'r dysgedig yn y *leithoedd* hynny yn sylwi.

3. Y mae yn yr *Efengyl nerth* i ddinystrio pechod; *Cleddef llym dau finog yr Ysbryd* ydyw, *Eph. vi.* fy'n torri lawr ein llygredigaethau pechadurus, ac yn lladd yr hen ddyn ynom; y mae'r ddeddf yn lladd y pechadur, ond ni ddi-chon ladd y pechod; y mae'r *Efengyl* yn cadw'r pechadur, ond yn lladd y pechod. 2. Dyma'r arfau nerthol ysbrydol hynny, ag sy yn bwrw i'r llawr gestyll *Pechod, Satan, a Hunan-gyfiawnder*, *2 Cor. x. 4, 5.*

4. Y mae rhinwedd yn yr *Efengyl* i gyfuro ac i gynnorthwyo enaid; y mae yn llawenhau'r galon â'i newyddion da, *Salm xix 8.* Y mae'r ddeddf yn brawychu ac yn trallodi'r gydwybod â'i bygythion a'i gofynion.

Rhagor. 3. Y mae'r *Efengyl* yn llawn o fywyd gogoneddus; y mae ynddi rinwedd i adfywio ac i gyfodi enaid; gweinidogaeth bywyd ydyw; canys y mae'r *Ysbryd*, hynny yw'r *Efengyl* yn *bywhau*, *2 Cor. iii. 6.* Nid oes i ni feddwl fod yn yr *Efengyl* ddim nerth o honi ei hunan i gyfnewid neu fywhau enaid, ond y moddion allanol ydyw, trwy ba rai y mae'r *Ysbryd* *Hollalluog* yn bywhau eneidiau; y mae nerth galluog yn cydfyned â gweinidogaeth yr *Efengyl* trwy'r hwn y mae eneidiau tlodion meirwon yn cael eu cyfodi o farwolaeth i fywyd. Gweinidogaeth angeu yw'r ddeddf; yn

gyntaf, y mae yn lladd pechaduriaid, ac yn rhoi barn marwolaeth arnynt, *Rhuf. vii.* Yn ail, wedi eu lladd, ni's gall na dangos na rhoi bywyd iddynt; ni ddichon y ddeddf ddodi dim bywyd mewn enaid marw, fel ag y mae'r gair yn y *Groeg* yn arwyddo, *Gal. iii. 21.* Canys pe rhoifit ddeddf a allasai fywchau, neu wneuthur yn fyw; yr un gair yw ag a ddefnyddir mewn lleoedd eraill, am gyfodi cyrph meirwon, ac eneidiau meirwon i fywyd drachefn, *1 Cor. xv. 22.* — *Eph. ii. 4, 5.* — *Ioan vi. 63.* Ac felly y mae'r gair yn cael ei gyfieithu yn y *Syriaeg*, y cyfieithiad goreu o'r Testament newydd.

Ni all y ddeddf ddim dwyn eneidiau i fywyd; nid *Moses*, ond *Jesus* neu *Jofua* a ddygodd *Israel* i *Ganaan*; cyfgod oedd hyn.

Rhagor. 4. Y mae goruwch ragorol ogoniant yn yr *Efengyl* o ran ardderchawgrwydd a pharhad, *2 Cor. iii. 11.* *Oblegid os bu yr* (hên *Gyfammod*) *hyn a ddileid yn ogoneddus, mwy o lawer y bydd* (y *Cyfammod* newydd) *yr hwn fydd yn aros yn ogoneddus*; Canys os oedd yr hyn a wnaed yn anfuddiol neu a ddirymmwyd, yn ogoneddus, &c. fe wnaed *Cyfammod* y ddeddf yn hen trwy ddyfodiad y *Cyfammod* newydd i mewn, *Heb. viii.* Fe gafodd yr hên *Gyfammod* ei symmud ymaith gan yr un newydd, fel peth wedi myned yn wan ac yn figledig, *Heb. xii.* ond y mae *Cyfammod* yr *Efengyl* yn dragwyddol, y mae yn aros byth, ni ellir ei syflyd; y mae yn cael ei galw yn *Efengyl dragwyddol*, *Dad. xiv.* yn *Gyfammod tragwyddol*, *Gen. xvii. 7.*

Rhagor. 5. Y mae'r *Efengyl* yn rhagori ar ddeddf *Moses* mewn gwerthfawrogrwydd, amlygrwydd, disgleirdeb athrawlaeth, a goruwch-wiliaethau. Yr oedd llawer o dywyllwch, ac anhawfdra

anhawfdra yn y ddeddf, a gweinidogaeth *Moses*; yr oedd Llen ar ddirgeledigaethau dwyfol. Y mae'r Efengyl yn ardderchog ragori mewn tair neu bedair o Ystyriaethau, fel ag yr amlygir yn 2 Cor. iii. adn. 13, 14, 15.

1. Yr oedd deddf *Moses* yn llawn o ddychryn i bechaduriaid; yr oedd yn cyhuddo'r gydwylbod o bechod, condemnio am bechod, yn llanw yr enaid o drallod a dychryn, syndod a braw oddiar yr ystyriaeth o bechod; yr oedd y gogoniant ar goleuni a ddisgleiriodd yngweinidogaeth *Moses* mor ddisglair a rhyfeddol, fel na allai'r bobl sefyll o flaen *Moses*, nac edrych yn ddiysgog yn ei wyneb: Nid oedd dim gweled wyneb *Moses* heb orchgudd neu len; o herwydd pa ham, *efe a roddes len-gudd ar ei wyneb, Ecsod. xxxiv. 33.* Peth cyfgodol oedd hyn, yn dal allan y dirgelwch efangylaidd hyn, fod wyneb y ddeddf yn ofnadwy, na ellir edrych arni heb len-gudd; ni all dynion ddim edrych yn wyneb y ddeddf heb orchgudd; megis na's gallfai'r bobl na gwrando nac edrych ar *Moses*; o herwydd pa ham y mae *R. Menachem* yn dal sylw ar hyn, Fel yr oedd yr hên *Israelliaid* pan ddarllenid y gyfraith, yn gorchguddio eu hwynebau, gan ddywedyd, y mae'r hwn sydd yn gwrando o enau'r darllenydd, fel pe b'ai yn gwrando o enau *Moses*: Felly oddieithr gorchguddio deddf *Moses*, hynny yw, cael wyneb newydd atni, sef gorchgudd y drugareddfa (fel y mae yn cael ei galw yn *Hebraeg*.) Cyfiawnder y *Messia* i sefyll rhwng pechaduriaid a Chyfiawnder Duw, a gofyniad y ddeddf; ni allant byth sefyll o flaen y ddeddf, nac edrych yn ei hwyneb, a byw; y mae'r ddeddf yn lladd y pechadur a edrycho yn ei hwyneb heb y gorchgudd gogoneddus hwn; y mae yn rhaid dodi Cyfiawnder *Crist* ar wyneb

wyneb *Moses*, i guddio gofyniad a chyhuddiad y ddeddf; yn amgen nid oes dim ymddiddan na dyfod yn agos at *Moses*.

2. Yr oedd y ddeddf a gweinidogaeth *Moses* yn llawn o dywyllwch, *Fel nad allai meibion Israel edrych yn graff ar ddiwedd yr hyn a ddileid*; hynny yw, nid oeddynt yn gallu amgyffred cyflawn amcan ac ystyr y gweinidogaethau feremoniol hynny; yr oedd dirgeledigaethau'r *Messia* wedi eu cuddio dan gysgodau a seremoniau allanol; yr oedd megis llen ar wyneb pob dirgelion efangylaidd; yr oedd dirgelion wedi eu cloi i fynu mewn dirgelion; yr oedd dirgelion tragwyddol y *Messia* wedi eu cuddio dan ddirgelion allanol *Moses*, hyd ymddangosiad gogoneddus Haul Cyfiawnder: 1. Yr oedd maddewant pechod wedi ei guddio dan Aberthau cymmodol, a thaenelliadau a gwaed; 2. Sancteiddiad dan olchiadau a dwfr, &c.

3. Megis ag yr oedd llen allanol ar ddirgelion efangylaidd; felly yr oedd llen dufewnol ar galonnau'r *Juddiwn*; y mae yn eglur fod llen o ddallineb ar eu meddyliau hyd y dydd heddiw; y maent o hyd yn ymddifyrru ar *Moses* ac yn gwrthod y *Messia*; y maent yn ymlynu wrth gysgodau *Moses*, ac yn gadael heibio y prif sylwedd, Crist croes hoeliedig.

Ond yn awr y mae goruwch-ragoriaeth yr *Esfengyl* yn disgleirio allan yn y rhagorfreintiau hyn: Yn gyntaf, y mae ei goleuni yn llawn o gysur a meluster, nid yw gras yr *Esfengyl* yn brawychu am bechod, ond yn gorfoleddu ar bechod.

Yn ail, y mae yn llawn goleuni, eglurdeb, tyftiolaeth, ac amlygrwydd: 1. Y mae gan yr *Esfengyl* eglurdeb ac amlygrwydd gogoneddus ynddi ei hun: y mae yn dwyn goleuni dwysfol
gyd â

gyd â hi, ag fydd yn egluro'r dirgelion fydd ynddi: 2. Y mae'r Efengyl yn agoryd dirgelion y gyfraith; y mae yn amlygu gyd â phob eglurdeb fydd bosibl beth oedd gwir amcan a meddwl *Moses* yn ei holl gyfgodau a ffurfiau seremonïol; yr ydym ni yn awr yn gweled dirgelion dwyfol, ag wyneb agored, nid dan guddleni, 2 *Cor.* iii. 18.

Yn drydydd, y mae yn llanw'r gydwbybod o hyfdra ac ymddiried mewn golygiad gwaftadol o'r dirgelion mwyaf; fe ddichon faint yn awr edrych gyda llawer o rydd-did Ysbryd ar ogoniant Duw yn disgleirio yn yr Efengyl, lle na's gallasai'r *Juddewon* edrych ar ogoniant *Moses*.

Yn bedwarydd, y mae'r Efengyl yn cyfnewid ansawdd ein calonau, y mae yn ffurfio gogoneddus ddelw Crist ynom ni, ac yn ein newid o un gradd o ogoniant i radd arall, trwy'r Ysbryd Gogoniant nerthol hwnnw ag sy'n gofod allan ei nerth gogoneddus gyd â'r Efengyl ogoneddus, 2 *Cor.* iii. 17, 18. Yr oedd gweinigogaeth *Moses* yn aneffeithiol, nid oedd yn gweithio un cyfnewidiad ysbrydol; yr oedd y dynion yn aros yn ddiadnewyddiad er fod *Moses* yn cael ei ddarllain beunydd.

Rhagor. 6. Y mae'r Efengyl yn rhagorio ran esmwythder ac ysgafnder; y mae Jau'r Efengyl yn esmwyth ac yn hyfryd mewn cydmariaeth yn 1. i Jau'r ddeddf foefol, 2. Jau'r ddeddf seremonïol; yn gyntaf, y mae'r ddeddf foefol i bawb anghredinwyr yn jau haiarn, yn faich annioddefadwy; y mae yn gofyn perffeithrwydd personol o ufudd-dod gan anghredinwyr; y maent dan ofyniad a grym y ddeddf fel Cyfammod gweithredoedd hyd nes dyger hwynt drosodd at Jachawdwr; y mae'r ddeddf yn dywedyd wrth y cyfryw y fath jaith ofnadwy a hon,

llion, *Cadw'r ddeddf a byw fyddi; trosedda'r ddeddf i fyddi farw*; y maent yn rhwym i wneuthur oll, ac etto ni allant wneuthur dim.

Y mae cyflawniad perffaith personol o'r ddeddf yn jau rŷ drom i'r faint cryfaf; y mae y cyfryw jau ag na allodd *Abraham na Moser, Dafydd neu Daniel, Pedr na Phaul*, y Patriarciaid na'r Apostolion erioed eu dwyn, fel y cyffesir, *Aëtau xv. 10.* Yn ail, nid yw'r ddeddf yn rhoi dim nerth i gyflawnu'r ddyledswydd leiaf: Yn drydydd, nid yw yn ddangos dim maddeuant neu jaw'n am y pechod lleiaf; llais marwol i bechaduriaid, yw llais y ddeddf, *Yr enaid a becho, hwnnw a fydd marw.*

Ond y mae'r gwafanaeth ag y mae'r Efengyl yn ei ofyn gan y saint, yn jau hyfryd, yn faich ylgafn, fel ag y mae Crist yn dadgan, *Mat. xi. 30.* *Fy jau fydd esmwyth, a'm baich fydd ysgafn*; y mae'r ufudd-dod ag y mae'r Efengyl yn ei ofyn gan y saint, yn esmwyth, yn hyfryd, ac yn ddymunol yn yr ystyriaethau hyn.

Yn gyntaf, y mae'r Efengyl yn addaw, pa beth bynnag y mae yn ei ofyn; edrychwch pa beth bynnag y mae Duw yn ei ofyn mewn ffordd o ddyledswydd, y mae yn rhoi nerth goruwch naturiol cyfatebol i'r ddyledswydd; fel er enfiamp, yn gyntaf, y mae yn galw am ufudd-dod ysbrydol i'w holl orchymynion; y mae yn addaw *sgrifennu ei gyfreithiau yn eu callonnau, a'u galluogi i rodi yn ei ddeddfan*, *Heb. viii. 9, 10.* — *Ezec. ki. 19, 20. a'r ben. xxxvi.* Yn ail, megis ag y mae'r Arglwydd yn gofyn newydd-deb ac undeb calon; felly y mae yn addaw y newydd-deb a'r undeb hynny, *Ezec. xi. 19.* Yn drydydd, fel ag y mae yn gorchymyn edifeirwch, a marwhad pechod; felly y mae wedi anfon ei *Fab i roddi edifeirwch*; ac y

mae

mae wedi addaw darostwng ein hamwiredau drosom ni, Mica vii. 19. Yn bedwarydd, y mae Duw yn gorchymyn i ni, ei garu ef a'n holl galon; y mae wedi addaw enwaadu ein calonnau, fel y bo i ni ei garu ef a'n holl galon, Deut. xxx. Yn bummed, y mae yn galw am wybodaeth ysbrydol o hono ei hun yng Nghrist; y mae wedi addaw y caiff ei holl eiddo eu dysgu gan yr Arglwydd, a'i adnabod ef o'r mwyaf hyd y lleiaf o honynt.

Yn ail, Dan yr Efengyl, y mae gwir ddy-muniadau ac ymroadau, yn cael eu derbyniad a'u gwobrwy; pa beth bynnag o ddaioni ag y mae'r saint yn ei ddiffuant fwriadu ac yn dymuno ei wneuthur, y mae Duw yn ei dderbyn ac yn ei gyfrif fel wedi ei wneuthur ganthynt, ac yn eu gwobrwyo yn gyfattebol. Mi ros i chwi dair tyfiliolaeth o hyn, Heb. xi. 17. Trwy ffydd yr offrymmodd Abraham Isaac, pan ei pro-fwyd: a'i uniganedig fab a offrymmodd efe, yr hwn a dderbyniafai'r addewidion; y mae'r tef-tyn yn sicrhau i Abraham offrymmu Isaac, etto ni a wyddom na wnaeth efe ddim o hynny mewn gweithred, ond mewn bwriad: ni ladd-wyd dim o Isaac, ond yr oedd bwriad Abraham i wneud hynny, ac y mae Duw yn ei gyfrif fel wedi ei wneuthur: fe fwriadodd Dafydd i ad-eiladu Ty i Dduw, y mae'r Arglwydd yn can-mol ac yn gwobrwyo ei fwriad, fel pe buasai wedi ei weithredol gyflawnu: medd yr Ar-glwydd, O herwydd fod yn dy fryd di adeiladu Ty i'm henaw i, da y gwnaethost fod hynny yn dy gal-on, i Bren. viii. 18. felly Salm xxxii. 5. Dy-wedais, cyffesaf yn fy erbyn fy hun fy anwiredau i'r Arglwydd; a thi a faddewais anwiredau fy mhechod: Mor gynted ac y darfu i Ddafydd ddiatrol ymroi i gyffesu, fe faddewyd ei he-chod:

chod: Y mae'r Efengyl yn fynych yn derbyn ferchiadau yn lle gweithredoedd, ymroad yn lle gweithred. Gwirionedd cyfurus yw, fod Duw yn edrych mwy ar yr hyn ag y mae ei bobl mewn gwirionedd yn ei ddymuno, ac yn ymdrech i wneud yn ei ffyrdd ef, nac ar yr hyn ag y maent yn ei gyflawnu. Y mae ehangder a helaethrwydd diderfyn o ddymuniadau sanctaidd mewn dynion grasol; y mae eu dymuniadau mor ehang a'r ddeddf; y maent yn hedeg i fynu i ben perffeithrwydd nefol; y maent yn dymuno *gwneuthur ewyllys Duw* ar y *ddaeir megis* ac y mae yn y *nefocdd*; y mae eu cyflawniadau trwy ddwyfol ras yn aml, eu hymroadau yn fwy, ond eu dymuniadau yn anfeiddrol ac yn ddiddiwedd; y mae Duw yn gweled yn ei holl eiddo, ymdrech gwaistadol ar ol cyflawn berffeithrwydd, ynghanol eu holl amherffeithrwydd.

Yn drydydd, y mae gwirionedd calon yn myned yn lle perffeithrwydd dan yr Efengyl; y mae yn eglur yn ol yr Ysgrythurau mai'r un peth yw dynion unjawn cyfiawn, a dynion perffaith, Salm xxxvii. 37. *Ystyr y perffaith, ac edrych ar yr uniawn.* Salm xxxii. 17. *Y rhai cyfiawn, byddwch lawen a hyfryd yn yr Arglwydd; a'r rhai uniawn o galon oll, cewch yn llafar.* Salm xcvi. 11. *Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.* Phil. iii. 13. *Cynnifer gan hynny ag ydym berffaith, synniwn hyn; purdeb Ysbryd yw'r perffeithrwydd hyn, gwirionedd ymroadau ar ol cyflawn berffeithrwydd.* Y mae Duw yn galw *Job yn wr perffaith ac uniawn.* Y mae yn edrych ar yr holl ffyddloniaid yn rhai perffaith, 1. Fel ag y maent yng Nghrist. 2. Yn ehangder eu dymuniadau. Yn bedwarydd, y mae'r daioni ysbrydol lleiaf

af yn cael ei dderbyn a'i wobrwyo dan yr Efengyl, a llawer o wendidau yn cael eu cuddio a'u maddeu trwy Grift: Y mae llawer o ddaioni yn cael ei golli dan y ddeddf o herwydd y drwg lleiaf: y mae'r ddeddf yn cyhoeddi'r felldith fwya di leihad; a barn condemnïad ofnadwy, o herwydd y trosedd lleiaf o ewyllys dadguddiedig Duw, Gal. iii. 10. Gadewch fod yn bosibl i ddynion i gadw'r ddeddf yn berffaith dros gan mlynedd ynghyd: ac yn y diwedd troseddu ond mewn un meddwl halogedig; y mae'r ddeddf yn anghofio'r holl ddaioni a wnaethant, y maent hwy a'u holl gyfiawnder yn cael eu llwyr golli; y mae'r ddeddf yn rhoi dyn i farw, am y gwyro lleiaf oddiwrth y rheol.

Ond dan yr Efengyl, y mae llawer o ddiffigiadau ac amherffeithrwydd yn nyledswyddau'r faint yn cael eu trugarog guddio; y mae dwy hatling yn cael eu derbyn yn gymmeradwy, Luc xxi. 2, 3. *A chwppanaid o ddwfr oer a roi'r i faint*, yn cael ei wych wobrwyo; yn ol yr hyn sy gan un, y mae yn gymmeradwy, &c. os bydd parodrwydd meddwl o'r blaen: ac mewn rhai achosion, y mae'r ewyllys yn cael ei derbyn yn lle'r weithred; y mae gennym addewid werthfawr, Mal. iii. 17. *A byddant eiddo fi, medd Arghwydd y lluoedd, y dydd y gwnelwyf briodoled, (yn ol y Saefneg) y dydd y gwnelwyf i fynu fy nhlysau, neu fy nhryfor neillduol, arbedaf hwynt hefyd, fel yr arbed giwr ei fab sydd yn ei wasanaethu*: Deliwch sylw, tryfor neillduol Duw yw'r faint, ei werthfawr dlysau, ei feddiannau priodol, fel ag y maent yn cael eu galw yma: i. Y mae'r Hebraeg, yn arwyddo rhyw beth ag sy yn dra gwerthfawr, anghyffredin, a rhyfeddol anwyl; yr hyn ag y mae brenhinoedd yn arfer

O

ei ofod

ei osod i gadw yn eu trysfordai; fel y gwelwn, i Cron. xxix. 3. Preg. ii. 8, 9. Y mae'r Groeg yn arwyddo'r un peth.

2. Fel ag y mae yn arwyddocau tryfor neillduol brenhinoedd, felly hefyd y mae yn arwyddocau meddiannau priodol gwr, yr hyn ag y mae yn ei garu, ac yn gadw at ddefnydd neillduol.

3. Y mae'r gair hwn yn arwyddo mewn modd enwedigol, ryw fath o addurn yn yr hwn y mae tri thlws tra gwerthfawr wedi eu gosod mewn dull tri onglog; y mae St. *Paul* a'i olwg ar y gair, yn dywedyd yn y Groeg, Y golud gwerthfawroccaf ac anwylaf ag y mae dyn yn ei dryfori i fynu.

Y mae'r un gair yn cael ei ddefnyddio yn Salm cxxxv. 4. *Yr Arglwydd a ddetholodd Jacob iddo ei hun, ac Israel yn briodoriaeth iddo, neu yn dryfor neillduol.*

Yn gyntaf, Tryfor neillduol Brenhin y Brenhinoedd yw pobl Dduw, y mae tryforau neillduol gan frenhinoedd mawrion; nid oes un peth yn y byd ag y mae Duw wedi ei ddethol a'i osod ar neilldu yn dryfor neillduol iddo, ond ei werthfawr bobl; nid yw yn cyfrif y ddaear a'i holl gyflawnder ei olud a'i dryfor neillduol. Y mae yn mynych roi meddiannau a phethau gogoneddus y byd hwn iw elynion; nid yw Duw yn cyfrif y ddaear yn ddigon da i fod yn dryfor neillduol iddo ei hun; nac ychwaith yn ddigon mawr i fod yn dryfor iw bobl: eise ei hun yw eu tryfor; y mae'r sgrythur yn son am ddau dryfor sy gan Dduw; ei drugaredd iw ei bobl, a phobl ei drugaredd; trugaredd yw tryfor a golud Duw yn y nefoedd; ei bobl yw ei dryfor a'i olud neillduol ar y ddaear.

Yn ail, y mae Duw yn arbed, ac yn madden llawer

llawer iw ei bobl, y mae yn ei harbed ac yn tofturio wrthynt fel ag y mae Tad gwir dyner galon yn arbed ac yn tofturio wrth ei fab yr hwn fydd yn ei wasanaethu ef; Y mae'r Apostol yn dweud yn Rhuf. viii. 32. *Nad arbedodd Duw ei briod fab, ond fe a'i traddododd ef trosom ni i anghen*; ond fe arbed ei bobl; nid arbedodd efe ddim o Grist rhag dioddef, fel y gallai arbed ei bobl mewn ffordd o dofturi; Creffwch, y mae Duw yn arbed ac yn tofturio, fel ag y mae gwr yn arbed ac yn tofturio wrth ei fab fy yn ei wasanaethu, nid gwas; fel yr arbed gwr ei fab fy yn ei wasanaethu ef, nid plentyn gwrthryfelgar. Mewn tri pheth y mae Tad naturiol yn arbed ac yn tofturio wrth blentyn ufudd.

1. Y mae yn ei arbed mewn gwafanaeth; y mae yn myned heibio, ac yn cyd-ddioddef â llawer o lithriadau a gwendidau, pan y mae'n gweled ewyllysgarwch yn ei blentyn, i wneuthur hyd eithaf ei allu; fel hyn y mae yn rhyngu bodd i'n Tad nefol i fadden a myned heibio i lawer o wendidau a ffaeleddau yn ei bobl; pan y mae yn gweled tueddfryd eu calon tuag atto efa'i ffyrdd. Ni a welwn fod yn y brenhin *Jehosaphat* lawer o lithriadau a chamymddygiadau: Megis yn gyntaf, fe ymgyfeillachodd ag *Ahab*. 2 Cron. xviii. 3. Yn ail, fe aeth i ryfel gydag ef yn erbyn *Ramoth gilead*; er dywedyd o'r Arglwydd i'r gwrthwyneb trwy *Michea*, adn. 27, 28. Yn drydydd, wedi iddo gael ei geryddu am hynny gan *Jehu* y prophwyd, 2 Cron. xix. Efe ymgyfeillachodd ag *Ahaziah*. 2 Cron. xx. 25. Yn bedwarydd, efe briododd ei fab *Jehoram* a merch *Ahab*, 2 Cron. xxi. 6. etto y mae'r Arglwydd yn edrych ar *Jehosaphat* fel gwr da dros ei holl ddyddiau; Ac efe a rodiodd yn ffordd *Afa* ei dad, ni wyrodd
efe

efe oddiwrthi hi, gan wneuthur yr hyn oedd un-iawn yngolwg yr Arglwydd, 1 Bren. xxi. 41. yr oedd calon Jhosaphat yn gwir amcanu at Dduw yn y gwraidd, 2 Cron. xix. 3. Ac fe a ddywedir am dano, iddo barattoi ei galon i geisio Duw, ac iddo dderchafu ei galon, neu gael ei galonogi yn ffyrdd yr Arglwydd; hynny yw, fe gafodd ei ysbryd ei gyfodi yn uchel iawn, i dderchafu enw Duw, 2 Cron. xvii. 6.

Felly hefyd fe ddywedir na fwytaodd y bobl ddim o'r pasg yn nyddiau Hezecia, fel ag y mae yn sgrifennedig, *nid ymlanhafant — yn ol puredigaeth y cysegr*; etto fe iachaodd Duw hwynt, ac fe faddeuodd iddynt ar weddi Hezecia, 2 Cro. xxx. 18, 19. Y mae trugaredd Duw yng Nghrist yn cuddio holl gam-ymddygiadau ei bobl, Salm lxxv. *Pethau anwir a'm gorchfygasant, (medd y Salmydd,) ein camweddau ni, ti a'i glanhei, yn ol yr Hebraeg, Ond tydi O Arglwydd a drugarog guddi ein camweddau.*

2. Mewn clefyd a dioddefaint y mae Tad yn tofturio fwyaf wrth ei blentyn; od oes dim yn y tŷ fy well na chyffredin, y mae yn cael ei ddwyn iddo: Felly pan y mae'r faint mewn trallodau, profedig, a dioddefiadau, y mae cariad a thofturio Duw yn torri allan helaethaf; mewn amser trallod y mae efe agosaf; pan y mae'r faint yn mwynhau leiaf o'r creadur, y maent yn mwynhau fwyaf o Dduw; y mae yn cadw ei ddyfroedd bywiol erbyn amser llewygfeydd; *Y mae yn perffeithio ei nerth yn eu gwendid.*

3. Y mae'r Tad yn rhoi ei etifeddiaeth iw fab: fe ddichon roi rhoddion cyffredin iw weifion ac eraill, ond i'r Mab yn unig, y mae yr etifeddiaeth: felly y mae Duw wedi sefydlu yr etifeddiaeth ar ei blant, etifeddiaeth ogoneddus

ddus, anllygredig, dihalogedig a diddiflannedig;
 i Pedr i. 4. Etifeddiaeth o fywyd diderfyn,
 teyrnas wedi ei pharattoi ac ynghadw yn y
 nefoedd, lle bydd i Dduw ddiddanu ei bobl
 hyd eithaf mwynder, a melusder diamgyffred,
 yn dragywydd; y mae'r etifeddiaeth hon yng-
 hadwraeth ac yn meddiant Crist hyd nes delom
 ninnau i gyflawn feddiant o honi, y mae gan
 Dduw Etifeddiaeth gyfan, teyrnas, coron i
 bob plentyn o'i eiddo: y mae *Crist wedi my-
 ned i barattoi lle iw holl eiddo*, ac y mae yn ei
 gadw iddynt, Ioan xiv. Y mae Duw yn rhoi
 trugareddau cyffredin, megis golud, anrhydedd,
 mwyniant daearol, i blant y byd hwn, ond
 iw blant ei hunan yn unig y mae yr Etifedd-
 iaeth.

Yn ail, Y mae jau'r Efengyl yn esmwyth
 mewn cydmariaeth i jau'r defodau a'r seremo-
 niau a osodwyd trwy law *Moses* ar yr eglwys
 Juddewig. Megis yn gyntaf, yr oedd gwasa-
 naeth ac addoliad Duw yn drwmlywythog iawn
 o herwydd llawer iawn o ddefodau, ordinadau,
 feremoniau, ac ymarbediadau y rhai oeddynt
 yn rhwym i'w cyflawnu; heblaw pob dyled-
 swyddau moesol, yr oedd pob gwrryw i ymddan-
 gos yn lle addoliad cyhoeddus Duw dair gwaith
 yn y flwyddyn: Yn ail, yr oedd yn wasanaeth
 costfawr o herwydd eu hamryw aberthau, offrym-
 mau, gwleddau, &c. *Nid oedd neb i ymddangos
 yn waglaw ger bron yr Arghwydd.* Y mae Crist-
 ianogion yn gwbl rydd yn awr yn nyddiau'r
 Efengyl oddiwrth y llwyth a'r caethiwed hyn-
 ny o ddefodau ac ordeiniadau seremoniol.

Y nawfed peth iw agoryd yw, y dibenion
 daionus i ba rai y roddwyd y ddeddf ar *Sinai*.

Yr oedd pedwar diben amcan neu ddefnydd
 i'r ddeddf ar y cyntaf: 1. Yr oedd yn rheol i

gyfarwyddo; 2. Drych i ddadguddio; 3. Yfgrifen i gyhuddo a gwyfio; 4. Ffrwyn i attal.

Yn gyntaf, fe roddwyd y ddeddf i'r *Juddewon* yn rheol ddwyfol, wrth ba un yr oeddynt i ffurfio ac i drefnu eu holl weithredoedd; yr oedd yr Arglwydd trwyddi yn dangos iddynt beth oedd dda, a chymmeradwy yn ei olwg, a pheth a fynnai iddynt ei wneuthur; yr oeddynt wedi eu ffarfo *na fyddai iddynt gilio ar ddeheu nac ar aswy oddiwrth y rheol faniwl hon o sanct-eiddrwydd*, Deut. xxviii. 14. — Jos. xxiii. 6.

Yn ail, Fe roddwyd y ddeddf, i fod yn ddrych 1. i ddadguddio brychau eneidiau dynion, ynghyd a chyfeiliorni eu ffyrdd, trwy neu wrth y ddeddf y mae adnabod pechod, *nid adnabum bechod ond wrth y ddeddf*, medd Paul, Rhuf. vi. 7. 2. Y mae'r ddeddf yn dadguddio diffigion ac amherffeithrwydd eu dyledswyddau; *pwy mor belled ydynt oddiwrth berffeithrwydd*. Nid gwaith priodol, a gwaith y ddeddf o honi eu hunan, yw'r dadguddiad hwn o bechod, ond gwaith yr Ysbryd Glan trwy'r ddeddf; ni all dynion weled eu pechodau yn nrych y gyfraith heb oleuni Ysbryd Duw, Ioan xvi. 8, 9. Y mae'r ddeddf 1. yn dangos pechod ynddo ei hunan, beth yw yn briodol; ond yr Ysbryd Glan yn unig a ddichon dangos pechod yn gyflawn ac yn effeithiol ynom ni, *Efe sy'n argyhoeddi o bechod*, Ioan xvi.

Eithr y ddeddf a ddaeth i meron fel yr amlhaai'r Camwedd, fel yr ymddangosai pechod yn dra phechadurus, medd yr Apostol: fel yr ymddangosai yn ei led, hŷd, dyfnder ac uwchder; fel yr ymddangosai pechodau dynion yn eu cyflawn nifer a maintioli; ac felly y byddai i ragorol amllder rhad râs ymddangos, a chael ei dderchafu wrth faddeu'r fath amledd o bechodau,

au, *Rhuf.* v. 20. Fel hyn y mae'r ddeddf yn gofod pechod allan yn ei fawredd. Yr Efengyl iy yn dangos yn bendant fod dynion yn bechaduriaid, gwel. *Rhuf.* iii. 9. Yr Efengyl sy'n dywedyd, *pawb a bechasant, ac ydynt yn ol am ogoniant Duw*, gwel. adn. 20. Y mae'r dysgedig *Cameron*, yn dywedyd, *Mai'r Cyfammod Gras sy'n dadguddio pechod yn bennaf, canys y mae yn dangos yn bendant fod dynion yn bechaduriaid.*

Yn drydydd, fe roddwyd y ddeddf fel ysgri-fen o gyhuddiad a gwyfiad ger bron; y mae yn cyhuddo, yn achwyn, yn brawychu, yn condemnio ac yn bwrw pechaduriaid i farw.

1. y mae'r ddeddf yn tyfio laethu euogrwydd;
2. y mae yn cae eu geneuau fel nad oes ganddynt air i ddywedyd drostynt eu hunain, *Rhuf.* iii. 19. *Ni a wyddom hefyd am ba bethau bynnag y mae'r ddeddf yn ei ddywedyd, mai wrth y rhai sy dan y ddeddf y mae hi yn ei ddywedyd; fel y cauer pob genau, ac y byddo'r holl fyd dan farn Duw:* (yn ol y *Saefonaeg*, yn euog ger bron Duw.)
3. Y mae'r ddeddf yn rhoi barn angeu ar bechaduriaid, yn eu condemnio am bechod, yn dadgan eu bod dan lid a marwolaeth;
4. Y mae yn eu cae i fynu dan bechod, yn eu cloi i fynu yn y carchar, *Gal.* iii. 22. *Eithr cydgacodd yr Ysgrythur bob peth dan bechod, bob dynion a'u holl weithredoedd; wedi'r ddeddf gyhoeddi dynion yn felldigedig, yn greaduriaid damnedig, yn ddarostyngedig i'r holl ddigofaint a'r gwae a gynhwysir ynddi; y mae yn eu cae i fynu dan euogrwydd, heb y nerth na'r posibilrwydd lleiaf ynddynt eu hunain i ddyfod allan o'r cyflwr melldigedig hwn,* *Gal.* iii. 10. *O herwydd pa ham y mae'r ddeddf yn cael ei galw yn Weinidogaeth Angeu a Damnedigaeth,* *2 Cor.* iii. 9. Y mae'r ddeddf yn ein gadael yn nyfnder,

der trueni heb y dadguddiad neu'r Cyfranniad lleiaf o fywyd a thrugaredd: 5. Fel hyn y mae'r ddeddf yn llanw'r gydwybod â dychryn, trallod, syndod, a braw, oddiwrth ystyriaeth o'r euogrwydd a'r digofaint y mae yn ei brofi: Yr oedd y ddeddf trwy gyhuddo, condemnio a dychrynu fel hyn am bechod, mewn rhai ystyriaethau yn wafanaethgar i'r addewid; canys yr oedd hyn yn gwneuthur y drugaredd ag y mae'r addewid yn ddadguddio yn fwy dymunol a groesawus gan Enaid bli-nedig. O pa mor rhagorol felus yw trugaredd yr Efengyl i bechaduriaid wedi eu cras-bobi a'u fflangellu gan fygythion y ddeddf! Pa mor werthfawr fydd maddeuant yr Efengyl iddynt pan welont eu hunain wedi eu condemnio gan y ddeddf? Pan welont eu cyflwr halogedig, marw, andwyol, fel ag y maent dan y ddeddf, trwy argyhoeddiadol waith Ysbryd Duw, ac eithaf amhosiblwydd bywyd trwy weithredoedd y ddeddf; fel hyn fe wneir iddynt ffoi am noddfa ac Jechydwrfaeth, at *Dywyfog Jechydwrfaeth*. Fe roddwyd y ddeddf mewn cyflwr o ddiniweidrwydd, yn ffordd o fywyd ac hap-pusrwydd: yn awr pan y dyger pechaduriaid i weled yr hen ffordd hon wedi ei chae i fynu, ac yn amhosibl tramwy trwyddi: O mor werthfawr yw'r ffordd newydd a bywiol, a ddangosir yn yr Efengyl! Y mae rhad Râs yn tynnu i lawr y gyfraith yn eu bygythion a'i dychrynsydd, ac yn ei gwneuthur yn wafanaethgar iddo ei hun.

Yn bedwarydd, fe roddwyd y ddeddf i'r *Ju-
ddewon* yn ffrwyn o attaliad, iw cadw i mewn rhag rhedeg allan i ffyrdd gau a gwaharddedig, fel ag y profwyd yn helaeth eisoes.

Y degfed peth iw egluro yw, yr amrywiol destynau,

destynau ag fydd debygit yn cynnwys fod deddf *Moses* wedi ei rhoi yn Gyfammod o Weithredoedd; y mae'r ddeddf yn fynych yn cael ei gosod allan yn y fath ymadroddion deddfol, fel ag y tebygit ei bod yn llwyr wrthwyneb i'r Cyfammod Gras, ac felly ni ddichon fod mewn un modd yn wasanaethgar iddo. 1. Y mae rhai testynau yn addaw bywyd yn y gorchymynion. 2. Trwy y gorchymynion. 3. Eraill i gadw'r gorchymynion, *Lev. xviii. 4, 5. Fy marnedigaethau i a wneuch, a'm deddfau i a gedwch, — A'r dyn a'u cadwo a fydd byw YNDDYNT: Ezech. xx. 11. — Gal. iii. 12. A'r ddeddf nid yw o ffydd; eithr y dyn a wna y pethau hynny o fydd byw YNDDYNT.* 1. Y mae'r lleoedd hyn yn addaw bywyd mewn gwneuthur: 2. Eraill trwy wneuthur y pethau y mae'r ddeddf yn eu gorchymyn, megis *Rhuf. x. 5, 6. Canys y mae Moses yn ysgrifennu am y Cyfiawnder fydd o'r ddeddf, Mai'r dyn a wnel y pethau hynny, a fydd byw YNDDYNT. Rhuf. ii. 13. Canys nid gwrandawyr — ond gwneuthurwyr y ddeddf a gyfiawnheir.* 3. Y mae bywyd yn cael ei addaw i gadw'r ddeddf, megis *Mat. xix. 16, 17. medd y gwr jeuangc hwnnw wrth Grist, Athro da, pabeth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd tragwyddol? y mae Crist yn ei ateb, adn. 17. — os ewyllysi fynyed i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynion, a gwna hyn a byw fyddi.*

Atteb. 1. Y mae yn eglur mai nid amcan a diben yr ysgrifurau hyn yw gosod deddf gweithredoedd i tynu fel ffordd i fywyd tragwyddol, neu i gael Cyfiawnder trwy'r ddeddf o herwydd y Rhesymmau canlynol; oblegid fe fyddai Cyfiawnhad trwy weithredoedd y ddeddf yn llwyr wrthwyneb, 1. I bwrpas Duw. 2. Iw addewid. 3. I'r pethau a gyhoeddodd. 4. I weithrediadau

weithrediadau pob Person gogoneddus yn y Drinded.

1. Fe fyddai Cyfiawnhad trwy weithredoedd y ddeddf yn gwrthwynebu ac yn dirymmu pwripas tragwyddol Duw, yr hyn oedd cyfodi dyn syrthiedig i fywyd gogoneddus a diderfyn, trwy rad Ras yng Nghrist er mwyn derchafu golud rhadlawnder ei drugaredd.

2. Fe fyddai yn wrthwyneb iw addewid; yr addewid gyntaf a roddwyd erioed i ddyn mewn cyflwr cwmpedig oedd bywyd ac Jechydwriaeth trwy'r gogoneddus Had, Gen. iii. 15. Fe fynych adnewyddwyd yr addewid hon i Abraham; ie, fe ddywedpwyd wrtho yn bendant, *Mai yn yr Had bendigedig y bendithit holl Genhedloedd y Ddaear*; y mae'r Apostol yn dangos yn eglur nad yw'r ddeddf yn erbyn addewidion Duw i Abraham, Gal. iii. 21. Ac y mae yn profi hyn oddiwrth undeb ac anghyfnewidioldeb Duw yn ei bwripas a'i addewid, adnod 20. Canys os yw Duw yr un ddoe heddyw ac yn dragwydd heb y rysged lleiaf o droedigaeth; a chwedi addaw Cyfiawnder i Abraham a'i Had trwy ffydd, yna yn ganlynol y mae Cyfiawnhad trwy'r ddeddf yn amhosibl rwydd.

3. Fe fyddai Cyfiawnhad trwy weithredoedd y ddeddf yn gwrthwynebu cyhoeddiadau dwyfol yr Efengyl, canys yn gyntaf, y mae Duw wedi cyhoeddi yn bendant na's dichon tin dyn er cwmp Adda gael bywyd a chyfiawnder trwy weithredoedd y ddeddf, Gal. iii. 11. Ac na chyfiawnheir neb trwy'r ddeddf ger bron Duw, eglur yw, oblegid y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd, yn ol y Groeg, ai chyfiawnheir yn y ddeddf. Ac yn adnod 21. y mae yn dadgan, na roddwyd ddeddf gweithredoedd erioed a allasai roi bywyd i bechaduriaid; pe buasai bosibl cael bywyd

trwy

trwy ddeddf o weithredoedd personol, ni buasai raid wrth un ddeddf ond deddf Moses. Y mae'r ymadrodd, *Na chyfiawnheir neb trwy weithredoedd*, yn cael ei ddwyn fel penderfyniad, eglur, na's gellir mō'i wadu. Yn ail, y mae Duw wedi dadgan, *Fod cynnifer ag sy'o weithredoedd y ddeddf, eu bod dan felldith*, Gal. iii. 10. Y mae'r cyfeiliornad lleiaf yn ein dwyn dan farn marwolaeth. Yn drydydd, y mae Duw wedi dadgan mai yng Nghrist yn unig y mae Cyfiawnder ac Jechydwrïaeth, *Efe yw'r Jehofa ein Cyfiawnder*, Jer. xxiii. *Efe a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn Gyfiawnder*, 1 Cor. i. 30. *Yn ei enw ef yn unig y mae Jechydwrïaeth*, Act. iv. — Eph. i. 7. — Rhuf. iii. 24, 25. *Crist yw Tywysog y Bywyd, gyd ag ef y mae Ffynnon y Bywyd*, Salm xxxvi. Ynddo ef y mae Cyfiawnder y Bywyd, *Ioan i.* trwyddo ac oddiwrtho yn unig y mae bywyd yn debyg arnom ni, *Rhuf. vi. 2dn. olaf.* — *Ioan vi. 27.* heb undeb ag ef nid oes dim bywyd, 1 *Ioan v. 11. 12.* *Yr hwn y mae'r Mab ganddo y mae Bywyd ganddo; a'r nid yw'r Mab ganddo, nid oes ganddo fywyd.* Yn bedwarydd, y mae Duw wedi addaw bywyd yn bennodol i ffydd, nid fel gweithred personol o'n heiddom ni, ond fel derbyniad o'r Cyfiawnder a weithwyd allan gan Grist, ag sydd yn cael ei gyfrif i ni, *Rhuf. iv. — Gal. iii. 11.* Y mae'r penderfyniad yn cael ei osod i lawr fel hyn, — *Na chyfiawnheir neb trwy'r ddeddf; hynny yw, trwy'r gadw'r ddeddf; a'r rhewim i'n profi'r peth fel hyn, Oblegid, y cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.*

Yn bedwarydd, y mae cyfiawnhad trwy gyflawniadau personol yn wrthwyneb i werthfawr weithrediadau pob un o'r personau yn y Drindod gogoneddus; Megis i. y mae yn wrthwyneb

wyneb i bwrpas dragwyddol Duw'r Tad, yr hwn a ragordeiniodd ei holl eiddo, " yng Nghrist, i " gael Jechydwriaeth trwy Grist," Eph. i. 4. 1 Thes. v. Ni bu erioed yn ei feddwl neu fwriad i roi bywyd tragwyddol i bechaduriaid trwy gadw'r ddeddf yn eu personau eu hunain.

Yn ail, y mae yn wrthwyneb i waith y Mab yn achub. 1. Swydd briodol Tywysog y bywyd yw rhoi bywyd trwy ei farwolaeth, a chyfiawnder trwy'r hyn a gyflawnodd. 2. Y mae cyfiawnhad trwy'r ddeddf yn dirymmu ei anfoniad a'i seliad: yr hyn oedd i *achub pechaduriaid*: Y mae yn dirymmu ei angeu, ac yn croesi ei gommifiwn, yr hyn oedd rhoi bywyd yn rhad ac yn gyflawn, i bawb a ddalai atto, Ioan vi. 27, 37. Y mae yn ei yspeilio ac yn ei ddifreinio o anrhydedd ei enw gogoneddus; y mae Crist yn cael ei alw ein bywyd a'n goleuni, ein cymmod neu iawn, a'n tangnefedd, cyfiawnder a phrynedigaeth, craig a gwreiddyn, Jechydwriaeth a machniydd ein cymmeradwyaeth a dadleuwr gyda Duw; yr OLL o'i holl eiddo mewn bywyd ac angeu, a'r holl ddaioni ag fydd yn cael ei wneid ynddynt a thrwyddynt. 3. Y mae cyfiawnhad trwy weithredodd yn wrthwyneb i waith cymhwysiadol yr Ysbryd Glan; ei waith gwerthfawr ef, 1. yw argyhoeddi o annigonolrwydd cyfiawnder personol dyn ei hunan, yr angenrheidrwydd ac unig ddigonolrwydd cyfiawnder Crist: 2. Creu ynom Eglyddorion newyddion o fywyd a goleuni, fel y gallom wneud gweithredoedd bywiol: 3. Selio a sicrhau y rhai crediniol o'u bywyd, Eph. 1.

Att. 2. Gwir amcan y testynau hynny, *Gwna hyn a byw fyddi, a'r dyn a wnel y pethau hyn a fydd byw ynddynt, a'r cyfryw ymadroddion yw, dangos, 1. Beth allasai dyn ei wneuthur: 2.*

Beth

Beth y mae anghredinwyr yn rhwym etto iw wneuthur. 3. Beth y mae deddfwyr yn geisio ei wneuthur. 4. Beth ni all pechaduriaid yn awr ei wneuthur. 5. Beth fy raid i ni ymofyn am dano a'i gael yn ein machniydd.

Am y *cyntaf*, fe osodwyd y ddeddf i fynu yng-
halon *Adda* yn ei stat ddiniwaid, fel rheol ber-
ffaith o fywyd a chyfiawnder : fe lanwyd na-
tur dyn a'r cyfryw nerth, purdeb a pherffeith-
rwydd fel ag y gallai gadw'r ddeddf hon a byw ;
yr oedd dyn y pryd hynny yn gryf, a'r ddeddf
yn gryf hefyd ; fe roddes Duw nerth i ddyn i
gadw ac i gyflawnu'r ddeddf, a nerth i'r ddeddf
i roi bywyd i ddyn ; canys nid yw Duw byth
yn ordeinio un peth i ryw ddiben, heb ei gy-
faddasu a'i gymhwyso i ateb y diben hynny ;
ond yr oedd grasusau naturiol *Adda* yn ei gad-
wraeth ei hunan, ac felly fe fuan chwareuodd
yr afradlon.

Yn ail, Y mae'r ymadroddion deddfol hyn-
ny yn dangos beth y mae anghredinwyr yn awr
yn rhwym iw wneuthur os ydynt am gael
bywyd trwy gadw'r ddeddf ; y maent yn rhwym
i gadw'r ddeddf hyd eithaf perffeithrwydd ; y
maent dan y ddeddf mewn perthynas i'r gofyn-
iad ofnadwy hynny, *Gwna hyn a byw fyddi*,
oni's gwnai gan farw ti fyddi farw ; y mae pob
angbredadyn yn rhwym i gadw'r ddeddf yn
berfsonol, os ydynt am fyned i'r bywyd trwy-
ddi ; ni ddichon y rhei'ny nad yw yng Nghrist,
gleimio un fraint oddiwrth ei waith ef yn cyf-
lawnu'r gyfraith.

Yn 3ydd, y mae'r geiriau deddfol hyn yn dan-
gos, beth y mae Deddfwyr yn geisio ei wneud,
y maent yn gosod y ddeddf i fynu yn rheol o
gyfiawnhad ; y maent am wneud fel y byddont
byw ; y maent yn gwneud eu cyflawniadau yn
Jachawdwyr ; eu gweddiau a'u darostyngiadau

yn dangnefeddwyr; y maent yn ceisio clytio i
fynu gyfiawnder o'u cyflawniadau eu hunain;
etifeddu bywyd tragwyddol yw eu diben yn eu
holl weddiau, ymprydiau, rhodiad cydwybodol:
fe gyhuddir ar yr Juddewon am hyn fel eu prif
bechod, a'r hyn a'u cadwodd rhag ymostwng
i gyfiawnder Crist, Rhuf. x. 3. *Canys hwynt-
hwy heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceisio go-
sod, (yn ol y Saefneg, aethant oddiamgylch i ofod
i fynu) eu cyfiawnder eu hunain, nid ymostynga-
sant i gyfiawnder Duw:* A hyn oedd arfer y
gwr ieuangc deddfol a ddaeth at Grist, Mat.
xix. 16, 17. Y mae yn dymuno gwybod, *Pa
beth oedd raid iddo ei wneuthur fel yr etifeddai
fywyd tragwyddol?* Y mae yn eglur wrth ateb
Crist iw ofyniad, a'i wrthateb yntef ei fod
yn disgwil bywyd trwy'r ddeddf, a Jechydwriaeth
iaeth trwy ei waith ei hun.

1. Deliwch sylw, fel y mae Crist yn ei ateb,
*Os ewyllyfi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y gor-
chymynion:* y mae yn ei anfon at y gyfraith
am fywyd, nid at yr Esengyl; pan y deuai
rhyw bechaduriaid llwythog calon-ddrylliedig
at Grist, fe fyddai yn eu doddi i gredu: y mae
yn eu galw atto ei hunan, Mat. xi. 28. ond
pan y deuai Phariseaid hunan-gyfiawn atto, yr
oedd yn peri iddynt wneuthur yr hyn ag y mae'r
ddeddf yn eu gorchymyn.

2. Deliwch sylw ar yr ateb ag y mae'r dedd-
fwr hwn yn ei roi i'r cynnigiad o fywyd trwy
wneud, *Mi gedwais y rhai hyn oll o'm jeuenglid:*
fel pe dywedasai, os cadw'r gorchymynion
yw'r cwbl a ofynir at fywyd tragwyddol, yna
yr wyf yn yr uniawn ffordd i'r bywyd, ac nid
wyf yn ammeu fy Jechydwriaeth, mi gedwais
y ddeddf er yn blentyn.

Yn bedwarydd, amcan yr ymadroddion dedd-
fol hyn yw, dangos pa beth fydd yn amhosibl
yn awr

yn awr i bechaduriaid wneuthur o honynt eu hunain; fod yn amhosibl iddynt yn awr i wneuthur a byw; pan oedd yr Arglwydd yn danfon dynion at y ddeddf, ac yn eu gosod i wneuthur am fywyd, ei amcan oedd, nid i ofod y ddeddf i fynu yn rheol o gyfiawnder ac Jechyd-wriaeth, ond trwy hynny i argyhoeddi y rhai hunan-gyfiawn o'u hollol analluogrwydd i gyflawnu'r ddeddf, a'r amhosiblwrwydd o fyned i'r bywyd trwy ddeddf gweithredoedd. Y mae yn rhyngu bodd i'r Arglwydd trwy'r ymadroddion deddfol hyn, i ddifodli pechaduriaid tlodion, ac i wneuthur iddynt weled pa mor anfeidrol fyrr ydynt o'r perffeithrwydd hynny ag y mae'r ddeddf ei ofyn, er derbyniad i fywyd.

Yn bummed, Amcan yr ymadroddion deddfol hyn, yw, dangos beth fydd raid i ni ymofyn am dano yn ein Machniydd gogoneddus; canys y mae yn rhaid i'r ddeddf gael ei chyflawnu, naill ai gennym ni ein hunain, neu gan Fachniydd; amcan yr ymadroddion deddfol hyn, yw, dadcan y ddau beth hyn, 1. Ei fod yn amhosibl i bechaduriaid gael bywyd trwy gadw y ddeddf yn eu personau eu hunain: 2. Ei fod mor amhosibl iddynt gael bywyd heb berffaith gadw'r ddeddf, naill ai yn eu personau eu hunain, neu trwy Fachniydd; ac felly un peth mawr a amcenir wrth y geiriau, *Gwna hyn a byw fyddi*, a'r cyffelyb, yw dangos nad oes dim bywyd a chyfiawnder i blant *Adda*, heb berffaith gadw'r gyfraith, naill ai yn berfonol ynddynt eu hunain, neu yn gyfrifol mewn un arall: y mae cadw'r ddeddf yn amhosibl, ac etto yn bosibl; amhosibl ynom ein hunain, posibl yn ein Machniydd, Rhuf. x. 4. *Canys Crist yw diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un fydd yn credu*; y mae efe yn dyfod yn gyfiawnder i ni, fel ag y mae'r ddeddf yn gofyn; ni ddaw

pechaduriaid byth drosodd at Grift hyd nes-caffont eu hargyhoeddi o'u hamhofiblurwydd i godi eu hunain i fywyd trwy'r hyn oll ag fydd bosibl iddynt ei wneuthur; o herwydd pa ham yr oedd yr *Israeliad* yn cael eu cymmell mor gadarn i wneuthur, fel pe buasent i gael bywyd trwy hynny; fel y byddai iddynt trwy weled eu hannigonolrwydd eu hunain, yngoleuni Duw i wneuthur, i redeg yn feunyddiol at Grift trwy ffydd.

Fel hyn chwi welsoch, yn gyntaf, i'r ddeddf gael ei rhoi ar fynydd *Sinai* yn gyfammod testamentaidd: Yn ail, iddi gael ei rhoddi i *Israel* yn gyfammod ammodol am bethau tymhorol yngwlad *Canaan*. Er diweddsgloi ac eglurhau y pwngc gwerthfawr hwn yn helaethach, fe ellir gofyn, pa un a oedd deddf feremoniol *Moses* yn rhan o'r cyfammod testamentaidd hwnnw a roddwyd ar y mynydd? Seilfaen y Cwestiwn hwn yw hyn; y mae'r Apostol yn Heb. ix. a'r x. dybygit yn dyfod i mewn a'r amryw aberthau a'r cyflawniadau ag oedd it yn eu gwneud yn ol y gyfraith feremoniol, megis pe buasent yn perthyn i'r hen gyfammod a roddwyd ar y mynydd, pan ddaeth *Israel* allan o'r *Aipht*, Pen. viii. 8, 9, 13. Yn ail, fe ddywedir yn eglur yn ol y Saesneg, Fod hefyd i'r testament *neu'r cyfammod cyntaf*, ordeiniadau crefydd, neu ddefodau gwasanaeth Duw, a chysegr bydol: ac fel hyn y mae *Gualth. Pareus* ac eraill yn darllain y geiriau. Oddiyma fe ellir gwrthddadleu, a dywedyd fod feremoniau a defodau *Moses* yn rhan o'r hen gyfammod hwnnw a sonir Pen. viii. adn. olaf.

Att. Er ateb i'r gwrthddadl hwn, ac eglur ddeall natur ac amgylchiad yr hen gyfammod: Yn gyntaf, mi roddaf i chwi wir ddarlleniad ac ystyr y testyn, Heb. ix. i. Yn ail, pa mor belled

belled yr oedd y deddfau a'r defodau seremonïol yn perthyn i'r hen gyfammod ammodol.

1. Y mae'r testyn, Heb. ix. 1. yn cael ei gyfieithu mewn amrywiol ffyrdd gan y Dylgedigion; y mae'r Syriaeg yn ei ddarllain fel hyn, *Am hynny yr oedd yn y cyntaf, Orchymynion* (neu reolau) *Gweinidogaeth, a thŷ bydol sanctaidd*: Nid yw'r Syriaeg yn son am na thabernacl na chyfammod; y mae *Tremelius* yn cymmeryd y geiriau ynol y Syriaeg.

2. Y mae *Pareus*, *Beza* ac eraill, yn dod i'r gair Cyfammod neu Destament i mewn, ond mewn llythyrennau eraill, am nad yw yn y jaith wreiddiol.

3. Y mae eraill yn ei ddarllain fel hyn, *Am hynny yr oedd i'r Tabernacl cyntaf, &c.*

4. Y mae'r geiriau yn ol y jaith wreiddiol yn rhedeg fel hyn, *Am hynny yn wir yr ydoedd hefyd i'r Tabernacl cyntaf ordeiniadau, neu ddefodau addoliad neu grefydd.*

Fe sonir yn fynych am y *Tabernacl cyntaf*, yn y nawfed bennod hon, megis adn. 1, 6, 8. wrth y *Tabernacl cyntaf*, adn. 1, 8. yr wyf yn barnu y meddylir gweinidogaethau *Moses*, yn cynnwys amrywiol wasanaeth, aberthau, defodau, rheolau, ordeiniadau, a seremonïau. y rhai oedd yn briodol i gyfsegr bydol, neu dŷ sanctaidd, fel ag y mae'r Syriaeg yn ei ragorol gyfieithu; y Ty bydol sanctaidd hwn, yw'r tabernacl a ddarlunir adn. 2. lle yr oedd y lleoedd neu'r 'staellau sanctaidd hynny, *Y Sanctaidd a'r Sancteiddiolaf*, Lef. xxi. 23. — Heb. ix. 2. 3. Amcan y nawfed bennod hon yw dangos fel y cafodd seremonïau ac aberthau'r gyfraith eu dirymnu trwy berffeithrwydd a thragwyddoldeb aberth Crist.

Yr ail beth, yw, dangos pa mor belled yr oedd y deddfau seremonïol a gwasanaeth y cysegr,

cysegr, yn perthyn i'r hen Gyfammod ammodol a roddwyd ar y mynydd?

Atteb. Y mae yn rhaid i ni edrych ar ordeiniadau a rhwymedigaethau'r deddfau, seremonïol dan ddwy ystyriaeth; naill ai fel gorchymynion yn dangos ac yn gofyn y cyflawniadau o'r cyfryw a'r cyfryw ddyledswyddau: neu yn ail, fel ag yr oeddynt yn cyfodi ac yn perthynu i Jesu Grist, ac addewidion ysbrydol o faddeuant, glanhad, cymmod, a derbyniad wedi eu chwanegu attynt, *Lef. pen. iv. a'r 5.* Y mae amryw addewidion o faddeuant a derbyniad i'r rhei'ny a ddygai eu haberthau a'u hoffrymmau, yn ol cyfarwyddiadau'r ddeddf. Os edrychir ar orchymynion y gyfraith seremonïol fel gorchymynion yn dangos ac yn gofyn y cyflawniad o ryw ddyledswyddau, megis offrymmau, aberthau, golchiadau, &c. fe ellir dywedyd eu bod felly yn perthynu i'r hen gyfammod ammodol; yr hwn oedd yn eu rhwymo i wneuthur ac i gadw pa beth bynnag oedd Duw yn ei orchymyn naill ai yn y gyfraith foefol, seremonïol, neu farnol; os mynnent gael bendithion tymhorol.

*Yn yr hen Gyfammod a wnaeth Duw a'r bobl ar fynydd Sinai yr oedd Duw yn gofyn ufudd-dod ganddynt i'r Cyfreithiau moefol, seremonïol a barnol ar yr addewid o bob bendithion tymhorol yn y meddiant o Ganaan; fel ag yr addefir gan y rhei'ny fy'n dal fod y ddeddf yn gyfammod o wasanaethgarwch, gwel. *Deut. xxviii. 1—13.* O's gan wrande y gwrandeui ar lais yr Arglwydd dy Dduw, i gadw ac i wneuthur ei holl orchymynion ef, &c. Yr oedd yn rhaid iddynt gadw a gwneuthur, holl orchymynion a barnedigae-thau Duw, ei holl ordeiniadau a'i ddeddfau; os mynnent gael bendithion tymhorol. Yr oeddynt yn rhwym i ordeiniadau seremonïol, yn gyftal a dyledswyddau moefol; a fe rwymodd y bobl*

y bobl eu hunain i wneuthur yr hyn oll a orchymynai'r Arglwydd iddynt, *Deut.* v. 27. Canys er fod y ddeddf foefol neu'r deg gorchymyn yn cael ei heglur alw y Testament neu'r Gyfammod, a orchymynodd Duw i Israel ei gyflawnu, *Deut.* iv. 13. Etto yr oedd y Gyfammod ammodol hwnnw yn eu rhwymo i ofalus gadw pob deddfau seremoniol a barnol, yn gyfal a rhai moefol. Ac fel hyn os edrychir ar y deddfau seremoniol yn gorchymyn amryw gyflawniadau ar yr addewid o bethau tymhorol yng *Nghanaan*, yr oeddynt yn dyfod dan yr hen gyfammod. Ond yn ail, os edrychir ar ordeiniadau a rhwymau'r deddf seremoniol fel Efengyl weledig yr Juddewon, hynny yw, 1. Fel ag yr oedd ei defodau yn cyfodi, yn cynnyrcholi, ac yn perthynu i'r Messia. 2. Fel ag yr oedd addewidion ysbrydol neillduol o bardwn, glanhad, rhyddhad a derbyniad, wedi eu gwneuthur iddynt: yn yr ystyriaethau hyn yr wyf yn barnu nad oeddynt yn un rhan o'r hen Gyfammod ammodol; canys fe droi hyn Gyfammod y ddeddf yn Gyfammod yr Efengyl, ac fe wnai'r Gyfraith a'r Efengyl yn un Gyfammod cymmysgedig, yn rhoi pethau tymhorol ar yr ammod o weithio; a bywyd tragwyddol, ar yr addewid rad, i greu.

Ond na roddwyd y ddeddf fel Gyfammod efangylaidd mi a ddangosais eisoes; pe felly o'r ddeddf y buasai cyfiawnder; ac fe fuasai'r ddeddf a sgrifenydd ar lechau o gerrig, yn weinidogaeth anghen a damnedigaeth, ac yn weinidogaeth bywyd a chyfiawnder hesyd ar yr un pryd; ac y mae pob un o'r ddwy yn gwbl anghydfyniol. Nid oedd ond un Efengyl o'r dechreuad, ac felly y mae yn rhaid i'r holl addewidion o bardwn a derbyniad a roddwyd i'r Juddewon berthyn i'r Gyfammod a gadarnhawyd

wyd ag *Abraham*; ac yr oedd yr holl aberthau, golchiadau, puredigaethau, y pasg, &c. fel ag yr oeddynt yn cyfodi ac yn felio i fynu gyfiawnder, maddeuant, a glanhad trwy Grift, yr oeddynt wedi eu chwanegu at y Cyfammod grafol hwnnw. Cymmaint a hyn am fy nhrydydd pen cyffredinol, i'r ddeddf gael ei rhoi i Israel fel Cyfammod testamentaidd.

Yn bedwarydd, y mae'n rhaid i'r ddeddf a roddwyd i Israel gael ei hystyried fel dadguddiad o feddwl ac ewyllys Duw, a pherffaith reol ymarweddiad sanctaidd; yn y ddeddf hon yr oedd Duw yn dangos iddynt beth oedd yn sanctaidd ac yn dda; yr oedd yn cynnwys rheolau dwyfol wrth ba rai yr oeddynt i drefnu eu hymarweddiad, *Salm* l. adnod olaf. Fe roddwyd y ddeddf hon iddynt i fod yn *llufern i'w traed*, ac yn *llewyrch i'w llwybrau* yn ei rhodiad, *Salm* cxix. 105. trwyddi y mae Duw yn *arwain traed* eu Saint.

Cwest. 4. Yn awr er cyflawnach ateb i'r pedwarydd Cwestiwn, ymha ystyriaethau yr oedd y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai*, i barhau ond hyd ddyfodiad y *Messia*; os edrychwn ar y ddeddf, 1. Fel gwilfa neu gard o attaliad, wedi ei gosod oddiamgylch yr Iuddewon i'w cadw rhag torri allan i ffyrdd cyfeiliornus, trwy ei bygythion ofnadwy, *Deut.* xxviii. — 2. Fel athro neu ysgol-feistr llymdost, yn gyrru at ddyledswyddau, trwy ysbryd caethiwed. 3. Fel Cyfammod ammodol am bethau tymhorol yng wlad *Canaan*; yn y tair ystyriaeth cyntaf hyn, y mae'r ddeddf a roddwyd ar y mynydd, wedi ei hollol gymmeryd ymaith, mewn perthynas i bob credadyn ag fy dan ras.

Am y cyntaf, fod saint yn awr yn rhydd oddiwrth y ddeddf, fel ffrwyn neu gard i'w hattal rhag pechod, trwy ei bygythion a'i dychrynfydd,

rynfeydd, eglur yw oddiwrth *Gal. iii. 19, 23.* *Y ddeddf a chwanegwyd fel ffrwyn o attaliad rhag trofeddau hyd oni ddela'r Had gogoneddus; ac adn. 23. Eithr cyn dyfod ffydd i'n cadwyd dan y ddeddf, fel dan ofal gard o wilwyr, neu amddiffinfa gaerog, fel ag y mae'r gair yn priodol arwyddocau.* Wrth ddyfod ffydd, y meddylir ymddangosiad Crist mewn natur dyn: hyd gyfodiad Haul Cyfiawnder, ac nid dim yn hwy, y gosodwyd y ddeddf fel gard o attaliad oddi-amgylch yr Eglwys Juddewig; ni threfnwyd deddf *Moses* erioed i fod yn ffrwyn neu gard o attaliad i'r credinwyr yn awr yn nyddiau gras; y mae'r saint yn awr yn cael eu cadw a'u hattal rhag pechu nid trwy ofn flafaid a bygythion; ond trwy ogoneddus Gariad Duw wedi ei dywallt ar led yn eu calonau, a'r amlygiad o drugaredd; y maent yn cael eu tynnu allan o bechod a'r rhaffau euraidd o gariad; ac yn cael eu cadw oddiwrth bechod trwy gard neu wilfa gadarn o gariad a thangnefedd, *Phil. iv. 7. — 2 Cor. v. 14, 15. — Tit. ii. 11, 12.*

Yn ail, os ystyri'r y ddeddf fel athro llymdost yn gyrru at ddyledswyddau, trwy'r ysbryd o ofn flafaid; felly yr oedd i'r Eglwys Juddewig yn ei mabandod, *Gal. iii. 24, 25.* Fe ddywedir yn eglur, *mai'r ddeddf oedd athro'r Juddewon at Grist, eithr wedi dyfod ffydd, nid ydym mwyach dan athro.* Nid oedd y ddeddf i arfer swydd athro ar yr Juddewon, ond hyd ddyfodiad y Messia a addawyd; a chwedi'n i fyned allan o swydd: y mae'r apostol yn llefaru ym mherson yr holl gredinwyr yn y dyddiau grasol hyn, gan ddywedyd, *Nid ydym mwyach dan athro, ac ni dderbyniafom Ysbryd caethiwed drachefn i beri ofn, Rhuf. viii. 15.* Nid ydym ni yn awr mwyach fel plant bychain mewn caethiwed, ond fel meibion wedi tyfu i fynu i gyflawn oed; y mae

y mae yn awr helaethach tywalltiad o Ysbryd Mabwysiad, o Ysbryd yr Efengyl, yn yr amferoedd efangylaidd hyn, *Gal. iv. 7.* Nid ydym yn weision mwyach dan wialen athro, fel yr Juddewon yn adn. 1. 2. yn gweithredu oddiwrth ysbryd gwasaidd: ond yr ydym yn feibion yn gweithredu oddiwrth Ysbryd rhydd tywysogaidd: ad. 7. *Felly nid wyt ti mwy yn was, ond yn fab.* Y mae'r saint yn wastadol yn weision i Dduw, ond y maent yn awr wedi eu rhyddhau oddiwrth ysbryd caethiwed, dan feistriolaeth y ddeddf; yr hyn oedd yn gwneuthur i'r Juddewon, er ei bod yn etifeddion, i ragori dim ar weision, yn yr ystyriaeth hynny, *Gal. iv. 1.* Y mae'r saint yn awr yn cael eu cymhell at ddyledswyddau gan Ysbryd mwy rhydd, mabaidd, a brenhinol; y mae *Cariad Crist yn eu cymhell i ufudd-dod*, nid deddf *Moses*, 2 *Cor. v. 14, 15.* Ysbryd Cariad yw'r egwyddor sy'n teyrnasu ac yn arglwyddiaethu yn y saint; nid ysbryd deddfol.

Yn drydydd, os edrychir ar y ddeddf fel Cyfammod ammodol am bethau tymhorol, felly yr oedd yn neillduol i'r Juddewon; y mae yn awr fel Cyfammod wedi ei dirymmu a diflannu, trwy ddygiad Cyfammod gwell i mewn, *Heb. viii. 7, 8, &c. 2 Cor. iii.* Un rhan neillduol o'n rhydd-did gogoneddus a'r hon y rhyddhaodd y Mab ni, *Ioan viii.* Yw fod yr holl gredinwyr yn awr wedi eu rhyddhau oddiwrth ddeddf *Moses*, 1. Fel ffrwyn neu gard o attaliad: 2. Fel athro llymdost: 3. Fel Cyfammod ammodol. Ond, 4. os ystyrir y ddeddf fel dadguddiad o ewyllys, a pherffaith reol ymarweddiad sanctaidd, y mae byth yn sefyll mewn grym yn awr yn nyddiau'r efengyl; a'r gorchymyn newydd hwnnw ydyw, a roddwyd gan Grist iw holl ddeiliaid, *Joan xiii.* Ac nid yw ddim amgen na'r

na'r hen orchymyn yr hwn oedd o'r dechreuad, Cariad brawdol yr hyn fy'n cael ei alw, *Cyflawnder y Gyfraith*, Rhuf. xiii. 10. *Cyflawnu y Gyfraith frenhinol*, Jago ii. 8.

Cwest. 5. Y pummed cwestiwn a'r olaf yw, ymha ystyriaethau y mae'r ddeddf i barhau, ac yn cael ei rhoi etto i bob fant yn y dyddiau grafol hyn?

Att. Yr wyf yn ateb, y mae deddf y deg gorchymyn yn parhau etto i'r rhai sy yng Nghrist; yn gyntaf, fel *Gyfraith frenhinol*, neu *berffaith gyfraith rhydd-did*. Jago ii. 8.—i. 25. yn dangos ewyllys y Tad nefol iw blant, gorchymynion gwr iw wraig, y mae yn cynnwys deddfau brenhinol y Brenhin Jesu, y rhai a sgrifenodd efe iw holl ddeiliaid: Fe ddichon gorchymynion Crist yn y ddeddf, a'i gariad priodafol iw eiddo gydfesyll o'r goreu: fe ddichon brenhin roi gorchymyn iw wraig fel un o'i ddeiliaid, acetto ei charu fel ei wraig. Y mae yn rhaid edrych ar yr holl faint fel pobl briodol, deiliaid a gweision Crist, yn gyftal a'i Ddyweddi a'i waredigion breiniol: Creaduriaid, a chreaduriaid newydd Crist ydynt, gwaith ei ddwyllaw nefol. Y mae Duw wedi rhoi deddf i bob creadur, trwy ba un y maent yn cael eu dwyn rhagddynt yn eu hysgogiadau priodol: Deddf i'r tân i esgyn i fynu, i'r garreg i ddes cyn i wared; y mae ei ddeddf gan y mor na ddichon mo'i throfeddu: felly fe ddywedir fod pob peth yn ei wasanaethu ef, yn ol y ddeddf honno, Salm cxix.

Y mae yn rhaid i ni ystyried y ddeddf a roddwyd ar fynydd *Sinai*, i. fel cyfammod tymhorol i bobl *Israel*, ac 2. Fel deddf sefydledig i holl bobl Crist. Yn awr fel cyfammod ammodol y mae wedi ei lwyr ddirymmu, Heb. viii. adn. olaf: ond fel cyfraith frenhinol, yn dadgan

dadgan gogoneddus ewyllys Brenhin y Brenhinoedd, y mae yn perthyn i bob sant dros byth; y mae wedi ei rhoddi o'r newydd gan ein deddfwr mawr, wedi ei dwyfol ddehongli ganddo, a chweddi ei chadarn gymmell yn ei hyfbrydolrwydd ar ei holl bobl; *Mat. v.* Ni ddarfu i gyhoeddiad yr Efengyl ddirymmu'r ddeddf, yr hon yw perffaith ddelw sancteiddrwydd Duw. Fe fu deddf unwaith heb Efengyl; ond ni bu Efengyl erioed heb ddeddf; yn y cyflwr o ddiniweidrwydd yr oedd deddf heb Efengyl, ni chyhoeddwyd dim o Efengyl Crist hyd nes syrthiodd dyn; ond ni throwyd byth o'r ddeddf ymaith mewn pwngc o ddyledswydd er pan gyhoeddwyd yr addewid, yr oedd y pethau gofynol yn neddf *Moses*, yn ddyledswyddau cyn cyhoeddi'r ddeddf ar fynydd *Sinai*, ac y maent yn parhau etto yn ddyledswyddau yn y dyddiau grafol hyn. 1. Fe krifenwyd y ddeddf foefol ynghalon Dyn ym *Mharadwys*. 2. Y mae ei hadau wedi eu hyfgrifenu ynghalon pob dyn o'i enedigaeth, *Rhuf. ii. 15.* — 3. Y mae wedi ei hyfbrydol, effeithiol, a'i greddf ol yfgrifenu ynghalonnau'r etholedigion ar eu genedigaeth newydd, *Heb. viii. 10.* trwy'r hyn y maent yn cael eu cymmell a'u cynnorthwyo i gyflawnu'r dyledswyddau dadguddiedig yn y ddeddf. Ni bu amser erioed, ac ni bydd byth ac y caiff credinwyr eu rhyddhau oddiwith ddyledswyddau mawrion y gyfraith frenhinol. Cariad yw swm a sylwedd yr holl ddeddf: y mae cariad yn yr ysbrydolrwydd o hono i barhau yn dragywydd, *1 Cor. xiii.* Pan bo'r saint wedi eu llenwi i'r ymyl a gras a gogoniant yn y nefoedd, dyna'r pryd y cyflawnir y ddeddf oreu ganthynt. Y mae ewyllys ogoneddus o eiddo Duw iw gwnend yn y nefoedd, *Mat. vi.* Ac felly pa ddyn ddichon disgwil bod yn rhydd oddiwrth

oeddiwrth wneuthur yr ewyllys hon ar y ddaear?

Yn ail, y mae'r gyfraith frenhinol yn parhau o hyd fel drych dadguddiadol: i. I ddangos beth fydd dda, cyfiawn, a sanctaidd; y mae yn dangos fel â bys yr hen ffordd dda lle y rhodiodd yr holl faint, ac y mae yn rhaid iddynt etto rodio, *Salm cxix. 35.*—*Eph. ii. 10.* Yn ail, yn y drych dwyfol hwn y mae i Saint weled beth yw'r gau ffyrdd hynny sy raid iddynt eu gochel a'u ffeiddio; y ffrwythau gwarddedig hynny nad oes iddynt eu profi: y mae yn dangos beth fydd yn anfodloni eu Tad nefol.

Yn drydydd, y mae etto yn parhau fel rheol frenhinol o ufudd-dod efangylaidd i'r faint mwyaf: y rheol sefydledig ydyw wrth ba un y maent i drefnu, ac i ffurfio eu holl feddyliau, geiriau, a gweithredoedd. Nid yw'r ddeddf i'r credinwyr yn rheol o gyfiawnder neu gyfiawnhad, fel ag yr oedd i *Adda* yn ei ddiniweidrwydd; nag ydyw, ond y mae yn rheol o ufudd-dod efangylaidd, i'w gyflawnu yng Nghrist, fel ag yr helaeth ddangosafom, *Gal. vi. 16.* Fe ddywedir yno fod y faint yn rhodio yn ol rheol: Ond beth yw rhodio yn ol rheol? Cadw'r ddeddf yn efangylaidd ydyw; trefnu ein ffyrdd yn ol y gyfraith frenhinol, fel yr ymddengys yn eglur wrth gydmaru *Gal. vi. 16.* a'r *Actau xxi. 24.* Yr hwn le yn ol y iaith wreiddiol sy fel hyn i'w ddarllain, *Ond yr wyt ti dy hun yn rhodio yn ol rheol, ag yr wyt yn cadw'r ddeddf.* Y mae'r Groeg air yn priodol arwyddocau rhodio yn rheolaidd, yn ol rhyw reol, fel ag y profais o'r blaen. Felly gan hynny rhodio yn ol rheol, yw cadw'r ddeddf mewn modd efangylaidd. Cymmaint a hyn mewn perthynas i'r gwrthddadl mawr cyn-taf a wneir yn erbyn parhad y gyfraith frenhinol.

Q

Gwrth.

Gurth. 2. Yr wyf yn dyfod yn awr at yr ail wrthddadl, yr hwn a feilfaenir ar Rhuf. vi. 14. *Canys nid arglwyddiaetha pechod arnoch chwi; oblegid nid ydych dan y ddeddf, eithr dan ras.* Y mae rhai yn casglu oddiyma, fod y credinwyr wedi eu rhyddhau oddiwrth y ddeddf fel rheol o rodiad sanctaidd, o herwydd nad ydynt dan y ddeddf.

Att. Er cyflawn eglurhad o'r testyn hwn, mi ofodaf ger eich bron, 1. Wir gynhwyfiad ac amcan y geiriau. 2. Pa mor belled nid yw y rhai cyflawn dan y ddeddf.

Yn gyntaf, y mae gennym yn y geiriau addewid rasol, a feilfaen neu reswm efangylaidd wedi ei chwanegu at yr addewid: yn gyntaf, y mae yma addewid auraid wedi ei rhoi i'r holl rai crediniol, er fod pechod yn trigo ynddynt tra y maent ar y ddaear, etto ni chaiff arglwyddiaethu arnynt; fe gaiff fod mewn cyflwr marw-haol frangcedig. 2. Y rheswm a roddir pa ham na chaiff pechod ddim teyrnasu nac arglwyddiaethu ar y faint, yw, am nad ydynt dan y ddeddf, eithr dan ras; y maent dan deyrnasiad rhad ras, y dylanwad o faddeuol ras, ac addewid o farwhaol Ras.

Yn ail, amcan y testyn hwn yw gosod allan y ddau beth hyn: 1. Fod cynnifer ag fy dan y ddeddf, yn wastadol dan awdurdod pechod; hynny yw, y mae y rhei'ny ag fydd yn ymgadw oddiwrth bechod yn unig neu yn bennaf oddiwrth egwyddorion ac annogaethau deddfol, megis rhag ofn y digofaint a'r gosbedigaeth a fygythir yn y ddeddf, dan arglwyddiaeth pechod. Y mae Dr. *Preston* yn dal sylw werthfawr ar y Testyn hwn, medd efe, *Y mae pechod yn arglwyddiaethu ar y rhei'ny, ag sy yn ymgadw rhag pechod yn unig rhag ofn y gyfraith a barne-digaethau: dyma gyflwr y rhei'ny ag sy yn ymgadw*

gadw rhag pechod yn unig rhag ofn, ac er mwyn fechydwriaeth eu heneidiau, &c. a'r cyfryw sy yn edifarhau yn sydyn ar ryw syndod. Y mae yn eglur fod dynion dan lywodraeth pechod, pan y maent yn ymgadw oddiwrth bechod yn fwy rhag ofn y ddeddf, nac oddiwrth brofiad o gariad a thrugaredd Duw. Fe ddichon y ddeddf trwy ei bygythion a'i dychrynfeydd attal dynion rhag cyfeiliornadau aflan gweledig, ac etto bod dan awdurdod pechod a llygredigaeth. Y mae yn bosibl na feiddia dynion wneuthur eu hen bechodau gynt, pan y mae'r ystyriaeth o angeu, digofaint ac uffern yn ymafelyd ynthynt; er gyd a *Balaam* y dichon fod ganddynt dŷ llawn o aur ac arian; ac etto llygredigaethau eu calonau mor fyw ag erioed.

Fe amcenir ail beth yn y testyn, yr hwn yw y peth pennaf: fod nerth rhyfeddol gan yr wybodaeth ysbrydol; dadguddiad profiadol, a sicrwydd o gariad Duw, ei bardynol ras Ynghrist, i farwhau ac i orchfygu llygredigaeth ynom ni. Y mae'r Dr. *Preston* yn dal sylw oddiwrth y testyn hwn, *Mai'r unig ffordd i orchfygu pechod, yw cael sicrwydd o gariad a gras Duw, ac o'i fod wedi ei faddeu*; canys felly y mae yn esponio'r ymadrodd dwyfol hwnnw, *Eithr dan ras*; hynny yw, yr oedd ganddynt sicrwydd o Gariad Duw, a bod eu pechod wedi ei faddeu iddynt. 1. Y mae'r olwg a'r profiad o ogoneddus ras a chariad Duw yn ein newid ni i natur nefol sanctaidd, yr hon sy'n gorchfygu llygredigaeth, ac yn gwrthsefyll pob peth ag fydd wrthwyneb ac yn cyfodi yn erbyn y bywyd newydd a blanydd yn yr enaid. 2. Y mae gan ffydd trwy'r dadguddiad o ddwyfol drugaredd, a'r sicrwydd o faddeuol ras, effaith fawr ar buro'r galon, *Aetau xv.* ac i lwyddo yn erbyn pob rhyw bechod.

Yr ail beth iw egluro yw, pa mor belled nid yw y rhai cyfiawn dan y ddeddf?

Atteb. Nid yw y rhai cyfiawn dan y ddeddf yn awr yn nyddiau'r efengyl mewn amryw ystyriaethau: megis yn gyntaf, nid ydynt dan y ddeddf fel ysgol-feistr llymdost; y mae'r ddeddf foefol yn rheol i'r faint, ond nid yn rheol ar y faint; y mae yn rheol iddynt i edrych arni wrth gyflawnu dyledswyddau o ufuddod, ond nid athro neu ysgol-feistr arnynt iw cymmell i ufuddod; y mae rhad ras Duw yn teyrnafu fel brenhin ar y faint, *Rhuf. v. 21.*

Yn ail, nid ydynt dan y ddeddf fel ysgol-feistr iw gyrru a'u fflangellu at eu dyledswyddau, *Gal. iii. 25.*

Yn drydydd, nid ydynt dan y ddeddf fel gorcheft-feistr: y mae'r ddeddf fel meistraid gwaith *Pharao* i bob anghredadyn, y mae yn gofyn ufuddod perffaith iw holl orchymynion, ond nid yw yn rhoi dim gallu i gyflawnu.

Yn bedwarydd, nid yw y rhai cyfiawn dan y ddeddf fel barnwr condemnol, *Nid oes dim damnedigaeth i'r rhai sy yng Nghrist, Rhuf. viii. 1.* Y mae efe wedi cymmeryd barn condemnad y ddeddf ymaith.

Yn bummed, nid ydynt dan y ddeddf fel gwr arglwyddiaethol; y mae hyn yn cael ei osod allan yn rhagorol, *Rhuf. vii. 4. Ac felly chiwi-thau, sy mrodyr, ydych wedi meirw i'r ddeddf trwy Gorph Crist, fel y byddech eiddo un arall, sef eiddo yr hwn a gyfodiwyd o feirw, fel y dygom ffrwyth i Dduw.* Y mae'r Apostol yn yr adnod 1. yn gosod y peth hyn ger brôn, fel peth hyfbys, mai cyhyd ag y byddo dynion byw ynddynt eu hunain yn yr hen *Adda*, ac nid yn *Nghrist*, eu bod dan arglwyddiaeth y ddeddf fel eu gwr. *Oni wyddoch chiwi frodyr, &c. fod y ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn tra fyddo efe byw?*

byw? yn adnod 6. y mae'r peth hyn yn cael ei ofod ger bron, *Eithr yn awr ein rhyddhawyd ni oddiwrth y ddeddf*, hynny yw, fel y gwr cymtaf.

Dyma un ragorfraint werthfawr a ofodir yma ger bron y Saint, eu bod yn rhydd oddiwrth y ddeddf megis gwr; y mae tri rheswm yn cael eu rhoi i'w gadarnhau, adnod 4.

Rhesf. 1. O herwydd fod y rhai crediniol wedi marw i'r ddeddf, a'r ddeddf wedi marw iddynt hwythau; ac felly y maent wedi eu rhyddhau oddiwrth awdurdod ac arglwyddiaeth y ddeddf, fel ag y mae gwraig pan y mae'r gwr wedi marw, wedi ei rhyddhau oddiwrth ddeddf y gwr. Nad oes gan y ddeddf ddim awdurdod ar dynion meirwon, nid oes ganddi ddim i wneuthur a hwynt; ni ddichon na'u cyhyddo na'u condemnio hwy, y mae'r ddeddf wedi marw i ddynion meirwon, nid oes un ddeddf yn eu herbyn hwy: os cyhuddir ar ddyn ac os bwrir i garchar am ryw drosedd marwol, pan y bo wedi marw, y mae yn rhydd oddiwrth y gyfraith, ni ddichon fyned rhagddi yn ei erbyn. Y mae'r Apostol yn cadarnhau ein bod ni wedi marw i'r ddeddf, a'r ddeddf i ninnau; y mae yn cydmaru'r ddeddf i wr, a ninnau i wraig: yn awr os bydd un o'r ddau farw, y mae'r ymrwymiad wedi darfod; fe'n priodwyd ni eu gid â'r ddeddf yn *Adda*, fel Cyfammod o Weithredoedd, yn rhwym i roi ufudd-dod perffaith iddi dan boen marwolaeth. Cyflwr ofnadwy andwyol yw bod yn briod a'r ddeddf o weithredoedd: canys 1. y mae'r ddeddf yn wr llym iawn, y mae yn gofyn yr ufudd-dod perffeithiaf ymhob pwngc; ni chyll hi ddim. 2. Gwr gwan ydyw, *Rhuf. viii.* 3. y mae yn gofyn dyledswydd heb rhoi dim nerth. 3. Gwr anhrugarog ydyw, ni chyd-ddioddef ddim a'r diffig

lleiaf. 4. Gwr gwaedlyd ydyw, y mae'r ddeddf yn lladd ac yn condemnio pawb ag fydd yn briod â hi.

Rhes. 2. Yn ail, y mae'r saint yn briod â Christ o herwydd pa ham y maent yn rhydd oddiwrth y ddeddf eu gwr cyntaf: y maent wedi marw i'r ddeddf, a chwedi eu bywhau yn Nhywyfog y bywyd, ac telly yn briod ag ef. Y mae yn rhaid i bechaduriaid farw, yn, ac iddynt eu hunain; y mae yn rhaid i hunan bechadurus gael ei ladd ynddynt cyn y gallont fod yn rhydd oddiwrth y ddeddf fel gwr, ac yn briod a Jachawdwr. Cyflwr gogoneddus a gwynfydedig yw bod yn briod a Brenhin y gogoniant: 1. Y mae yn wr hollalluog; y mae yn glanhau ac yn trwyadl gyfnewid y rhai y mae efe yn briodi; y mae yn gosod Ysbryd newydd ynddynt, harddwch a gogoniant newydd arnynt; y mae yn argraphu ei ddelw ogoneddus ei hun ar eu natur. 2. Y mae Crist yn wr trugarog, y mae yn maddeu ac yn myned heibio i lawer o wendidau yn ei eiddo, nid yw yn anadlu dim ond cariad a melusder; nid yw ei ymddygiad tuag attynt ddim ond trugaredd ac addfwynder: Salm xxv. Trugaredd iw bobl yw ei holl ffyrdd. 3. Gwr addfwyn ydyw; Mat. xi. 29. hwyrffrydig i ddig yn dioddef llawer, *Y gorsen yffig ni's tyrr*, &c. 4. Y mae yn wr ag fy'n achubenaidd; y mae'r Arglwydd Jesu yn Jechydwriaeth ac yn fywyd i bawb fy yn briod ag ef.

Rhes. 3. Y trydydd rheswm am ein bod yn rhydd oddiwrth y ddeddf, yw, Diben ein priodas newydd a Christ; yr hyn yw, fel y byddai i ni ddwyn ffrwyth i Dduw. Rhuf. vii. 4. cyhyd ag y mae dynion yn briod a'r ddeddf o weithredoedd i'r ddeddf ac iddynt eu hunain y maent yn dwyn eu holl ffrwyth, y maent yn gweithio

gweithio oddiwrth annogaethau deddfol, ac i ddibenion hunanol; y mae yn rhaid i ni fod wedi marw i'r ddeddf, ac yn briod ag Arglwydd y bywyd, cyn y gallom byth ddwyn ffrwyth ysbrydol cymmeradwy gan Dduw. Yn adn. 6. fe ddywedir, *Ein rhyddhau ni oddiwrth y ddeddf fel y gwafanaethem mewn newydd-deb ysbryd, ac nid yn hender y llythyren*: hynny yw, mewn ffordd newydd, ysbrydol efangylaidd, nid yn yr hen ffordd ddeddfol.

Yn chweched, nid yw y rhai crediniol dan y ddeddf fel cyfammod: y maent wedi eu rhyddhau oddiwrth y ddeddf, 1. Fel cyfammod o weithredoedd, megis ag y rhodded hi i *Adda*; 2. Fel cyfammod ammodol, megis ag y rhoddwyd i *Israel* ar fynydd *Sinai*. Fel hyn y mae yn eglur nad yw y rhai cyfiawn dan y ddeddf: ac y mae mor eglur nad ydynt yn ddiddeddf; 1 Cor. ix. 11. *A minnau heb fod yn ddiddeddf i Dduw*, (medd St. Paul) *ond dan* (neu yn) *y ddeddf i* (neu trwy) *Grist*. Y mae'r ddeddf yn y faint, Salm xl. — Heb. viii. 9, 10. Ac y mae'r faint yn y ddeddf; y mae'r ddeddf wedi ei hysgrifenu yn ysbrydol yn eu calonau, ac y maent yn gwaistadol ymarferu yn yr efangylaidd a'r ysbrydol gyflawniad o'r ddeddf, trwy cyn n erth Crist.

Y mae trydydd lle ag fydd dybygit yn dirymmu ac yn cymmeryd ymaith y ddeddf foefol oddiwrth y faint; 1 Tim. i. 9. *Ganwybod hyn, nad i'r rhai cyfiawn y rhoddwyd y gyfraith, eithr i'r rhai digyfraith ac anufudd, &c.* Fe ellir gwrthddadleu oddiyma, os nad yw y ddeddf wedi ei rhoi i'r rhai cyfiawn, yna nid yw ddim yn rheol i'r rhai cyfiawn i rodio wrthi.

Er mwyn cymmeryd ymaith y gwrthddadl mawr hwn, ac iawn ddeall y testyn hwn, yn gyntaf, mi rof i chwi amcan ac amgylchiad y lle;

y lle; ac yn ail, beth wyf yn farnu yw ei wir ystyr.

Yn gyntaf, y mae'r geiriau hyn (*nad i'r cyfiawn y rhoddwyd y gyfraith*) yn perthynnu ac yn ymddibynnu ar 5, 6, a'r 7. adnodau. Yn adn. 5. y mae St. Paul yn dadcan beth oedd amcan a swm ei bregethiad, ief ffydd, cariad, a phurdeb: *Eithr diben y pregethiad yw cariad o galon bur, &c. a ffydd ddi-ragrith*: Fel hyn y mae darllain y geiriau yn ol y iaith wreiddiol; fel ag y mae'n eglur oddiwrth y drydedd adnod. Yr oedd yr Apostol yn pregethu ac yn cymmell dyledswyddau mawrion y gyfraith, mewn modd efangylaidd; pa beth bynnag oedd yn ddysgu mewn perthynas i'r ddeddf, yr oedd yn ei droi yn Efengyl. Yn adn. 6. y mae yn achwyn i rai wyro oddiwrth yr hyn bethau, ac oddiwrth y drefn efangylaidd hon o bregethu, a'u bod yn dysgu athrawiaethau anfuddiol; yn cymmeryd arnynt fod yn *Athrawon o'r ddeddf*, ac etto heb ddeall y ddeddf, &c. Y mae yn eglur mai athrawon deddfol oeddynt, dieithriaid i bregethiad ac ymarferiad efangylaidd, adn. 7.

Eithr nyni (medd Paul) a wyddom mai da yw'r gyfraith, hynny yw, mai buddiol yw hi, os arfer dyn hi yn gyfreithlon; hynny yw, os bydd medr ddwyfol gan ddynion i ddefnyddio'r gyfraith yn ol gwir amcan Rhoddwr y gyfraith, adn. 8. Yn adn. 9. y mae yn gosod pwngc dwyfol ger bron ag fy raid ei wir ddeall gan bawb o'r rhei'ny ag fy am bregethu'r ddeddf, *Gan wybod hyn, nad i'r cyfiawn y rhoddwyd y gyfraith, eithr i'r rhai digyfraith, anufudd, pechaduriaid, &c. yn erbyn y cyfryw yn unig y mae'r gyfraith wedi ei hamcanu*.

Amcan a diben y geiriau yw hyn, fod defnydd ysbrydol gwerthfawr i wneuthur o'r gyfraith yn awr yn nyddiau'r Efengyl, o'r pregethir ac

desnyddir hi mewn modd efangylaidd. Y mae'r Apostol yn tyfio, 1. mai cariad oedd fwm ei bregethiad ef, yr hyn yw cyflawnder y gyfraith; 2. Ffydd a sancteiddrwydd, yr hyn yw gwaith mawr yr Efengyl, Ioan vi. 29.

Yn ail, y mae'r nawfed adnod yn ol y Groeg a'r Syriaeg iw darllain fel hyn; gan wybod y peth hyn, na osodwyd dim o'r gyfraith ar y dyn cyfiawn, eithr ar y digyfraith ac anufudd, y disanctaidd, a'r pechaduriaid, &c. Nid yw'r gair yn y iaith wreiddiol yn arwyddocau rhoddi, ond gosod, neu ddodi; nid yw'r gyfraith wedi ei gosod ar y cyfiawn. A darllain y geiriau fel hyn yw'r ffordd fwy cytunol a'r gwirionedd ei hun; canys y mae yn eglur fod y gyfraith frenhinol wedi ei rhoi i'r rhai cyfiawn, mewn perthynas i'r dyledswyddau mawrion a gynhwysir ynddi: 1. y gorchymyn newydd hwnnw ydyw a roddwyd yn bendant gan y brenhin Jesu iw holl eiddo, Ioan xiii. fel y profwyd eisoes. 2. Y mae'r faint ag fydd mewn cymmundeb eglwyfig yn cael eu mynych gymmell i gadw'r ddeddf yn efangylaidd, i gadw gorchymynion Duw, Rhuf. xiii. — Eph. iv. 5, 6. — Col. iii. 1 Ioan ii. a'r iii. — Iago i. a'r ii. Y mae gorchymynion yn ddeddf foefol yn cael eu cymmell ar y saint, megis y gorchymyn cyntaf, yr ail, trydydd, pummed, chweched, feithfed, wythfed, &c.

Yn drydydd, os nad yw Cyfraith Duw wedi ei rhoddi i rai cyfiawn, fel ewyllys Duw iw gwneuthur ganddynt, yna fe ganlyn eu bod yn gwbl rydd oddiwrth bob dyledswydd o gariad at Dduw a dyn, oddiwrth bob dyledswyddau o dduwioldeb, cyfiawnder, a sobrwydd; ac felly pan gyflawno'r saint ryw weithredoedd da, fe ddichon Duw ddywedyd wrthynt, *Pwy a geisiodd hyn ar eich llaw?*

Yn

Yn bedwarydd, os nad oes deddf wedi ei rhoddi i rai cyfiawn, yna nid oes dim lle iw cyhuddo o un trosedd; *canys lle nid oes deddf, nid oes gamwedd*, medd yr Apostol. - Fe gadarnheir, nad yw y rhai crediniol dan y ddeddf; ac am hynny nid yw wedi ei gosod arnynt: Ac y mae darllain y geiriau fel hyn yn melus gytuno a thestynau eraill, ac yn llwyr gymmeryd ymaith y gwrthddadl mawr hwn.

Yn ail, amcan yr apostol yn adnod 7, 8, 9. yw cymmeryd ymaith y camddefnydd a'r camgymhwysiad o'r ddeddf; nid y defnydd ysbrydol efangylaidd o honi. Y mae tri chamddefnydd o'r ddeddf. 1. pan y mae yn cael ei throï yn esengyl; pan y mae dynion yn gosod y ddeddf i fynu fel rheol o gyfiawnder a chyfiawnhad, ac yn disgwil bywyd, tangnefedd a derbyniad gyda Duw trwy eu gwaith hwy yn cadw'r ddeddf. 2. Pan y mae'r ddeddf yn cael ei gosod yn lle Cariad Duw; hynny yw, pan y mae dyledswyddau'r ddeddf yn cael eu cyflawnu oddiwrth egwyddorion ac annogaethau deddfol, ac nid oddiwrth ddadguddiad o gariad a thrugaredd. Y mae Proffeswyr deddfol yn cael eu cymhell ac yn cael eu dwyn yn y blaen mewn helynt o ddyledswyddau trwy fygythion a dychrynfeidd y gyfraith, a dymuniad naturiol ar ol dedwyddwch; ond y mae y rhai cyfiawn yn cael eu cymhell i ddyledswyddau trwy nerth cariad, nid trwy ofn neu rym y ddeddf; nid ydynt dan awdurdod cymhelliadol y ddeddf; y maent yn ufuddhau yn ewyllysgar, yn rhydd, ac o ysbryd cariad: *Y mae'r cyfiawn, medd Luther, yn byw yn y cyfryw fodd fel na raid iddo wrth un ddeddf iw rybuddio neu iw gymmell.* Ond y mae'r ddeddf wedi ei gosod ar yr rhai anghrediniol, o ran ei hawdurdod gymhelliadol, y maent yn ufuddhau yn anewyllysgar, bygythion y ddeddf

y ddeddf. fy'n eu cymmell; y mae yn teyrnasu arnynt fel ar weffion a chaethion. Y mae Calfin wrth ymadroddi ar y geiriau hyn, — Nid yw y ddeddf wedi ei gosod ar y rhai cyfiawn, yn dal gwerthfawr sylw; wrth y rhai cyfiawn y meddyllir y rheirny nad yw yn berffaith ymhob ffordd, ond y cyfryw ag y mae dymuniad eu calon yn eu dwyn i wneuthur yn gyfiawn ymhob peth; canys y mae'r dymuniad hyn yn ddeddf i'r cyfryw; fel na raid iddynt wrth lywodraeth y ddeddf i'w dal mewn bywyd cyfiawn. Y mae ymadrodd gwerthfawr gan Mr. Perkins ar Gal. v. 23. Y mae dynion ysbrydol yn bobl ewyllysgar, rydd (medd efe) yn gwasanaethu Duw yn rhydd heb eu cymmell; fel pe na roddai Crist fywyd tragwyddol iddynt, etto hwy a'u carent ef, ac a ddymunent dderchasiad ei deyrnas: i'r gwrthwyneb, pe na chosbai Duw bechodau yn erbyn y gyfraith, megis godineb, meddwdod, a'r cyfryw a marwolaeth dragwyddol, etto fe ymgadwai Cristion rhag y pethau hynny, am ei fod yn gwybod eu bod yn anfodloni Crist, ac y mae ysbryd arall yn ei lywodraethu, i'r hwn y mae'r pethau hynny yn wrthwyneb.

Wrth y ddeddf weithiau y meddyllir bygythion y ddeddf; ac yn yr ystyr hyn y mae yn cael ei rhoi i'r rhai cnawdol yn unig, i'w ffrwyno a'u hattal rhag amryw bechodau, i'w cymmell a'u fflangellu i amryw ddyledswyddau.

Y trydydd camddefnydd o'r ddeddf yw, pan y mae min ei bygythion yn cael eu troi yn erbyn y rhai cyfiawn, i glwyfo a thristau eu hyfbrydoedd: y mae'r digofaint ofnadwy a'r wae echrydus ag y mae'r ddeddf yn eu bygwyth, wedi cael ei chymmeryd ymaith oddiwrthynt hwy gan eu Machniydd; yn erbyn y cyfryw nid oes deddf, Gal. v. Pa beth bynnag y mae'r ddeddf yn ei ddywedyd mewn ffordd o gyhuddo, bygwyth, condemnio, wrth y rhai anghrediniol,

iol, sy dan y ddeddf, y mae yn ei ddywedyd; fel ag y mae yn eglur, *Rhus. iii. 19.* Y mae ymadrodd hynod o eiddo Jesuit dyscedig, *Cornelius a Lapide*, Y mae y rhai sy'n cymhwyso bygythion y ddeddf yn erbyn y rhai cyfiawn, hynny yw, *Cris'nogion* ffyddlon sy wedi eu cyfiawnhau trwy Grist yn ei cham ddefnyddio; canys nid diben rhoddiad y ddeddf yw, i'r *Cris'nogion* hynny ag sy dan yr efengyl, ac sydd ag Ysbryd y Gras a'r Cariad ynddynt i wneuthur o'u llwyrfodd yr hyn ag y mae'r ddeddf yn ei ofyn, gael eu bygwyth a'r Cofpedigaethau a ofodir allan ynddi: Ond fel y byddai i'r Juddewon, y rhai oedd yn sefyll cymmaint dros y ddeddf, ac felly mewn Cyflwr caethiwus dani, gael eu bygythion wedi eu cymhwyso atynt, &c. ei feddwl yw, na ddylit cymhwyso bygythion y ddeddf at y rhai crediniol iw cymmell i ddyledswyddau.

Cymmaint a hyn am y rhan gyntaf o'r ail ddefnydd sydd iw wneuthur o'r athrawiaeth o faddeuol drugaredd Duw, Fod trugaredd yn cael ei derchafu, pan yr ydym yn gweithio oddiwrth drugaredd fel yr annogaeth bennaf i ddyledswydd.

Yn ail, y mae yn rhaid i ni dderchafu gogoneddus drugaredd Duw, trwy weithio oddiwrth drugaredd, fel y ffynnon o'n holl weithrediadau ysbrydol. 1. Y mae yn rhaid i'n holl weithredu grasusau; megis cariad, ymddiried, ofn, dymuniadau duwiol, &c. 2. Ein holl weithredu mewn dyledswyddau o ufudd-dod a marw-had pechod i darddu yn gyntaf oddiwrth wybodaeth a phrofiad o Gariad a Thrugaredd maddeuol Duw yng Nghrist. Y mae Dr. *Sibs* yn dywedyd gair hynod i'r pwrpas: Y mae ein holl ddaioni a'n cysur yn deilliaw oddiwrth y gwreiddyn hyn, yr wybodaeth o gariad Duw tu ag attom ni: pan y mae hynny yn om, y mae yn ffynnon

ffynnon i bob grasusau, a dyledswyddau orail; y mae yn gosod pob grasusau ar waith. Y mae yn rhaid i'n holl weithredu tu ag at Dduw i darddu o'r ffynnon felus hon, gwybodaeth a phrofiad, o gariad a thrugaredd Duw.

Yn drydydd, y mae trugaredd Duw yn cael ei derchafu pan y mae fel llinyn aur a baner i'n tynnu dan lywodraeth Crist; y mae rhinwedd dynnedig sugnedig gadarn yn y dadguddiad o gariad a thrugaredd, hynny yw, y mae yn tynnu'r enaid yn gadarn ac yn anwrth'nebol at yr Arglwydd Jesu, *Jer. xxxi. 3. — A chariad tragwyddol i'th gerais: am hynny i'th dynnais a thrugaredd* (medd Duw wrth ei ddewisedig rai) *trugaredd ddadguddiedig yw'r faner a'r rhaff â pha rai y mae Duw yn ein tynnu allan o honom ein hunain, at Grist a'i ffyrdd. 1. Y mae'r dadguddiad o oludog ras a thrugaredd Duw yn yr Efengyl, fel baner yn cael ei gosod allan* *Can. ii. 4. Efe a'm dug i'r gwin-dy* (medd y ddyweddi) *a'i faner drosaf ydoedd gariad; hynny yw, fe ddygodd Crist fi i gymmundebyfrydol ag ef ei hun, ac fe'm llanwodd a chysuron melus enaid ddiddanol, megis â gwin gwerthfawr; ond ei gariad wedi ei estyn allan fel baner a'm tynnodd i atto ef. Llumman neu arwyddlen wedi ei gosod allan yw baner: defnydd gosod baner allan yw tynnu milwyr at eu lliwiau, at eu capteniaid, Num. ii. 2. Y mae gogoneddus gariad a thrugaredd Duw yn yr efengyl, fel baner wedi ei lledu drosom, ac felly y mae ynddynt rinwedd gasgledig dynnedig, i'n tynnu dan felus lywodraeth Duw yn yr Efengyl, canys yno yr ydym dan ei gariad ef, a'i gariad ef, fel baner drosom ninnau. 2. Y mae digymmar a goruwch-helaeth gariad dadguddiedig Duw, mor gryfed a rhaff angor llong, i'n tynnu at yr Arglwydd Jesu. Y mae*

gennym le gwerthfawr i'r pwrpas, *Hof. xi. 1, 4.*
Pan oedd Israel yn fachgen, mi a'i cerais ef. —
tynnais hwynt â rheffynnau dynol, â rhwymau car-
iad. Y mae'r gair rheffynnau yn y iaith wreidd-
iol yn arwyddocau, Rhaff fraisg gordeddog,
neu gadwynau haiarn wedi eu corddedu am eu
gilydd. Y mae'r geiriau yn ol yr Hebraeg yn
rhedeg fel hyn, Mi a'u tynnais hwynt a rhaffau
angor dyn, â rhaffau breisgion cordeddog cariad.
Y mae Duw yn gollwng rhaff angor fawr ei gar-
iad a'i drugaredd i'n heneidiau, a thrwy hynny
yn ein tynnu allan o ffyrdd pechod atto ei hun-
an, ac yn ein tynnu o hyd yn y blaen yn llwy-
brau sancteiddrwydd, fel ag y mae'r gair He-
braeg yn arwyddocau. Y mae Tharg. Jonathea
yn ei darllain fel hyn, Mi a'u tynnais hwynt â
chadernid cariad, fel ag y mae meibion cariad yn
cael eu tynnu. Y mae cariad yn tynnu yn felus
ac yn gadarn: Anifeiliaid, ie, cerrig yn hytrach
na dynion yw y rhai nad ydynt yn cael eu tyn-
nu a'u hannog i ddyledswyddau trwy drugaredd-
au Duw. Y mae Zanchy yn dal iylw odidog
ar y testyn hwn; Nid yw yn dywedyd yn unig,
tynnais hwynt â rhwymais dynol; ond er mwyn
eglwyrhad y mae yn chwanegu, rhwymau cariad;
gan ddsygu trwy hynny, mai y rhwymau a pha rai
y mae rhwymo a thynnu dynion, yw rhwymau car-
iad; ac am hynny anifeiliaid ac nid dynion, yw
y rhei'ny nad yw yn cael eu tynnu, trefnu a'u ca-
dw mewn dyledswydd gan rhwymau cariad, ond
rhaid iddynt wrth ffrwynau cryfion a chadwynau
haiarn. Ond pa beth yw y rhwymau tynnedig
caredig hynny? Y mae Zanchy yn dywedyd,
Yr ystyriaeth o ddaioni a chariad Duw tu ag at-
tom, a sierwydd o fod ein pechod wedi ei faddu i
ni trwy Grist. Daioni Duw yw y rhaff sy raid
ein tynnu i edifeirwch, nid dychrynsydd y
gyfraith. Gwel Rhuf. ii. 4, 5.

Yn bedwarydd, ac yn olaf, y mae trugaredd Duw yn cael ei dderchafu, pan yr ydym yn gweithio oddiwrth drugaredd fel yr annogaeth gymhelliadol fywiocâol i bob ufudd-dod ianc-taidd. Y mae gan gariad gogoneddus a thrugaredd Duw, wedi ei grediniol adnabod, rinwedd ryfeddol i ddenu ac i berfwadio dynion yn fwy na phob cyflogau a gwobrau, felly y mae yn cymmell ac yn dirdynnu mwy na phob penydiau a fflangellau, bygythion neu gosbedigaethau: Os gweithia un peth yn y byd ar enaid i bwrpas, Cariad a Gras dadguddiedig a'i gwna. Y mae y rhinwedd gymhelliadol hon yn cael ei fefydllu yngwerthfawr gariad Crist. — 2 Cor. v. 14, 15. *Canys y mae cariad Crist yn ein cymmell ni, gan farnu o honom hyn, os bu un farw dros hawb, yna meirw oedd pawb, &c.*

Fe ddarfu i ryw gau Apostolion ddywedyd fod St. Paul wedi ynfydu neu amhwylllo; am ei fod yn clodfori ei hunan; y mae yn ateb i hyn, os ydoedd wedi ynfydu, trwy dystiolaethu ei wirionedd ei hun, na wnaethai felly oddiwrth un egwyddor neu ddiben hunanol: yr oedd dau beth wedi ei gymmell i hynny; 1. Gwir ddymuniad at ogoniant Duw, yn naioni ei eglwys: adnod 13. *Canys pa un bynnag ai amhwylllo yr ydym, i Dduw yr ydym; ai yn ein pwyll yr ydym, i chwi yr ydym.* 2. Fod anfeidrol Gariad Crist yn marw drosom yn ei gymmell i hyn yma; gan fod Crist wedi marw drosom ni greaduriaid meirwon, colledig andwyol, ni allwn amgen na llwyr roddi ein hunain a'n holl eiddo iddo ef.

Canys y mae Cariad Crist: y mae Cariad yn cael ei ystyried yma yn weithredol, am fawr Gariad Crist tu ag attom ni, fel ag y mae *Calfin* yn dal sylw. Ygwyrthiau o gariad digymmar, yn ymddisgleirio yn yr uwchder eithaf, i Dywylog y bywyd

y bywyd fodloni marw fel y byddai i rai meir-
won gael bywyd.

Canys y mae Cariad Crist yn ein cymmell ni, y mae'r geiriau yn y iaith wreiddiol yn gyflawn iawn o arwyddocad : 1. Y maent yn arwyddocau cymmeryd meddiant o'n holl ddyn : dyma feddwl *Pafor* a *Beza*. 2. Y mae yn arwyddocau dwyn yn y blaen gyd ag ymgyrch sanctaidd, fel ag yr oedd y prophwydi pan ddelai'r Ysbryd arnynt ; ni allent lai na prophwydo ; yr oeddynt yn cael eu dwyn tu hwnt ac uwchlaw iddynt eu hunain, gyd â math o ffyrnigrwydd nefol a gwresogrwydd sanctaidd ; o ba herwydd yr oedd y prophwydi yn cael eu cyfrif yn ynfydion gan y byd : gwel 2 *Bren.* ix. 4, 11. Yn yr ystyr hyn y mae'r gair *Groeg* yn cael ei ddefnyddio yn yr *Aetau* xviii. 5. *A bu gyfyng ar Baul yn yr Ysbryd, &c.* hynny yw, fe gaodd Paul ei ddwyn ymaith mor gadarn gan ysbrydoliaeth a gwaith Ysbryd Duw, fel na's gallasai lai na dwyn tyftiolaeth i Grift, a hynny ger bron yr Juddewon, beth bynnag a ddelai iddo. 3. Y mae'r gair yn y iaith wreiddiol yn arwyddocau amgylchynu, gwarchae, gwersyllu a chadw i mewn, fel mewn dinas warchaeedig, fel nad oes un modd i ddiangc : y mae'r gair yn cael ei gyfeirio at warchae dinas *Caersalem*, *Luc* xix. 43. 4. Y mae yn arwyddocau clymmu yn gadarn, a'r rhwymau tynnaf, a chadarnaf.

Yn gyntaf, y mae digymmar *Cariad Crist* wedi ei dywallt ar led yn ein calonnau, yn ymallyd yn, ac yn meddiannu'r holl ddyn i Grift, y mae yn gyrru allan bob chwantau llywodraethol, ac yn cymmeryd meddiant o'r galon i Frenhin y Gogoniant. Y mae gan ddynion cyn eu sancteiddio lawer o arglwyddi dieithr yn llywodraethu yn ac ar eu heneidlau ; gwel *Esfay* xxvi. 13. cynnifer o chwantau, cynnifer a hynny

hynny o arglwyddi. Ond pan y delo'r Cariad dwyfol nerthol hwn i'r enaid, y mae yn gyrru ymaith bob chwantau llywodraethol, ac yn cymmeryd cyflawn feddiant o'r cwbl fydd ynom i Arglwydd y Bywyd. 2. Y mae yn cadw meddiant o'r Enaid dros Grift. 3. Y mae gwaith Cariad Crist yn meddiannu'r enaid, yn llanw'r enaid o nerth yng Nghrist. Y mae nerth llawer o ddynion gan un dyn wedi ei feddiannu gan ysbryd: y mae gan enaid wedi ei feddiannu yn ysbrydol gan gariad digymmar Crist, nerth Duw yn gweithio ynddo a throsto, Eph. vi. 10, 11. Fe ddichon y cyfryw enaid gwerthfawr wneuthur mwy dros Dduw, na deng mil o ddynion cnawdol, ie, na'r holl rai diadgenhedledig fy yn y byd.

Yn ail, y mae gogoneddus Gariad Crist wedi ei dywallt i'r enaid, yn dwyn dynion yn y blaen gyd ag ymgyrch sanctaidd i goffeidio Crist a'i ffyrdd: y mae'r cariad dwyfol hwn yn gweithio mor gadarn ar y faint, ag yr oedd yr ysbryd o brophwydoliaeth yn gweithio ar y prophwydi. Mi eglurhaf hyn mewn pedwar peth gwerthfawr.

1. Y mae'r dadguddiad o Gariad Crist yn dwyn dynion allan o honynt eu hunain, o bob hunan-bechadurus, a phob ffordd bechadurus; y mae yn eu rhwymo i beidio a byw yn hwy iddynt eu hunain, 2 Cor. v. 14.

2. Y mae'r cariad hwn yn dwyn dynion tu hwnt ac uwchlaw iddynt eu hunain; y mae'n cyfodi'r enaid i fynu i'r dyledfwyddau uwchaf, i garu Crist, i fyw iddo, y mae yn gwneuthur uwchlaw pob nerth hunanol.

3. Y mae yn dwyn dynion yn eu herbyn eu hunain, mewn gwaftadol wrthwynebiad i bob hunan-lygredig; ac i bob peth ag fydd yn wrthwyneb i'r bywyd newydd fy wedi ei blannu ynddynt.

4. Y mae yn dwyn dynion yn y blaen gydag amgyrch sanctaidd yng Nghrist, a'i werthfawr lwybrau: y mae y rhai a brofodd y Cariad dwyfol hwn yn eu hysbrydoedd yn rhwydd ac yn cyflawn roi eu hunain i fynu i Grist, ac ni allant yn amgen: Y mae'r cariad hwn yn gwneud y cyfryw argraph ar yr enaid, fel na's gall orphwys mewn un lle ond yng Nghrist a'i ffyrdd. Y mae'r credinwyr yn cael eu galw'n dreiswyr mewn ystyr ysbrydol, Mat. xi. 12. Luc xvi. 16. O ddyddiau Ioan Fedyddiwr hyd yn awr, hynny yw, o'r amser dechreuwyd pregethu yr Efengyl gan Ioan Fedyddiwr, yr ydys yn treisio Teyrnas Nefoedd, a threiswyr sy'n ei chippio hi. Dyma gyffelybiaeth yn cael ei chyrhaeddyd oddiwrth filwyr dewrion, y rhai nid ydynt yn arbed mo'u bywydau eu hunain, ond yn rhuthro ar amddiffinfeydd e u gelynion, yn eu hennill ac yn eu cymmeryd trwy drais, ac yn cludo ymaith eu tryforau: Y mae hyn yn gosod allan nerth ffydd yn gwir gredu gwerthfawr gariad Crist, yr hwn fydd yn dwyn dynion yn y blaen gydag ymgyrch cadarn yn y llwybr cul, trwy dân, a dwfr, yn erbyn pob gwrthwynebiadau gelynion ysbrydol; y maent yn ymroi pa beth bynnag a ddelo o'u parch, meddiant, rhydd-did, bywyd, &c. yn y byd hwn, ar ol Crist yr ânt, hwy canlynant ef trwy'r anialwch; y maent yn rhydd i anturio'r cwbl ac y maent yn ei fwynhau yn y creaduriaid, i fwynhau Crist a'i dryforau amhrifedig.

Yn drydydd, y mae'r cariad dwyfol hwn yn cymhell faint i rodio o fewn terfynau rheolau dwyfol: Cariad gogoneddus Crist yw'r Spardyn sy'n bywiocau'r faint i bob daioni; y ffrwyn sy'n eu cadw rhag pob drwg; y cae sy'n eu cadw rhag crwydro oddiwrth Grist a'i borfeydd; y rhwymyn auraid ydyw ag sy'n clymmu Crist a hwythau

a hwythau ynghyd yn dra agos ac yn dra chadarn. Y mae'r cariad hwn megis yn eu hamgylchynu, yn gwarchae arnynt, ac yn eu cadw i mewn o bob tu megis mewn dinas gadarn warchaeedig (fel ag y mae'r gair yn arwyddocau) fel na's gallant dorri allan i ffyrdd gwa-harddedig fel ag y mae eraill yn gwneuthur. Y dadguddiad o gariad a thrugaredd sy'n cymmell dynion i ddyfod at Grist ar y cyntaf; a'r cariad hwn sy'n eu cymmell i gadw yn agos atto hyd y diwedd, Luc xiv. 23.

Gw. th. Ond y mae holl bobl Crist yn rhai ewyllysgar, yn gweithio oddiwrth ysbryd rhydd, yngwafanaeth Crist, Salm cx. 2, 3. Yn ail, ni ellir cymmell ewyllys dyn yn ei herbyn ei hun: y mae rhydd-did oddiwrth gyd-weithrediad yn briodoledd hanfodol o'r ewyllys; pa fodd gan hynny y maent yn cael eu cymmell fel y dywedafoch gan gariad a thrugaredd i'r dyledswyddau o ufudd-dod.

Att. 1. Y mae yn rhaid i ni wybod, nad yw ewyllys dyn yn cael ei chymmell at Grist a'i ffyrdd trwy egwyddor allanol yn unig, fel ag y gwneir i garreg fyned ar i fynu; y mae hyn yn hollol anghytunol a natur gwir ffydd, ufudd-dod ysbrydol, a phriodoledd hanfodol ewyllys dyn, yr hon sy'n dewis yn rhydd pa beth bynnag y mae yn ei ddewis.

Att. 2. Y mae'r dadguddiad ysbrydol o gariad a thrugaredd Duw yn cyfnewid ewyllys dyn, ac yn ei hennill i ddyfod yn rhydd ac yn anwrth'nebol at Grist a'i lwybrau: mor belled ag y mae ewyllysfian dynion wedi eu sancteiddio a'u hysbrydoli, y maent yn cofleidio Tywysog Jechydwriaeth, ac yn ymofwng iw deyrnwialen frenhinol, mor ufudd ag y gwafanaethasant bechod erioed. Ac etto y mae'r faint megis yn cael eu cymmell, eu gorchfygu, a'u gofod

gofod yn y blaen gydag ymgyrch sanctaidd i
 fyw i Grist trwy nerth ei gariad, fel na's gall-
 ant wneud yn amgen. Y cymhelliadau mel-
 usaf, etto y cryfaf, yw cymhelliadau cariad;
 cymhelliad gyd â'r ewyllys, nid yn ei herbyn
 ydyw; y mae yma'r cymhelliad mwyaf, ac
 etto yr ewyllysgarwch mwyaf; Y mae dwyfol
 gariad yn gyrru i ddyledswdd yn anwrthwyneb-
 ol, etto yn tynnu o lwyr-fodd: Dirgelwch ydyw,
 ond etto gwirionedd, nid yw eneidiau grasol
 byth yn gweithredu mor rhydd tuag at Dduw,
 na phan y maent yn cael eu cymmell gan ddad-
 guddiadau mawrion o'i gariad. Deliwch sylw,
 y mae dynion di-adgenhedledig ac adgenhed-
 ledig yn cael eu cymmell at ddylediwyddau,
 ond oddiwrth egwyddorion tra gwahanol; un
 gan ystyriaeth o'r ddeddf a digofaint, y llall
 oddiwrth ddadguddiad o gariad a chymmwy-
 nasgarwch.

Y Defnydd olaf, Bydded i bawb ag fy wedi
 cael eu derchafu i fod yn gyfrannog o helaeth
 drugaredd Duw, yn wastadol dderchafu gogo-
 neddus drugaredd, trwy fod yn helaeth ymhob
 dyledswydd; *Canys yn hyn y gogoneddir Duw,*
ar ddwyn o honom ffrwyth lawer, Ioan xv. Y
 mae goruwch-helaeth drugaredd yr Efengyl
 yn galw am, ac yn rhwymo i fod yn helaeth-
 ion ymhob gwasanaeth efangylaidd; y mae cy-
 foethog ras yn rhwymo i fod yn gyfoethog
 mewn gweithredoedd da. Y mae Duw wedi
 derchafu ei bobl i radd uchel iawn o druga-
 redd, wedi eu cyfoethogi â rhagorol olud ei
 ras; efe a'u gwnaeth hwy yn rhyfeddol trwy
 weithredoedd rhyfeddol ei drugaredd: y mae
 Duw wedi didoli ei bobl a'u gofod ar y nail du
 yn drysor neilluol iddo ei hunan, a thrwy
 hynny 'fe'u gwnaeth yn rhyfeddol; y mae gen-
 nym le gwerthfawr i'r pwmpas, Salm iv. 3.

Gwy-

Gwybyddwch i'r Arglwydd neillduo'r duwiol iddo ei hun. Y mae'r Arabaeg fel hyn, Y mae Jeshofa wedi gwneuthur y duwiol yn rhyfeddol, neu wedi ei ofod ar y nailldu gyda rhyfeddod. Etto nid yw'r holl drugaredd ac ydym ni yn ei derbyn yn y bywyd hwn, ond megis diferyn neu friwfionyn o drugaredd mewn cydmariaeth, i'r trysorau anchwiliadwy o ras a ddadguddir ac a gyfrennir i'r saint yn y nefoedd yn dragywydd! O gan hynny fel y dylem ni ymdrechu i dderchafu Duw ein trugareddau, trwy fod yn helaethion ymhob gair a gweithred dda: dyna'r peth a gymhellir mor helaeth arnom, 2 Cor. ix. 8. Y mae yn rhaid i ni fod yn helaeth ymhob gweithred dda, ac yn 1 Cor. xv. 58. bod yn helaethion yngwaith yr Arglwydd yn wastadol. Yn gyntaf, y mae yn rhaid bod y saint wedi eu cyflawnu â ffrwythau cyfiawnder, Phil. i. 11. Yn ail, bod yn helaeth ymhob gweithred dda. Yn drydydd, bod yn helaethion yngwaith yr Arglwydd yn wastadol.

Y mae yn rhaid i ni fod yn helaeth mewn dyledswyddau, ac etto peidio a gorphwys ar ein dyledswyddau: y mae dwy graig beryglus ag fy raid i ni ofalu rhagddynt yn erbyn pa rai y drylliodd llawer eu heneidiau; 1. Diystyru dyledswyddau. 2. Gorphwys ar ddyledswyddau.

Yn gyntaf, gochelwch rhag diystyru nac efigenluso un ddyledswydd adnabyddus. 1. Un o'r dibenion ag oedd yngolwg Crist yn marw dros ei eiddo oedd, fel y byddai iddo gael pobl bur iddo ei hun, awyddus i weithredoedd da, Tit. ii. 13, 14. 2. Un peth efangylaidd a sefydlwyd arnom y ar ein gwaredigaeth o ddwylo ein gelynion ysbrydol oedd fel y byddai i ni ei wasanaethu ef mewn sancteiddrwydd a chyfiawnder dros holl ddyddiau ein bywyd, Luc i. 73, 74. 3. Y mae creadur newydd wedi ei ffurfio ymhob sant iw baratoi i bob gweithred dda; y

mae hyn cael ei eglur ofod allan yn Eph. ii. ro. Canys ei waith ef ydym, wedi ein creu neu ein ffurfio yng Nghrist Jesu i weithredoedd da, y rhai a ragddarparodd Duw, fel y rhodiem ynddynt. Y mae'r Syriaeg yn eu darllain fel hyn; Ei greaduriaid ef ydym ni, y rhai a grewyd yn Jesu Grist, i weithredoedd da, y rhai a ragddarparodd Duw a'r dechreuad, &c. Deliwch sylw, 1. Fod yr holl faint yn derbyn eu ffurf neu greadigaeth newydd yn Jesu Grist, efe yw'r gweithdŷ dwyfol lle mae'r gwaith gogoneddus hwn yn cael ei ffurfio a'i wneuthur; efe yw ffynnon eu graffau. 2. Gwneuthur gweithredoedd da yw diben eu creadigaeth newydd. Megis y rhagddarparodd Duw ei bobl i ogoniant, Rhuf. ix. 23. felly fe ragbaratodd weithredoedd da iw bobl i rodio ynddynt; y mae gwedi ordeinio gweithredoedd da i fod yn ymarferiad beunyddiol i'r faint yn y bywyd hwn, yn gyfla a theyrnas nefol i fod yn wobrogoneddus iddynt yn y byd a ddaw. 4. Y mae gweithredoedd da wedi eu hordeinio i'r faint i rodio ynddynt, ond nid i fyw trwyddynt; y mae yn rhaid i'r faint rodio mewn gweithredoedd da, ond byw trwy ffydd. 5. Y mae Duw wedi cyduno ffydd a gweithredoedd da yn anwahanol ym mhregethiad yr Efengyl, yn ymarferiad ei bobl; a'r hyn a gyfylltodd Duw, na wahaned un dyn. Tit. iii. 8, 14. Y mae gweinidogion Crist yn cael eu siarfo i gadarnhau ac i ddysgu'r peth hyn, ynghyd a ffydd: Fod i'r sawl a gredasant i Dduw ofalu am flaenori mewn gweithredoedd da. Fel hyn y mae Beza yn eu darllain, iddynt fysyrio maentumio gweithredoedd da. Y mae'r un ymadrodd yn adn. 14. Y mae dynion yn fysyrio pa fodd i flaenori ar eraill mewn golud, anrhydedd, a breintiau daearol; ond y mae yn rhaid i'r faint fysyrio pa fodd

fodd i flaenori mewn gweithredoedd da, i ragoni mewn cyflawniad helaeth ysbrydol o ewyllys Duw; y mae yn eglur oddiwrth y testyn hwn, na ddarfu i'r rheiny nad yw yn myfyrio am flaenori, rhagori a gwneuthur gwaith Duw yn gywir ac yn ffyddlon, erioed etto wedi gwir gredu yn Nuw.

Yn ail, y mae yn rhaid i ni ochelyd gorphwys ar ddyledswyddau wedi eu cyflawnu, Phil. iii.

3. Y mae yn rhaid i ni beidio a gorphwys ar ein gweddïau, neu ar un cyflawniad personol am fywyd, cyfiawnder, a derbyniad gyda Duw. Gadewch i ni dreulio cant o flynyddan mewn cyflawniad manwl o bob dyledswyddau, wylo ein llygaid allan am ein pechodau: treulio ein holl nerth mewn dyledswyddau, rhoi ein holl dda i borthi'r tlawd, ac yn y diwedd rhoi ein cyrph i'w llosgi dros y gwirionedd; etto ni chyfiawnha ac ni rhyddha Duw ddim o honom; ni allwn farw yn dragywydd, er yr holl bethau hyn; oni chawn ni Grist i gyfiawnhau ein personau a'n cyflawniadau. Nid oes i ni feddwl myned i'r nefoedd heb rodio yn ffyrdd sancteiddrwydd, na rhyfygu meddwl myned yno o herwydd unrhyw beth a wneler ynom, gennym, neu trwyddom, ond yn hollol, yn unig, ac yn gyfangwbl rhoi ein holl bwys ar yr aberth mawr dros bechaduriaid.

T E R F Y N.

N. B. Y mae gwaith *J. Bunyan* ar y ddau Gyfammod, i gael ei argraphu ar frys yn Gymraeg, pris Swllt heb rwymo, wrth Ragdaliad, 6d. wrth roi'r enw, a'r llall pan gaffer y Llyfr, Rhagdalwr am chwech i gael un dros ben, cyflew o ran cynhwysiad a maintioli i'w gydrwymo â hwn.

Gaerfyrddin, Rhagf. 3. 1766.

J. Ross.

R mae yn dyfod allan ar frys,
Y drydydd ran o'r PANTHEOLOGIA.

A llyfr arall gan yr un Awdwr, a elwir,

CROCODIL afon yr *Aipht*,
 Wedi ei weled ar Fynydd Seion.

NEU,

Genfigen wedi ei holrhain trwy'r Byd, a'r Eg-
 lwys, tan Gyffelybiaeth o Fwystfil gormesol
 yr anialwch; mor aflunialdd, a gwenwynig
 ei natur ag un o fwystilod y Pwll.

Yn cynnwys, yn

I. Y dull y cafodd ei fod
 cyntaf yn y nef.

II. Ei ymdaith ofnadwy
 gyda ei dad Diabol i'r
 byd hwn.

III. Ei anrhaith yngardd
 Eden.

IV. Ei ddichellion a'i su-
 ddugoliaethau grefynus o
*Adda i Noab, o Noab i Fo-
 ses*, ac yn yr *Aipht*, yn yr
 Anialwch, a gwlad Ca-
 naan.

V. Ei barch, a'i anrhyd-
 edd ymhlith y *Phariseaid*
 ar ddyfodiad ein Jachaw-
 dwr.

VI. Ei ddrygau tan y Tes-
 tament Newydd, megis
 codi ymrysonau, rhwygo
 cyalleidfaeodd, &c. &c.

VII. Y rzdddeg bwystil oedd
 yn cyd-weithio gydag ef,
 megis lliid, malais, credu
 eelwydd, drwg-d.b. balch-
 der, duo enw, siſal drwg,
 a'r lleill. —

VIII. Y deuddeg gwr a
 aeth iw hela ef trwy holl
 ddinas *Jerusalem*, a thîr
Immanuel; sef llygad fymf,
 clust enwaededig, union
 ddiben, cariad Drwg, zel
 tros y gwirionedd, a'r lleill
 oll; ac er newid ei liw,
 ei lun, ei enw, ei flew, ei
 lais, a'i sefyllfa, y gwyr
 hyn yn ei gael ef allan.

IX. Yn ol ei fficiodio ei
 roi tan gadwynau Tywyf-
 og Heddwch iw ddiffetha
 wrth ei enyllia.

